

แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล
(สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
THE WAYS OF THE MANAGEMENT IN BUDDHIST TEMPLES FOR PEACE
ACCORDING TO THE SEVEN'SAPPĀYA': THE CASE STUDY OF
WAT THANNAMLAI (SUANMOKKHAPHALARAMA)
IN LAMET SUB-DISTRICT, CHAIYA DISTRICT,
SURATTHANI PROVINCE

พระวีระศักดิ์ ชยธมโม (สุวรรณวงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล
(สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พระวีระศักดิ์ ชยธมโม (สุวรรณวงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

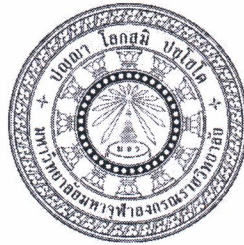
The Ways of the Management in Buddhist Temples for peace
According to the Seven 'Sappāya': the Case Study of
Wat Thannamlai (Suanmokkhaphalarama)
in Lamet Sub-District, Chaiya District,
Suratthani Province

Phra Weerasak Jayadhammo (Suwannawong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for, the Degree of
Master of Arts
(Peace Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗: กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล
(สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร.อุทัย สติมัน)

กรรมการ

(ดร.พูนสุข มาศรีงสรรค์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.อุทัย สติมัน

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระวีระศักดิ์ ชยธมโม)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ ๗ : กรณีศึกษา
วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ผู้วิจัย** : พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สันติศึกษา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ), รศ.ดร.
ป.ธ.๙, ศษ.บ., พธ.ม., Ph.D (Pali & Buddhist Studies)
 - : ดร.อุทัย สติมั่น ป.ธ.๗, พธ.บ., บธ.ม., พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการองค์กรสันติสุขตามหลักวิชาการทั่วไป ๒) เพื่อศึกษาการจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักสัปายะ ๗ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ ๗ สำหรับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และวัดหรือองค์กรอื่นๆ การวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-interview) เป็นเครื่องมือในการรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดด้วยหลักสัปายะนั้นนั้นหมายถึงการสร้างสภาพเอื้อที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการศึกษาปฏิบัติ ปัจจัยที่เอื้อต่อการเป็นอยู่ดีและการที่จะพัฒนาดน สิ่งที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคนให้ได้ผลดี ช่วยให้ความเจริญตั้งมั่น ให้ความเจริญไม่เสื่อมถอย เกื้อหนุนสิ่งสถานที่หรือบุคคลซึ่งเป็นที่สบายเหมาะสมกันเกื้อกูลโดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและประทับประกอบรักษาสติปัญญามี ๗ อย่าง คืออวาสที่อยู่อโคจรที่บิณฑบาตหรือแหล่งอาหารภัสสะเรื่องพูดคุยที่ส่งเสริมการปฏิบัติบุคคลผู้ที่อยู่ใกล้แล้วจิตผ่องใสสงบมั่นคงโภชนะอาหารอุตุอุณภูมิและสภาพแวดล้อมอิริยาบถเพื่อให้องค์กรเกิดความสงบและสันติสุข

วัดธารน้ำไหล(สวนโมกขพลาราม) ได้มีการจัดระบบการบริหารและการจัดการได้ให้ความสำคัญและเห็นด้วยกับแนวคิดการบริหารจัดการวัดตามหลักสัปายะ ๗ ทั้งนี้ทางวัดได้ดำเนินการทั้ง ๗ แนวทาง กล่าวคือ ด้านอวาส วัดได้เน้นสร้างเสนาสนะที่แผ่ไปด้วยปริศนาธรรม มีรูปภาพ เป็นต้น ด้านโคจร วัดอยู่ติดกับถนนสายหลักของภาคใต้คือถนนสายเอเชีย การสัญจรไปมาจึงสะดวกสบาย มีหลายช่องทางในการเดินทางมาถึงวัด ด้านบุคคล วัดมีต้นแบบที่มีได้แก่มีหลวงพ่พุทททาสเป็นผู้นำในการพัฒนาดนเองให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านการพูดคุย วัดยึดหลักการพูดน้อยๆปฏิบัติเยอะๆและมีการเผยแผ่ธรรมะอย่างกว้างขวางหลายรูปแบบ มีเสียงและหนังสือ เป็นต้น ด้านอาหาร วัดมีโรงครัวที่จัดการเรื่องอาหาร ไม่มีการ

จัดทำอาหารพิเศษเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อเป็นการไม่ยึดติดในอาหาร ด้านอากาศ วัดมีลักษณะอากาศไม่ร้อนมาก ไม่หนาวมาก เหมาะสมแก่นักปฏิบัติอย่างยิ่ง ด้านอิริยาบถ วัดมีที่สำหรับปฏิบัติธรรมเฉพาะและยึดผู้ปฏิบัติเป็นสำคัญเน้นเรื่องการเป็นอยู่แบบธรรมชาติ ตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล ดังนั้น จึงยืนยันได้ว่าวัดที่ประสบความสำเร็จ เป็นที่ศรัทธาของญาติโยม จะต้องดำเนินการบริหารจัดการให้ครบทั้ง ๗ แนวทาง

แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ สำหรับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และวัดหรือองค์กรอื่นๆ ผลการวิจัย พบว่า แนวทางการจัดการวัดสันติสุขควรจัดการด้วยหลักสัปปายะ ๗ ให้เหมาะสมแก่การเป็นอยู่ร่วมกันและเหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งในด้านอาคารสถานที่ ด้านการบริหารจัดการการสัญจรทั้งภายในและภายนอกวัด ด้านการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ธรรม ด้านการบริหารจัดการด้านบุคลากร ด้านการบริหารจัดการด้านอาหาร ด้านการบริหารจัดการด้านอากาศและสภาพแวดล้อม ด้านการบริหารจัดการด้านกิจกรรมและโครงการ ทั้งนี้ ควรมีการวางแผน ควรมีการควบคุมดูแลและสั่งการ ควรกำหนดเป้าหมายและความคุ้มค่า และเหตุปัจจัยอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการจัดการวัดให้เกิดสันติสุขต่อไป

Thesis Title : The Ways of the Management in Buddhist Temples for Peace According to the Seven Sappāya : The Case Study of Wat Thannamlai (Suanmokkhaphalarama) in Lamet Sub-district, Chaiya district, Suratthani province

Researcher : Phra Weerasak Jayadhammo (Suwannawong)

Degree : Master of Arts (Peace Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Assoc. Prof. Dr. Phrasrigambhirayan (Somjin Sammāpaṇṇo), Pāli ix, B.Ed., M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Pāli & Buddhist Studies)

: Dr. Uthai Satiman, Pāli vii, Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Completion : 25 March 2015

ABSTRACT

This research consists of 3 objectives, i.e., (1) to study the conceptual ideas and theories of peaceful organization managements in the general theories; (2) to study the managements of Wat Thannamlai (Suanmokkhaphalarama) according to the Seven‘Sappāya’; and (3) to present the ways to manage peaceful temples according to the Seven‘Sappāya’ for Wat Thannamlai (Suanmokkhaphalarama) and other temples or organizations. The research is qualitative, together with an in-depth-interview for information collection and its related analysis. The results of the research can be concluded as the followings:

The conceptual ideas and theories of a temple management by the Seven‘Sappāya’ mean the provisions of conditions and factors in facilitating the studies and practices, and the enhancements of the well beings and self-development. There are 7 suitable matters or favourable conditions in developing people for the good outcomes of persisting and not declining progress, supporting things, places or persons which and where or whom are comfortable for the supports of having effort in practicing for wisdom, i.e., the proper residences or temples and places to go out for alms, the proper conversation that supports practitioners and makes surrounded people happy and stable in their minds, the proper food, the proper Utu or physical laws of energy, seasons, the climate of coldness and hotness, the proper temperature and surroundings, and the proper Iriyāpatha or postures, etc., all of which could enhance calmness and peace for organizations.

Wat Thannamlai (Suanmokkhaphalarama) has managed the systems of its administration and management by giving attention and agrees with the Seven‘Sappāya’ by using all the seven ways, i.e., regarding the residence or the temple, Wat is emphasized to be built with Dhamma implications, for instance in pictures; regarding Gocara or the suitable place, it is next to the main road of the southern region, the Asean Road which travelling is convenient with many channels to come to it; regarding the personnel, Wat has its role models from Lhuangpor Buddhadasa who was the leader in self-developing to attain Buddhist Dhammas; regarding conversation, Wat sticks to talking less, practicing more and there is a wide spread of disseminating Dhammas in many styles, i.e. by voices and books, etc.; regarding the food, Wat has its kitchen without cooking special food for any specific person in order not to let the food attachment happen; regarding the climate, Wat is

not too warm nor too cold which is quite suitable for practitioners; and regarding Iriyāpatha or postures, Wat has its certain places for practicing Dhammas and pays attention to practitioners by emphasizing the natural living which is suitable to each of them. Accordingly, achievements of any Wats or temples can be confirmed as the folks' beliefs in case of their followings the administrative managements according to all the 7 ways.

As for the ways to manage a peaceful temple in accordance with the Seven 'Sappāya' for Wat Thannamlai (Suanmökkhaphalarama) and other temples or organizations, it is found from the research that those 7 suitable ways should be managed properly for mutual living and suitably for practicing Dhammas in the aspects of the following administrative managements: buildings and places; travelling both inside and outside the temples; Dhamma dissemination, personnel, food, climate and surroundings; activity and project arrangements. However, there should be plans, controlling and leading, target setting and worthiness, and other causes and effects to enhance temple managements for continual peace.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ก็ด้วยความเมตตาจาก พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และคณะ, พระศรีคัมภีรญาณ, รศ. ดร. ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์, ดร.อุทัย สติมัน กรรมการ, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา ที่ได้ให้คำแนะนำและตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาธีระ มหาวิโร (ศรีจันทร์) พระอุปัชฌายาจารย์ ผู้อุปถัมภ์ทุนการศึกษาและเป็นแรงบันดาลใจในการศึกษา, พระปัญญานันทมุนี (สง่า สุภโร) เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ที่อุปถัมภ์ที่ทุนการศึกษาเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดเหลือและให้โอกาสในการเรียนรู้เทคนิคงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กราบขอบพระคุณพระมหาเฉลิม ปิยะทสสี รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม ผู้ให้โอกาสในการฝึกฝนพัฒนาตนเองในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กราบขอบพระคุณพระอาจารย์สุชาติ ปญญาธิโป เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ผู้มีเมตตาอนุเคราะห์ให้ที่พักพิงขณะทำวิจัย และกราบขอบพระคุณผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัยทุกท่าน

ขอขอบคุณธรรมทานมูลนิธิ และญาติโยมที่สวนโมกข์ที่ถวายเป็นกุศลถวายการอุปฐากดูแลในระหว่างที่ทำงานวิจัย

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ในบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน และครูอาจารย์ในอดีต ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ ความสามารถ ได้ศึกษาค้นคว้าและจัดทำวิทยานิพนธ์สำเร็จได้ด้วยดี ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน เจ้าหน้าที่หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษาทุกท่าน เพื่อนนิสิตหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา รุ่นที่ ๑ โดยเฉพาะท่านพระมหาदनัย อุปทตโน (ศรีจันทร์) ที่ให้คำแนะนำในส่วนที่เป็นภาษาบาลี และเพื่อนสหธรรมิก ผู้เป็นกัลยาณมิตรทุกท่านที่ช่วยเหลือในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในการวิจัย ตลอดถึงผู้เป็นเจ้าของผลงานทางวิชาการทุกท่าน ที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงประกอบในการทำวิจัยครั้งนี้

คุณงามความดีและประโยชน์จากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และบูชาคุณบุพการีผู้ให้กำเนิด คือ คุณพ่อสมชาย สุวรรณวงศ์ คุณแม่กัญยรัตน์ แชนราแอน ขอขอบคุณคุณปู่ประภัทร สุวรรณวงศ์ ที่เป็นผู้แนะนำแนวคิดในการศึกษาพระพุทธศาสนา คุณโยมพี่สาวกณณิการ์ อุเอมัทซี และทุกท่านในครอบครัว "สุวรรณวงศ์" แม้ไม่ได้ออกนามที่ได้ให้กำลังใจในการศึกษาและอุปถัมภ์ปัจจัยในการศึกษา

สุดท้ายขออุทิศส่วนกุศลนี้ ถวายแด่ ครูบาอาจารย์ และญาติมิตรทุกท่านที่ได้ล่วงลับไปแล้ว อนึ่ง หากมีข้อบกพร่องประการใดในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอกราบประทานอภัยไว้ ณ โอกาสนี้ และน้อมรับทุกประการ

พระวีระศักดิ์ ชยธมโม (สุวรรณวงศ์)

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ช
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
 บทที่ ๑ บทนำ	 ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๑๓
 บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีการจัดการองค์กรสันติสุขตามหลักวิชาการทั่วไป	 ๑๔
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดองค์กรทั่วไป	๑๔
๒.๒ แนวคิดและหลักการในการจัดตั้งองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล	๑๙
๒.๓ แนวคิดและหลักการพัฒนางานองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยปัจจุบัน	๒๘
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด	๓๔
๒.๕ แนวคิดและหลักการจัดองค์กรตามหลักสัปายะ ๗	๕๒
๒.๖ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กร	๖๕
๒.๗ สรุป	๖๘

บทที่ ๓ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)	
ตามหลักสัปปายะ ๗	๗๑
๓.๑ บริบททั่วไปของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)	๗๑
๓.๒ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักอวาสสัปปายะ	๗๓
๓.๓ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักโคจรสัปปายะ	๗๖
๓.๔ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักภัสสะสัปปายะ	๗๙
๓.๕ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักบุคคลสัปปายะ	๘๒
๓.๖ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักโภชนสัปปายะ	๙๓
๓.๗ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักอตุสัปปายะ	๙๕
๓.๘ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักอิริยาบถสัปปายะ	๙๖
๓.๘ สรุป	๙๘
บทที่ ๔ แนวทางการบริหารจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗	๑๐๙
๔.๑ หลักการบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ ๗ โดยเทคนิค SWOT Analysis	๑๐๙
๔.๒ การเสนอแนวทางการบริหารจัดการวัดสันติสุขตามหลัก POSDC	๑๑๙
๔.๓ สรุป	๑๒๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๒๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๙
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๓๔
บรรณานุกรม	๑๓๖
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก. หนังสือขออนุญาตให้สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย	๑๔๒
ภาคผนวก ข. แบบคำถามสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๔๙
ภาคผนวก ค. วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ในปัจจุบัน (๒๕๕๘)	๑๕๓
ภาคผนวก ง. ภาพถ่ายขณะสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย	๑๕๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๙

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ ๒.๑ แผนภูมิแสดงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัชชาพุทธกาล

๒๖

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ ๓.๑ แสดงเที่ยวรถไฟจากกรุงเทพฯ ปลายทางที่อำเภอไชยา	๗๖
ตารางที่ ๓.๒ แสดงเที่ยวรถไฟจากอำเภอไชยา ปลายทางที่กรุงเทพฯ	๗๗
ตารางที่ ๔.๑ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านอาวาสสัปปายะ	๑๐๓
ตารางที่ ๔.๒ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านโคจรสัปปายะ	๑๐๖
ตารางที่ ๔.๓ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านภัสสะสัปปายะ	๑๐๙
ตารางที่ ๔.๔ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านบุคคลสัปปายะ	๑๑๑
ตารางที่ ๔.๕ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านโภชนะสัปปายะ	๑๑๓
ตารางที่ ๔.๖ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านอุตุสัปปายะ	๑๑๖
ตารางที่ ๔.๗ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านอิริยาบถสัปปายะ	๑๑๘

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ ๓.๓ แสดงภาพกิจกรรมต่อบาตรสาธิตที่วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ๙๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำอธิบายคำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ใช้การอ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๗. หมายถึง ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๗.

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สीलขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(ไทย)	=	สยัตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)

พระวินัยปิฎกอรรถกถา

วิ.จุ.อ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	สมนตปาสาทิกา	จุฬาคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
----------	--------	---	-----------	--------------	--------------	------------

พระสูตรต้นปิฎกอรรถกถา

ที.สี.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.อุ.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	อุपरิปัณณาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรณี	ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.อ.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรณี	สัตตกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.นวก.อ.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรณี	นวกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

วิสุทธิ.	(ไทย)	=	วิสุทธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)
----------	-------	---	------------------	-----------

อรรถกถาฎีกาปกรณ์วิเสส

วิสุทธิ.ฎีกา	(ไทย)	=	วิสุทธิมรรคมหาฎีกา	(ภาษาไทย)
--------------	-------	---	--------------------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อารยธรรมแห่งพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย แนวคิดและวิถีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทย มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนทุกชนชั้น นับตั้งแต่สถาบันพระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านทั่วไป พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ปรัชญา การดำรงอยู่ในวิถีชีวิต และการสร้างสรรค์ในเชิงศิลปวัฒนธรรมจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาและกระบวนการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับบริบทและวัฒนธรรมทางสังคม ในขณะที่สถานที่สำคัญหรือวัดในทางพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่างๆ ทั้งในด้านโบราณคดี จารัตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ ซึ่งนับว่ามีคุณค่าและมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการเชื่อมโยงเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของผู้คนในสังคม^๑

ในประวัติพระพุทธศาสนาจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการจัดการองค์กรเป็นอย่างมาก พระดำรัสตรัสสั่งแก่พระอริยสาวกรุ่นแรกที่ออกเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระองค์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่ มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางงามในที่สุด”^๒ ในพุทธดำรัสนี้ พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับการจัดการด้านบุคลากรอยู่ด้วยคือเมื่อพระอริยสาวกยังมีน้อยพระองค์ ขอให้อย่าไปทางเดียวกันสองรูป แต่ให้แยกย้ายกันไปเพื่อให้งานเผยแผ่เป็นไปได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง และตลอดพระชนม์ชีพพระองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นสัพพัญญูตถาคตในด้านการจัดการบริหารองค์กร การบริหารจัดการด้านบุคลากรอย่างชัดเจนเช่น การแต่งตั้งเอตทัคคะ การแบ่งหน้าที่การรับผิดชอบในด้านต่างๆ เช่นด้านเสนาสนะ ด้านภัตตาหาร เป็นต้น การแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละบุคคล เช่น พระวินัยธร พระธรรมธร ทำให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายออกไปสู่กว้างอย่างรวดเร็ว

^๑ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๕๖.

^๒ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญเติบโต มีพระภิกษุจำนวนมากเกินกว่าที่จะทรงดูแลได้ทั่วถึง จึงทรงมอบอำนาจหน้าที่ให้พระสงฆ์ดูแลปกครองกันเอง โดยให้เคารพนับถือกันตามลำดับอาวุโส พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งในฐานะธรรมราชา^๓ ทรงปกครองแบบพ่อปกครองลูก หรืออาจารย์ปกครองศิษย์ ถือความสุจริตใจเป็นพื้นฐานและพระพุทธองค์ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ เป็นสามัคคีธรรม ซึ่งเราเรียกว่าสังฆาธิปไตย ด้วยปัญญาญาณของพระพุทธเจ้าในการจัดองค์กรสงฆ์อย่างเป็นระบบจึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วและยั่งยืนมาจนถึงทุกวันนี้

การบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าทางวิชาการเพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้ การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และ รัฐศาสตร์ ถ้าพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติต้องอาศัยความรู้ความสามารถประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารงานแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสม กับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม^๔ การบริหารงานองค์กรในปัจจุบันต้องเผชิญกับปัญหาที่ยุ่ยากสลับซับซ้อน และโดยทั่วไปก็เป็นที่ยอมรับกันว่าทรัพยากรทางด้านกำลังคนและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ มีความสำคัญมาก การศึกษาแนวการบริหารงานจำเป็นต้องพิจารณาให้เห็นถึงความสำคัญของการกิจในการจัดการแต่ละชนิดมีความสัมพันธ์กันอย่างไรใกล้ชิดเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ การบริหารงานเป็นกระบวนการจัดการองค์การ และการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า^๕ โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลายได้แก่ คน เงิน วัสดุ สิ่งของ เป็นอุปกรณ์การบริหาร^๖ เนื่องจากองค์กรจะบรรลุเป้าหมายมาน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของผู้ปฏิบัติงาน การให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานจะบังเกิดได้ต่อเมื่อผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาเข้าใจถึงความต้องการของมนุษย์ และสามารถเลือกใช้วิธีการจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานมีความมั่นใจและเกิดความรู้สึกที่จะอุทิศตนเพื่องานและองค์กรได้อย่างจริงจัง^๗

คำถามมีว่าทำไมต้องบริหารจัดการองค์การให้เหมาะสม ทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบันมีการใช้ทรัพยากรในการบริหารงานอย่างไม่มีประสิทธิภาพ และมีการใช้บุคลากรในการปฏิบัติงานที่มีลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับงาน ส่งผลให้การปฏิบัติงานเกิดอุปสรรค การปฏิบัติงานในแต่ละครั้งไม่ประสบผลสำเร็จ

^๓ อด.ดิก. (ไทย) ๒๐/๑๔/๑๕๔ - ๑๕๖.

^๔ จันทราณี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^๕ Ernest Dale, **Management : Theory and practice**, (New York: McGraw Hill, 1973), p. 4.

^๖ Harold D. Koontz, **Principle of Management**, (New York: McGraw-Hill, 1972), p. 43.

^๗ คณะกรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัด กาญจนบุรี, “แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดกาญจนบุรี”, รายงานผลการวิจัย, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓).

หรือ เกิดความล่าช้าในการปฏิบัติงาน เพราะฉะนั้นในการปฏิบัติงานให้สำเร็จผลจำเป็นจะต้องมีการวางแผน มีการบริหารจัดการ เพื่อการทำงานที่เป็นขั้นเป็นตอน มีแนวทางที่ชัดเจน การจัดการงานที่เป็นแนวทาง จึงก่อกำเนิดขึ้น หรือกล่าวอีกอย่างก็คือ เครื่องมือในการจัดการงาน เรียกว่า การบริหาร การบริหารจัดการที่ดีต้องเป็นไปเพื่อความสันติสุขของคนในองค์กร กล่าวคือทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก ไม่ขัดแย้ง อยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง มีสันติสุขสันติภาพอยู่ในใจของทุกคน เพราะว่าการบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่ร่วมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้^๘ เป็นกระบวนการที่นำเอาการตัดสินใจและนโยบายไปปฏิบัติ^๙ ส่งผลให้องค์กรประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นวัดที่ดำเนินการกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรแห่งหนึ่งในประเทศไทย ซึ่งมีแนวทางในการบริหารจัดการองค์กร ในระบบสังฆสมาคม^{๑๐} ที่มีระบบการจัดการวัดให้เป็นอยู่ร่วมกันตามระบบสังฆะตามหลักทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นให้มนุษย์ทุกคนปฏิบัติตามปณิธาน ๓ ข้อ คือ ๑) ให้พุทธศาสนิกชน หรือ ศาสนิกแห่งศาสนาใดก็ตาม เข้าถึงความหมายอันลึกซึ้งที่สุดแห่งศาสนาของตน ๒) ทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา และ ๓) ดึงเพื่อนมนุษย์ให้ออกมาเสียจากวัดถุนิยม^{๑๑} ซึ่งหลักการดังกล่าวเป็นวิธีการนำเสนอรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่โดยท่านหลวงพ่อดุสิต หรือสมณศักดิ์สุดท้ายก่อนท่านมรณภาพคือ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺญ) โดยท่านให้หลักการที่เป็นสำคัญต่อการจัดการวัดให้เกิดความสามัคคี อยู่ร่วมกันอย่างสังฆะ หลักการที่สำคัญที่สุดในการจัดสร้างสวนโมกข์ คือการให้คนได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด เป็นมิตรกับธรรมชาติมากที่สุด ดังคำปณิธานว่า ที่นี้เราอยากให้คงสภาพธรรมชาติ ให้เพียงแต่เดินไปเดินมา ก็ได้ซึมซาบในธรรมชาติ ให้ธรรมชาติแวดล้อมเราปรุงแต่งความคิดเรา ให้อยู่ในสภาพใกล้ชิดธรรมชาติ เราจะได้ง่าย สะดวกในการที่จะไม่เร่าร้อน...ธรรมชาติที่แวดล้อมจะช่วยให้เราเข้าใจความคิดของพระพุทธเจ้าได้ง่ายขึ้น จะเข้าใจธรรมะของพระพุทธเจ้าได้ง่ายกว่าในที่ไกลาหลวุ่นวาย...เพราะความรู้สึกนึกคิดของพระพุทธเจ้าเกิดออกมาจากธรรมชาติ จากความเป็นอยู่ตามธรรมชาติ ความมุ่งหมายของเรา หรือ ความพยายามของเราที่นี่ ที่จะสอนความเข้าถึงธรรมชาติ ให้ขยันดูหญ้า ดูมด ดูแมลง ดูปลา ดูผัก ดูต้นไม้ ดูทุกอย่าง ให้ขยันดู ให้ขยันเป็นเกลียวเป็นสายโดยใกล้ชิดกับสิ่งเหล่านั้น นานเข้าๆ มันก็จะประมวณตัวทุกๆ อย่างเข้ามา แล้วส่ง

^๘ เสนาะ ติเยาว์, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^๙ ดิน ปรัชญพฤทธิ, **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

^{๑๐} ประวัติท่านพุทธทาส คัดจากหนังสือ พุทธศาสนา ปีที่ ๖๗ เล่ม ๒ พุทธศักราช ๒๕๔๒.

ความรู้ ความเข้าใจในการรู้คิดออกมา ฉะนั้น พยายามเข้าใจศีลธรรมชาติ มันก็จะออกมาในรูปที่ถูกต้อง นอกจากปล่อยให้มันเป็นไปตามสภาพธรรมชาตีสั้นๆแล้ว ที่นี้ยังมีการแก้ไขปรับปรุงเกินกว่าที่ธรรมชาตินั้นมีได้แก่ การจัดตั้งนั้น วางนี้ เพื่อให้เกิดเป็นภาพที่สะดุดตา สะดุดใจประทับใจประทับใจในระยะเวลาอันสั้น ทำให้คนรู้สึกต่อธรรมชาตินั้นมากขึ้น เช่น การจัดทำภาพธรรมชาติที่สะพานไฟเกอร์ เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสวนโมกข์ เช่น โรงมหรสพทางวิญญาณ ธรรมนาถ เป็นต้น ล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นความสามารถเชิงพุทธศิลป์ของท่านอาจารย์พุทธทาส ในการสร้างเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมชนิดที่จะเปลี่ยนจิตใจของคน ให้เกิดความคิดที่มีความหมายในทางที่จะเป็นประโยชน์สำหรับจะเข้าใจเรื่องความหลุดพ้น ความไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ท่านก็ยังคงเน้นอยู่เสมอว่า ธรรมชาตีสั้น ๆ มีคุณค่ามากที่สุด เนื่องจากที่สวนโมกข์มีหลักการให้คนได้เป็นมิตรกับธรรมชาติ เพื่อเรียนรู้จากธรรมชาติให้มากที่สุด เพราะธรรมะคือตัวธรรมชาติ ดังนั้นกิจวัตรต่าง ๆ ก็ยึดหลักให้เป็นธรรมชาติมากที่สุด คือไม่ปรุงแต่งอะไรให้มากที่สุด เพราะยิ่งปรุงแต่งก็ยิ่งยุ่งยากและยิ่งเป็นทุกข์ หลักการสวนโมกข์จึงมีว่า “กินข้าวจานแฉะ อาบน้ำในคู เป็นอยู่อย่างทาส หรือ เป็นอยู่อย่างตายแล้ว”^{๑๑} กินข้าวจานแฉะ ก็คือ ไม่พิถีพิถันในเรื่องกิน กินเพียงเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อที่จะทำหน้าที่ต่อไป ดังที่พระพุทธองค์ตรัสอุปมาไว้ว่า เหมือนการหยอดน้ำมันที่เปลวเทียนให้มันสิ้น ๆ ไป ไม่ใช่กินเพื่อความเอร็ดอร่อย อิ่มหมีพีมัน มัวเมาโอ้อวดกัน เพื่อส่งเสริมกิเลส อาบน้ำในคู คือ เดิมทีพระสวนโมกข์จะอาบน้ำกันในคูที่อยู่ข้างสวนโมกข์เลย แต่อาจตีความกว้างกว่านี้ได้ว่า อาบน้ำในห้องน้ำก็ได้ แต่เป็นห้องน้ำที่สร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่ต้องมีสุขภัณฑ์ที่สวยงาม เอาแต่พอทำให้สำเร็จประโยชน์เท่านั้นก็พอ เป็นอยู่อย่างทาส ก็คือ ไม่พูด ไม่ปริปาก จะลำบากยากเข็ญอย่างไรก็ไม่ปริปาก ตั้งหน้าทำหน้าที่ให้สำเร็จเท่านั้น เป็นอยู่อย่างตายแล้ว ก็คือ ไม่ต้องเป็นทุกข์อีกต่อไป คนตายแล้วไม่มีทุกข์ อย่างที่เขารับเรียกว่าพ้นทุกข์ เพราะไม่มีได้ ไม่มีเสีย ไม่มีแพ้ ไม่มีชนะ เพราะว่ามันตายแล้ว เป็นอยู่อย่างตายแล้วนี่ดี เพราะมันช่วยให้ว่างได้มากสบายได้มาก

นอกจากหลักการในเบื้องต้นแล้วยังมีหลักสูตรที่สอนในลักษณะการตีความรูปแบบใหม่ คือ “สุญญตา” ความว่างจากส่วนที่ควรยึดถือว่า ตัวตนหรือของตน ว่า สุญญตา คือ มองสุญญตาให้เห็นแล้วจิตของเราจะว่าง จิตของจิตดีกว่า อย่าพูดว่าจิตของเรา คือว่า จิตนั้นจะว่างว่างคือไม่ยึดถืออะไร โดยความเป็นตัวเป็นตน แล้วจิตนั้นจะไม่มีทุกข์เลย แต่มีสติปัญญาอย่างยิ่ง^{๑๒} เป็นหลักการที่สอนให้ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง ไม่ต้องการรับประโยชน์ตอบแทน เพื่อจะพิสูจน์ว่า มีความเห็นแก่ตัวหรือเปล่า ควบคุมความเห็นแก่ตัวได้ก็มากน้อย และทำอะไรที่เป็นการลดความเห็นแก่ตัวได้บ้าง ศึกษาและฝึกฝนไปเรื่อย ๆ เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องปฏิบัติลงไปจริง ๆ ทำลงไปจริงๆ และนานมากพอด้วย ก็จะเห็นผล ไม่ใช่เป็น

^{๑๑}ดูรายละเอียดใน ธรรมสภา, ตามรอยปณิธานแห่งธรรมพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา), หน้า ๓๕-๔๔.

^{๑๒}พุทธทาสภิกขุ, หลักธรรมที่แสดงถึงความว่าง, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๗.

เรื่องที่สามารถคิดนึก คาดหมายเอาได้”^{๑๓} “ไม่มีความรู้สึกที่ว่าตัว ว่าตน ว่าของตัวหรือของตน ตัวเราหรือของเรา ตัวกูหรือของกู เหล่านี้ ซึ่งเป็นการปรุงแต่งของตัวตมหาอุปาทาน วางอยู่จากความรู้สึกที่ว่าตัวตน หรือว่าของตน ไม่มีทั้งอย่างหยابและละเอียด อย่างหยาบเราให้เชื่อมั่นว่าตัวกู-ของกู อย่างละเอียดให้ชื่อว่า ตัวตน - ของตน”^{๑๔}

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการบริหารจัดการองค์กรทางตะวันตกและการบริหารจัดการองค์กรในพระพุทธศาสนา และศึกษาการจัดการวัดธารน้ำไหล(สวนโมกขพลาราม) ซึ่งเป็นวัดแห่งหนึ่งที่มีระบบการจัดการวัดที่ดีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแบบอย่างในการจัดการองค์กรต่างๆได้ โดยจะศึกษาวิจัยภายใต้หัวข้อเรื่อง แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอยะโฮง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขการบริหารงานของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ให้มีประสิทธิภาพดียิ่ง ๆ ขึ้นไป และเพื่อเสนอเป็นแนวทางในการบริหารจัดการองค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการวัดที่ยังไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน ได้นำเอาไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการองค์กรสันติสุขตามหลักวิชาการทั่วไป
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักสัปปายะ ๗
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ สำหรับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และวัดหรือองค์กรอื่นๆ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดและทฤษฎี การจัดการองค์กรสันติสุขตามหลักวิชาการทั่วไป เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอยะโฮง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตามหลักสัปปายะ ๗ เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ ในวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และวัดหรือองค์กรอื่นๆ อย่างสันติสุข ควรเป็นอย่างไร

^{๑๓}ดูรายละเอียดใน พุทธศาสนิกฯ, พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๕-๑๐.

^{๑๔}พุทธศาสนิกฯ, วิถีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๙),

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณ และเป็นการศึกษาด้านเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์ การสอบถาม โดยผู้ศึกษาจะนำแนวคิดและทฤษฎีที่ว่าถึงการบริหารจัดการองค์กรมาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ในเบื้องต้น หลังจากนั้น จะนำเสนอการจัดการองค์กรด้วยระบบสังฆสามัคคีในสมัยพุทธกาลและการบริหารการจัดการองค์กรระบบ สังฆสามัคคีวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยวิเคราะห์จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กับเนื้อหาด้านการจัดการองค์กรเพื่อสันติสุข เพื่อต้องการสืบค้นให้ทราบว่า วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ยึดหลักอะไรบ้าง? มีหลักการอะไร? และทำอย่างไร? ในการบริหารจัดการองค์กร โดยจะศึกษาในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาฯ ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ผลงานการวิจัยและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กร

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยจะศึกษาวิจัยการบริหารจัดการองค์กรเฉพาะภายในวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา ผู้วิจัยจะใช้ระยะเวลา ๑๒ เดือน ในการศึกษา โดยเริ่มจากเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ จนถึง กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ ผู้ที่มีการทำงานและส่วนเกี่ยวข้องกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

กลุ่มที่ ๑ ฝ่ายบรรพชิตในวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) จำนวน ๕ รูป

(๑) พระอาจารย์สุชาติ ปญญาทีโป เจ้าอาวาส

(๒) พระอาจารย์เมธี สุเมธโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

(๓) พระมหาจรัส อุปสนโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

(๔) พระภิกษุโพธิคุณ (โพธิ์ จันทสโร) อดีตเจ้าอาวาส

(๕) พระอาจารย์สิงห์ทอง เขมियो อดีตพระอุปัชฌาย์พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

กลุ่มที่ ๒ ฝ่ายฆราวาส จำนวน ๒ คน

(๑) นายเมตตา พานิช อดีตไวยาวัจกรวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

(๒) นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช เลขาธิการมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

กลุ่มที่ ๓ บุคคลทั่วไปที่มาวัด จำนวน ๓ คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ แนวทาง หมายถึง ทางที่ควรปฏิบัติที่ได้วางไว้เป็นแนวเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้สำหรับวัดธารน้ำไหล และวัดหรือองค์กรอื่นๆ

๑.๕.๒ การจัดการ หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไป ร่วมมือกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน อย่างเป็นกระบวนการและมีระบบภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ โดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆ โดยการวางแผน การจัดการองค์กร การสรรหาบุคลากร การนำหรือการสั่งการ และการควบคุมองค์กร เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน การจัดการทรัพยากรประกอบด้วยการใช้งานและการจัดวางทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรการเงิน ทรัพยากรเทคโนโลยี และทรัพยากรธรรมชาติ ของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

๑.๕.๓ วัดสันติสุข หมายถึง บุคคลกลุ่มหนึ่งที่มารวมตัวกันในวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างมีขั้นตอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างเสียสละเพื่อความสุขแก่ตนและผู้อื่น

๑.๕.๔ วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) หมายถึง วัดแห่งหนึ่งในประเทศไทย ตั้งอยู่เลขที่ ๖๘/๑ ถนนเพชรเกษม หมู่ ๖ ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

๑.๕.๕ หลักสัปปายะ ๗ หมายถึง สิ่งที่เอื้อต่อการเป็นอยู่และเอื้อต่อการประพฤติปฏิบัติธรรมของวัดธารน้ำไหล มี ๗ อย่าง คือ ๑) ด้านที่พักอาศัย (อาวาสสัปปายะ) ๒) ด้านการสัญจร (โคจรสัปปายะ) ๓) ด้านการพุดคุย (ภัสสะสัปปายะ) ๔) ด้านบุคลากร (บุคคลสัปปายะ) ๕) ด้านอาหาร (โภชนะสัปปายะ) ๖) ด้านอากาศ (อุตุสสัปปายะ) ๗) ด้านกิจกรรม (อิริยาบถสัปปายะ)

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” มีเอกสารและงานวิจัยที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๑๕} นำเสนอไว้ในหนังสือ “วิถีสู่สันติภาพ” ว่าสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้คนขัดแย้งกัน ต่อสู้กัน มารบราฆ่าฟันทำสงครามกัน ซึ่งประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติก็เป็นมาเป็นไปกันอยู่อย่างนี้ มีสงคราม มีการต่อสู้ รบราฆ่าฟัน ขัดแย้งกัน ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับสังคม จนถึงระดับประเทศชาติ ตลอดมาทุกยุคทุกสมัย สามารถสรุปได้สั้นๆ ว่าเหตุปัจจัยของความขัดแย้งนั้น

^{๑๕}ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **วิถีสู่สันติภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๔), หน้า ๕๕-๕๗.

ถ้าไปซัดกันมาแต่ละกรณีก็ต่างๆ กันไป แต่ว่าโดยสรุปแล้วก็มี ๓ อย่าง เท่านั้น ที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ขัดแย้งกันจนเกิดปัญหาความรุนแรงเบียดเบียนเกิดขึ้น คือ ๑. ความอยากได้ ๒. ความอยากใหญ่ ๓. ความใจแคบ อยากได้ ท่านเรียกว่า ตัณหา คืออยากได้ผลประโยชน์ อยากได้สิ่งเสพบริโภค ทรัพย์สินสมบัติ ความพรั่งพร้อม มาบำรุงบำเรอตัวให้มีมากที่สุด ข้อนี้เป็นเหตุใหญ่ให้คนขัดแย้งจนแม้กระทั่งยกทัพไปรบราฆ่าฟันกัน จะเห็นได้ว่าไม่ต้องพูดถึงบุคคลหรือประเทศชาติทั้งหลายก็ยกทัพไปตีกันเพราะเรื่องผลประโยชน์ทั้งนั้น แม้แต่สงครามที่กำลังวุ่นวายอยู่เวลานี้ ก็วิจารณ์กันว่าเป็นเพราะข้อนี้ ปัจจัยที่ ๒ อยากใหญ่ คือต้องการอำนาจ ต้องการความยิ่งใหญ่ ที่จะสามารถครอบงำผู้อื่นหรือบังคับเขาได้ ข้อนี้ท่านเรียกว่ามานะ ตลอดทุกยุคสมัยที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ ปัจจัยข้อนี้มักจะมากับข้อที่ ๑ คืออยากได้ด้วย และอยากใหญ่ด้วย เพราะถ้าอยากใหญ่แล้วเป็นใหญ่ได้ ความอยากได้ก็จะสำเร็จได้ง่าย อยากได้ก็ต้องสำเร็จด้วยอยากใหญ่ และเมื่อได้แล้วตัวเองก็จะใหญ่ยิ่งขึ้น ก็เลยอยากได้ กับ อยากใหญ่นี้ คือ สองตัวสำคัญ เรียกว่า ตัณหา - มานะ แต่บางทีสงครามเกิดขึ้นเพราะปัจจัยด้านอื่นก็มี คือ เรื่องลัทธิศาสนา และอุดมการณ์ต่างๆ ซึ่งไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์โดยตรง แต่เป็นเรื่องของความเชื่อ และการยึดถือหลักการบางอย่าง โดยถือรั้นไม่ยอมรับไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน อย่างนี้เรียกว่าใจแคบ เพราะฉะนั้นลัทธิศาสนาก็เลยกลายเป็นเหตุให้เกิดสงครามในอดีตมากมาย และสงครามลัทธิอุดมการณ์และศาสนานี้กลายเป็นเรื่องยึดถือเรื้อรังกว่าสงครามแย่งชิงผลประโยชน์และสงครามแสวงหาความยิ่งใหญ่ด้วยซ้ำไป ฉะนั้นปัจจัยตัวที่ ๓ นี้ จึงเป็นตัวที่ฝังลึกมาก ทางพระเรียกว่า ทิฐฐิ ตกลงว่า ตัวการสำคัญที่อยู่เบื้องหลังของความขัดแย้งการรบราฆ่าฟันกัน ตลอดจนสงคราม ก็คือ ตัณหา มานะ ทิฐฐิ พูดเป็นไทยง่ายๆ ว่า อยากได้ อยากใหญ่ ใจแคบ

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๑๖} นำเสนอไว้ในหนังสือ “พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง”ว่า สันติวิธี เป็นหลักการและเครื่องมือที่มนุษยชาติได้นำมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ความขัดแย้งจากความขัดแย้งอันเนื่องมาจากผลประโยชน์ ข้อมูลความสัมพันธ์ ค่านิยม โครงสร้างไม่สมนัยกันโดยนำเสนอทางเลือกเป็นทางเลือกในการจัดการความขัดแย้ง โดยนำเครื่องมือจัดการความขัดแย้งทางโลกตะวันออกและตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำหลักการในพระพุทธศาสนา มาบูรณาการกับองค์ความรู้ เพื่อให้ได้แง่มุมของความขัดแย้ง สันติวิธี และสันติภาพรอบด้านมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเปิดพื้นที่ที่สามารถเลือกใช้เครื่องมือเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความขัดแย้งในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยนำหลักการ มัชฌิมวิธี ที่สอดคล้องกับความชอบธรรมหรือธรรมะ ในพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นจุดเด่น

^{๑๖}พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔).

นภดล ร่มโพธิ์^{๓๗} นำเสนอไว้ในหนังสือ “การวัดผลองค์กร แบบสมดุล”ว่า การวัดผลการปฏิบัติงานขององค์กร (Performance Measurement) เป็นสิ่งสำคัญอย่างมากต่อความอยู่รอดขององค์กรในปัจจุบัน องค์กรต่างๆ ทั้งองค์กรที่มุ่งแสวงหากำไร (For-Profit Organization) และองค์กรที่ไม่มุ่งแสวงหากำไร (Nonprofit Organization) ต่างก็ให้ความสำคัญต่อระบบการวัดผลการปฏิบัติงานขององค์กรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจที่ผ่านมา ทำให้ผู้บริหารองค์กรต่างๆ ได้ตระหนักถึงข้อบกพร่องของระบบการวัดผลการปฏิบัติงานแบบดั้งเดิม ซึ่งนอกจากไม่เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงผลการปฏิบัติงานที่แท้จริงแล้ว ยังมีส่วนสำคัญทำให้องค์กรดำเนินธุรกิจไปผิดทาง ซึ่งส่งผลให้องค์กรได้รับความเสียหายเป็นอันมาก ดังนั้นในปัจจุบันนี้้องค์กรต่างๆ จึงได้กลับมาให้ความสำคัญและเอาใจใส่ในระบบการวัดผลและการปฏิบัติงานขององค์กรกันอีกครั้ง โดยจะเห็นได้จากสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมถึงบทความและงานวิจัยในด้านการวัดการปฏิบัติงานที่ออกมาอย่างต่อเนื่องและเป็นจำนวนมาก ซึ่งในระยะหลังนี้แนวคิดทางด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กรได้มีออกมาอย่างมากมาย อย่างไรก็ตามแนวคิดของการวัดผลการปฏิบัติงานขององค์กรที่ได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางและเป็นที่ยอมรับสำหรับองค์กรจำนวนมากได้แก่แนวคิดการวัดผลองค์กรแบบสมดุลหรือที่รู้จักกันดีในชื่อของ Balanced Scorecard

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถะมานะ^{๓๘} นำเสนอไว้ในหนังสือ “พฤติกรรมองค์กร : ทฤษฎีและการประยุกต์”ว่า ทรัพยากรการบริหาร (administrative resources) ที่สำคัญคือ คน (Man) เงิน (Money) สิ่งของ (Material) และการจัดการ (Management) และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปเช่นกันว่า “คน” นั้น เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากที่สุด คนจะเป็นที่มาของประสิทธิผลประสิทธิภาพสูงสุดของงาน แต่คนก็ยากแก่การศึกษาที่สุดเช่นกัน ในบรรดาสิ่งของ และแม้แต่เทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งอาจมีความยุ่งยากสลับซับซ้อนมากเท่าใดก็ตามแต่ก็ดูเหมือนจะทำความเข้าใจได้ง่ายและสามารถเข้าไปจัดการได้ง่ายกว่าปัจจัยมนุษย์มาก การตระหนักในความสำคัญของปัจจัยมนุษย์ในองค์กรนั้นมีได้เพียงเกิดขึ้นในสมัยปัจจุบัน แต่มีมาในอดีตนานมาแล้ว ดังนั้นจึงปรากฏความสนใจศึกษาเรื่องเกี่ยวกับ “คน” ในการทำงานอย่างมากมาย

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์^{๓๙} ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดเอาไว้ในหนังสือ “บทบาทของวัดที่เคยมีและพึงต้องมีต่อสังคมภาคใต้ ของวัดมัชฌิมาวาส”ว่า วัดเป็นสถานที่จัดศาสนพิธีต่างๆ ทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น ด้วยกิจดังกล่าวนี้ วัดจึงเป็นสถานที่สั่งสอนให้คนรู้จักสัมมาคารวะ ปฏิบัติอยู่ในระเบียบวินัย และเป็นผู้มีพิธีรีตอง

^{๓๗} นภดล ร่มโพธิ์, การวัดผลองค์กร แบบสมดุล, (กรุงเทพมหานคร: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๕๓.

^{๓๘} สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถะมานะ, “พฤติกรรมองค์กร : ทฤษฎีและการประยุกต์”, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สามลดา, ๒๕๕๓.), คำนำ,

^{๓๙} สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. บทบาทของวัดที่เคยมีและพึงต้องมีต่อสังคมภาคใต้ ของวัดมัชฌิมาวาส. (สงขลา: โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๗๕.

คณินันต์ จันทบุตร^{๒๐} ได้กล่าวถึงบทบาทของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เอาไว้ในหนังสือ “สถานภาพและบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” ว่า ท่านเป็นนักคิด นักเขียนผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดรูปหนึ่งในโลกศาสนา เป็นผู้ริเริ่มผลงานด้านศาสนาหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสวนโมกข์และคณะธรรมทาน เป็นผู้ริเริ่มการสวดมนต์แปล เป็นผู้นำในการแสดงธรรมแบบบรรยายหรือปาฐกถา และออกหนังสือพิมพ์พุทธศาสนา ตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ปรากฏข้อเขียนและปาฐกถาธรรมมากมายมหาศาล

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า การอยู่ร่วมกันในองค์กรต้องมีธรรมวินัย อยู่ร่วมกันดูญาติ มีความสามัคคีต่อกันโดยอาศัยระบบสังฆะสามัคคีเป็นโครงสร้างที่ให้ทุกคนได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันป้องกันปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ในวัด ผสมผสานกับการนำเอาวิธีจัดการทรัพยากรในด้าน คน เงิน สิ่งของ และการจัดการในสมัยปัจจุบัน มาใช้บูรณาการร่วมกัน และพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการให้เข้ากับยุคสมัยโดยยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก โดยเน้นให้มนุษย์ทุกคนปฏิบัติตามปณิธาน ๓ ข้อ คือ ๑) ให้พุทธศาสนิกชน หรือ ศาสนิกแห่งศาสนาใดก็ตาม เข้าถึงความหมายอันลึกซึ้งที่สุดแห่งศาสนาของตน ๒) ทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาของตน และ ๓) ดึงเพื่อนมนุษย์ให้ออกมาเสียจากวัตถุนิยม เพื่อให้คนในวัดหรือหน่วยงานเกิดสันติสุขปราศจากความขัดแย้งหรือมีความขัดแย้งน้อยที่สุด

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระยุพธนา รมณียธมโม (แก้วกันหา)^{๒๑} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรในพระพุทธศาสนา” พบว่า การตั้งและการจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล เป็นการจัดสภาพการณ์ทางสังคมเพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาและพัฒนาตนเองของสมาชิกในองค์กรคณะสงฆ์ให้ได้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดที่เรียกว่า พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของสังคมพุทธ โดยมีพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองและให้การศึกษาพัฒนาตนเองของภิกษุที่เป็นสมาชิกในองค์กรคณะสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงมีพุทธวิธีในการป้องกันและการแก้ไขปัญหา ที่เกิดจากการจัดองค์กรคณะสงฆ์ ด้วยการยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน จึงทำให้การดำเนินการป้องกันและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และหลักการที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ก็ยังคงใช้มาถึงปัจจุบัน การนำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับ การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลมาประยุกต์ใช้ในองค์กรคณะสงฆ์และสังคมทั่วไปในสมัยปัจจุบันจะทำให้ได้รับประโยชน์ ๒ ประการ คือ ๑) ด้านศาสนธรรม คือ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีเนื้อหาสาระหรือคุณค่าแท้ที่อยู่

^{๒๐} คณินันต์ จันทบุตร. สถานภาพและบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กลุ่มประสานงานการศึกษาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒๒ - ๑๒๓.

^{๒๑} พระยุพธนา รมณียธมโม(แก้วกันหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรในพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

รูปแบบของการจัดองค์กรคณะสงฆ์ และ ๒) ด้านรูปแบบและวิธีการการจัดองค์กร ซึ่งยืนยันถึงผลสำเร็จของการนำแนวคิดมาปฏิบัติและให้เห็นผลจริงในสังคม

นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค^{๒๒} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” พบว่า แนวคิดทฤษฎีในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาล และวัดดีเด่นในปัจจุบัน คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดเตรียมประโยชน์ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และผู้อื่นได้ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัยและพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสงฆ์ในอารามให้มีความสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสนสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบันยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาตนของพระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบาย สร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และกิจกรรม

จิตพร สะสม^{๒๓} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน” พบว่า วัดพระธาตุแช่แห้งได้มีการจัดระบบการบริหารและการจัดการวัด โดยได้เน้น การบริหารงานบุคคล การบริหารงานธุรการ การบริหารงานการเงิน/บัญชี การบริหารศาสนสมบัติ การบริหารกิจกรรมของวัด ซึ่งการบริหารงานดังที่กล่าวมานี้มีระบบการบริหารงานที่ชัดเจน โปร่งใส มีการจัดรูปแบบของคณะกรรมการการบริหารในส่วนงานต่าง ๆ การจัดระบบการบริหารงานของวัดพระธาตุแช่แห้งจะเน้นในเรื่องของความสะดวกรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพโดยจะเห็นได้จากการแบ่งงานออกเป็นแต่ละฝ่าย มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงจึงทำให้ง่ายต่อการติดต่อประสานงานและจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายงานมีความตั้งใจและปฏิบัติตามระบบต่าง ๆ ที่ทางวัดได้กำหนดได้อย่างดีเยี่ยมในส่วนของปัจจัยที่มีผลสัมฤทธิ์และผลกระทบต่อการบริหาร และการจัดการวัดพระธาตุแช่แห้งนั้นจากการศึกษาทราบว่าเพราะปัจจัย ๒ ประการ คือปัจจัยภายใน ได้แก่ ความมีภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส บุคลากร งบประมาณ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ คณะสงฆ์ ภาครัฐ และองค์กรเอกชน ซึ่งปัจจัยทั้งสองส่วนต่างเอื้อผลประสานประโยชน์ส่งเสริมซึ่งกันจนทำให้วัดพระธาตุแช่แห้งประสบความสำเร็จในการบริหารอันจะได้เป็นต้นแบบที่ดีงามในการพัฒนาวัดในพระพุทธศาสนาวัดหนึ่งสืบไป

^{๒๒} นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค, “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

^{๒๓} จิตพร สะสม. “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

พระครูโพธิสิริวัตร (พยนต์ พุทฺธสีโล)^{๒๔} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การจัดองค์กรในพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษาวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า การจัดองค์กรภายในวัดหนองป่าพง และวัดสาขามีการจัดรูปแบบที่ใกล้เคียงกับสมัยพุทธกาลคือมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของบุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกของวัดหนองป่าพง คือ เพื่อต้องการวิมุตติความหลุดพ้นจากกิเลส หลักการแบ่งงาน มีการแบ่งงานกันรับผิดชอบเพื่อบริหารวัดหนองป่าพงและวัดสาขาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีการคัดสรรบุคคลที่มีความสามารถในแต่ละด้านมาช่วยกำกับกิจการภายในคณะสงฆ์ ได้แก่ งานการปกครอง งานด้านการศึกษา งานด้านการเผยแผ่ งานด้านสาธารณูปการ ภายใต้กรอบแห่งธรรมวินัย หลักการมอบหมายหน้าที่ ดำเนินตามหลักธรรมวินัยเช่นกันโดยมีการกำหนดคุณสมบัติและวิธีการคัดเลือกสมาชิกภาพสงฆ์สำหรับปฏิบัติงานภายในอาราม และดำเนินการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในด้านต่างๆ หลักการจัดสายบังคับบัญชา ให้บุคลากรในองค์กรมีหน้าที่ปฏิบัติต่อกันมากกว่าการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น หลักการประสาน จำแนกสมาชิกภาพเป็นสี่กลุ่มใหญ่ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งทั้งสี่กลุ่มนี้มีปฏิสัมพันธ์เกื้อกูลกันและกัน

พระมหาสวนทรา ธมมจารี (สุจารี)^{๒๕} ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักปรัชญาศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” ผลการวิจัยพบว่า ศิลปะเป็นวัตถุที่ถูกตกแต่งและสร้างสรรค์ด้วยฝีมือของมนุษย์ เพื่อให้มีผลต่อการรับรู้ของประสาทสัมผัส ความสวยงามงาม เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากวัตถุ ด้วยฝีมือของศิลปิน ความงามกับวัตถุจึงแยกออกจากกันไม่ได้ ความเป็นศิลปะคือวัตถุที่ถูกจัดแจงตกแต่งให้สวยงามแล้วด้วยรูปร่างหรือทรวดทรงขนาดและด้านปริมาณ ซึ่งคำนวณได้วัดได้ด้วยหลักทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ดังนั้น เกณฑ์มาตรฐานวัดความเป็นศิลปะ จึงเป็นเกณฑ์มาตรฐานของวัตถุเพื่อใช้กับวัตถุศิลปะเป็นวัตถุแห่งการพิจารณา โดยใช้คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์เป็นเกณฑ์มาตรฐานวัดความเป็นศิลปะ

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้กล่าวถึงกระบวนการในการจัดการ ได้แก่ การบริหารจัดการ การบริหารความขัดแย้ง การจัดการวัดให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข น้อมนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาได้ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำแนวทางดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่อง “แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสี่ปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

^{๒๔}พระครูโพธิสิริวัตร (พยนต์ พุทฺธสีโล). “ศึกษาวิเคราะห์การจัดองค์กรในพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษาวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕.

^{๒๕}พระมหาสวนทรา ธมมจารี, “การศึกษาวิเคราะห์หลักศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-interview) เป็นเครื่องมือในการรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล โดยประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับการบริหารจัดการองค์กรในสถานการณ์ปัจจุบันสามารถอธิบายถึงขั้นตอนได้ คือ

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษา วิเคราะห์ และถอดองค์ความรู้จากหลักการและแนวทางเกี่ยวกับหลักการทฤษฎีการบริหารจัดการองค์กรตามแนวคิดตะวันตก ตะวันออก และในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ ๒ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษา วิเคราะห์ และถอดบทเรียนเกี่ยวกับหลักการและแนวทางการจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในมิติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ

ขั้นตอนที่ ๓ นำหลักการรูปแบบการบริหารจัดการทั้งข้อ ๑ และ ข้อ ๒ ศึกษา วิเคราะห์ เปรียบเทียบ ความเหมือน-ความต่าง ข้อดี-ข้อเสีย ปัญหา อุปสรรค โอกาส กำหนดกรอบการวิเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดให้เกิดความเข้าใจให้ชัดเจนมากที่สุด

ขั้นตอนที่ ๔ สร้างเครื่องมือ เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล และลงภาคสนาม ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-interview) เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

ขั้นตอนที่ ๕ สรุป และนำเสนอหลักการและแนวทางการบริหารจัดการวัดอย่างสันติสุข ตามข้อมูลที่ได้ศึกษาวเคราะห์ตามขั้นตอนดังกล่าว เพื่อปรับประยุกต์ใช้สำหรับวัดธารน้ำไหลและวัดหรือองค์กรอื่นๆ และเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าของผู้สนใจต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการวัดอย่างสันติสุข

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการจัดการองค์กรในวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๘.๓ ได้นำเสนอหลักการและแนวทางการบริหารจัดการวัดเพื่อสันติสุข

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีการจัดการองค์กรสันติสุขตามหลักวิชาการทั่วไป

ในการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการจัดการองค์กรสันติสุข ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการจัดการตามหลักวิชาการทั่วไปและจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดการจัดการ การพัฒนาหลักธรรมที่เสริมสร้างองค์กรให้เกิดสันติสุข และศึกษาการใช้หลักสัปปายะ ๗ ที่เกื้อกูลต่อการเป็นอยู่ร่วมกันและการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อนำมาเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินการวิจัย ซึ่งมีประเด็นที่จะได้ศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการองค์กรทั่วไป

ในการศึกษาความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ ควรทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเป็นเบื้องต้นก่อน กล่าวคือ สืบเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งหมายถึงมนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อาจมีข้อยกเว้นน้อยมากที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เช่น ฤๅษี การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (family) เผ่าพันธุ์ (tribe) ชุมชน (community) สังคม (society) และประเทศ (country) เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อมเป็นธรรมชาติอีกทีในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” รวมทั้งมี “แนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” เพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศของภาครัฐ ในปัจจุบันอาจเรียกว่า “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มนั้น เรียกว่า การบริหาร (administration) หรือการบริหารราชการ (public administration) ด้วยเหตุผลเช่นนี้มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการบริหารหรือการบริหารราชการได้ง่าย และทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีประเทศ ที่นั่นย่อมมีการบริหาร”

คำว่า การบริหาร (administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “administrare” หมายถึง ช่วยเหลือ (assist) หรืออำนวยความสะดวก (direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่าง ๆ

ส่วนคำว่า การจัดการ (management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (profits) หรือกำไรสูงสุด (maximum profits) สำหรับผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณะถือเป็นวัตถุประสงค์รองหรือเป็นผลพลอยได้ (by product) เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงแตกต่างจากวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหน่วยงานภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการสาธารณะทั้งหลาย (public services) แก่ประชาชน การบริหารภาครัฐทุกวันนี้หรืออาจเรียกว่า การบริหารจัดการ (management administration) เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจมากขึ้น เช่น การนำแนวคิดผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer) หรือ ซีอีโอ (CEO) มาปรับใช้ในวงราชการ การบริหารราชการด้วยความรวดเร็ว การลดพิธีการที่ไม่จำเป็น การลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการ และการจูงใจ

ด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น นอกเหนือจากการที่ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจเข้ามารับสัมปทานจากภาครัฐ เช่น ให้สัมปทานโทรศัพท์มือถือ การขนส่ง เหล้า บุหรี่ อย่างไรก็ตามภาคธุรกิจก็ได้ทำประโยชน์ให้แก่สาธารณะหรือประชาชนได้เช่นกัน เช่น จัดโครงการคืนกำไรให้สังคม ด้วยการลดราคาสินค้า ขยายสินค้าราคาถูก หรือการบริจาคเงินช่วยเหลือสังคม เป็นต้น

การบริหาร บางครั้งเรียกว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้าเป็นหน่วยงานภาคเอกชน หมายถึงของหน่วยงาน และ/หรือ บุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของและหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (๑) การบริหารนโยบาย (Policy) (๒) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) (๓) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๔) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society) (๕) การวางแผน (Planning) (๖) การจัดองค์การ (Organizing) (๗) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing) (๘) การอำนวยการ(Directing) (๙) การประสานงาน (Coordinating) (๑๐) การรายงาน (Reporting) และ (๑๑) การประมาณ (Budgeting) เช่นนี้ เป็นการนำ “กระบวนการบริหาร” หรือ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า แฟ้มส์-โพสคอร์บ (PAMS-POSDCoRB) แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย

พร้อมกันนี้ อาจให้ความหมายได้อีกว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (๑) การบริหารคน (Man) (๒) การบริหารเงิน (Money) (๓) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) (๔) การบริหารงานทั่วไป (Management) (๕) การบริหารการให้บริการประชาชน (Market) (๖) การบริหารคุณธรรม (Morality)(๗) การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message) (๘) การบริหารเวลา (Minute) และ (๙) และการบริหารการวัดผล (Measurement) เช่นนี้ เป็นการนำ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า ๙ M แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย

การให้ความหมายทั้ง ๒ ตัวอย่างที่ผ่านมานี้ เป็นการนำหลักวิชาการด้านการบริหาร คือ “กระบวนการบริหาร” และ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” มาใช้เป็นแนวทางหรือกรอบแนวคิดในการให้ความหมายซึ่งน่าจะมีส่วนทำให้การให้ความหมายคำว่า การบริหารเช่นนี้ครอบคลุมเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการบริหาร ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย เป็นวิชาการ และมีกรอบแนวคิดด้วย นอกจาก ๒ตัวอย่างนี้แล้ว ยังอาจนำปัจจัยอื่นมาใช้เป็นแนวทางในการให้ความหมายได้อีก เป็นต้นว่า ๓M ซึ่งประกอบด้วย การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) และการบริหารงานทั่วไป (Management) และ ๕ ป ซึ่งประกอบด้วย ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประหยัด ประสานงาน และ ประชาสัมพันธ์

เพื่อเป็นการช่วยเพิ่มความเข้าใจในการบริหารมากขึ้น จึงขอให้ความหมายคำว่า การบริหารการจัดการ และการบริหารจัดการ ของนักวิชาการทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่ได้กล่าวเอาไว้ดังนี้

สมพงษ์ เกษมสิน ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ มีความเห็นว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร (administrative resource) เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการ

จัดการ มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (process of administration) เช่น POSDCoRB Model ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^๑

สมพงศ์ เกษมสิน ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ “การบริหาร” ว่า คำว่า การบริหารนิยมใช้กับการบริหารราชการ หรือการจัดการเกี่ยวกับนโยบาย ซึ่งมีศัพท์บัญญัติ ว่า รัฐประศาสนศาสตร์ (public administration) และคำว่า การจัดการ (management) นิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน หรือการดำเนินการตามนโยบายที่กำหนดไว้ สมพงศ์ เกษมสิน ยังให้ความหมายการบริหารไว้ว่า การบริหารมีลักษณะเด่นเป็นสากลอยู่หลายประการ^๒ ดังนี้

- ๑) การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์
- ๒) การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบ
- ๓) การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
- ๔) การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ
- ๕) การบริหารเป็นการดำเนินการร่วมกันของกลุ่มบุคคล

๖) การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคล กล่าวคือ ความร่วมมือใจ(collective mind) จะก่อให้เกิดความร่วมมือของกลุ่ม (group cooperation) อันจะนำไปสู่พลังของกลุ่ม (group effort) ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

- ๗) การบริหารมีลักษณะการร่วมมือกันดำเนินการอย่างมีเหตุผล
- ๘) การบริหารมีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์
- ๙) การบริหารไม่มีตัวตน (intangible) แต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

ไพบูลย์ ช่างเรียน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^๓

บุญทัน ดอกไธสง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กร หรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์กร^๔

วิรัช วิรัชนิการวรรณ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ แบ่งการบริหาร ตามวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งหน่วยงานไว้ ๖ ส่วน ดังนี้

- ๑) การบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเรียกว่า การบริหารรัฐกิจ (public administration) หรือการบริหารภาครัฐ มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้ง คือ การให้บริการสาธารณะ (public services) ซึ่งครอบคลุมถึงการอำนวยความสะดวก การรักษาความสงบเรียบร้อย ตลอดจน

^๑ สมพงศ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓-๑๔.

^๒ สมพงศ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ, ๒๕๑๔), หน้า ๕-๖.

^๓ ไพบูลย์ ช่างเรียน, วัฒนธรรมการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗.

^๔ บุญทัน ดอกไธสง, การจัดองค์การ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช, พิมพ์ครั้งที่ ๔, วิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

การพัฒนาประชาชนและประเทศชาติ เป็นต้น การบริหารส่วนนี้เป็นการบริหารของหน่วยงานของภาครัฐ (public or governmental organization) ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น เช่น การบริหารงานของหน่วยงานของสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง กรม หรือเทียบเท่า การบริหารงานของจังหวัดและอำเภอ การบริหารงานของหน่วยการบริหารท้องถิ่น หน่วยงานบริหารเมืองหลวง รวมตลอดทั้งการบริหารงานของหน่วยงานของรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น

๒) การบริหารงานของหน่วยงานภาคธุรกิจ ซึ่งเรียกว่า การบริหาร ธุรกิจ (business administration) หรือการบริหารภาคเอกชนหรือการบริหารของหน่วยงานของเอกชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งเพื่อการแสวงหากำไร หรือการแสวงหากำไรสูงสุด (maximum profits) ในการทำธุรกิจ การค้าขาย การผลิตอุตสาหกรรม หรือให้บริการ เห็นตัวอย่างได้อย่างชัดเจนจากการบริหารงานของ บริษัท ห้างร้าน และห้างหุ้นส่วนทั้งหลาย

๓) การบริหารของหน่วยงานที่ไม่สังกัดภาครัฐ (non-governmental organization) ซึ่งเรียกย่อว่า หน่วยงาน เอ็นจีโอ (NGO.) เป็นการบริหารงานของหน่วยงานที่ไม่แสวงหาผลกำไร (non-profit administration) มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้ง คือการไม่แสวงหาผลกำไร (non-profit) เช่น การบริหารของมูลนิธิ และสมาคม

๔) การบริหารงานของหน่วยงานระหว่างประเทศ (international organization) มีวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้ง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น การบริหารงานของสหประชาชาติ (United Nations Organization) องค์การการค้าระหว่างประเทศ (World Trade Organization) และกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN)

๕) การบริหารงานขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ การบริหารงานขององค์กรส่วนนี้เกิดขึ้นหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๕๔๐) โดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มืองค์กรตามรัฐธรรมนูญขึ้น เช่น การบริหารงานของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ คณะกรรมการการเลือกตั้ง และผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา เป็นต้น องค์กรดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นหน่วยงานของรัฐเช่นกัน แต่มีลักษณะพิเศษ เช่น เกิดขึ้นตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว และมีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งเพื่อปกป้องคุ้มครองและรักษาสีทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนควบคุมตรวจสอบการปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

๖) การบริหารงานของหน่วยงานภาคประชาชน มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งเพื่อปกป้องรักษาผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและถูกเอารัดเอาเปรียบตลอดมา เช่น การบริหารงานของหน่วยงานของเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้แรงงาน และกลุ่มผู้ให้บริการ^๕

วิช วิรัชนิภาวรรณ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มีความเห็นว่า การบริหารในฐานะที่เป็นกระบวนการ หรือกระบวนการบริหาร เกิดได้จากหลายแนวคิด เช่น โพสคอร์ด (POSDCoRB) เกิดจากแนวคิดของ ลูเทอร์ กุลลิค (Luther Gulick) และ ลินดอล เออร์วิค (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ

^๕วิช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖-๓๘.

(Organizing) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การอำนวยการ(Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค์ (POCCC)^๖

เฟรดเดอริก ดับบลิว. เทเลอร์ (Frederick W. Taylor) ให้ความหมายการบริหารไว้ว่า งานบริหารทุกอย่างจำเป็นต้องกระทำโดยมีหลักเกณฑ์ ซึ่งกำหนดจากการวิเคราะห์ศึกษาโดยรอบคอบ ทั้งนี้ เพื่อให้มีวิธีที่ดีที่สุดในอันที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตมากยิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์สำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง^๗

ปีเตอร์ เอฟ. ดรักเกอร์ (Peter F. Drucker) กล่าวว่า การบริหาร คือ ศิลปะในการทำงาน ให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น การทำงานต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำภายในสภาพองค์การที่กล่าวนั้น ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์การที่เข้ามาร่วมกันทำงานในองค์การ ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านวัตถุอื่น ๆ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสนเทศต่าง ๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม^๘

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ กล่าวว่า การบริหารจัดการ (management administration) การบริหารการพัฒนา (development administration) แม้กระทั่งการบริหารการบริการ (service administration) แต่ละคำมีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันที่เห็นได้ อย่างชัดเจนมีอย่างน้อย ๓ ส่วน คือ หนึ่ง ล้วนเป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นำมาใช้ในการปฏิบัติราชการเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ สอง มีกระบวนการบริหารงานที่ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ การคิด (thinking) หรือ การวางแผน (planning) การดำเนินงาน (acting) และการประเมินผล (evaluating) และ สาม มี จุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงเพิ่มขึ้น สำหรับส่วนที่แตกต่างกัน คือ แต่ละคำมีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือ การบริหารจัดการเน้นเรื่องการนำแนวคิดการจัดการของภาคเอกชนเข้ามาใช้ในการบริหารราชการ เช่น การมุ่งหวังผลกำไร การแข่งขัน ความรวดเร็ว การตลาด การประชาสัมพันธ์ การจูงใจด้วยค่าตอบแทน การลดขั้นตอน และการลดพิธีการ เป็นต้น ในขณะที่การบริหารการพัฒนาให้ความสำคัญเรื่องการบริหารรวมทั้งการพัฒนานโยบาย แผน แผนงาน โครงการ (policy, plan,

^๖วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไพร่เพซ, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^๗Frederick W. Taylor อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗.

^๘Peter F. Drucker อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, พิมพ์ครั้งที่ ๗, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

program, project) หรือกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐ ส่วนการบริหารการบริการเน้นเรื่องการอำนวยความสะดวกและการให้บริการแก่ประชาชน^๙

สรุปได้ว่า การบริหารและการบริหารจัดการมีแนวคิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้นำกลุ่มและมีแนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย ซึ่งอาจเรียกว่าผู้บริหารและการบริหารตามลำดับ ดังนั้น ที่ใดมีกลุ่มที่นั้นย่อมมีการบริหารโดยคำว่า การบริหารและการบริหารจัดการรวมทั้งคำอื่น ๆ อีก เป็นต้นว่า การปกครอง (government) การบริหารการพัฒนา การจัดการ และการพัฒนา (development) หรือแม้กระทั่งคำว่า การบริหารการบริการ (service administration) การบริหารจัดการสำนักหรือการบริหารความรู้ผิดรู้ชอบ (consciousness administration) การบริหารคุณธรรม (morality administration) และการบริหารการเมือง (politics administration) ที่เป็นคำในอนาคตก็น่าจะนำมาใช้ได้ คำเหล่านี้ล้วนมีความหมายใกล้เคียงกัน ขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจในแต่ละยุคสมัยจะนำคำใดมาใช้โดยอาจมีจุดเน้นแตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม ทุกคำที่กล่าวมานี้เฉพาะในภาครัฐ ล้วนหมายถึง (๑) การดำเนินงาน การปฏิบัติงาน แนวทาง (guideline) วิธีการ (method) หรือมรรควิธี (means) ใด ๆ (๒) ที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐนำมาใช้ในการบริหารราชการหรือปฏิบัติงาน (๓) ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (๔) เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทาง (end หรือ goal) หรือการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม เช่น มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทางเบื้องต้น (primary goal) คือ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ หรือช่วยเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติราชการให้เป็นไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม หรือมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุด (ultimate goal) คือ การพัฒนาประเทศที่ประเทศชาติและประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขอย่างยั่งยืน เป็นต้น และทุกคำดังกล่าวนี้ อาจมองในลักษณะที่เป็นกระบวนการ (process) ที่มีระบบและมีหลายขั้นตอนในการดำเนินงานก็ได้

๒.๒ แนวคิดและหลักการในการจัดตั้งองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

การศึกษาถึงบริบททางสังคมสมัยพุทธกาล คือ การศึกษาถึงสภาพการณ์ที่เป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับค่านิยม (Values) และความเชื่อ (Beliefs) ที่เป็นบรรทัดฐาน (Norms) ที่มีพัฒนาการผ่านช่วงระยะเวลา มีการถือปฏิบัติเป็นระเบียบแบบแผนเชื่อมโยง คนในสังคมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ในขณะนั้น แต่เมื่อจะกล่าวถึงบริบทของสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาล อาจจะเป็นภาพรวมที่กว้างเกินไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอนำมากล่าว เฉพาะประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

ก. สภาพการณ์ทางด้านสังคม

สังคมอินเดียในสมัยพุทธกาล เป็นพัฒนาการที่สืบเนื่องจากการจัดโครงสร้างทาง สังคมในสมัยที่พวกอารยันอพยพเข้ามา มีอิทธิพลและบทบาท ในกลุ่มแม่น้ำสินธุและส่วนอื่น ๆ ของชมพูทวีป ในเบื้องต้นมีการแบ่งเป็นชนชั้นตามลักษณะหน้าที่ทางสังคมออกเป็น ๓ อย่าง คือ นักบวช นักรบ

^๙ ธีรวิทย์ ธีรวิทย์ภววรรณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

และพ่อค้า^{๑๐} ซึ่งเป็นการแบ่งอย่างง่าย ๆ ตามหน้าที่ที่มีการปฏิบัติอยู่ใน ขณะนั้น แต่ต่อมาเมื่อสังคมมีความเจริญมากขึ้นก็มีการนำหลักความเชื่อทางศาสนาเข้ามา จัดระบบทางสังคมเพื่อให้่ายต่อการปกครอง โดยระบบโครงสร้างทางสังคมที่จัดขึ้นใหม่นี้ เรียกว่า วรรณะ มี ๔ ประการ คือ

๑. กษัตริย์ (Warrior) เป็นกลุ่มบุคคลชั้นสูงที่มีหน้าที่ในการเป็นนักบริหาร นักรบ และนักปกครองบ้านเมืองให้ประชาชนอยู่เป็นสุข

๒. พราหมณ์ (Priest and Teacher) เป็นกลุ่มบุคคลชั้นสูงเหมือนกับกษัตริย์ มีหน้าที่ในการศึกษาคัมภีร์ทางศาสนา และนำมาบอกกล่าวให้แก่คนทั่วไป จึงได้ชื่อว่าเป็นครูผู้สอน อีกทั้งยังทำหน้าที่ในการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

๓. แพศย์หรือไวยสยะ (Vaisya) เป็นกลุ่มบุคคลชั้นกลางประกอบอาชีพพ่อค้า (Merchant) และกสิกร

๔. ศูทร (Sudra) เป็นกลุ่มบุคคลที่จัดว่าต่ำสุดมีหน้าที่เป็นกรรมกรที่ต้องใช้ แรงงาน (Labor) และรับใช้สามวรรณะดังกล่าวข้างต้น

วรรณะ คือ การแบ่งชนชั้นในสังคม ตามหลักศาสนาพราหมณ์ ซึ่งถือเอาชาติกำเนิด เป็นเกณฑ์ บุคคลเกิดในวรรณะใดย่อมได้รับสิทธิและแนวทางดำเนินชีวิตตามที่หลักคำสอน ในศาสนาพราหมณ์ และขีดวงให้ไว้สำหรับวรรณะนั้น แน่นอนตายตัวชั่วชีวิตของตน^{๑๑} การถือปฏิบัติเกี่ยวกับระบบวรรณะในเรื่องสมัยพุทธกาลเป็นไปอย่างเข้มงวด วรรณะพราหมณ์ จัดเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในสังคมมากที่สุด เพราะได้พัฒนา แนวคำสอนและหลักความ เชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวกับลัทธิพิธีกรรมให้สลับซับซ้อนขึ้น มีการประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่าบูชายัญ การที่ทำดังนี้มีใช้เพียงเพื่อวัตถุประสงค์ทางด้านศาสนาเท่านั้น แต่มุ่งสนองความต้องการของผู้มีอำนาจที่จะแสดงเกียรติยศความยิ่งใหญ่ของตน พิธีกรรมเหล่านี้ล้วนชักจูงให้คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น เพราะหวังผลตอบแทนเป็นทรัพย์สินสมบัติและกามสุขต่าง ๆ พร้อมกันนี้ ก็ก่อความเดือดร้อนแก่คนชั้น ต่ำ พวกทาสกรรมกรที่ต้องทำงานหนัก และการทารุณต่อสัตว์ด้วยการฆ่าบูชาครั้งละเป็นจำนวนมาก^{๑๒} สังคมในสมัยพุทธกาล จึงจัดได้ว่าอยู่ในช่วงของการปฏิรูปทางสังคม ทั้ง ทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เช่น ในวาเสฏฐสูตร^{๑๓}และอัคคยญสูตร^{๑๔} ที่กล่าวถึงความเชื่อในระบบวรรณะที่เป็นไปอย่างเข้มงวด และมีการดูถูกเหยียดหยามพวกวรรณะที่อยู่ต่ำกว่าตน

^{๑๐} พระอุตรคณาธิการ (ชินทร สระคำ) , ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๖.

^{๑๑} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มุลนิธิโกลมคิมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕๗.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๕๕/๕๗๒.

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑/๘๓.

ข. สภาพการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจในยุคนี้ได้รับการปรับปรุงพัฒนามากขึ้น การค้าขายได้ขยายตัวไปอย่างกว้างขวาง สิ่งก่อสร้างก็เป็นไปอย่างมีระบบ มีการวางผังเมืองและการตัดถนนที่เชื่อมต่อ กัน รวมทั้งระบบสุขาภิบาลก็เป็นไปอย่างดี ในทางการแพทย์มีการกล่าวถึงการผ่าตัด^{๑๕} อันบ่ง บอกให้เห็นถึงความเจริญของวิทยาการในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ในด้านการคมนาคม ปรากฏว่ามีการตัดเส้นทางทั้งทางน้ำและทางบกเชื่อมโยงถึงกันในระหว่างเมืองต่าง ๆ ดังจะ เห็นได้จากคัมภีร์พระวินัยปิฎก ที่มีการกล่าวถึงเส้นทางในการคมนาคมติดต่อกันระหว่างเมือง ต่าง ๆ ทั้งทางน้ำและทางบก เมื่อการคมนาคมเป็นไปอย่างสะดวกจึงทำให้ พวกพ่อค้าได้อาศัยเส้นทางในการนำ สินค้าไปขายยังเมืองต่าง ๆ โดยสินค้าที่มีส่วนมากก็เป็นสินค้าประเภทฟุ่มเฟือย คือ ผ้าไหม ผ้าฝ้าย เสื้อผ้าอาภรณ์เนื้อละเอียด วัตถุมีคม เช่น มีด ขวาน เกราะ ผ้าลายดอก และผ้า ปัก พรหม น้ำหอม งา และเครื่องใช้ที่ทำด้วยงา ทอง เงิน เป็นต้น ระบบการซื้อขายดำเนิน ไปโดยใช้การประเมินค่าของสิ่งของ และการตีราคาเป็นกหาปณะ มีระบบการจัดเก็บภาษีซึ่ง แสดงให้เห็นถึงสภาพเศรษฐกิจแบบเมืองได้เจริญขึ้นแล้ว การประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาลตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยเฉพาะที่กล่าวถึงในสามัญญผลสูตร^{๑๖}

อาชีพที่ประกอบอยู่ในขณะนั้น คือ การรับราชการนายควาญช้าง นายโคบาล คนฝึกม้า คนขับรถม้า นายขมังธนู เป็นทาส พ่อครัว ช่างตัดผม คนรับใช้เวลาอาบน้ำ พ่อค้าขายขนมหวาน ช่างร้อยพวงมาลัย คนชักฟอก ช่างทอผ้า ช่างจักสาน ช่างทำหม้อ เสเมียน สมุห์บัญชี รวมทั้งศิลปศาสตร์อย่างอื่นอีกมาก และจากหลักฐานมี ที่ปรากฏในที่อื่น ๆ อีก ปรากฏว่า ได้มีการจัดตั้งเป็นสหกรณ์อาชีพแล้ว มีถึง ๑๘ ประเภท^{๑๗} เศรษฐกิจในยุคนี้จึงจัดได้ว่าอยู่ในขั้นดี

ค. สภาพการณ์ทางการเมืองและการปกครอง

การเมืองและการปกครองในสมัยพุทธกาล มีลักษณะแบ่งเป็นแคว้นที่มีอาณาเขตแน่นอน และแต่ละแคว้นต่างมีพระราชา พระมหากษัตริย์ปกครองตนเอง แคว้นที่มีการ ปกครองแบบราชาธิปไตยกำลังแย่งอำนาจ โดยพยายามทำสงครามแผ่ขยายอำนาจและอาณา เขตของตน เพื่อรวบรวมแคว้นต่าง ๆ เข้ามาอยู่ในอำนาจ ซึ่งแคว้นในสมัยพุทธกาลตามที่ ปรากฏหลักฐานในอุโปสถสูตร^{๑๘} มีอยู่ด้วยสิ้น ๑๖ แคว้น คือ

๑. อังคะ มีเมืองหลวงชื่อว่า จำปา ในสมัยก่อนพุทธกาลเคยมีอำนาจเป็น ๑ ใน ๗ ส่วนของชมพูทวีปในด้านการปกครองแต่ต่อมาในสมัยพุทธกาลตกอยู่ภายใต้อำนาจของแคว้นมคธ

๒. มคธ มีเมืองหลวงชื่อว่า ราชคฤห์ มีการปกครองแบบราชาธิปไตยโดยมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง มคธเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในแถบอินเดียตอนบนเป็นมหาอำนาจ ๑ ใน ๔ ของชมพูทวีป และเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่ง เป็นที่ตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้า และเป็นที่มีวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

^{๑๕}วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๒/๑๘๖.

^{๑๖}ที.ส. (ไทย) ๙/๙๑/๕๕.

^{๑๗}ที. ดับบลิว.ริส เดวิดส, พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป, แปลโดย สมัย สิงหศิริ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๑๔๕ - ๑๔๘.

^{๑๘}อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๗๙ - ๒๘๘.

๓. กาสี มีเมืองหลวงชื่อว่า พาราณสี เป็นแคว้นหนึ่งในมัชฌิมประเทศ สมัยก่อนพุทธกาล มีอำนาจทางการเมืองมากมักทำสงครามกับแคว้นโกศลอยู่เนื่อง ๆ และมัก เป็นฝ่ายชนะ แต่ในสมัยพุทธกาลก็อ่อนกำลังลงและดินแดนส่วนใหญ่ตกตกอยู่ภายใต้อำนาจ การปกครองของแคว้นโกศล มีสินค้าที่ขึ้นชื่อคือผ้าไหมกล่าวกันว่าผ้าที่ทำจากแคว้นนี้มีเนื้อดี ที่สุด เมืองนี้มีอายุยืนยาวมาจนถึงปัจจุบัน

๔. โกศล มีเมืองหลวงชื่อว่า สāvasthī มีการปกครองแบบราชาธิปไตย โดยมีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นผู้ปกครอง เป็นแคว้นที่รุ่งเรืองและมีอำนาจมาก มีหลักฐานอยู่หลายแห่ง ที่แสดงว่า แคว้นสักกะหรือศากยะอันเป็นวงศ์ของพระพุทธเจ้าก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจการ ปกครองของแคว้นโกศล^{๑๔} พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เมืองนี้ถึง ๑๙ พรรษา

๕. วัชชี มีเมืองหลวงชื่อว่า เวสาลี มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ เป็นการปกครองโดยคณะมีถึง ๘ ราชวงศ์ด้วยกัน และในจำนวนนี้วงศ์ลิจฉวีแห่งเวสาลี และวงศ์ ของวิเทหะแห่งมิลิลา เป็นวงศ์ที่มีอิทธิพลมากที่สุด มีศูนย์กลางการประชุมอยู่ที่สัณฐาคารซึ่ง คล้ายกับกับระบบรัฐสภาในสมัยปัจจุบัน

๖. มัลละ อยู่ทางตะวันตกของแคว้นวัชชี มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ หรือ ระบบสามัคคีธรรม แยกเมืองหลวงออกเป็นสองส่วน คือ กุสินารา และปาวา แคว้นนี้เป็นที่ เสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า

๗. เจติยะ มีเมืองหลวงชื่อว่า โสถถิตี อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นวัชชี ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นกาฬี คือบริเวณต้นน้ำของแม่น้ำยมุนา เป็นที่ตั้งของวัดปาริไลยกะ ในอังคุตตรนิกายมีข้อความระบุว่า พระพุทธเจ้าทรงเสด็จโปรดชาวเจติหลายครั้ง

๘. คुरु มีเมืองหลวงชื่อว่า อินทปัตถ์ มีการปกครองแบบราชาธิปไตย มีพระเจ้าโกรพิยะเป็นผู้ปกครอง อยู่ทางทิศตะวันตกของของแคว้นปัญจาบพระพุทธเจ้าทรง แสดงธรรมที่มีข้อความถึงซึ่งหลายสูตร เช่น มหานิทานสูตร มหาสติปัฏฐานสูตร เป็นต้น

๙. ปัญจาละ มีเมืองหลวงชื่อว่า กัมปิลละ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแคว้นคुरु เมืองนี้ไม่ค่อยมีบทบาทเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากนัก

๑๐. มัจฉะ มีเมืองหลวงชื่อว่า สาละ อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นสุเรเสนะไม่มี บทบาทพระพุทธศาสนามากนัก

๑๑. สุเรเสนะ มีเมืองหลวงชื่อว่า มถุรา มีการปกครองแบบราชาธิปไตย มีพระเจ้ามถุราชอวันตีบุตรเป็นผู้ปกครอง แคว้นนี้ตั้งอยู่ในทักขิณาบถ

๑๒. อัสสะกะ มีเมืองหลวงชื่อว่า โปตละ มีการปกครองแบบราชาธิปไตย มีพระเจ้าอรุณเป็นผู้ปกครองคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวถึงในฐานะที่เป็นที่ตั้งอาศรมของพราหมณ์พาวรี ริมฝั่งแม่น้ำโคธาวรี

๑๓. อวันตี มีเมืองหลวงชื่อว่า อุชเชนี มีการปกครองแบบราชาธิปไตย มีพระเจ้าจันทปัทโชติ เป็นผู้ปกครอง เป็นแคว้นที่รุ่งเรืองและมีอำนาจ ๑ ใน ๔ ของชมพูทวีป ซึ่งพระเจ้าจันทปัทโชติมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากกับพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ

^{๑๔} คุรุณา - เรื่องอุไร กุศลาลัย, อินเดียมัยพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๔๑

๑๔. คันธาระ มีเมืองหลวงชื่อว่า ตักกสิลา มีการปกครองแบบราชาธิปไตย มีพระเจ้าปุกกุสาตี เป็นผู้ปกครอง เป็นเมืองแห่งการศึกษาบุคคลชั้นสูงนิยมส่งบุตรหลานมาศึกษา ศิลปวิทยาสาขาต่าง ๆ ที่นี่ โดยเฉพาะ วิชาการแพทย์ การทหาร การปกครอง บุคคลสำคัญที่ สำเร็จการศึกษาจากที่นี่ เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้ามหาลิ และหมออาชีวกโกมารภัส ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นแพทย์ประจำตัวของพระพุทธเจ้า กล่าวกันว่าแคว้นนี้ในปัจจุบันตั้งอยู่ในเมืองราวัลปันดีของประเทศปากีสถาน^{๒๐}

๑๕. กัมโปชะ มีเมืองหลวงชื่อว่า ทวารกะ อยู่ทางเหนือสุดตั้งอยู่เหนือแคว้นคันธาระ เป็นแหล่งกำเนิดมหารูปรางสวยงามแข็งแรง ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาไม่ปรากฏว่าพระพุทธศาสนาได้แผ่ไปถึง

๑๖. วังสะ มีเมืองหลวงชื่อว่า โกสัมพี อยู่ทางตอนใต้ของแคว้นโกศล ทางทิศ ตะวันตกของแคว้นกาสิ และทิศเหนือของแคว้นอวันตี มีพระเจ้าอุเทนเป็นผู้ปกครอง เป็นรัฐที่รุ่งเรืองและมีอำนาจมากรัฐหนึ่งพระพุทธเจ้าเคยเสด็จอยู่หลายครั้ง และเป็นรัฐที่มีเหตุการณ์ ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาที่สำคัญ นอกจากนี้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ยังปรากฏรายชื่อแคว้นอื่น ๆ อีก เช่น สักกะ โกลิยะ ภัค คะ วิเทหะ และอังคุตตราปะ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ทางที่ราบลุ่มสินธุและแม่น้ำคงคา ทางตอนใต้ลงมาถึงบริเวณแม่น้ำโคธาวารี อาณาจักรเหล่านี้มีกษัตริย์ปกครองเป็นอิสระแก่กัน มีการปกครองดำรงพระยศเป็นมหาราชบ้าง เป็นเพียงพระราชาบ้าง เป็นเพียงอธิบดีบ้าง ปกครองแบบสามัคคีธรรมคณะราชย์ บางคราวก็ตั้งตนเป็นอิสระ แต่บางครั้งก็ตกเป็น เมืองขึ้นของแคว้นอื่นสุดแล้วแต่แคว้นใดจะมีกำลังเหนือกว่า

ระบอบการปกครองในสมัยพุทธกาลเท่าที่รวบรวมได้มีอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑. การปกครองแบบราชาธิปไตย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช การปกครองแบบนี้พระราชาทรงเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจเด็ดขาดสูงสุด ในการปกครองเพียงผู้เดียวและมีตำแหน่งลดหลั่นกันลงมา คือ บุโรหิต เสนาบดี แต่ ส่วนย่อยมีสภาการปกครองจากจุดย่อย คือ คาม นิคม ชนบท ระดับชนบทยังมีหัวหน้าใหญ่ ทำนองเจ้าประเทศราชปกครองอีกด้วย^{๒๑} แคว้นที่เป็นแกนนำในการปกครองแบบนี้ ได้แก่ แคว้นมคธ ที่มีพระเจ้าพิมพิสารเป็นพระราชารองลงมาคือแคว้นโกศลของพระเจ้าปเสนทิโกศล แคว้นอวันตีของพระเจ้าจันทปัชโชต และแคว้นวังสะของพระเจ้าอุเทน

๒. การปกครองแบบสามัคคีธรรม^{๒๒} หรือสาธารณรัฐราชาธิปไตย การปกครอง แบบนี้ อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนทั้งหมด มีสภาที่เรียกชื่อว่าสังฆาตคาร เป็นศูนย์กลาง ของการประชุมพิจารณาตัดสินตกลงเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ รูปแบบการปกครองในระบอบ สาธารณรัฐหรือสามัคคีธรรมนี้คล้ายกับการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยปัจจุบัน แคว้น ที่เป็นแกนนำในการปกครองก็คือ แคว้นวัชชี ตามด้วยแคว้นมัลละ สักกะ ฯลฯ เป็นต้น

^{๒๐} ศ. เฉลิม พงศอาจารย์, ประวัติศาสตร์อินเดีย, หน้า ๗๙.

^{๒๑} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูยาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^{๒๒} ปรีชา ช่างขวัญยืน, วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สามัคคีสาส์นจำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๔-๕.

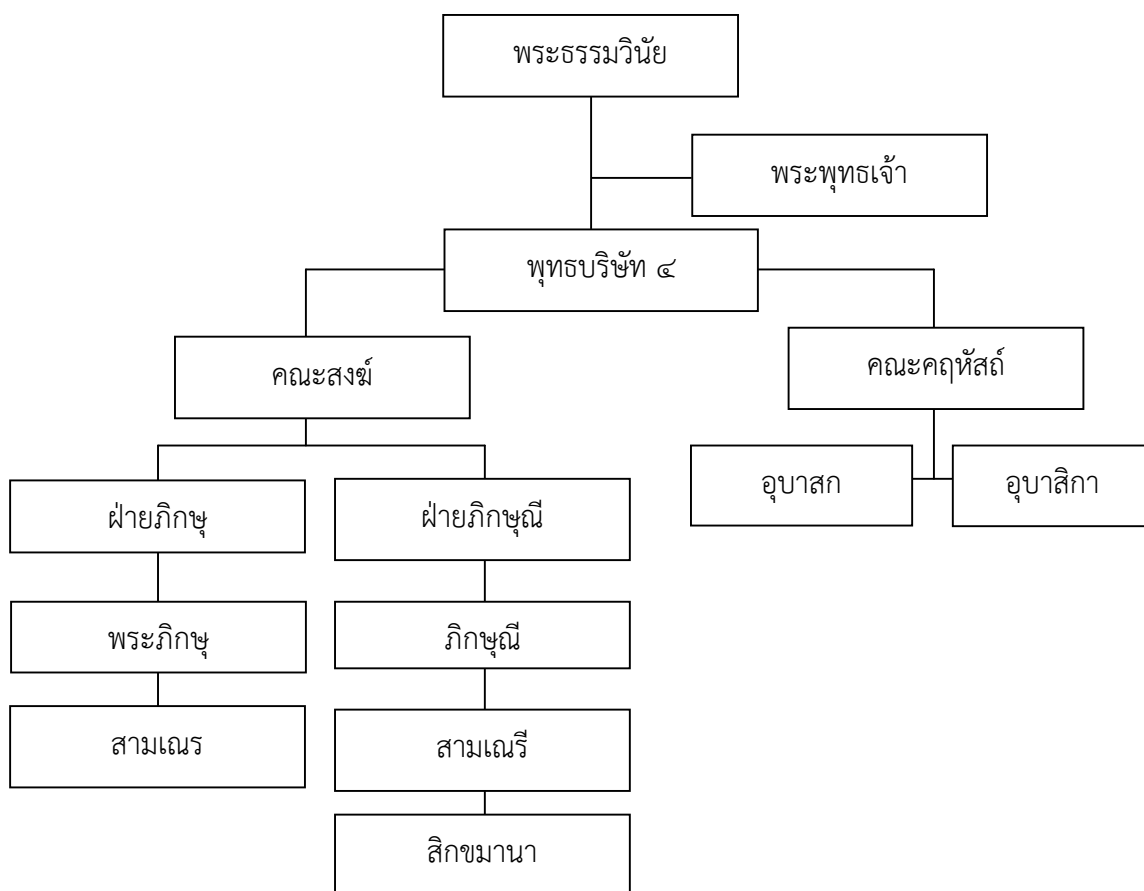
สรุป สังคมอินเดียในสมัยพุทธกาล กำลังมีความเจริญในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และการศาสนา สภาพเศรษฐกิจก็จัดได้ว่าอยู่ในขั้นดี มีทางคมนาคมที่ สะดวกทั้งทางน้ำ และทางบก ภาวการณ์ทางด้านการเมืองการปกครองไม่ค่อยจะมีการรบพุ่งกัน อันเป็นผลทำให้มี โอกาสในการที่พัฒนาทั้งทางสังคม และเศรษฐกิจ จึงปรากฏว่าสังคม ในยุคนี้เป็นการแสวงหาทางด้าน ปัญญาความหลุดพ้น มีการอธิบายปัญหาทางด้านศาสนา และปรัชญากันอย่างคึกคัก

๒.๒.๑ หลักการจัดองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลในช่วงระยะเวลา ๔๕ ปีที่พระพุทธเจ้าทรงพระชน มาชีพบำเพ็ญพุทธกิจอยู่นั้นมีวิวัฒนาการตามลำดับกาลขององค์กรคณะสงฆ์เริ่มจากที่พระพุทธองค์ ทรงตรัสรู้และตัดสินใจพระทัยทำการประกาศเผยแผ่พระศาสนาให้แก่ประชาชนทั่วไปเมื่อมีผู้เลื่อมใสใคร่ จะบวชพระพุทธองค์ก็จะทรงประทานการบวชให้ด้วยตัวพระองค์เองเรียกการบวชแบบนี้ว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” และได้ทำการสั่งสอนพระสาวกในชั้นต้นจนได้บรรลุดุคณธรรมเป็นพระ อริยบุคคลพร้อมกับได้ส่งพระสาวกเหล่านั้นออกประกาศเผยแผ่พระศาสนาในที่ต่างๆเมื่อพระสาวก ๖๐รูปแรกออกประกาศพระศาสนาปรากฏว่ามีผู้มีศรัทธาเลื่อมใสจะขอบวชด้วยจำนวนมากพระสงฆ์ สาวกได้นำกุลบุตรเหล่านั้นมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อที่จะให้พระองค์ทรงบรรพชาให้พระสาวกเหล่านั้น ต่างได้รับความลำบากในการเดินทางเพราะการคมนาคมยังไม่สะดวกทำให้งานการเผยแผ่เป็นไปอย่าง ลำช้าพระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงเหตุเหล่านี้จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกผู้ใหญ่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรที่มีศรัทธาด้วยวิธี “ติสรณคณอุปสัมปทาหรือไตร สรณคณ” และให้การปกครองดูแลกันเองในกลุ่มการที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสาวกเป็น พระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาแก่กุลบุตรผู้มีศรัทธาทั่วป่านั้นเป็นการมอบอำนาจบางประการให้พระ สาวกได้ปกครองกันในลักษณะของอุปัชฌาย์ปกครองสัทธิวิหาริกและอาจารย์ปกครองอันตวาสิกของ ตนโดยพระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการของพระศาสนาที่เรียกว่า “โอวาทปาฏิโมกข์” เพื่อเป็น หลักการของพระศาสนาและการดำเนินชีวิตร่วมกันของพระสาวกปกครองคณะสงฆ์ในระยะเริ่มแรก จึงเป็นการปกครองในรูปลักษณะที่ขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้าพระพุทธองค์ทรงทำดำเนินการปกครองและ ให้การศึกษาแก่พระสาวกด้วยตัวพระองค์เองและมอบหน้าที่ให้พระอุปัชฌาย์ดูแลบ้างเพราะลักษณะ ของงานของพระศาสนาในระยะเวลานี้เป็นงานด้านการประกาศเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธองค์เสีย เป็นส่วนมาก

พระภิกษุในพระพุทธศาสนามีสถานะของเป็นอนาคาริกที่เร่ร่อนไปตามที่ต่างๆเพื่อ ประกาศหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งอาศัยบิณฑบาตเลี้ยงชีพการณของพระ ศาสนาจึงแผ่ไปอย่างรวดเร็วและเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึงต่อมาพระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุให้การอุปสมบทแก่สตรีที่ประสงค์จะบวชเป็นนางภิกษุณีอันสืบเนื่องมาจากการร้องขอ ของพระนางมหาปชาบดีโคตมีและมีพระอานนท์เป็นผู้ทูลช่วยเหลือให้ได้รับการอุปสมบทพระนาง มหาปชาบดีโคตมีจึงนับได้ว่าเป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนาเป็นการบวชด้วยการรับครุธรรม ๘ ประการจากพระพุทธองค์และต่อมาก็บวชให้แก่เหล่าบริวารของพระนางมหาปชาบดีโคตมีทำให้มี พุทธบริษัทเป็น ๔ ฝ่ายทำให้รูปลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ในช่วงระยะที่สองเป็นงานด้านการ ปกครองเพื่อการศึกษาและการเผยแผ่พระศาสนาเสียเป็นส่วนมากต่อมาเมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็น

ว่ามีพระสงฆ์สาวกเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมากงานการของพระศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวางสังคมสงฆ์กลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่สมควรที่จะมอบหมายภาระให้หมู่สงฆ์ได้ปกครองกันเองเพื่อเป็นการปูพื้นฐานการปกครองคณะสงฆ์โดยหมู่สงฆ์เองพระพุทธองค์จึงได้ทรงยกเลิกการบวชด้วยวิธีไตรสรณคมน์และทรงอนุญาตให้มีการบวชด้วยวิธี “ญัตติจตุตถกรรมวาจา” และได้นำวิธีการบวชแบบไตรสรณคมน์ไปใช้กับการบวชของสามเณรแทนซึ่งการณนี้สืบทอดมาถึงปัจจุบันเมื่อทรงอนุญาตการบวชให้เป็นกิจของสงฆ์หรือมอบหมายความเป็นใหญ่ให้สงฆ์อย่างเต็มที่แล้วพระองค์ก็ทรงงดการอุปสมบทให้แก่ใครๆทรงทำหน้าที่สั่งสอนและดูแลภายในองค์กรคณะสงฆ์โดยทั่วไปมาถึงตอนนี้จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธานุญาตอย่างแนบแน่นที่จะทำให้สงฆ์ปกครองกันเองโดยทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองไม่ทรงปรารถนาให้พระเถระรูปหนึ่งรูปใดมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองดังปัจฉิมโอวาทที่ทรงตรัสกับพระอานนทกัศที่พระปรินิพพานว่า “ อานนทพระธรรมวินัยใดที่เราแสดงและบัญญัติไว้เมื่อเราล่วงลับไปแล้วพระธรรมและวินัยนั้นแหละจักเป็นพระศาสดาของเธอทั้งหลาย ” เป็นต้นการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลจึงเป็นการจัดการปกครองให้เป็นไปตามสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ขององค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลได้มีพัฒนาการเป็นไปอย่างต่อเนื่องการปกครองระยะเริ่มแรกพระพุทธองค์จึงทรงดำเนินการด้วยตัวพระองค์เองโดยอาศัยรูปแบบการประพบัติของนักบวชที่มีอยู่ในสมัยนั้นที่เรียกว่าจารีตศีลและเมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้นก็ทรงปกครองเองบ้างให้พระสาวกช่วยการปกครองบ้างโดยทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการปกครองเพื่อให้นักศึกษาจนต่อมาเมื่อการณคณะสงฆ์ได้กลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ซึ่งก็อยู่ในช่วงปลายๆสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์จึงได้ทรงมอบภาระการปกครองให้แก่คณะสงฆ์ปกครองกันเองด้วยการยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง

แผนภูมิที่ ๒.๑ แผนภูมิแสดงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล^{๒๓}

๒.๒.๒ ความเป็นมาของวัดในสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วเสด็จไปแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันเมืองพาราณสีต่อมาได้เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์เมืองหลวงของแคว้นมคธพร้อมด้วยพระสงฆ์อรหันตสาวกอีก ๑,๐๐๐ รูป ประทับที่ป่าต้นตาล (ลัฏฐิวัน) เมื่อพระเจ้าพิมพิสาร ราชแห่งแคว้นมคธได้ทรงฟังเทศน์แล้วมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสประกาศพระองค์เป็นอุบาสก และได้ทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวัน (สวนไม้ไผ่ของหลวง) แก่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข^{๒๔} พระพุทธเจ้าทรงรับและมีพุทธดำรัสอนุญาตว่าภิกษุทั้งหลายเรอนุญาต “อาราม”^{๒๕}

^{๒๓} พระยุพธนา รมณีธมโม (แก้วกัณหา) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดการองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล,” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๒.

^{๒๔} พระธรรมราชานุวัตร (กมลโกวิท), “วัดของเรา”, ในชีวิตและงานของหลวงเตี้ย, (ม.ป.ท., ๒๕๓๔), หน้า ๑๖๐.

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๒.

วัดในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นเกิดขึ้นเพราะพระเจ้าพิมพิสาร^{๒๖} พระราชาแห่งแคว้นมคธทรงหาสถานที่ที่เหมาะสมจะเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ลักษณะของสถานที่ที่พึงประสงค์นั้นปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้^{๒๗} พระผู้มีพระภาคพึงประทับอยู่ ณ ที่ไหนดีหนอซึ่งจะเป็นสถานที่ไม่ไกลไม่ใกล้จากบ้านนักสะตวกด้วยการคมนาคมควรที่ประชาชนผู้ต้องประสงค์จะเข้าไปเฝ้าได้กลางวันไม่พลุกพล่านกลางคืนเงียบสงัดเสียงไม่กึกก้องปราศจากลมแต่คนผู้เดินเข้าออกควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สงบและควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมณวิสัย^{๒๘}

ตั้งแต่นั้นมาจึงได้เริ่มมีวัดเกิดขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน วัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษา อบรมให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพตำราแพทย์แผนโบราณและศิลปกรรมแขนงต่างๆ ใช้ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครองรวมทั้งเป็นสถานที่ส่งเคราะห์ทางจิตใจแก่ประชาชน ดังนั้นวัดจึงเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่ง ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาตลอดมา^{๒๙} และเป็นเหมือนสถานที่รวมจิตใจของผู้คนในชุมชนหรือหมู่บ้านนั้นๆ เพราะวัดถือได้ว่าเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นที่พักทางใจ และเป็นที่หาความสงบทางใจได้ดีที่สุด

จุดประสงค์ในการสร้างวิหารหรือเสนาสนะต่างๆภายในวัดมิใช่เพื่อการเป็นอยู่สุขสบายเหมือนชาวบ้านแต่เพื่อเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมและป้องกันอันตรายต่างๆของภิกษุสงฆ์ทั้งหลายดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า“วิหารย่อมป้องกันหนาวร้อนและเนื้อร้ายนอกนั้นยังป้องกันงูและยุงฝนในสิริฤดูแล้ง นอกจากนั้นวิหารยังป้องกันลมและแดดอันร้อนกล้าที่เกิดขึ้นได้การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเลี่ยงอยู่เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพิจารณาและเพื่อเห็นแจ้ง”^{๓๐}

เมื่อมีวัดเวฬุวนารามแล้วพระพุทธเจ้าก็มิได้มีพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์ต้องอยู่เฉพาะในวัดเวฬุวนารามเท่านั้นเมื่อมีผู้ศรัทธามายวชเพิ่มมากขึ้นพระสงฆ์ต่างก็ออกไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่าในดงตามโคนไม้ภูเขาถ้าป่าช้าต่อมาเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ได้เห็นพระภิกษุเหล่านั้นเดินมาจากสถานที่ต่างๆมีอาภักิริยาสงบเรียบร้อยงดงามน่าเคารพเกิดศรัทธาเลื่อมใสปรารถนาจะสร้างที่พักอาศัยถวายได้เข้าไปพาราณาต่อพระภิกษุเหล่านั้นว่าจะสร้างวิหารถวายท่านจะอยู่ในวิหารหรือไม่พระภิกษุเหล่านั้นได้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าและพระองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุอยู่ในวิหารได้^{๓๑} เศรษฐีผู้นั้นได้สร้างวิหารขึ้นถวาย ๖๐ หลังคำว่า“วิหาร”จึงหมายถึงวัดที่สร้างขึ้นแปลว่าที่อยู่ของพระสงฆ์หรือหมายถึงวัดอีกชื่อหนึ่ง^{๓๒}

^{๒๖} พระมหาสมชายเจริณกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน”, *วิทยานพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐).

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า๑๑.

^{๒๘} ดุราลละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

^{๒๙} กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา, คู่มือการพัฒนาวัด อุทยานการศึกษาในวัด ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๓๐} ดุราลละเอียดใน วิ.จ.อ. (บาลี) ๓/๓๑๙.

^{๓๑} พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม๔, หน้า ๖๘. อ้างในพระธรรมราชานุวัตร (กมลโกวิท), “วัดของเรา”, ใน*ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย*, หน้า ๑๖๑.

^{๓๒} พระธรรมราชานุวัตร (กมลโกวิท), “วัดของเรา”, ใน*ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย*, หน้า ๑๖๑.

สรุป วัดในพระพุทธศาสนามีการพัฒนามาแต่ครั้งโบราณกาลจากพื้นที่ที่เป็นป่ามาปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบสงัดและได้เพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติประเพณีพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งต่อมาได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นภายในวัดโดยการมุ่งประโยชน์ใช้สอยทางศาสนาเป็นหลักและถือว่าการสร้างสิ่งเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญตามวิธีการทางพระพุทธศาสนาด้วย

๒.๓ แนวคิดและหลักการพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์สมัยปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์สมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ทบทวนจากงานวิชาการแล้วพบว่า ได้มีนักวิชาการที่กล่าวถึงความหมายของการพัฒนา และการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาไว้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความหมายของการพัฒนา

จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีผู้ให้ความหมายคำว่า การพัฒนา ไว้หลายท่าน ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนา ไว้ว่า การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางดี^{๓๓}

T. R. Batten (ที. อาร์. แบตเทน) ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชนของอังกฤษได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนา ไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น^{๓๔}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) การเปลี่ยนแปลงที่ได้มีการวางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change) หรือการทำให้เจริญ ทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านระบบการทำงาน หรือการเปลี่ยนแปลงตามที่ได้กำหนดทิศทาง หรือจุดมุ่งหมายไว้ เพื่อต้องการให้ดีขึ้นกว่าเดิม^{๓๕}

อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา กรรณสูตร ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาไว้ว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยน

แปลงด้านคุณภาพ (qualitative changes) การแปลงรูป (transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำการ (environmental changes) นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น การคมนาคมของประเทศไทยเมื่อเริ่มแรกได้มีการใช้

^{๓๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

^{๓๔} Batten, T.R. Community and Their Development, (London: Oxford University Press, 1959), p. ๒.

^{๓๕} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

รถเทียมม้า แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้เครื่องจักรไอน้ำมาทำรถไฟ การเปลี่ยนแปลงจากรถม้ามาเป็นรถไฟหรือเป็นรถยนต์ หรือเครื่องบิน จนเป็นจรวดก็ดี นับได้ว่าเป็นการพัฒนา^{๓๖}

ทิตยา สุวรรณขุ ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วยสถานะการพัฒนาเป็นสถานะสมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่ โดยไม่มีสถานะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมือง ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่^{๓๗}

วิทยากร เชียงกุล ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษ สิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า^{๓๘}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ หรือการทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่อย่างเป็นระบบ^{๓๙}

อินตา ศิริวรรณ ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาไว้ว่า ในการพัฒนาแนวทางที่ปรับเปลี่ยนใหม่นั้น จะต้องหันมาเน้นการพัฒนาคนโดยให้การพัฒนาคนเป็นแกนกลางของการพัฒนาทุกอย่าง ดังจะเห็นว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ของประเทศไทย ก็ได้ยึดหลักการสำคัญในการพัฒนาไว้ ๒ ประการ คือ ๑. การพัฒนาคนในฐานะผู้มีความเป็นมนุษย์ ๒. การพัฒนาคนในฐานะทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ จะช่วยให้สังคมมีทุน มนุษย์ที่มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะสนองความต้องการของสังคม ส่วนการพัฒนาคนในฐานะผู้มีความเป็นมนุษย์จะช่วยให้บุคคลมีคุณสมบัติพร้อมที่จะดำเนินชีวิตแห่งปัญญาเพื่อความดีงาม หรือเรียกว่า พัฒนาให้เป็นบัณฑิตผู้สามารถนำชีวิตและสังคมไปสู่สันติสุขในโลกนี้ได้^{๔๐}

สรุป ความหมายของคำว่า การพัฒนา คือ การทำให้เจริญ ทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านระบบการทำงาน หรือการเปลี่ยนแปลงตามที่ได้กำหนด

^{๓๖}อมร รักษาสัตย์ และ ชัดติยา กรรณสูต, **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕), หน้า ๒ – ๘.

^{๓๗}ทิตยา สุวรรณขุ, **“สังคมวิทยา” ในวิทยาศาสตร์สังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๘๗ – ๑๘๘.

^{๓๘}วิทยากร เชียงกุล, **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉบับกระ, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗ – ๑๘.

^{๓๙}ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**, (กรุงเทพมหานคร: ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๔๐}ผศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ, **พระพุทธศาสนากับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุตรไพศาล, ๒๕๕๐), หน้า ๗๒.

ทิศทาง หรือจุดมุ่งหมายไว้ เพื่อต้องการให้ดีขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้ยังหมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษาสีงแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆ ด้วย

๒.๓.๒ แนวคิดการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา

แนวคิดในการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคมและตัวมนุษย์แต่ละคน เน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนสังคมและเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง เป้าหมายของการพัฒนา คือ การปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคมซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับการพัฒนา^{๔๑}

ปัจจุบันมีองค์กรหรือสถาบันต่างๆ ได้ดำเนินการใช้ศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงานควบคู่ไปกับการบริหารจัดการจิตด้วยการใช้หลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นวิถีทางของพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นถึงแนวความคิดและวิธีการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วิถีพุทธ และเป็นแนวทางให้นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทยสามารถใช้เป็นต้นแบบ (Role Model) ในการผลิตทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กรเพื่อเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่เปี่ยมล้นไปด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นการนำสิ่งที่มีค่าที่พระพุทธเจ้าท่านได้สละเวลาทั้งชีวิต โดยเน้นหลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วิถีพุทธ เพื่อก่อให้เกิดต้นแบบทุนมนุษย์วิถีพุทธเพื่อไปสร้างวัฒนธรรมองค์กร สังคมไทยให้มีประสิทธิผลสูง เกิดความมั่นคงเนื่องจากการพัฒนาออกไปจากตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ โลก ร่วมสร้างศรัทธาที่มีแนวทางที่ดี จะทำให้ทุกคนเป็นสัตบุรุษสามารถเผชิญกับสิ่งต่างๆ รอบด้านได้ด้วยใจที่เป็นสุข เปี่ยมไปด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ตามหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งการพัฒนาจิตใจของตนเองและการก่อให้เกิดสังคมที่เป็นรูปธรรมของสังคมที่มีลักษณะสังคมแบบ Share & Care

สรุป พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ เมื่อตนเองได้รับการฝึกฝนทั้งภายในและภายนอกก็จะส่งผลดีต่อประเทศชาติและสังคม เป็นบุคลากรที่สำคัญของประเทศชาติต่อไป

^{๔๑} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕.

๒.๓.๓ แนวคิดการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^{๔๒}

แนวคิดการพัฒนาทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้พัฒนาด้านภายในควบคู่กับการพัฒนาด้านภายนอก ในขณะที่ **นายปรีชา กันธิยะ** ได้กล่าวถึงแนวคิดในการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ รัฐบาลได้วางกรอบเป็นยุทธศาสตร์เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศที่จะมุ่งสู่ความ “มั่งคั่ง มั่นคงและยั่งยืน” โดยการนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเกิดสมดุลในทุกมิติ ตลอดจนจะสร้างความพอดีระหว่างความพอดีระหว่างความพอเพียงกับการแข่งขัน ภายใต้การคำนึงถึงสภาวะการเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนาทุกด้านอย่างครบถ้วน และเป็นองค์รวมบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม โดยมีแนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในภาพรวม คือ พัฒนาสังคมในเชิงรุก จะเน้นเรื่องการพัฒนาศักยภาพ คุณภาพ และการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและการสร้างจิตสำนึก ด้านเศรษฐกิจจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง/พึ่งตนเอง เพื่อมุ่งพัฒนาคนให้เป็น “คนเก่ง ดี มีสุข ทำประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม” โดยจะพัฒนาทั้งเศรษฐกิจและสังคมคู่ขนานกันไปเพื่อให้เกิดสมดุลของการพัฒนามีค่านิยมร่วมกันและมุ่งเป้าหมายสุดท้ายร่วมกัน เพื่อให้คนไทยมีความสุขและเกิดความสมานฉันท์ในสังคม

กรมการศาสนา ได้ให้แนวคิดในการพัฒนาไว้ว่า สำหรับแผนพัฒนาในฉบับปัจจุบัน เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙)^{๔๓} รัฐบาลได้มุ่งเน้นให้คน

ในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมพร้อมทั้งเสริมรากฐานของประเทศต่าง ๆ ให้เข้มแข็งควบคู่ไปกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม นอกจากนี้แผนบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙ ได้กล่าวถึงนโยบายด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม โดยรัฐบาลมุ่งมั่นจะสร้างความสามัคคี ประองดองให้เกิดในสังคมไทย รัฐบาลจะดำเนินการให้ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมมีบทบาทนำในการร่วมเทิดทูนสถาบันหลัก สนับสนุนบทบาทของคณะสงฆ์และผู้นำทางศาสนา ร่วมสร้างประเทศไทยให้เป็นประเทศที่อยู่สบาย อนุรักษ์ ทำนุบำรุงบูรณปฏิสังขรณ์ และบุคลากรทางด้านศาสนาให้ได้รับการดูแลและมีคุณภาพชีวิตที่ดีพร้อมทั้งเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับอารยประเทศและประชาคมอาเซียน

กองศาสนูปถัมภ์ได้เห็นความสำคัญของการอุปถัมภ์บำรุงด้านการบูรณะซ่อมแซม ศาสนสถาน ด้วย ซึ่งเป็นสถานที่ที่ศาสนิกต้องใช้ในการประกอบศาสนกิจ เมื่อเกิดการชำรุดทรุดโทรม ขาดความสวยงาม นอกจากนั้น ศาสนสถานเก่าแก่บางแห่ง ยังมีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน และของประเทศ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่แสดงถึงความเป็นมา

^{๔๒} ปรีชา กันธิยะ, การพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน ประจำปี ๒๕๕๐ นามิตศาสนาสู่วิถีชีวิตที่มั่นคงเพื่อนาคตที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้าคำนำ.

^{๔๓} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, แผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

การตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ศาสนิกชนจึงได้พยายามรังสรรค์ศาสนสถานให้วิจิตรเท่าที่จะสามารถทำได้ ดังนั้นศาสนสถานหลายแห่งจึงมีคุณค่าทางศิลปกรรม^{๔๔}

สรุป แนวคิดจากดังกล่าวข้างต้นได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย ซึ่งหากได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้แล้ว ก็ย่อมทำให้การพัฒนานั้นดีมากขึ้น และส่งผลต่อไปยังการพัฒนาสังคม และประเทศชาติ มุ่งไปสู่การเป็นสังคมแห่งปัญญาที่เอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อมนำมาซึ่งความสุขความเจริญของสังคมทุกระดับ มีผลให้เศรษฐกิจ รายได้ของประชาชนดีขึ้น โดยรัฐบาลสามารถนำประเทศก้าวเข้าสู่การพัฒนาในระดับอาเซียน หรือ AEC ได้

๒.๓.๔ แนวคิดการพัฒนาของกระทรวงวัฒนธรรม^{๔๕}

ศาสนานับเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของชาติสถาบันหนึ่ง เนื่องจากศาสนาเป็นแกนกลางในการหล่อหลอมบุคคลให้เกิดการพัฒนาเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมและพัฒนาสังคมที่มีคุณภาพ ดังนั้นกระทรวงวัฒนธรรมจึงมีความมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมงานด้านศาสนาและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมประชาชนอย่างชัดเจนตามนโยบายของรัฐบาล

เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๔ รัฐบาลได้แถลงนโยบายด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม โดยจะเร่งดำเนินการให้ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมมีบทบาทในการร่วมเทิดทูนสถาบันหลัก คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ร่วมสร้างประเทศไทยให้เป็นประเทศที่อยู่สบาย โดยน้อมนำพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานให้แก่รัฐบาลในการบริหารราชการแผ่นดินด้วยการทำงานตั้งใจให้ประเทศไทยเป็นที่อยู่สบายในโลก และน้อมนำพระราชดำรัสในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครศรีอยุธยา “การรักษาวัฒนธรรม คือ การรักษาชาติ”

มาหล่อหลอมและยึดเหนี่ยวจิตใจให้เป็นหนึ่งเดียวกันเพื่อเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ให้กับคนในชาติ พร้อมทั้งทั้งนโยบายด้านการอุปถัมภ์ คຸ້ມครอง และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

สิ่งนี้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ ที่มีเจตนารมณ์เพื่อให้ประชาชนทำหน้าที่ในการพิทักษ์ ปกป้อง สืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น สิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ รวมถึงหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องช่วยบำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น อาทิ

มาตรา ๔๖ กำหนดให้ “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ”

^{๔๔} ปรีชา กันธิยะ, การพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน ประจำปี ๒๕๕๐ นามิตศาสนาสู่วิถีชีวิตที่มั่นคงเพื่ออนาคตที่ยั่งยืน, หน้า ๒.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

มาตรา ๖๙ “บุคคลมีหน้าที่...สืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น...”

มาตรา ๘๑ “รัฐต้องส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ” โดยจะพัฒนาทั้งเศรษฐกิจและสังคมคู่ขนานกันไปเพื่อให้เกิดสมดุลของการพัฒนารัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนให้มีการพัฒนาศาสนสถานให้สะอาด ร่มเย็น เป็นสุข ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๕

ศาสนสถานจึงกลายเป็นศูนย์รวมทางจิตใจที่เหล่าศาสนิกชนได้พยายามที่จะสรรสร้างงานทางสถาปัตยกรรม งานศิลปกรรม จิตรกรรม และประติมากรรมไว้เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชา เพื่อเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ให้กับคนในชาติ พร้อมทั้งอุปถัมภ์ ค้ำครองพระพุทธรูปศาสนา

๒.๓.๕ แนวคิดการพัฒนาของกรมการศาสนา^{๔๖}

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจการดำเนินงานด้านศาสนา โดยได้ทำนุบำรุง ส่งเสริมและให้ความอุปถัมภ์ค้ำครองกิจการด้านพระพุทธรูปศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทยนำหลักธรรมของศาสนาไปปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. ทำนุบำรุง ส่งเสริมเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม
๒. เสริมสร้างศีลธรรม ปลุกฝังคุณธรรมและจริยธรรม
๓. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมกิจการฮัจญ์ รวมทั้งระเบียบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔. ให้การอุปถัมภ์พระพุทธรูปศาสนาและศาสนาอื่นๆ ที่ทางราชการรับรอง

๕. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมายและสนับสนุนการดำเนินการขององค์การศาสนา

วิสัยทัศน์

เป็นองค์กรหลักในการขับเคลื่อนเครือข่ายทางศาสนา ส่งเสริมธรรมะทั้งแผ่นดิน สร้างความสมานฉันท์ และคนดีสู่สังคมภายใต้หลักธรรมทางศาสนา และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พันธกิจ

๑. ปลุกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
๒. ส่งเสริมและสานสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนา
๓. อุปถัมภ์ ทำนุบำรุง ค้ำครองกิจการด้านศาสนา
๔. สนองงานพระราชพิธี พระราชกุศล รัฐพิธี และศาสนพิธี

^{๔๖}ปรีชา กันธิยะ, แผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖, หน้า ๓.

ยุทธศาสตร์

๑. การสร้างความพร้อมและเชื่อมโยงการเป็นประชาอาเซียนด้วยมิติศาสนา
๒. การส่งเสริมการเรียนรู้และสืบทอดพระราชพิธี พระราชกุศล รัฐพิธี และศาสนพิธีไว้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมดำรงอยู่คู่สังคมไทย
๓. การสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางศาสนานำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
๔. การสร้างความเข้มแข็งในระบบการบริหารจัดการด้านศาสนา

สรุป แนวคิดจากดังกล่าวข้างต้นได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทยนำหลักธรรมของศาสนาไปปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรมก็ย่อมจะทำให้การพัฒนานั้นดีมากขึ้นและส่งผลต่อไปยังการพัฒนาสังคมและประเทศชาติสืบไป

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

ในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ผู้วิจัยได้ทบทวนจากงานวิชาการแล้วพบว่า มีนักวิชาการที่กล่าวถึงความหมาย แนวคิดและแนวทางในการพัฒนาวัดเอาไว้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ ความหมายของวัด

จากการตรวจสอบเอกสาร พบว่านักวิชาการได้ให้ความหมายของวัดไว้หลายท่านดังจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังนี้

กรมการศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่าวัดไว้ว่า “วัด” คือสถานที่ทางศาสนาตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่างๆเป็นที่พำนักอยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆของพุทธบริษัทโดยทั่วไป และเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคมด้วยวัดมีฐานะทางกฎหมายถือเป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกันตามมาตรา๓๓แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้จำแนกวัดออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาได้แก่ "อาราม" ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา๕แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ และวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังฆกรรมตามพระธรรมวินัยสำหรับพระสงฆ์นั้นว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัยทุกประการ

๒. สำนักสงฆ์ได้แก่วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้วแต่ยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมารวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นตามความในมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)^{๔๗}

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่าวัดไว้ว่า “วัด” หมายถึงสถานที่ทางศาสนาโดยปกติมีโบสถ์วิหารและที่อยู่ของพระสงฆ์หรือนักบวชเป็นต้น^{๔๘}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวถึงบทบาทของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้

๑. วัดเป็นที่สงบรินรมย์
๒. วัดเป็นที่บ่มศีลงาม
๓. วัดเป็นแหล่งความรู้
๔. วัดเป็นแหล่งธรรมะ
๕. วัดเป็นแหล่งละอบายมุข
๖. วัดเป็นแหล่งปลูกปลูกใจ
๗. วัดเป็นแหล่งให้บริการ^{๔๙}

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี) กล่าวถึงวัดในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันดังนี้^{๕๐}

๑. เป็นสถานที่ประพาศพิภพจรรย์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ใคร่ธรรม
๒. เป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศล และได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค
๓. เป็นดินแดนแห่งความสงบคือเป็นที่อยู่ของผู้สงบ
๔. เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้แทบทุกสาขาวิชาตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง
๕. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคมที่ชุมนุมพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของประชาชนทั่วไป
๖. เป็นสุศาลาโรงพยาบาลหรือแพทย์สถานที่พระบริการชาวบ้านผู้ป่วยไข้
๗. เป็นสถานที่พำนักของคนไร้ที่พึ่งเช่นกำพร้าอนาถาหรือประสบไฟไหม้ น้ำท่วม
๘. เป็นที่พึ่งหลบลี้หนีภัยของคนที่ถูกภัยคุกคามเช่นภัยสงคราม
๙. เป็นสถานที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตาย

พระเทพปริยัติสุธี (อาทรอินทปญโญ) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่าเป็นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัดรวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่ง

^{๔๗} กรมการศาสนา, “ก.คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์”, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๓-๒๒๘.

^{๔๘} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, หน้า ๗๕๘.

^{๔๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

^{๕๐} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน, **ในธรรมปริทัศน์ ๔๖**”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

อารยธรรมอันเจริญรุ่งเรืองมีศาสนวัตถุศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม บุคลากรทางศาสนามีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนสังคมสามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลงฟุ้งเฟ้อและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุขมีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลายทั้งในด้านศาสนพิธีการให้การศึกษาการเผยแผ่ศาสนาธรรมและการสาธารณสงเคราะห์เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง^{๕๑}

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺณาสิริ) ได้กล่าวเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดแบ่งได้ ๓ เรื่องคือ

๑. การบูรณะและพัฒนาวัด
๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
๓. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

นอกจากนั้นยังได้กล่าวอีกว่าการบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสงบสุข สบายะ ๔ อย่างคือ

๑. อาวาสสบายะ ที่อยู่เป็นสุขสบายคือทำให้วัดเป็นอารามเป็นที่ร่มรื่นร่มเย็นเป็นรมณีสถานเจริญตาสบายใจแก่ผู้พบเห็นเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

๒. อาหารสบายะ อาหารเป็นที่สบายตาตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหารการจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

๓. บุคคลสบายะ บุคคลเป็นที่สบายเรื่องของบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัดคนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทคือภิกษุสงฆ์สามเณรอุบาสกอุบาสิกาและเด็กวัด

๔. ธรรมสบายะ ธรรมที่เป็นสบายจุดมุ่งหมายหลักของวัดคือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมเป็นที่แสดงพระธรรมเทศนา หรือการกล่าวบรรยายธรรมแก่พุทธศาสนิกชนตามหมวดธรรมต่าง ๆ^{๕๒}

กล่าวโดยสรุปวัดมีความสำคัญต่อคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันวัดส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางของคนในท้องถิ่นและเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวัดจึงเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่างๆของชุมชนเป็นแหล่งการศึกษาของประชาชนและทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนา ปัจจุบันนี้การบริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้บัญญัติไว้ว่า “วัดมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในการกระทำกิจกรรมทั่วไป” เพราะฉะนั้นเจ้าอาวาสจึงต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการและการพัฒนาวัด

^{๕๑}พระเทพปริยัติสุธี (อาทร อินทปญฺโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

^{๕๒}พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺณาสิริ), การจัดสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๙.

๒.๔.๒ แนวคิดการสร้างวัดในประเทศไทย

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทยเมื่อประมาณพ.ศ. ๒๓๖สมัยเดียวกันกับประเทศลังกาด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ๔๗สายโดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์อินเดียในขณะนั้นประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางมีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ไม่น้อยกว่า๗ประเทศได้แก่ไทยพม่าศรีลังกาญวนกัมพูชาลาวมาเลเซียซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทยเนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญเช่นพระปฐมเจดีย์และรูปธรรมจักรวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญ แต่พม่าก็สันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่เมืองสะเทิมภาคใต้ของพม่าพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมิในยุคนี้มาโดยพระโสณะและพระอุตตระพระเถระชาวอินเดียเดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาในแถบนี้จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ^{๔๘}

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวไว้ว่า สำหรับที่มาของการเกิดวัดในประเทศไทยก็คงมีมูลเหตุเกี่ยวกับการเกิดวัดขึ้นมาในสมัยพุทธกาลคือเมื่อพุทธศาสนาจากอินเดียได้แพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยครั้งแรกโดยชาวอินเดียเป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเข้าไปทำการสั่งสอนให้ชาวไทยโดยทั่วไปจนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนในศาสนาจึงเกิดมีการสร้างวัดและสังฆมณฑลขึ้นเพื่อใช้ในกิจการพระศาสนาตามมาภายหลังและวัดในเมืองไทยได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในชุมชนที่ขาดเสียมิได้ทุกชุมชนต้องมีวัดประจำเป็นของตนเองเพราะถ้าไม่มีวัดประจำชุมชนเมื่อต้องการจะทำบุญหรือพึงธรรมก็ต้องไปที่วัดของชุมชนอื่นซึ่งเป็นการไม่สะดวกเนื่องจากชุมชนไปพึ่งพาวัดไม่เพียงแต่ในทางด้านกิจกรรมศาสนาเท่านั้นแต่รวมไปถึงกิจการทางด้านสังคมด้วยฉะนั้นชุมชนทุกแห่งจึงต้องมีวัด^{๔๙}

สรุปได้ว่า การสร้างวัดในประเทศไทยนั้นมีเจตนาเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ในกิจการพระศาสนาตามวัตถุประสงค์อันมีมาแต่เดิมเพื่อเป็นศูนย์กลางในการประดิษฐานเพื่อให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายสู่พลเมืองได้ทุกระดับชั้นและคนในสังคมได้มีโอกาสเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้โดยสะดวกและทั่วถึงอีกทั้งยังเป็นปูชนียสถานประดิษฐานเจตยานุสรณ์สำคัญต่างๆเช่นพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งบรรจุในพระสุปเจดีย์พระปรางค์พระวิหารบ้างและยังมีพระธรรมคำสอนซึ่งเขียนหรือจารึกเป็นลักษณะพระธรรมเจดีย์มีเก็บอยู่ในหอพระไตรปิฎกเพื่อรับรองหรือเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีนอกจากนี้ยังได้ใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมต่างๆตามประเพณีในศาสนาเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาคือให้การศึกษาแก่บุตรตามประเพณีของชนชาวไทยและเพื่อเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่อบรมศีลธรรมจรรยาแก่วิญญชนทั้งหลายอีกประการหนึ่งด้วย

^{๔๗} สุชีพ ปุญญานุภาพ, **ประวัติศาสตร์ศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๙.

^{๔๘} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย**, (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๓), หน้า ๑๔.

๒.๔.๓ แนวคิดการพัฒนาวัดตามหลักพระพุทธศาสนา

มีผู้ให้ความหมายคำว่า การพัฒนาวัด ไว้หลายท่าน ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนา” ไว้ว่า การพัฒนา คือ การทำความเจริญการเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางดีและพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่าวัด ไว้ว่า “วัด” สถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวชเป็นต้นหากนำทั้งสองคำมารวมกัน คือ การพัฒนาวัด ก็จะได้ความหมายว่า การทำสถานที่ทางศาสนาให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงสถานที่ทางศาสนาในทางเจริญขึ้น และไปในทางที่ดีขึ้น^{๕๕}

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณโย) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาวัด ไว้ว่า การดูแลรักษา และการปรับปรุงวัดให้อยู่ในสภาพที่สะอาด สว่าง สงบ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา หากแต่การนี้ต้องอาศัยศักยภาพของวัดและบุคลากรภายในวัด รวมถึงศรัทธาความเลื่อมใสของสาธุชน จึงจะทำให้การพัฒนาวัดบรรลุวัตถุประสงค์^{๕๖}

“สะอาด” นั้น โดยเป้าหมายหลัก หมายถึง วัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ ผู้มีความสะอาดทั้งกาย วาจา ใจ ดำรงอยู่ในศีลจารวัตรอันงดงามและเป็นสถานที่ให้อุบาสกอุบาสิกาได้มาฝึกฝนให้ตนเองสะอาดกาย วาจา ใจ ตามรอยพระสงฆ์ แต่ถ้าหากกล่าวโดยรูปธรรม คำว่า สะอาด ในที่นี้หมายถึงการดูแลและการจัดการวัดที่ดี ไม่สกปรกกรุงรัง จัดเสนาสนะเป็นระเบียบ เป็นที่เกิดศรัทธาปสาทะแก่ผู้มาพบเห็น ไม่สร้างความขุ่นข้องใจแก่ผู้มาเยือน

“สว่าง” หมายถึง วัดที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้สว่างด้วยคุณธรรม คือ สมาธิ หรือสมณะวิปัสสนา และเปิดโอกาสให้สาธุชนได้มีโอกาสมาศึกษาธรรม และฝึกปฏิบัติให้เกิดความสว่างในใจด้วยพุทธธรรม ตามรอยพระสงฆ์ ในส่วนรูปธรรม ได้แก่ การจัดวัดที่ดูโปร่ง สบายตา ไม่รก ทึบ หรือมีความสลับซับซ้อน เน้นความเรียบง่ายและประโยชน์ใช้สอยสูงสุด

“สงบ” หมายถึง วัดที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้มีกาย วาจา และใจอันสงบ สำรวมด้วยศีลสงบอยู่ด้วยสมาธิและปัญญา และเป็นสถานที่ให้สาธุชนได้รับความสงบด้วยศีลสมาธิปัญญา ในส่วนรูปธรรม วัดเป็นสถานที่ที่สงบจากอบายมุข ไม่มีเสียงอึกทักครึกโครม อยู่แวดล้อมด้วยเป็นธรรมชาติ

ศักยภาพของวัดทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย แบ่งออกเป็น ๔ ประเภทหลักคือ

๑. วัดมีพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียง มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น พระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก, พระพุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา, พระพุทธภักทริยปกาศิต จังหวัดระยอง ฯลฯ

๒. วัดมีสิ่งปลูกสร้างที่มีชื่อเสียง เช่น พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่, พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, ราชานุสรณ์ พลับพลาที่ประทับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ค่ายกองดินปิ่น วัดกองดินจังหวัดระยอง ฯลฯ

๓. วัดเคยมีพระสงฆ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ เป็นครูบาอาจารย์กรรมฐาน หรือทรงวิทยาคม เป็นผู้นุเคราะห์ประชาชน เช่น หลวงพ่อปาน วัดบางนมโค, หลวงพ่อสด วัดปากน้ำภาษี

^{๕๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๕๙.

^{๕๖} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณโย), วัดพัฒนา, ๕๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖ – ๒๘.

เจริญ กรุงเทพมหานคร, หลวงปู่สมชาย วัดเขาสุกิม และหลวงพ่อเขียน วัดกระทิง จันทบุรี ฯลฯ ๔.วัดมีเจ้าอาวาสที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีการจัดการศึกษาภายในวัด มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีกิตติคุณชื่อเสียงดี

สำหรับ ๓ ประเภทแรก ดูเหมือนจะไม่ค่อยประสบปัญหาเท่าไร เพราะได้อาศัยกิตติคุณชื่อเสียงของพระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์ และหลวงปู่หลวงพ่อครูบาอาจารย์ในอดีต ได้สร้างคุณงามความดีไว้ ส่วนประเภทที่ ๔ นั้น เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาวัดในยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ที่จะมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด ต้องมีความพร้อมในทุกด้าน จึงจะทำให้วัดพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองได้

สรุป ปัญหาของการพัฒนาวัดในปัจจุบัน ก็ต้องพูดรวมถึงตัวบทบาทของวัดและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้นำทำหน้าที่ปกครองวัดในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส แต่ก่อนจะเห็นได้ว่าวัดนั้นมีบทบาทต่อสังคมแทบทุกด้าน แต่ในปัจจุบันนี้ บทบาทของวัดเริ่มจะจางหายและหมดไป เพราะสังคมของเราไปรับเอาความเจริญสมัยใหม่แบบตะวันตกมาเป็นวิถีชีวิต การพัฒนาวัด คือ การดูแลรักษา และการปรับปรุงวัดให้เจริญขึ้น หรือเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยการบริหารจัดการให้วัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด จัดวัดให้ดูโปร่ง สบายตา ไม่รกทึบ และเป็นสถานที่สงบ ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครม เป็นที่เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็น หากแต่การนี้ต้องอาศัยศักยภาพของวัดและบุคลากรภายในวัด รวมถึงศรัทธาความเลื่อมใสของสาธุชน จึงจะทำให้การพัฒนาวัดบรรลุวัตถุประสงค์

๒.๔.๔ แนวคิดและแนวทางในการพัฒนาวัด

แนวคิดการพัฒนาวัดที่ดีเป็นไปเพื่อความสันติสุข ได้มีผู้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาวัดดังนี้

ฐิติพร สะสม ได้กล่าวไว้ว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลาช้านานเคียงคู่กับการสร้างชาติบ้านเมืองวิถีชีวิตของชาวไทยเกี่ยวข้องกับวัดตั้งแต่เกิดจนตาย

วัดจึงมีความสำคัญต่อคนไทยอย่างยิ่งทั้งนี้ก็เพราะวัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรมผู้ที่ออกบวชเป็นภิกษุและสามเณรตลอดทั้งแม่ชีและอุบาสิกได้อาศัยวัดเป็นที่รักษาศีลและปฏิบัติธรรมเพราะวัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลเมื่อวัดเป็นสถานที่อยู่ของนักบวชและผู้รักษาศีลปฏิบัติธรรมวัดจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คนไทยจึงนิยมไปทำบุญที่วัดนอกจากนี้วัดเป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่างๆ วัดนอกจากจะเป็นสถานที่ศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุและสามเณรแล้ววัดยังเป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่างๆทั้งวิชาชีพและวิชาสามัญของชาวบ้านดังที่โรงเรียนต่างๆและวัดยังเป็นสถานสงเคราะห์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นบุญเขตแห่งความเมตตา^{๕๗}

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาวัดเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะความผูกพันของคนไทยที่มีต่อวัดนั้น มีความลึกซึ้ง การพัฒนาวัดจึงควรมีรูปแบบแตกต่างไปจากการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ เพราะความเลื่อมใสศรัทธาเป็นเรื่องของจิตใจ การพัฒนาวัดจึงต้องคำนึงถึงในแง่ของการอนุรักษ์ศิลปกรรม

^{๕๗} ฐิติพร สะสม “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนากรณีศึกษา: วัดพระธาตุแช่แห้งอำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน,”วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

สถาปัตยกรรม และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมรวมทั้งคำนึงถึงกิจกรรมต่อเนื่องต่อลักษณะทางกายภาพของวัด เช่น การจัดให้มีสถานที่จอดรถที่ไม่รบกวนสถานที่ปฏิบัติธรรมหรือประกอบกิจกรรมทางศาสนา มีการแบ่งแยกเขตสังฆาวาส พุทธาวาส กับสถานที่สำหรับนักท่องเที่ยว^{๕๘}

กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว ได้สรุปการบรรยายของ นายภราเดช พยัฆวิเชียร ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า วัดเป็นสุดยอดของแหล่งท่องเที่ยวเพราะเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมมีทรัพยากรทางกายภาพทรัพยากรที่เป็นวัฒนธรรม นามธรรม บทบาทของวัดสามารถสนองประโยชน์ได้ทั้ง ๒ ด้าน คือ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทางด้านการนำรายได้เข้ามาทำนุบำรุงวัด ทำนุบำรุงท้องถิ่น จังหวัดและประเทศโดยรวม ขณะเดียวกันวัดก็เป็นแหล่งที่สามารถให้ความรู้ความคิดที่กว้างขึ้น ให้ความสงบ ความร่มเย็นกับผู้มาเยือน ให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจพุทธศาสนาได้ดีขึ้น วัดจะต้องสื่อความหมายการทำให้คนรับรู้ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความจะสามารถพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี ให้ประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สร้างความร่มเย็นให้แก่ชุมชน เพื่อที่ศาสนาจะได้ดำรงอยู่ และเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้สร้างสังคมของเราให้มีความสุขสืบไป^{๕๙}

พระราชธรรมโมลี (สมศักดิ์ ฐิริปัญโญ) ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาของการพัฒนาวัดในปัจจุบันก็ต้องพิจารณาถึงตัวบทบาทของวัดและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้นำทำหน้าที่ปกครองวัดในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส แต่ก่อนจะเห็นได้ว่าวัดนั้นมีบทบาทต่อสังคมแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการสงเคราะห์ และด้านศาสนพิธีต่างๆ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันนี้ บทบาทของวัดเริ่มจะจางหายและหมดไป เพราะสังคมของเราไปรับเอาความเจริญสมัยใหม่แบบตะวันตกมาเป็นวิถีชีวิต แต่ก่อนวัดซึ่งเคยเป็นสถานที่ศึกษามีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ แต่สิ่งเหล่านี้กำลังจะสูญหายไป สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และตัวพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ผู้บริหารวัดไม่สร้างสรรค์ปรับปรุงวัดและตัวเองเข้ากับยุคสมัย^{๖๐}

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) ได้กล่าวไว้ว่า พัฒนาสังคมก็คือพัฒนาวัด การพัฒนาวัดให้ดี ให้กลับมาร่มรื่นสงบเงียบ เรียบง่ายและเป็นของชุมชน ก็ต้องมาดูที่พระสงฆ์สามเณรว่าได้ศึกษาอบรมเพาะบ่มมีความรู้ความสามารถ เข้าใจโลก สังคม จนสามารถประยุกต์พุทธธรรมมาให้เป็นประโยชน์สูงสุดแก่สังคมได้อย่างไร วัดคงจะพัฒนาไปไม่ได้เลย ถ้าพระภิกษุสามเณร ศาสนทายาท

ผู้สืบทอดพระศาสนายังไม่ได้พัฒนาสนับสนุนให้มีการบ่มอบรมเพาะความรู้ความสามารถศึกษาวัตรและจิตวินัยอย่างแข็งแกร่งเพียงพอ^{๖๑}

^{๕๘} ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, “วัดกับการท่องเที่ยว”, จุลสารการท่องเที่ยว, ฉบับปีที่ ๑๑ เล่มที่ ๓ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๓๕), หน้า ๔๗ – ๔๘.

^{๕๙} กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว, “การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว”, จุลสารการท่องเที่ยว, ฉบับปีที่ ๑๘ เล่มที่ ๔, (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๔๒), หน้า ๔๔ – ๕๒.

^{๖๐} พระราชธรรมโมลี (สมศักดิ์ ฐิริปัญโญ), **วัดพัฒนา**, ๔๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๗๐.

^{๖๑} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), **วัดพัฒนา**, ๔๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๖.

พระครูพิมลธรรมภาณี (ดำเนิน อตฺตจาริ) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดไว้ว่า การพัฒนาวัดในทัศนสังคมปัจจุบัน จำเป็นต้องใช้เชิงรุกในการพัฒนาวัด ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านจิตใจ ส่วนรูปแบบโครงสร้าง แนวทาง และวิธีการพัฒนาดังนั้น ต้องมีหลักการ ๗ อย่าง คือ

๑. วางผัง (แผนพัฒนา)
๒. ตั้งโครงการ (ขั้นตอนการพัฒนา)
๓. งานมีทิศ (ทิศทางการพัฒนา)
๔. คิดเป็นระบบ (ศึกษายุทธศาสตร์ กำหนดยุทธวิธี เตรียมบุคลากร)
๕. เคารพศรัทธา (ยึดหลัก รักแบบ)
๖. จัดการศึกษา (ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นภาระธุระการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย)
๗. พัฒนาสังคม (ช่วยแนะ ช่วยนำ ทำความเข้าใจ ให้ความร่วมมือกับคณะสงฆ์ และรัฐบาล)

กิจกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาวัด วัดจะต้องอำนวยความสะดวก ให้ผู้บริหารท้องถิ่น องค์กรภาครัฐ และประชาชน นักเรียน นักศึกษา ใช้บริการวัดในการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย และวัฒนธรรมอันดีงามของไทย โดยมีสาระสำคัญแผนพัฒนาวัดตามกรอบนโยบายการพัฒนาวัด ที่รัฐบาลและคณะสงฆ์ โดยกรมการศาสนามีวัตถุประสงค์พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนนั้นๆ^{๖๒}

สาระสำคัญการพัฒนาวัด ด้านวัดถุ และบุคลากรประกอบด้วย

๑. วัดจะต้องมีแผนผังปัจจุบัน แผนผังโครงการ
๒. เสนาสนะและถาวรวัตถุของวัด ต้องได้มาตรฐานใช้บริการดี มีสัญลักษณ์การเป็นวัดไทย
๓. วัดจะต้องมีแผนภูมิบริหาร และปฏิทินปฏิบัติการ
๔. วัดจะต้องมีประวัติวัด ป้ายชื่อวัด ป้ายนิเทศต่างๆ ถาวรวัตถุ หรือเสนาสนะ ควรมีชื่อและประวัติการก่อสร้าง
๕. บุคลากร ช่วยบริหารวัด ที่จำเป็นจะต้องมี อาทิจำช่วยเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร ที่ถูกต้องตามกฎหมายเถรสมาคม และจะต้องมีผู้ส่นองงาน คือ เลขานุการเจ้าอาวาส ควรมีคณะที่ปรึกษา และคณะทำงานพัฒนาวัดฝ่ายต่างๆตามความเหมาะสม
๖. วัดจะต้องมีเอกสารสิทธิ์ที่ดิน
๗. วัดจะต้องมีทะเบียนทรัพย์สินและบัญชีประเภทต่างๆ ตามที่ระบุไว้ในกฎกระทรวง
๘. วัดจะต้องสะอาด ร่มรื่น สวยงามไม่เป็นที่หมักหมมของวัสดุเหลือใช้ หรือวัตถุชำรุดอื่นใด
๙. วัดจะต้องปรับภูมิทัศน์ ให้สอดคล้องกับภูมิประเทศ^{๖๓}

^{๖๒} พระครูพิมลธรรมภาณี (ดำเนิน อตฺตจาริ), วัดพัฒนา, ๔๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๕๙.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

สาระสำคัญการพัฒนาวัด ด้านจิตใจ ประกอบด้วย

๑.เจ้าอาวาส รอง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณรทุกรูป ต้องยึดหลัก ๕ ประการ คือ มีความเคารพพระธรรมวินัย คือ มีความเอาใจใส่ในกิจวัตร คือ บิณฑบาต กวาดวัด ทำวัตร สวดมนต์ ท่องบ่นภาวนา มีความฝึกหัดกาย วาจา ใจดี มีความมีการเอื้อเฟื้อ มีความไม่เบียดเบียนบริการ รักวัดเหมือนบ้าน รักงานเหมือนชีวิต

๒.เจ้าอาวาส รอง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ต้องจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย

๓.พระภิกษุสามเณร ต้องใฝ่เรียน ใคร่รู้ ชูการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ

๔.เจ้าอาวาส รอง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ให้ความสำคัญในการศึกษาปฏิบัติแก่ประชาชน ละแวกใกล้เคียง

๕.เจ้าอาวาส รอง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ให้เกียรติผู้บริหารระดับท้องถิ่น โดยมีทัศนคติที่ดีต่อกัน แม้คนละเพศ แต่จะต้องปรับใจให้ไปด้วยกัน

๖.เจ้าอาวาส รอง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณรจะต้องเน้นจัดกิจกรรมปกติ ในวันธรรมสวนะ เช่น แสดงธรรม สนทนาธรรม และบำเพ็ญจิตภาวนา

๗. เจ้าอาวาส รอง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณรจะต้องเน้นกิจกรรมพิเศษในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันนักขัตฤกษ์ หรือวันสำคัญอื่นๆเช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา

๘. เจ้าอาวาส รอง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ต้องเป็นภาระในพิธีกรรม ซึ่งมีขึ้นภายในวัดของตน หรือละแวกใกล้เคียง ด้วยความรับผิดชอบ

๙.เจ้าอาวาสต้องเป็นภาระธุระในการส่งเสริม สนับสนุน สงเคราะห์การศึกษา อบรม และปฏิบัติพระธรรมวินัย แก่พระภิกษุสามเณร เยาวชน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาวัด ไว้ว่าการที่จะพัฒนาอะไรก็ตามสิ่งแรกที่จะต้องพัฒนาก่อนอื่นใดก็คือ การพัฒนาตนเองถ้าสามารถพัฒนาตนเองได้ดี มีคุณธรรมซื่อสัตย์ สุจริต ทั้งต่อหน้าและลับหลังได้ต่อไปจะไปพัฒนาคนอื่นก็ทำได้ง่ายเพราะคนอื่นจะเกรงใจให้ความเคารพนับถือยำเกรงจะต้องมีการพัฒนา๕ประการด้วยกันคือ^{๖๔}มีความรู้สึกรักหวงแหน รัก และช่วยกันดูแลรักษา

๒. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย ๕ ประการ คือ เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรเป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรมเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของประชาชน ชาวบ้านรอบวัดเป็นที่ประชาชน ชาวบ้านรอบวัดได้มารับการปลูกฝังศีลธรรมเป็นศูนย์กลางสำหรับประกอบกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของประชาชนรอบวัด

๓. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย ประชาชนจะได้เห็นคุณค่าพระพุทธศาสนาและเข้าวัดมากขึ้น

^{๖๔}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม), วัดพัฒนา, ๕๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๘๓ – ๘๘.

๔. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดควรเป็นแกนนำของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการตลอดจนการส่งเสริมอาชีพซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

๕. ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้นๆ เป็นหน่วยเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน^{๖๕}

บุญเลิศโสภณ ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาวัดจะต้องเน้นวัดให้เป็นอย่างเช่นในอดีตด้วย และจะต้องพัฒนาให้ดีกว่า ในอดีตที่ผ่านมา เพียงแต่สถานการณ์ทำให้กระบวนการของการพัฒนาวัดบางอย่างเปลี่ยนรูปแบบไป อาจจะมาจากการสาเหตุและปัจจัยทั้งภายนอก ภายใน และสิ่งแวดล้อมทางด้านสังคม โดยเฉพาะโลกได้เข้าสู่ระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ ระบบอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการบริหารจัดการเข้ามามีบทบาทซึ่งนำมากขึ้น กระบวนการพัฒนาจึงเปลี่ยนไป เพื่อให้การพัฒนาอนุรักษ์ ส่งเสริม ความดีงามของสถานภาพวัดในอดีตและพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะประชาชน ซึ่งเป็นกลุ่มหนึ่งในฐานะพุทธบริษัทที่มีส่วนรับผิดชอบ การสอดส่องดูแล สนับสนุน ส่งเสริมกิจกรรมกิจการต่างๆ ของวัดที่อยู่ในชุมชนของตน มีส่วนสำคัญในการสร้างความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนามีความรู้สึกว่าตนเองจะต้องมีส่วนในความเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมวางแผน อนุรักษ์ รักษา สิ่งของภายในวัด การมีส่วนร่วมจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ^{๖๖}

การพัฒนาวัด มีองค์ประกอบหลักใหญ่ๆ อยู่ ๓ ประการคือ

๑. การพัฒนาศาสนวัตถุ/ศาสนสถาน
๒. การพัฒนาศาสนธรรม
๓. การพัฒนาศาสนบุคคล

การพัฒนาวัดให้ไปสู่เป้าหมายนั้นเจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญที่สุดเพราะเจ้าอาวาสคือผู้จัดการจัดการมีหน้าที่รับผิดชอบกิจการต่างๆ ภายในวัดวัดจะเจริญรุ่งเรืองดีงามเรียบร้อยเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น สามารถดึงดูดให้เด็กเยาวชน ประชาชนเข้ามาสนใจวัดร่วมกิจกรรมพิธีกรรมภายในวัดก็อยู่ที่ผู้นำดังนั้น จึงสามารถสรุปกรอบแนวคิดในการพัฒนาอย่างย่อดังนี้คือ

๑. การวางแผนเป็นการกำหนดกรอบแนวทางของการพัฒนาว่าจะดำเนินไปในทิศทางใดทำอะไรที่แน่นอนอย่างไรโดยอาจวางแผนดำเนินการเป็นระยะด้วยกันคือ

๑. แผนระยะสั้น	อาจกำหนด ๑ – ๒ ปี
๒. แผนระยะกลาง	อาจกำหนด ๓ – ๕ ปี
๓. แผนระยะยาว	อาจกำหนด ๕ – ๑๐ ปี

๒. การบริหารจัดการเจ้าอาวาสดำเนินการจัดการอย่างจริงจังโดยตั้งเป็นแผนงานไว้ในปีงบประมาณที่ตั้งไว้จะพัฒนาวัดในด้านใดก่อนเช่นการพัฒนาศาสนวัตถุ/ศาสนสถานหรือการพัฒนาศาสนบุคคลหรือจะพัฒนาควบคู่กันไป

๓. การเขียนโครงการ เพื่อให้มีรูปแบบการบริหารจัดการในวัดให้มีประสิทธิภาพควรเขียนโครงการการดำเนินงานว่าในแผนระยะสั้นระยะกลางและระยะยาวจะพัฒนาอะไร

^{๖๕} กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา, คู่มือการพัฒนาวัด อุทยานการศึกษาในวัด ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^{๖๖} บุญเลิศ โสภณ, วัดพัฒนา, ๔๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๗ - ๑๗๑.

๔. งบประมาณโดยพิจารณาว่าการจะพัฒนาไปสู่เป้าหมายตามที่ตั้งไว้นั้นแหล่งเงินทุนหรืองบรายได้จะมาจากส่วนใดบ้างวัดมีความพร้อมเพียงใดประชาชนชุมชนใกล้เคียงวัดมีศักยภาพในการสนับสนุนอุปถัมภ์ได้เพียงใดหรืออาจจะขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๕. วัสดุอุปกรณ์ในการที่จะสนับสนุนการพัฒนาวัดมีวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือการดำเนินงานหรือไม่เพียงพอหรือไม่หากไม่มีไม่เพียงพอจะหาได้จากแหล่งใด

ซึ่งหลักการพื้นฐานเหล่านี้ควรจะต่อนำมาพิจารณาประกอบกัน จึงจะขับเคลื่อนเดินไปได้มีประสิทธิภาพ

สมานจิต ภิรมย์รัตน์ ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาวัด ไว้ว่า คือ การปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง โดยเน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมการดำเนินงานกิจกรรมพระศาสนาให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์^{๖๗} ได้ให้แนวคิดอันเป็นประโยชน์เกี่ยวกับแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาวัดไว้ ๓ ด้าน คือ^{๖๘}

๑. การพัฒนาศาสนสถานและศาสนวัตถุ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๑ การพัฒนาและปรับปรุงศาสนสถาน เช่น โบสถ์ วิหาร กุฏิ ฯลฯ ให้สวยงาม ประหยัดเรียบง่าย สอดคล้องต่อศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติ และท้องถิ่น มีการจัดเก็บ ศาสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป ใบลาน ฯลฯ แยกไว้อย่างชัดเจนเป็นหมวดหมู่ในรูปของพิพิธภัณฑ์ และเป็นประโยชน์สูงสุดในการศึกษา และเป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน

๑.๒ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ต้นไม้เพื่อให้ความร่มรื่น มีบ่อน้ำ สระน้ำ ทางเดินเท้า ท่อระบายน้ำ ฯลฯ การจัดทำแผนผังภายในวัดเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

๒. การพัฒนาบุคลากร มีขั้นตอนดังนี้ คือ

๒.๑ ปรับปรุงระบบการรับบุคคลเข้ามาบวช เพื่อให้ได้ผู้มีคุณภาพและมุ่งหวังจะใช้ชีวิตที่ดั่งงามเป็นประโยชน์ในพระพุทธศาสนา รวมทั้ง มีกระบวนการคัดเลือกพระสงฆ์ฆราวาสที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ คุณวุฒิและวัยวุฒิอันเหมาะสมรวมทั้งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

๒.๒ พัฒนาความรู้ของพระสงฆ์ฆราวาสให้ถูกต้องทันสมัยทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถนำวิทยาการแผนใหม่มาใช้จัดการหรือบริหารกิจการในวัด หรือในองค์กรการปกครองให้มีประสิทธิภาพและสามารถเป็นผู้นำของชุมชนได้

๒.๓ พัฒนาความรู้ของบุคลากรทางศาสนา คือ พระภิกษุ สามเณร ชี อุบาสก อุบาสิกา และศิษย์วัด ให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบและประกอบศาสนกิจอันเป็น

^{๖๗} สมานจิต ภิรมย์รัตน์, **วัดพัฒนา**, ๔๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔.

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕ - ๑๗.

ประโยชน์ต่อสังคม ขจัดผู้แสวงประโยชน์และไม่ประสงค์ออกจากสถาบันพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามารถอบรมสั่งสอน และชี้แนะสิ่งที่ดีงามแก่สังคมได้

๓.การพัฒนาการจัดกิจกรรมภายในวัด มีขั้นตอนดังนี้ คือ

๓.๑ ปรับปรุงแบบการประกอบศาสนพิธีให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง สามารถประกอบศาสนพิธีได้ตรงตามพุทธบัญญัติ ประหยัด เรียบง่ายและเป็นประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย สรุ่ยสร่าย หรือไม่เหมาะสม

๓.๒ จัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุ ให้เรียนรู้หลักธรรม คำสั่งสอน สามารถปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง เป็นแบบอย่างแก่สังคมและเผยแผ่หลักธรรมดังกล่าวแก่ประชาชนได้ มีการจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาที่ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้และศึกษาหลักธรรมทางศาสนา รวมทั้งความรู้อื่นอันเป็นประโยชน์

๓.๓ พัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความหลากหลาย สามารถเลือกใช้ความรู้จากหลักธรรมพื้นฐานมาเป็นหลักในการเผยแผ่ โดยสามารถดำเนินการได้อย่างแพร่หลาย มีการใช้สื่อต่างๆรวมทั้งใช้นวัตกรรมใหม่ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้วัดเป็นที่พึ่งพิงของประชาชน โดยเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ในด้านต่างๆ เช่น การศึกษาสงเคราะห์สำหรับผู้ยากไร้ การฝึกอาชีพ การจัดแหล่งสาธิตความรู้ สวนสมุนไพร การเปิดโอกาสให้ชุมชนใช้วัดเป็นศูนย์รวมของกิจกรรม จัดลานกีฬาที่เหมาะสมตลอดจนใช้เป็นสถานที่ประชุมและประกอบกิจกรรมต่างๆ อันตอบสนองความต้องการของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง

ธำรง อมโร ได้ให้แนวคิดพอเป็นแนวทางในการพัฒนาวัดในทางที่ดีขึ้นในด้านต่างๆ พอจะสรุปได้ว่า วัดจะต้องปรับตนเองให้มีการพัฒนาในทางที่ดีขึ้นในด้านต่างๆ ที่สามารถเป็นที่พึ่งพิงของประชาชนได้หลายประการ แต่จะยกที่สำคัญเพียง ๒ ด้าน คือ

ก. ด้านศาสนสถาน

ศาสนสถานได้แก่ สถานที่และสิ่งก่อสร้างภายในวัด คือ โบสถ์ (เรียกตามศัพท์ว่า อุโบสถ สำหรับวัดราษฎร์ทั่วไป และเรียกว่า พระอุโบสถ สำหรับวัดหลวง) ศาลาการเปรียญ วิหาร กุฏิสงฆ์ เป็นต้น การที่จะทำให้ประชาชนเข้ามาใกล้ชิดวัดซึ่งจะทำให้พระสงฆ์สามารถมีโอกาสกลมเกลียวจิตใจของประชาชนนั้นจะต้องพัฒนาวัดให้ดีขึ้นก่อน นอกจากนี้ หากวัดได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นแล้วยังสามารถใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ สามารถทำรายได้ให้กับชุมชนและประเทศชาติได้อีกด้วย ดังนั้น วัดจะต้องปรับปรุงและพัฒนา ดังนี้

๑. บริเวณวัดต้องมีความมั่นคงสวยงาม สะอาด ร่มรื่นมีระเบียบ เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยในการประกอบศาสนกิจการศึกษา การปฏิบัติธรรม และการจัดกิจกรรมของชุมชน โดย

๑.๑ บูรณะและพัฒนาถาวรวัตถุภายในวัดให้เข้มแข็ง มั่นคง มีความเรียบร้อยสวยงาม

๑.๒ รักษาความสะอาดบริเวณวัดอยู่เสมอ

๑.๓ ปลูกไม้ดอกไม้ประดับและต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่น โดยปลูกอย่างเป็นระบบระเบียบ

๒. พัฒนาวัดให้เป็นแหล่งความรู้ทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพแขนงต่างๆ เช่น จัดตั้งโรงเรียนสอนความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวิชาสามัญในช่วงหยุดเรียน จัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาชีพแขนงต่างๆ ทั้งวิชาชีพถาวรและวิชาชีพเสริมรายได้

๓. ให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในการจัดประชุมอบรมประกอบพิธีกรรมต่างๆ

๔. ให้วัดเป็นศูนย์กลางในการถือกุศลสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่างๆ เช่น ศูนย์สงเคราะห์ผู้ประสบภัยศูนย์ดับเพลิงประจำหมู่บ้าน ศูนย์แหล่งน้ำอุปโภคบริโภค เป็นต้น

๕. ให้วัดเป็นแหล่งอนุรักษ์ สืบทอดเผยแผ่ พัฒนา สร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในวัด จัดตั้งกลุ่มพลังเพื่อสืบทอดและเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์โบราณวัตถุ จัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรม จัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพท้องถิ่น เป็นต้น

ข. ด้านการเผยแผ่ศาสนา

การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของศาสนาไปสู่ประชาชนเพื่อให้ประชาชนนำไปประพฤติปฏิบัตินั้น ถือเป็นภารกิจหลักของพระสงฆ์ ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมเป็นอย่างมาก เพราะหากคนในสังคมเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนาแล้ว การพัฒนาด้านอื่นๆ ก็จะสามารถทำได้โดยง่าย จึงจำเป็นที่วัดจะต้องปรับปรุงวิธีการเผยแผ่ศาสนาเพื่อให้ศาสนาเป็นแกนหลักในการพัฒนาสังคม สามารถใช้หลักธรรมกล่อมเกลาคิดใจของประชาชนได้ง่ายยิ่งขึ้น และสามารถเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง^{๖๙}

พระครูนิวาสธรรมขันธ์ (เจริญ มุนิจาริ) ได้ให้แนวคิดในการพัฒนาวัด ไว้ว่าการพัฒนาวัดอาจมีแนวคิด วิธีการ ค่อนข้างจะสอดคล้องใกล้เคียงกัน โดยหลักของการพัฒนาอยู่ที่ว่าใครจะเริ่มต้นที่จุดไหนก่อน แต่เห็นว่าต้องพัฒนาวัตถุและคนไปพร้อมๆ ในคราวเดียวกัน คือ

๑. พัฒนาเสนาสนะ คือ ปัจจัยอำนวยความสะดวกในการประกอบกิจกรรมให้มีความสะดวก ตลอดจนที่พักอาศัยของพระภิกษุและสามเณร อุบาสกและอุบาสิกา เพื่อชาวพุทธทั่วไปที่สนใจจะได้เข้ามาศึกษาปฏิบัติธรรม

๒. บุคลากรพระสงฆ์สามเณรต้องหมั่นทำกิจ ศึกษา และปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ เช่น ทำวัตรเช้า - เย็น ลงอุโบสถสังฆกรรมเพื่อขัดเกลาคิดใจให้โปร่งเบาสบาย

๓. ร่วมทำกิจกรรมหมู่คณะ และป้องกันความเสื่อม ความเสียหาย อันจะเกิดขึ้น

๔. เป็นผู้มีอัธยาศัยในการปฏิสันถาร ทั้งอามิสปฏิสันถารและธรรมปฏิสันถาร

๕. สนใจรับรู้ทุกข์สุขของคนในชุมชนรอบๆ วัด และให้การสงเคราะห์ไปตามสมควร ทั้งหมดที่กล่าวนี้นี้จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้ก็ขึ้นอยู่กับที่เจ้าอาวาสที่เป็นแกนนำเป็นสำคัญ ต้องประกอบด้วยเมตตา เสียสละ มีความเพียร อดทน มีสัจจะ หวังความเจริญมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา และความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเป็นเป้าหมาย^{๗๐}

พระเทพปริยัติสุธี (อาทร อินทปญฺโญ) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดไว้ว่าเป็นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัดเพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่ง

^{๖๙} อารัง อมโร, **วัดพัฒนา**, ๔๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕.

^{๗๐} พระครูนิวาสธรรมขันธ์ (เจริญ มุนิจาริ), **วัดพัฒนา**, ๕๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๓.

อารยธรรมอันเจริญรุ่งเรืองมีศาสนวัตถุศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงามมีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลายทั้งในด้านศาสนพิธีการให้การศึกษาการเผยแผ่ศาสนาธรรมและการสาธารณสงเคราะห์เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและที่สำคัญเพื่อให้พระศาสนาสร้างความสงบสุขได้อย่างแท้จริง^{๗๑}

กรมการศาสนาได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน” พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนแบ่งเป็น ๒ ปัจจัยคือปัจจัยหลักประกอบด้วยความสามารถพิเศษหรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาสบุคลิกภาพภาวะผู้นำเช่นความมีมนุษยสัมพันธ์ความซื่อสัตย์การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัยและกระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบและปัจจัยเสริมคือปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งบรรยากาศในวัดและการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะเช่นเป็นโบราณสถานมีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมและอื่นๆ^{๗๒}

เฉียบ ไทยยิ่ง ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนผลการศึกษาพบว่าการบริหารของเจ้าอาวาสทุกรูปมีกระบวนการแบบ “ธรรมาธิปไตย” กล่าวคือเป็นการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันในลักษณะของการปรึกษาหารือโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมและสังคมเป็นที่ตั้งและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนมี ๒ กลุ่มปัจจัยคือ

๑. กลุ่มปัจจัยเสริมแบ่งย่อยออกเป็น ๓ ปัจจัยได้แก่ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ปัจจัยที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะของบุคคลที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้นจากการอบรมสั่งสอนและการเลี้ยงดูตั้งแต่เล็กและปัจจัยด้านทำเลที่ตั้งของวัด

๒. กลุ่มปัจจัยหลักหรือปัจจัยด้านการบริหารปัจจัยด้านนี้เกิดจากการเรียนรู้ฝึกฝนและลงมือปฏิบัติของกรณีศึกษาแต่ละรูป^{๗๓}

พระมหาธรรม ธีรปญโญ และคณะ ได้กล่าวว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้วัดกับบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว วัดเป็นแหล่งวิทยาการแก่ชาวบ้านทุกๆ ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีประชาชนก็จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดวาทารามกันมากขึ้น จะพบว่า วัดมีความหมายที่สำคัญ อยู่ ๕ ประการ ดังนี้^{๗๔}

^{๗๑} พระเทพปริยัติสุธี (อาทร อินทปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

^{๗๒} กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๗๓} เฉียบ ไทยยิ่ง, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนกรณีศึกษา : ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๑).

^{๗๔} พระมหาธรรม ธีรปญโญ และคณะ, “พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท”, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (๒๕๒๖), หน้า ๕๖.

วัดเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสามเณร
 วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน
 วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด
 วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน
 วัดเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมของชุมชน

ซ้ำเรื่อง วุฒิจันทร์ ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ก็คือ การพัฒนาวัดตามหลัก ๓ ข้อ ดังนี้คือ

การพัฒนาบริเวณวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น เป็นสัดส่วนจัดการปกครองพระภิกษุสามเณร และผู้อยู่ในวัดให้เรียบร้อยตั้งตามจัดอำนวยการความสะดวกให้เป็นสถานที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลและกิจกรรมทางสังคมประเพณี

นอกจากหลักการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนดังกล่าวแล้ว วัดยังจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประชาชน เป็นผู้นำชุมชน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้ประชาชนในชุมชนนั้นปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดี แต่อย่างไรก็ตามเจ้าอาวาสวัดต้องเริ่มต้นพัฒนาวัดของตนเองเสียก่อน ให้พร้อมที่จะพัฒนาเป็นศูนย์กลางของชุมชน^{๗๕}

สรุป วัดในพระพุทธศาสนามีการพัฒนามาตั้งแต่ครั้งโบราณจากพื้นที่ที่เป็นป่ามาปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบและได้เพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติประเพณีพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์พระสังฆาธิการจะต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารและการจัดการวัดเพื่อให้การจัดกิจกรรมและโครงการต่างๆของวัดสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีซึ่งจะทำให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองถาวรมั่นคงเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธศาสนาสืบไป

๒.๔.๕ แนวคิดที่เป็นแนวทางดำเนินงานในการพัฒนาวัด

กองพุทธศาสนสถานได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดไว้ว่า นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน การพัฒนาวัดจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะกับพุทธศาสนิกชนที่มีภูมิลำเนาที่อยู่อาศัยทั้งในและนอกพื้นที่ โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์เดียวกันที่จะช่วยกันดำเนินงานในการพัฒนาวัดนั้นๆ นำไปสู่ความสำเร็จ เจริญรุ่งเรืองเพื่อประโยชน์ของวัดวาอาราม และพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน จึงต้องมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ แต่งตั้งคณะกรรมการการพัฒนาวัดควรจะได้ดำเนินงานไปในรูปแบบของคณะกรรมการ เพื่อระดมความคิดและความร่วมมือร่วมใจกัน ซึ่งอาจประกอบด้วยพระสงฆ์ภายในวัดประมาณ ๕-๗ รูป คฤหัสถ์ประมาณ ๗-๑๐ คน โดยคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และที่สำคัญจะต้องพร้อมที่จะให้ความร่วมมือด้วยดี เมื่อติดต่อหาพบตามเป็นการภายในเรียบร้อยแล้ว จึงประกาศแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร แล้วปิดประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งวัดและหมู่บ้าน และจัดทำสำเนาเอกสารส่งให้เจ้าคณะปกครองเหนือตนตามลำดับทราบด้วย

^{๗๕} ซ้ำเรื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจกรรมคณะสงฆ์และการพระศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

ขั้นตอนที่ ๒ ชี้แจงพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดการประชุมชี้แจงแก่พระภิกษุสามเณร และศิษย์วัดเป็นสิ่งจำเป็นที่ท่านเจ้าอาวาสควรกระทำเป็นระยะๆ ประมาณปีละ ๑ ครั้ง การชี้แจง นั้น คือ การแจ้งความเปลี่ยนแปลงของวัดและความก้าวหน้าในการพัฒนาให้ทราบโดยทั่วกัน และขอความร่วมมือจากบุคคลในวัดทุกประเภท ถ้าวัดมีโรงเรียนตั้งอยู่ในวัด ก็ให้แนะนำแก่ครูและนักเรียน ด้วย เช่น เมื่อวัดเริ่มทำความสะอาดบริเวณวัด ก็ให้ทุกคนรู้จักช่วยกันรักษาความสะอาด อย่างพิเศษ กระดาษหรือเศษอาหารบนลานวัด เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๓ ประชุมกรรมการการประชุมครั้งแรกถือเป็นครั้งที่สำคัญมาก ควรนัดประชุมวันที่กรรมการจะมาประชุมได้พร้อมเพรียงกันเรื่องที่ควรนำเข้าวาระการประชุมครั้งแรก ควรมี ดังนี้

๑. เรื่องที่ประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบ แจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงนโยบายของรัฐบาล และคณะสงฆ์ในการพัฒนาวัดว่า มุ่งที่จะส่งเสริมให้วัดพัฒนาทางด้านวัตถุ และด้านจิตใจควบคู่กันไป สำหรับเป้าหมายในการพัฒนาวัด ก็คือ มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งเจ้าอาวาสจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวดีพอ เพื่อสมาชิกจะได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกัน การพัฒนาวัดจะได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามเป้าหมาย

๒. เรื่องอาณาเขตของวัด ควรจะพิจารณากันถึงการทำให้มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดให้เรียบร้อย การกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดทำแผนผังวัด ได้แก่ การกำหนดว่าหน้าวัด หลังวัด ควรอยู่ทิศทางใดจึงจะเหมาะสม จะแบ่งเนื้อที่วัดออกเป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตสาธารณสงเคราะห์ตรงไหน อย่างไร จำเป็นต้องจัดทำรั้วหรือกำแพงหรือไม่ดังนี้ เป็นต้น

๓. เรื่องการจัดทำโครงการพัฒนาวัด สมาชิกต้องช่วยกันเสนอความคิดเห็นว่า ทางวัดควรจะต้องมีอะไรบ้างสิ่งไหนจำเป็นจะต้องทำก่อนหรือหลัง จะทำเมื่อไร ใช้เวลาเท่าใด ใช้ง่าลังงาน และงบประมาณจากไหน งานนั้นๆ ควรมอบหมายให้ใครเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงาน รวบรวมได้แล้ว จัดทำเป็นแผนงานของวัด เรียงตามลำดับงานที่สำคัญและความจำเป็นก่อนหลังไว้เพื่อเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานและติดตามประเมินผล

ขั้นตอนที่ ๔ จัดทำแผนผังวัดควรหาผู้ที่มีความรู้ในการทำแผนผังมาช่วยจัดทำให้ เช่น ช่างจากกรมการศาสนา ช่างจากเทศบาล เป็นต้น แผนผังวัดควรจัดทำเป็น ๒ แบบ คือ

๔.๑ ผังสภาพปัจจุบัน แสดงรายละเอียดต่างๆ ของสภาพปัจจุบันทั้งหมด

๔.๒ ผังโครงการ เป็นผังที่ควรจัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาวัด ตามมติที่ประชุมกรรมการพัฒนา วัดในการประชุมครั้งที่ ๑ วาระที่ ๒ เรื่องการกำหนดเขตวัดเพื่อจัดทำผัง ผังโครงการนี้เป็นผังที่สมบูรณ์ที่คาดการณ์ล่วงหน้าว่า เมื่อพัฒนาวัดด้านวัตถุเบ็ดเสร็จแล้ว สภาพของวัดในอนาคตจะเป็นเช่นไร หน้าวัด หลังวัด จะหันไปทางทิศไหน อาคารเสนาสนะแต่ละหลังจะตั้งเป็นหมวดหมู่อยู่อย่างไร สิ่งใดจะต้องรื้อทิ้ง สิ่งใดจะต้องเคลื่อนย้าย สิ่งก่อสร้างที่จะปลูกใหม่ จะปลูกตรงไหน บริเวณวัดจะตกแต่งและจะตัดถนนเช่นไร การนี้ผู้ทำผังจะต้องมีความรู้ในเรื่องการจัดวางผัง และตกแต่งบริเวณ จึงจะสามารถทำได้เหมาะสมสวยงามตามสภาพของพื้นที่ตั้งวัดและสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคมของละแวกนั้นในการจัดทำผังโครงการ ควรจัดเป็นหมวดหมู่ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ใช้สอย และความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งสามารถแบ่งเนื้อที่ของวัดออกเป็นเขตต่างๆ ดังนี้เขตพุทธาวาส ได้แก่ เขตที่ตั้งวิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญหอไตร เจดีย์เขตสังฆาวาส ได้แก่ เขตที่ตั้งกุฏิ ครั้ว เรือน

ไฟ เขตสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ บริเวณโรงเรียน บ้านพักชีบริเวณฌาปนสถานหากวัดมีที่ดินแปลงที่ตั้งวัดเหลือพอที่จะจัดประโยชน์ได้ ให้เสนอกรรมการศาสนาเพื่อกำหนดเป็นเขตจัดประโยชน์ตามทีระบุไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ข้อ ๒แผนผังที่จัดทำขึ้นนั้น ต้องใช้มาตราส่วนเป็นเครื่องประกอบในการย่อขนาดอาคารสถานที่ต่างๆ จากสภาพความเป็นจริงให้ถูกต้องด้วย

ขั้นตอนที่ ๕ จัดทำโครงการพัฒนาวัดเมื่อคณะกรรมการ ได้ประชุมหารือกันในเรื่องแผนงานพัฒนาของวัดว่าจะต้องทำงานหรือกิจกรรมใดบ้างตามลำดับความสำคัญก่อนหลังแล้ว ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในงานหรือกิจกรรมนั้นๆ ควรจะได้เขียนโครงการกิจกรรมให้ชัดเจนเสนอกรรมการเพื่อพิจารณาอนุมัติโครงการ กิจกรรมของวัดที่จะพัฒนาแยกได้เป็น ๒ ทาง คือ

๕.๑ การพัฒนาทางด้านวัตถุ หมายถึง การพัฒนาสภาพวัดให้เกิดศรัทธาทางรูปธรรม ซึ่งได้แก่ อาคารเสนาสนะ มีเอกลักษณ์ของการเป็นวัดไทย ปลุกสร้างอยู่เป็นหมวดหมู่ สวยงามและไม่ใหญ่โตเกินความจำเป็นแห่งประโยชน์ใช้สอย และสภาพแวดล้อมของวัดและชุมชน ถนนบริเวณวัดสะอาด ร่มรื่น ตกแต่งด้วยไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับอย่างเหมาะสม การก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ควรดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนผังโครงการที่จัดทำไว้

๕.๒ การพัฒนาทางด้านจิตใจ หมายถึง การพัฒนาทางนามธรรม เช่น การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม แก่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่วัดควรจะเป็นศูนย์กลางจัดทำขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกต่อชุมชนหมู่บ้านนั้นการพัฒนาทางด้านนี้ ควรจะได้ดำเนินหรือพัฒนาควบคู่ไปกับการปรับปรุงสภาพวัดทางด้านวัตถุหรือรูปธรรม ตัวอย่างกิจกรรมที่วัดควรจัด เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน ได้แก่การจัดให้มีการทำบุญ และฟังธรรมเทศนาทุกวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางศาสนาการจัดงานเพื่อระลึกถึงชนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันตรุษ วันสารท วันสงกรานต์ วันลอยกระทง ฯลฯ การนี้จะจัดให้มีการละเล่นพื้นเมือง สนทนาธรรม บรรยายธรรม ฟังปาฐกถา จัดนิทรรศการ ฯลฯ งานก็จะมี ความหมายและความสำคัญมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ ๖ ดำเนินการพัฒนาวัดเมื่อได้จัดทำแผนผังวัดจัดทำแผนและโครงการพัฒนาวัดได้แก่ กิจกรรมต่างๆเสร็จและผ่านความเห็นชอบจากกรรมการในการประชุมครั้งต่อไป มาเรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มการพัฒนาไปเลย โดยอาจจะกำหนดวันชุมนุมสัปดาห์และประชาชนในท้องถิ่น เพื่อประกาศชี้แจงความมุ่งหมายในการพัฒนาวัด และโครงการต่างๆ ที่วัดจะดำเนินการให้ทราบโดยทั่วกัน พร้อมทั้งเชิญชวนและขอความร่วมมือจากประชาชน ในการที่จะดำเนินการพัฒนาวัดในโครงการต่างๆ นั้นด้วย จากนั้นจะร่วมกันทำความสะอาด ปลุกต้นไม้ ทำรั้ววัด ไว้เป็นที่ระลึกจะเป็นการดียิ่งซึ่งในโอกาสข้างหน้าวัดจะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านอีกต่อไปด้วยดี

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

๑. ควรทำบริเวณวัดสะอาด ตกแต่งด้วยไม้ยืนต้นและไม้ประดับอย่างร่มรื่น ช่วยทำให้จิตใจสงบและดึงดูดให้คนเข้าวัดมากขึ้นสร้างศาลาพักร้อนไว้ให้ประชาชนพักผ่อน และที่อ่านหนังสือพิมพ์

๒. จัดตั้งถังรับขยะไว้ตามจุดต่างๆ ให้เพียงพอ ช่วยให้วัดสะอาดสวยงาม

๓. ควรมีห้องน้ำที่สะอาดไว้ต้อนรับประชาชนที่ไปวัดให้เพียงพอ

๔. หากมีตู้เก็บรองเท้าไว้ตามอุโบสถ และศาลาการเปรียญ ก็จะเป็นระเบียบและสวยงาม

๕. มีป้ายบอกเวลาปิด – เปิด ประตูวัด ป้ายบอกชื่อต้นไม้และอาคารสถานที่ต่างๆ ก็จะช่วยสร้างค่านิยม และป้องกันทรัพย์สินของวัดได้อย่างมาก

๖. การมีห้องสมุด พิพิธภัณฑ์สุขศาลา หรือตู้ยา เป็นการบริการทางด้านสาธารณสุข สงเคราะห์ แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนอย่างดี

๗. ในวันสำคัญทางศาสนา วันธรรมสวนะ และวันสำคัญต่างๆ ของชาติควรจัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม หรือเป็นการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

๘. จะเป็นที่ยื่นชมยินดีมากหากพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด มีการกวาดบริเวณวัดและอาคารเสนาสนะต่างๆ ให้สะอาดเป็นประจำวันอย่างประเพณีอันมีมาแต่โบราณกาล

๙. วัดที่ได้ชื่อว่าเป็นวัดพัฒนาแล้ว จะต้องรักษาสภาพวัดพัฒนาให้ปรากฏอยู่ตลอดไป^{๗๖}

สรุปว่า ความรู้เรื่องการบำรุงรักษาวัดและศาสนสมบัติของวัดนี้ เพื่อเป็นแนวทางให้นำไปขยายผลในการจัดการทำแผนผังของวัด และการพัฒนาวัดแบบพอเพียง มุ่งเน้นความสะอาด ความเหมาะสม พอควร และเป็นไปตามความต้องการประโยชน์ใช้สอยของท้องถิ่นนั้นๆ อย่างแท้จริง

๒.๔.๖ แนวทางการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดทำหนังสือ “แนวทางการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างมาตรฐานการพัฒนาวัดโดยเริ่มจากการพัฒนาขั้นพื้นฐานและส่งเสริมสนับสนุนให้วัดเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองไปสู่คุณภาพและความสำเร็จอย่างต่อเนื่องเกิดการยอมรับจากสังคมโดยบูรณาการการทำงานร่วมกับทุกภาคส่วนเพิ่มประสิทธิภาพและความคุ้มค่าในการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานและเป็นการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาตนเองสู่การดำเนินกิจกรรมวัดพัฒนาของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (อุทยานการศึกษาในวัดวัดพัฒนาตัวอย่างและวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น) ต่อไป

ดังนั้น วัดจึงต้องได้รับการพัฒนาในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบการพัฒนาวัดเพื่อให้วัดมีสภาพสะอาดสงบและสว่างเพื่อสร้างความสุขทางด้านจิตใจให้กับประชาชนจึงควรพัฒนาวัดแบบบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจด้านของคณะสงฆ์โดยระดมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเช่นชุมชนรอบวัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนราชการสถานศึกษาในพื้นที่เพื่อจุดมุ่งหมายให้วัดมีสภาพความเป็นศูนย์กลางชุมชนอย่างแท้จริงและยั่งยืน^{๗๗}

เกณฑ์มาตรฐานการพัฒนาวัดหมายถึงระดับการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัดจนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางจิตใจของประชาชนและเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาวัดดังนี้

๑. มาตรฐานการพัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของ ๆ ตนมีความรู้สึกหวงแหนและช่วยกันดูแลรักษา

^{๗๖} กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา, คู่มือการพัฒนาวัด อุทยานการศึกษาในวัด ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๗๗} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

๒. มาตรฐานการสร้างวัดให้มีความหมายใน ๕ ประการคือ

- เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร
- เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม
- เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน
- เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ
- เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

๓. มาตรฐานการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดต้องสะอาดร่มรื่นมีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศลศึกษาพระธรรมวินัยและหลักพระพุทธศาสนา

๔. มาตรฐานการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ

๕. มาตรฐานการยอมรับว่าวัดกับชุมชนนั้นเป็นหน่วยงานเดียวกันให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน^{๗๘}

แนวทางการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานควรจัดการวัดให้เกื้อกูลต่อการเป็นอยู่และเกื้อกูลต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม วัดจึงต้องได้รับการพัฒนาในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรงปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบการพัฒนาวัดเพื่อให้วัดมีสภาพสะอาดสงบและสว่างเพื่อสร้างความสุขทางด้านจิตใจให้กับประชาชน จึงควรพัฒนาวัดแบบบูรณาการให้สอดคล้องกับหลักสัปปายะเหมาะสม เกื้อกูลทั้งทางภายในและภายนอก จนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่

๒.๕ แนวคิดและหลักการบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ ๗

แม้ว่าในทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งเน้นด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา ซึ่งเป็นคุณลักษณะหรือปัจจัยภายใน อย่างไรก็ตามในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายแห่งได้ระบุถึงปัจจัยภายนอกที่เกื้อหนุนให้การศึกษาและปฏิบัติเป็นไปโดยสะดวกหลักธรรมนี้เรียกว่าหลักสัปปายะ ๗ อันเป็นแนวทางหนึ่งของหลักการสร้างวัดและการบริหารจัดการที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ความหมายและความสำคัญ

คัมภีร์พระไตรปิฎกได้ให้ความหมายคำว่า “สัปปายะ” หมายถึง มีประโยชน์ก่อให้เกิดความเจริญ เป็นธรรมที่มีอุปการะต่อการศึกษาและปฏิบัติ^{๗๙}

คัมภีร์วิสุทธิมรรคได้ให้ความหมายคำว่า “สัปปายะ” หมายถึง ธรรมอันเป็นที่สบาย ๗

^{๗๘} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓), หน้า ๑-๖.

^{๗๙} อัง.สตุตทก.อ. ๓/๓๘/๑๗๙

อย่าง^{๘๐}

พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ได้ให้ความหมายคำว่า “สัปปายะ” หมายถึง สบาย สภาพเอื้อ สภาวะที่เกื้อหนุน สิ่ง สถาน หรือบุคคล ซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะกัน เกื้อกูล หรือ เอื้ออำนวย โดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและประคับประคองรักษาสมาธิ^{๘๑}

พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรมได้ให้ความหมายคำว่า “สัปปายะ” หมายถึง สิ่งทีสบาย สภาพเอื้อ สิ่งทีเกื้อกูล สิ่งทีเอื้อต่อการอยู่ดีและการทีจะพัฒนาชีวิต สิ่งทีเหมาะสมกัน อัน เกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ไ้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย^{๘๒}

สรุปความหมายของสัปปายะ หมายถึง การสร้างสภาพเอื้อหรือเกื้อกูลต่อการประพฤติ และปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการช่วยให้การพัฒนาตนเองได้รับผลอย่างเต็มที่จนบรรลุคุณงามความดีหรือ เข้าถึงมรรคผลนิพพานตามหลักทางพระพุทธศาสนา

๒. คุณประโยชน์ของสัปปายะในคัมภีร์พระไตรปิฎก

จากความหมายของคำว่าสัปปายะโดยสรุปคือ เป็นเรื่องของปัจจัยทีเกื้อหนุนทั้งต่อการ ปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม และทางพระวินัย ซึ่งจะเห็นได้จากคำสอนต่อพระภิกษุทั้งหลายดังนี้

ปัจจัยเกื้อหนุนต่อการศึกษาปฏิบัติ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงปัจจัยเกื้อหนุนต่อการศึกษาปฏิบัติและการเจริญสติ แก่ภิกษุปรากฎในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายแห่ง ดังนี้ “ภิกษุในธรรมวินัยนี้เราควรหลีกออกจากหมู่ไป อยู่ผู้เดียว เธอใช้สอย เสนาสนะอันสงัดคือป่าโคนไม้ภูเขาชอกเขาถ้ำป่าช้าป่าทึบทีกลางแจ้งลอมฟางที สงัดมีเสียงน้อยมีเสียงอีกทีก็น้อยไม่มีคนสัญจรไปมาไม่มีคนพลุกพล่านเหมาะเป็นที่หลีกเร้นเธอไปสู่น้ำ กัดีไปสู่น้ำโคนไม้กัดีหรือไปสู่วิเอนว่าง^{๘๓} กัดี นั่งขัดสมาธิ^{๘๔} ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า”^{๘๕} ขณะ เจริญสติ ควรอยู่ในสภาพเช่นไรจึงจะทำให้การปฏิบัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้า

และยังพบในพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย มีสมัยทีจิตตั้งมั่นอยู่ภายใน สงบ นิ่งอยู่ มีภาวะทีจิตเป็นหนึ่งผุดขึ้นตั้งมั่นอยู่ สมาธินั้นเป็นธรรม สงบ ประณีต ได้ความสงบระงับถึงภาวะทีจิต เป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีการข่มห้ามกิเลสด้วยธรรมเครื่องปรุงแต่ง และภิกษุนั้นจะน้อมจิตไปเพื่อทำให้แจ้ง ด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่งธรรมทีควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งใด ๆ เมื่อมีเหตุแห่ง สติ เธอย่อมบรรลุ

^{๘๐} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์(อาจ อาสภ มหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (Taiwan: The Corporate body of the Buddha Educational Foundation, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๐.

^{๘๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา , ๒๕๕๔), หน้า ๔๓๑-๔๓๒.

^{๘๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๙-๒๑๐.

^{๘๓} วิเอนว่าง หมายถึงเสนาสนะ ๗ อย่าง เว้นป่าและโคนไม้ ได้แก่ (๑) ภูเขา (๒) ชอกเขา (๓) ถ้ำใน ภูเขา (๔) ป่าช้า (๕) ป่าละเมาะ (๖) ทีโล่งแจ้ง (๗) ลอมฟาง.

^{๘๔} นั่งขัดสมาธิ หมายถึงนั่งพับขาเข้าหากันทั้ง ๒ ข้าง เรียกว่า นั่งขัดสมาธิ (วิ.อ. ๑/๑๖๕/๔๔๕)

^{๘๕} ่อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๕๒๑.

ความเป็นผู้เหมาะสมที่จะประจักษ์ชัดในธรรมนั้น ๆ”^{๘๖} จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวอธิบาย“สมัย” ไว้หมายถึง กาลที่ได้รับสัปปายะ ความเหมาะสม ๕ ประการ คือ ๑. อุตุสัปปายะ ๒. อาหารสัปปายะ ๓. เสนาสนะสัปปายะ ๔. บุคคละสัปปายะ ๕. จัมมัสสวนะสัปปายะ^{๘๗} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสแก่พระอานนท์ ถึงลักษณะของภิกษุผู้ใส่ใจใฝ่ในการศึกษาปฏิบัติธรรมว่า “เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมกน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้และเพื่อนิพพาน”^{๘๘} ในอรรถกถากล่าวอธิบาย “เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต” หมายถึงเป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมณะ และวิปัสสนา^{๘๙} มี ๗ ประการ คือ ๑. อาวาส ๒. โคจร ๓. การพูดคุยน ๔. บุคคล ๕. โภชนะ ๖. ฤดู ๗. อิริยาบถ^{๙๐}

พระดำรัสข้างต้นนั้น ตรัสการปฏิบัติตนขณะปฏิบัติธรรม ถึงลักษณะเรื่องที่จักพูดคุยนไว้เป็นตัวอย่าง เพราะการปฏิบัติจะเจริญก้าวหน้า ควรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เว้นสถานที่ที่เป็นโทษและอยู่ในสถานที่ที่สะดวก ดังมีปรากฏเป็นคาถา ว่า

อาวาส โคจร ภาส	บุคคล โภชน อุต
อิริยาบถ สัตตเต	อสปปายะ วิวชโย
สปปายะ สัตต เสเวถ	เอวณหิ ปฏิปชชโต
น จิเรเนว กาเลน	โหติ กสสจ อปปนา ฯ ^{๙๑}

โยคาวจร ผู้ประสงค์จะรักษาปฏิภาคนิมิตไว้ให้ตั้น พึงเว้นจากอสัปปายะ อันไม่ควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ อย่าง คือ อาวาส (ที่อยู่อาศัย) โคจรคาม (หมู่บ้าน หรือท้องถิ่นที่จะไปบิณฑบาต ภัตสะ (ถ้อยคำพูด) บุคคละ (บุคคล) โภชนะ (อาหาร) อุต (อากาศ) อิริยาบถ (นั่ง นอน ยืน เดิน) แล้วพึงเสพแต่ สัปปายะ อันควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ อย่างนั้นเช่นกัน เมื่อได้ ปฏิบัติดังกล่าวมานี้ บางท่านก็อาจสำเร็จอุปนาภาวนาในกาลไม่นานนัก^{๙๒} ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคก็มีปรากฏว่า “เมื่อโยคาวจรภิกษุรูปใด แม้ทำโยคะโดยนัยวิปัสสนาดังกล่าวมานี้อยู่นัยวิปัสสนาก็ยังไม่ถึงพร้อม โยคาวจรภิกษุรูปนั้นพึงทำอินทรีย์ให้กล้าด้วย โพชฌงค์คานถุจ อนุปัตตตนตาย กาเย จ ชีวีเต จ อนุตตรจ จ อพยสาเนาตา^{๙๓}

^{๘๖} อก.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๐๒/๓๔๓.

^{๘๗} อก.ติก.อ. ๒/๑๐๒/๒๕๔.

^{๘๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๘๙/๒๒๗.

^{๘๙} อก.นวก.อ. ๓/๑/๒๘๕

^{๙๐} ม.อ.อ. ๓/๑๘๙/๑๑๗.

^{๙๑} วิสุทธิ. ๑/๑๖๑.

^{๙๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), หน้า ๑๐๐. สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลเรียบเรียง คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๕๔- ๖๓.

^{๙๓} วิสุทธิ. ๓/๒๓๙, โสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ), หลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, แปลโดยจรัญ ธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๙๘ - ๙๙.

อินทรีย์ทั้งหลาย มีสัทธินทรีย์เป็นต้น ย่อมกล้าแข็งด้วยอาการ ๙ คือ ดูแต่ความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลายที่เกิด ๆ ขึ้นถ่ายเดียว ๑ และในการดูความสิ้นนั้นยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมด้วยการทำความมีสติ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมโดยสาตัจจกิริยาทำติดต่อกัน ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมโดยสัปปายกิริยา ทำอย่างสบาย คือเสพสัปปายะทั้ง ๗ มีอาวาสสัปปายะเป็นต้น ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อม โดยจับนิมิตของสมาธิในวิปัสสนาให้ได้ ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมโดยกิริยาที่ยังโพชนกให้เป็นไปตามควร ๑ เข้าไปตั้งไว้ซึ่งความไม่โยติในร่างกายและชีวิต ๑ ในการเข้าไปตั้งไว้ซึ่งความไม่โยติในร่างกายและชีวิตนั้น ยังภาวนาให้ถึงพร้อมโดยขม ความทุกข์ที่เกิดขึ้นออกไปเสียจากความโยติในร่างกายและชีวิตให้จงได้ ๑ ยังภาวนาให้ถึงพร้อมโดยไม่เลิกภาวนาเสียในระหว่าง ๑ แล้วเว้นสัปปายะ ๗ เสพสัปปายะ ๗”^{๙๔}

ดังนั้น การศึกษาปฏิภาณนิมิตเพื่อสำเร็จอัปนาภาวนา และการทำอินทรีย์ให้กล้าโดยนัยวิปัสสนา พึงเว้นจากสัปปายะอันไม่ควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ และพึงเสพแต่สัปปายะอันควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗

ขณะเจริญสมาธิควรอยู่ในสภาพเช่นไรจึงจะทำให้การปฏิบัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้าก็มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลายบุคคลผู้ได้มาน ๔ จำพวกนี้

บุคคลผู้ได้มาน ๔ จำพวกไหนบ้างคือ

๑. บุคคลผู้ได้มานบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิแต่ไม่ทำสัปปายะในสมาธิ

๒. บุคคลผู้ได้มานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทำสัปปายะในสมาธิแต่ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ

๓. บุคคลผู้ได้มานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิและไม่ทำสัปปายะในสมาธิ

๔. บุคคลผู้ได้มานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และทำสัปปายะในสมาธิ”^{๙๕}

ในบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลผู้ได้มานที่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และทำสัปปายะในสมาธิ เป็นผู้เลิศ ประเสริฐ เป็นประธาน สูงสุด และยิ่งใหญ่ที่สุด^{๙๖}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องสัปปายะไม่เพียงจำเป็นสำหรับผู้ที่กำลังพัฒนาตนเองรวมถึงองค์กรและ วัด ในฐานะปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการศึกษาปฏิบัติ หากยังมีความจำเป็นสำหรับผู้ที่ได้บรรลุคุณวิเศษระดับต่างๆ เพื่อให้สามารถรักษาของคุณวิเศษนั้นๆ ไม่ให้เสื่อมหรือลดระดับลงไปจนสามารถพัฒนาไปได้จนถึงจุดสูงสุดนั่นเอง

ปัจจัยเกื้อหนุนต่อการเป็นอยู่และการดูแลรักษาผู้ป่วย

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงปัจจัยเกื้อหนุนต่อการเป็นอยู่และการดูแลรักษาผู้ป่วย

^{๙๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), หน้า ๖๑-๖๒.

^{๙๕} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๖๗๑/๓๙๓.

^{๙๖} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๖๗๒/๓๙๔.

ใช้ ซึ่งครั้งหนึ่งนางวิสาขาได้กราบทูลขอพรเพื่อให้อนุญาติถวายคิลานุปัฏฐากภัตและผ้าอาบน้ำ เพื่อให้
การประพาศิพรหมจรรย์เป็นไปโดยเหมาะสม ดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายแห่ง ดังนี้“เธอ
เห็นอำนาจประโยชน์อะไรจึงขอพร ๘ ประการกับตถาคต” นางวิสาขามิคารมาตากราบทูลว่า
“พระพุทธเจ้าข้า วันนี้หม่อมฉันส่งสาวใช้

ไปว่า ‘ไปเถิดแม่สาวใช้ เธอไปสู่อารามแล้วบอกเวลาว่า ‘ได้เวลาแล้ว ท่านเจ้าข้า ภัตตาหารเสร็จ
แล้ว’ ครั้นนางไปสู่อารามได้เห็นภิกษุเฝ้าจิรวางไว้ สรงสนานกาย ด้วยน้ำฝนอยู่จึงเข้าใจว่า ‘ไม่มีภิกษุ
อยู่ในอาราม มีแต่พวกอาชีวกกำลังสรงสนานกาย ด้วยน้ำฝน’ จึงกลับเข้ามาหาหม่อมฉันบอกดังนี้ว่า
‘แม่เจ้า ไม่มีภิกษุอยู่ในอาราม มีแต่พวกอาชีวกกำลังสรงสนานกายด้วยน้ำฝน’

๑. การเปลี่ยกายไม่งามน่าเกลียดน่าชังหม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนา
ถวายผ้าวัสสิกสาฎกแก่พระสงฆ์จน ตลอดชีวิต

๒. อีกอย่างหนึ่งภิกษุอาคันตุกะไม่ชำนาญหนทางไม่รู้จักที่โคจรบิณฑบาตลำบาก ภิกษุ
อาคันตุกะนั้นฉันอาคันตุกภัตของหม่อมฉัน แล้วพ้อชำนาญทาง รู้จักที่โคจรจะเที่ยวบิณฑบาตได้ไม่
ลำบาก หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายอาคันตุกภัตแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๓. อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุผู้เตรียมตัวจะเดินทาง มัวแสวงหาภัตตาหารเพื่อตนอยู่ จะพลาด
จากหมู่เกวียน หรือถึงที่ที่ตนจะไปอยู่เมื่อพลบค่ำ จะเดินทางลำบาก ภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางนั้นฉัน
คัมภีร์ภัตของหม่อมฉันแล้วจะไม่พลาดจากหมู่เกวียน หรือไม่ถึงที่ที่ตนจะไปอยู่ทันเวลา จะได้เดินทางไม่
ลำบาก หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายคัมภีร์ภัตแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๔. อีกอย่างหนึ่ง เมื่อภิกษุไข้ไม่ได้โภชนาหารที่เป็นสัปปายะ อาพาธ จะกำเริบหรือจะถึง
มรณภาพได้ ภิกษุใช้นั้นฉันคิลานภัตของหม่อมฉันแล้ว อาพาธจะทุเลาหรือไม่ถึงมรณภาพ หม่อมฉัน
เห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายคิลานภัตแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต^{๙๗}

๕. อีกอย่างหนึ่งภิกษุผู้พยาบาลภิกษุไข้มัวแสวงหาภัตตาหารเพื่อตนเองจะนำภัตตาหาร
ไปถวายภิกษุไข้ในเมื่อเวลาสายตนเองจะอดอาหาร ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุใช้นั้นฉันคิลานุปัฏฐากภัต
ของหม่อมฉันแล้ว จะนำภัตตาหารไปถวายภิกษุไข้ได้ทันเวลา ตนเองก็ไม่อดอาหาร หม่อมฉันเห็น
อำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายคิลานุปัฏฐากภัตแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๖. อีกอย่างหนึ่ง เมื่อภิกษุไข้ไม่ได้เภสัชที่เป็นสัปปายะ อาพาธจะกำเริบ หรือถึงมรณภาพ
ได้ ภิกษุใช้นั้นฉันคิลานเภสัชของหม่อมฉันแล้ว อาพาธจะทุเลาหรือไม่ถึงมรณภาพ หม่อมฉันเห็น
อำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายคิลานเภสัชแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๗. อีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงเห็นอานิสงส์ ๑๐ ประการจึงได้ทรงอนุญาตข้าวต้ม
ไว้ที่เมืองอันธกวันทะ หม่อมฉันเห็น อำนาจอานิสงส์เหล่านั้น จึงปรารถนาถวายข้าวต้มเป็นประจำแก่
พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๘. พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ เปลี่ยกายอาบน้ำในแม่น้ำอจิรวดีทำ
เดียวกับหญิงแพศยา พวกหญิงแพศยาทั้งหลายเย้ยภิกษุเหล่านั้นว่า แม่เจ้าทั้งหลาย พวกท่านยังเป็น
สาวจะประพาศิพรหมจรรย์ไปทำไมกัน ธรรมตามนุษย์ควรบริโภคมิใช่หรือ ต่อเมื่อชราพวกท่าน
จึงค่อยประพาศิพรหมจรรย์เมื่อเป็นอย่างนี้ ชื่อว่าได้หยาบคายเอาประโยชน์ทั้ง ๒ แล้ว” ภิกษุณี

^{๙๗}วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๒๒/๓๕๐.

เหล่านั้นถูกพวกหญิงแพศยาเย้ยหยันต่างเก้อเจิน พระพุทธเจ้าข้า มาตุคาม๑ เปลือยกายยอมไม่ลงงาม น่าเกลียด น่าชิงหม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายผ้าอาบน้ำแก่ภิกษุสงฆ์จนตลอดชีวิต^{๙๘}

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องสัปปายะไม่เพียงจำเป็นสำหรับผู้ที่กำลังประพฤติพรหมจรรย์ ในฐานะปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการเป็นอยู่รวมไปถึงภิกษุป่วยไข้หากยังมีความจำเป็นที่จะต้องนำเรื่องสัปปายะเข้ามาดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ สำหรับผู้ที่กำลังพัฒนาตนเองในระดับต่างๆ เพื่อให้สามารถพัฒนาขึ้นไปได้จนถึงจุดสูงสุดคือนิพพานนั่นเองในสมัยพุทธกาลก็ได้มีพุทธบริษัทตลอดจนพระราชาราชต่างๆ ได้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาคอยทำหน้าที่อุปถัมภ์เรื่องปัจจัย ๔ แก่ภิกษุสงฆ์ให้สอดคล้องเหมาะสมกับความเป็นอยู่สำหรับผู้ที่กำลังประพฤติพรหมจรรย์

๓. ลักษณะของสัปปายะ ๗

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องสัปปายะ ๗ และอัสปายะ๗ ซึ่งมีปรากฏในคัมภีร์วิสุทฐิมนระก ได้แก่

๑. อาวาส บางแห่งเรียก เสนาสนะ^{๙๙}
๒. โจร
๓. ภัตตะ บางแห่งเรียก ธัมมัสสวนะ^{๑๐๐}
๔. บุคคล
๕. โภชนะ บางแห่งเรียก อาหาระ^{๑๐๑}
๖. ฤดู
๗. อิริยาบถ

ซึ่งสามารถอธิบาย เป็นลำดับดังต่อไปนี้

๑. อาวาส (เสนาสนะ) อาวาส หมายถึง ที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ปฏิบัติ มี ๒ อย่าง ได้แก่ อาวาสอัสปายะ คือ ที่อยู่ที่พัก ที่อาศัยและสถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การปฏิบัติและอาวาสสัปปายะ คือ ที่อยู่ที่พักที่อาศัยและสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติควรเลือกอยู่ในอาวาสสัปปายะในคัมภีร์ปกรณวิเสสวิสุทฐิมนระก กล่าวอธิบายไว้ว่า เมื่อโยคาวจรนั้นอยู่ในอาวาสใด นิमितที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เสื่อมหายไป สติที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่นและจิตที่ยังไม่เป็นสมาธิ ก็ไม่เป็นสมาธิ อาวาสนี้นับเป็น อัสปายะ ส่วนเมื่อเธออยู่ในอาวาสใด นิमितเกิดและถาวรด้วย สติก็ตั้งมั่น จิตก็เป็นสมาธิ ดุจพระปธานียติสเถระผู้อยู่ ณ นาคบรรพต อาวาสนี้นับ เป็นสัปปายะ เพราะเหตุ

^{๙๘} พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาร (ภาษาไทย) เล่มที่ ๕ วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๒ หน้าที่ ๒๒๓/ ๓๕๐

^{๙๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส อาร์ พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘๖.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๖.

^{๑๐๑} อ้างแล้ว.

นั้น ในวิหารใด อาวาส ที่อยู่ มีหลายแห่งโยคาวจรพึงลองอยู่ในอาวาสเหล่านั้นแห่งละ ๓ วัน จิตของเธอเป็นเอกัคคะ ตั้งมั่นในอารมณ์เดียวในอาวาสแห่งใด ก็อยู่ในอาวาสแห่งนั้นเพราะความที่มีอาวาสเป็นสปปายะแท้ๆ ภิคุ ๕๐๐ รูปผู้อยู่ในถ้ำจุฬานาคในตัมพปณฺธิทวีป ถือเอากัมมัฏฐานบำเพ็ญอยู่ในถ้ำจุฬานาคนั้นได้บรรลุพระอรหัตต์ทั้งหมด ส่วนพระอริยบุคคลเบื้องต่ำมีพระโสดาบันเป็นต้น และท่านผู้ได้อริยภูมิในที่อื่นแล้ว มาบรรลุพระอรหัตต์ในถ้ำจุฬานาคนั้นมีประมาณมิได้ แม้ในอาวาสสปปายะแห่งอื่นๆ เช่นจิตตลบรรพตวิหาร ก็เช่นกัน^{๑๐๒}

ในกัมมัฏฐานคณฺนิเทศตอนแก้สมาธิภาวนา แสดงไว้ว่า "อันโยคาวจรผู้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสียแล้ว พานักอยู่ในวิหารที่เหมาะสม"^{๑๐๓} เป็นการกล่าวให้โยคาวจรรู้จักหลีกเลี่ยงอาวาสสปปายะแล้วเลือกอาวาสสปปายะเพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญสมาธิของตน ได้กล่าวแนวทางการปฏิบัติไว้ในคัมภีร์ปรกณฺวิเสสวิสุทธิมรรค ไว้ว่า

“เมื่อโยคาวจรผู้ใดอยู่ในวิหารเดียวกันกับพระอาจารย์มีความผาสุก โยคาวจรนั้นเมื่อจะชำระกัมมัฏฐานก็พึงอยู่ในวิหารนั้นนั่นแหละ ถ้าเมื่ออยู่ในวิหารนั้นไม่มีความผาสุกไซ้ วิหารอื่นใดเป็นสปปายะมีอยู่ในที่ไกลแต่วิหารของพระอาจารย์ ประมาณควาตหนึ่งหรือกึ่งโยชน์ หรือแม้ประมาณถึงโยชน์หนึ่งก็ดี ก็พึงไปอยู่ในวิหารนั้นเถิด เพราะเมื่อได้อยู่อย่างนั้น ครั้นมีความสนทน่หรือเกิดความหลงลืมในข้อกัมมัฏฐานที่ตรงไหนก็ดี จะได้ลุกขึ้นทำวัตรในวิหารที่ตนอยู่แต่เช้าแล้วออกเดินเที่ยวบิณฑบาตฉันในระหว่างทาง ไปถึงที่อยู่ของพระอาจารย์ในเวลาท่านเสร็จกิจพอดีแล้ววันนั้นชำระกัมมัฏฐานในสำนักของพระอาจารย์เสียให้เสร็จ วันรุ่งขึ้นก็กราบลาพระอาจารย์เดินทางกลับไป เที่ยวบิณฑบาตฉันในระหว่างทาง ยังไม่ทันเหนื่อยก็อาจมาถึงที่อยู่ ของตนได้ส่วนโยคาวจรผู้ใดไม่ได้ที่ผาสุกในที่แม้ไกลตั้งโยชน์ โยคาวจรนั้นพึงตัดข้ออันเป็นขอดเป็นปมทั้งปวงของกัมมัฏฐานเสียให้ได้ ทำกัมมัฏฐานที่เนื่องด้วยความนึกหน่วงให้หมดจดดี แล้วไปให้ไกลกว่านั้น ก็ได้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสีย แล้วพานักอยู่ในวิหารที่เหมาะสมเถิด”^{๑๐๔}

ในคัมภีร์ปรกณฺวิเสสวิสุทธิมรรค กล่าววิหารที่ประกอบด้วยโทษ ๑๘ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่าวิหารไม่เหมาะสม มีพระบาลี ว่า

มหาวาสํ นวาวาสํ ชรวาสํ จ ปนฺถนี
 โสณฺที ปณฺณณฺจ ปุปฺพลฺจ ผลํ ปฏฺฐิตเมว จ
 นครํ ทารุณา เขตต์ วิสภาเคน ปฏฺฐานํ
 ปจฺจนตสฺมาสปายํ ยตฺถ มิตฺโต น ลพฺภติ
 อฏฺฐารเสตานิ ฐานานิ อิตฺติ วิญญาย ปณฺทิตํ
 อารกา ปริวชเชยฺย มคฺคํ ปฏฺภิยํ ยถาติ^{๑๐๕}

มีความหมาย ดังต่อไปนี้

๑. มหันตตตํ

ความเป็นวิหารใหญ่

^{๑๐๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย) หน้า ๑๐๑.

^{๑๐๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๑๐๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘-๗๙.

^{๑๐๕} วิสุทธิ. ๑/๑๑๘., -สปปภิกขุ

๒. นวตตัม	ความเป็นวิหารใหม่ (ยังไม่แล้วดี)
๓. ชินณกตตัม	ความเป็นวิหารเก่า (ทรุดโทรมแล้ว)
๔. ปนณสนนิสสิตตตัม	ความเป็นวิหารติดทางเดิน
๕. โสณทั	วิหารมีสระพังน้ำ
๖. ปณณัม	วิหารมีไม้ใบ (ที่เป็นผัก)
๗. ปุปผัม	วิหารมีไม้ดอก
๘. ผลัม	วิหารมีไม้ผล
๙. ปฏฐนียตา	ความเป็นวิหารที่คนทั้งหลายมุ่งมั่น
๑๐. นครสนนิสสิตตา	ความเป็นวิหารติดเมือง
๑๑. ทารุสนนิสสิตตา	ความเป็นวิหารติดป่าไม้
๑๒. เขตตสนนิสสิตตา	ความเป็นวิหารติดที่นา (ของชาวบ้าน)
๑๓. วิสภากานัม ปุคคานัม อตถิตา	ความเป็นวิหารมีบุคคลผู้เป็นวิสาภาคั่นอยู่
๑๔. ปฏฐนสนนิสสิตตา	ความเป็นวิหารติดท่า
๑๕. ปจจนตสนนิสสิตตา	ความเป็นวิหารติดปลายแดน
๑๖. รชชสิมมตรสนนิสสิตตา	ความเป็นวิหารติดที่ระหว่างพรมแดน
๑๗. อสปปายตา	ความเป็นวิหารไม่เป็นสปปายะ
๑๘. กลยณมิตตานัม อลาโก	วิหารที่หากัลยณมิตรไม่ได้ ^{๑๐๖}

ส่วนวิหารที่ชื่อว่า วิหารเหมาะสม ที่ควรต่อการเข้าปฏิบัติธรรม ประกอบด้วยคุณสมบัติ

๕ ประการ คุณสมบัติเหล่านี้ คือ

๑. นาติทุโร โหติ นาจจาสนนัม คมนาคมนสมปนฺนํ ฯ เสนาสนะในศาสนานี้เป็นที่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนัก ไปมาสะดวก

๒. ทิวา อปฺโปกิณฺณํ รตฺตี อปฺปสทฺทํ อปฺปนิคฺโขสํ ฯ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่มีเสียงอีกที

๓. อปฺปทํสมกสฺวาตตปสฺสึสพสมฺผลสฺสํ โหติ ฯ ปราศจากสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน

๔. ตสฺมี โข ปน เสนาสนเน วิหรนฺตสฺส อปฺกสิเรเนว อปฺปชฺชนติ จีวรปิณฑปาตเสนาสนคิลาณปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ฯ ภิกษุพำนักอยู่ในเสนาสนะนั้น จีวร ปิณฑปาต เสนาสนะ และคิลาณปัจจัยเภสัชบริขารทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ผิดเคื่องaley

๕. ตสฺมี โข ปน เสนาสนเน เถรา ภิกฺขุ วิหรนฺติ พหุสฺสุตา อาคตาคมา ฌมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา เต กาเลน กาลํ อปฺสงกมิตฺวา ปริปุจฺจติ ปริปณฺหติ ‘อิทํ ภนฺเต กถํ อิมสฺส โก อตฺถโถติอสฺส เต อายสฺมนฺโต อวิวิกฺโข จเวิรณฺติ อนุตฺตานิโกตฺถจฺจ อุตฺตานิโกโรนฺติ อนเณกวิหิตฺเตสุ จกฺกขฺญฐานิเยสุ ฌมฺเมสุ กงฺขํ ปฏฺวิโนทนฺติ ฯ’^{๑๐๗}

ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นพหูสูต คล่องอาคม ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ย่อมอยู่

^{๑๐๖}มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, วิสุมิธรรมรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย), หน้า ๗๘-๗๙.

^{๑๐๗}วิสุทธิ. ๑/๑๑๙ - อปฺปทํสมกสฺวาตตปสฺสึสพสมฺผลสฺสํ

ในเสนานะนั้น ภิกษุเข้าไปหาพระเถระเหล่านั้นตามกาลอันควร ได้สอบถามข้อธรรมข้ออรธว่า "ท่านเจ้าข้า บทนี้เป็นอย่างไร" ท่านเหล่านั้นย่อมจะเปิดข้อที่ยังไม่ได้เปิด ทำให้ต้นข้อที่ยังมิได้ทำให้ ต้นและบรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันน่าจะสงสัยได้หลายอย่าง^{๑๐๘}

๒. โคจร หรือโคจรคาม หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่หาอาหาร ที่เที่ยวไปเพื่อเข้าไป บิณฑบาต มี ๒ อย่าง ได้แก่ โคจรอสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่ไม่เหมาะสมเพื่อเข้าไป บิณฑบาต และโคจรสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต โยคาวจรพึง เลือกละโคจร-คามสัปปายะ

ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวอธิบายไว้ว่า หมู่บ้านหรือท้องถิ่นสำหรับไป บิณฑบาตแห่งใด มีอยู่ในที่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนักในระยะประมาณโกสะกึ่ง ประมาณ ๑,๐๐๐ ชั่วคันธนู หรือ ๒ กิโลเมตร เป็นเสนานะอยู่ทางทิศเหนือหรือทางทิศใต้ เป็นที่มีภิกษาสมบูรณ์ทาง่ายหมู่บ้าน นั้นนับเป็นสัปปายะ ถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามนับเป็น อสัปปายะ^{๑๐๙} ที่ว่าอสัปปายะนั้นน่าจะถือเอา ด้วยสาเหตุ คือ ๑. ไกลและการคมนาคมไปมาไม่สะดวก ๒. เวลาบิณฑบาตไปหรือกลับโดน แสงอาทิตย์ขึ้นส่องหน้า และ ๓. บิณฑบาตไม่พอแก่การฉัน

๓. ภัตตะ (การพุดคฺย)

ภัตตะ หมายถึง การพุดคฺย หรือถ้อยคำ มี ๒ อย่าง ได้แก่ ภัตตะอสัปปายะ คือ การ พุดคฺย หรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติและภัตตะสัปปายะ คือ การพุดคฺย หรือถ้อยคำที่ เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติ โยคาวจรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์พุดน้อยในระหว่างการปฏิบัติ ธรรมเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาณนิมิตในวิปัสสนาญ เล่ม ๑ แสดงอธิบายการสำรวมสติไว้ว่า ใน ระหว่างการปฏิบัติธรรมศีลต้องบริสุทธิ์ บุคคลพึงยังกุศลจิตให้เกิดทางทวาร ๖ แล้วรักษาอินทรีย์สังวร ศีล ด้วยการปิดกั้นมิให้เกิดอกุศล มีสติก่อให้เกิดกุศลจิตอยู่เสมอในขณะที่ประจวบกับอารมณ์ ๖^{๑๑๐}

ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค ก็กล่าวอธิบายไว้ว่า การใช้สติสำรวมอินทรีย์เพื่อไม่ให้ เกิดกิเลสในขณะที่วิญญาน ๖ รับรู้อารมณ์ ๖ เพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ดังนั้น การสำรวม วาจาพุดน้อย ไม่กล่าวติรังจานกถา ๓๒ อันเป็นเรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายเสียแห่งนิมิตของ ผู้ปฏิบัติ หรือวิคคาหิกกถา ที่เป็นถ้อยคำที่แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อม ทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย ชื่อว่า อสัปปายะ แม้ กถาวัตถุ ๑๐ ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไม่ ขัดกันกับมรรค ผล นิพพาน ชื่อว่า ภัตตะสัปปายะ ก็ควรกล่าวพอประมาณ เพื่อสำรวมสมาธิและ ปฏิภาณนิมิต^{๑๑๑} ทั้งติรังจานกถา ๓๒ วิคคาหิกกถา และกถาวัตถุ ๑๐ มีปรากฏในคัมภีร์

^{๑๐๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิ ราชวิทยาลัย), หน้า ๘๙-๙๐. สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

^{๑๐๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒.

^{๑๑๐} พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ), วิปัสสนาญ เล่ม ๑, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์อุปสโม, ป.ธ. ๙, Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธสราภวังค์ เรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซี เอโอเซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๑๑๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒.

พระพุทธานุภาพ

ติรัจฉานกถา ๓๒ คือ เรื่องชัฏมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ
ได้แก่

๑. ราชกถา	กล่าวถึงพระยามหากษัตริย์
๒. โจรกถา	กล่าวถึงโจร
๓. มหามัตตกถา	กล่าวถึงมหาอำมาตย์
๔. เสนากถา	กล่าวถึงเสนา
๕. ภยกถา	กล่าวถึงภัยอันตราย
๖. ยุทธกถา	กล่าวถึงการสงคราม
๗. อन्नกถา	กล่าวถึงข้าว
๘. ปานกถา	กล่าวถึงน้ำ
๙. วัตถุกถา	กล่าวถึงผ้านุ่งผ้าห่ม
๑๐. สยนกถา	กล่าวถึงที่หลับที่นอน
๑๑. มาลากถา	กล่าวถึงดอกไม้สรรพต่าง ๆ
๑๒. คันธกถา	กล่าวถึงเครื่องหอมเครื่องลูบไล้ชะโลมทา
๑๓. ญาติกถา	กล่าวถึงญาติแห่งตน
๑๔. ยานกถา	กล่าวถึงยวดยานคานหามช้างม้ารถเกวียนมีประเภทต่าง ๆ
๑๕. คามกถา	กล่าวถึงบ้านว่าบ้านตำบล
๑๖. นิคมกถา	กล่าวถึงนิคม
๑๗. ชนปทกถา	กล่าวถึงชนบท
๑๘. นครกถา	กล่าวถึงเมืองใหญ่
๑๙. อิตถีกถา	กล่าวถึงผู้หญิง
๒๐. ปุริสกถา	กล่าวถึงผู้ชาย
๒๑. สุรกถา	กล่าวถึงคนกล้า ๆ ช่างกล้าเสียกล้า ศักดิ์สงคราม
๒๒. วิธีกถา	กล่าวถึงตรอกน้อยตรอกใหญ่ถนนหนทาง
๒๓. กุมภทาสีกถา	กล่าวถึงกุมภทาสีที่ตักน้ำ
๒๔. ปุพเพตตกถา	กล่าวถึงญาติที่ล่วงไปแล้วแต่ก่อน ๆ
๒๕. นานัตตกถา	กล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ แต่บรรดาที่หาประโยชน์มิได้
๒๖. โลกกขายิกกถา	กล่าวถึงลัทธิโกหก อันพาลในโลกเจรจา
๒๗. สมุททักขายิกกถา	กล่าวถึงมหาสมุทร สาคระ ทะเล
๒๘. อิติภวาวกถา	กล่าวถึงภวและอภวมี ๖ ประการ คือ กล่าวสัสสตทิวรรุ กล่าว

อุทเทททิวรรุกล่าวถึงเจริญในสมบัติ กล่าวถึงเสื่อมจากสมบัติ กล่าวสรรเสริญความสุขในทรัพย์กาม
กล่าวอรรถกถาญาณุโยคประกอบความเพียรให้ลำบากกายเป็นฝ่ายปฏิบัติแห่งเดียรฉัตร

๒๙. อรณญกถา	กล่าวถึงป่า
๓๐. ปพพกถา	กล่าวถึงภูเข
๓๑. นทีกถา	กล่าวถึงแม่น้ำ

๓๒. ที่ปกถา กล่าวถึงเกาะต่างๆ^{๑๑๒}

วิคคาหิกถา คือ ถ้อยคำที่แก่งแย่งกัน ทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย ได้แก่

๑. น ตว์ อิม ฌมวินย อชานิสฺสติ	ท่านไม่รู้ธรรมวินัย
๒. อหิ อิม ฌมวินย อชานามิ	ข้าพเจ้ารู้ธรรมวินัย
๓. กิ ตว์ อิม ฌมวินย อชานิสฺสติ	ท่านจะรู้ได้อย่างไร
๔. มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตวมสึ	ท่านเป็นผู้ปฏิบัติผิด
๕. อหฺมสมึ สฺมาปฏิปนฺโน	ส่วนข้าพเจ้าปฏิบัติถูก จึงรู้ได้
๖. สหิตฺ เม	คำพูดของข้าพเจ้าตรงกันในเรื่องต้นและเบื้อง

ปลาย จึงมีประโยชน์

๗. อสฺหิตฺ เต ของท่านไม่ตรงกันในเรื่องต้นและเบื้องปลาย จึงไม่มีประโยชน์

๘. ปุเรวจนียํ ปจฺฉา อวจ	คำที่ควรกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวทีหลัง
๙. ปจฺฉาวจนียํ ปุเร อวจ	แต่คำพูดที่ควรกล่าวทีหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน
๑๐. อธิจฺฉินฺนเต วิปราวตฺตํ	คำพูดของข้าพเจ้าเพียงคำเดียวสามารถทำลาย

คำพูดของท่าน

๑๑. อาโรปิโต เต วาโ	ข้าพเจ้าจับผิดความเห็นของท่านได้แล้ว
๑๒. นิคฺคหิตो ตวมสึ	ท่านจึงถูกข้าพเจ้าข่มไว้
๑๓. จร วาทปโมกฺขาย	ท่านจงพยายามแสวงหาความรู้จากสำนักต่างๆ

มาปลดปล่อย แก่ไขคำพูดของท่านที่ถูกข้าพเจ้าข่มไว้ด้วย

๑๔. นิพเพฐฺเหติ วา สเจ ปโหสิ	ถ้าท่านยังเชื่อในความสามารถของท่าน ก็จง

แก้ไขมา^{๑๑๓}

ถกาวัตถุ ๑๐ ประการ คือ ถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรค ผล นิพพาน ได้แก่

๑. อปิฉนฺตาคถํ	พูดเรื่องความมักน้อย
๒. สนตฺตญฺญิกถํ	พูดเรื่องความพอใจตามมีตามได้ในสิ่งของ ของที่
๓. ปวิเวกถํ	พูดเรื่องความสงบทางกาย วาจา ใจ
๔. อสํสคฺคถํ	พูดเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับกามคุณอารมณ์
๕. วิริยารมฺภถํ	พูดเรื่องการขยันหมั่นเพียร
๖. สีลถํ	พูดเรื่องศีล
๗. สมาริกถํ	พูดเรื่องสมาธิ
๘. ปญฺญาถํ	พูดเรื่องปัญญา

ตนได้มา

^{๑๑๒} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๙/๑๕๑-๑๕๒, ที. สี. อ. ๑๓/๘๔, ส.ม.หา. (ไทย) ๑๙/๑,๐๓๙/๕๘๙, พระสังฆมณฑลวัดระฆังโฆสิตาราม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๘.

^{๑๑๓} ที.ส. (ไทย) ๙/๑๘/๗, ส.ม.หา. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๐/๕๘๙-๕๙๐, ที.ส.อ. ๑๓/๘๔, พระสังฆมณฑลวัดระฆังโฆสิตาราม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙-๖๐.

๙. วิมุตติกถ์

พุดเรื่องอรรถัตตผล

๑๐. วิมุตติญาณทสสนกถ์ พุดเรื่องปัจจุเวกขณญาณ ที่เกี่ยวกับอรรถัตตผล และ
นิพพาน^{๑๑๔}

๔. บุคคล บุคคล หมายถึง บุคคลที่อยู่ร่วมกันหรือมีการสนทนาปราศรัยกัน มี ๒ อย่าง ได้แก่ บุคคลอสัปปายะ คือ บุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติด้วยและ บุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติ โยคาวจรพึงเลือกคบ บุคคลสัปปายะเพื่อความตั้งมั่นแห่งจิตของตนในขณะที่กำลังปฏิบัติ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า บุคคลอสัปปายะ คือ บุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่ บุคคลผู้มากไปด้วยการทำกายให้นั่นคงขอบ บำรุงประคบประหงมตบแต่งร่างกาย (กายทพหิพหุโล)^{๑๑๕} มีปกติพุดติรจฉานกถา ๓๒ (ติรจฉานกถิก) เป็นอสัปปายะ เพราะว่าเขามีแต่จะทำให้เธอเศร้าหมอง ดุจน้ำโคลนทำน้ำใสให้ขุ่นไป ฉะนั้น และ เพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น สมาบัติย่อมเสื่อม ดุจสมบัติของภิกษุหนุ่มผู้อยู่ ณ โกฏิบรรพตวิหาร เสื่อม เพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น ส่วนบุคคลสัปปายะ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้ไม่พุดติรจฉานกถา (อติรจฉานกถิก) ถึงพร้อมด้วยศีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาธิคุณ (สัปปาธิคุณสมปนโน) ซึ่งโยคาวจรได้อาศัยแล้ว เป็นเหตุทำให้จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมจะเป็นสมาธิหรือจิตที่เป็นสมาธิแล้วจะตั้งมั่นยิ่งขึ้น^{๑๑๖} เกิดความสงบเยือกเย็นผ่องใสได้โดยแท้

๕. โภชนะ โภชนะ หมายถึง อาหารและเครื่องบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม มี ๒ อย่าง ได้แก่ โภชนอสัปปายะ คือ อาหารและเครื่องบริโภคที่เป็นที่ไม่ถูกใจไม่พอใจ ไม่ถูกกับร่างกายไม่เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้น ไม่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร และโภชนสัปปายะ คืออาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้น ไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อาหารที่ไม่สมควรและที่สมควรแก่การบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม โยคาวจรบุคคลบางท่านได้รับประทานอาหารที่มีรสหวานแล้วก็ ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสเปรี้ยวแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสหวานนั้นจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอาหารที่มีรสเปรี้ยว เป็น สัปปายะแก่โยคาวจรนั้น บางท่านเมื่อได้รับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยวแล้วก็ ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสหวานแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสเปรี้ยวจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอาหารที่มีรสหวานเป็นสัปปา

^{๑๑๔} องค์กร. (ไทย) ๒๔/๖๙/๑๕๒, พระสังฆมณฑลสังฆมณฑล, ธรรมจริยะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๑๑๕} วิสุทธิ, มหาภูทิกว่า คือแทนที่จะมุ่งทำความตั้งมั่นทางจิต กลับไปสนใจทำความมั่นคงทางกาย ซึ่ง มหาภูทิกให้ธรรมอธิบายว่า ขวนขวายแต่ปรนเปรอร่างกาย ดังบาลีที่หมายเอา ขอนี้กล่าวไว้ว่า บริโภคจนเต็มท้อง ตามที่ต้องการแล้วประกอบความสุขในการนอนอยู่เป็นประจำ

^{๑๑๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒, สมเด็จพระพุทธมหาราช (อภ. อาสภมหาราช), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒., พระสังฆมณฑลสังฆมณฑล, ธรรมจริยะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

ยะแก่โยคาวจรนั้น สำหรับรสเค็ม ขม เผ็ด ฝาด ๔ อย่างนี้ ไม่ได้กล่าวโดยเฉพาะๆ นั้น ก็เพราะรสเหล่านี้เพียงแต่เป็นเครื่องปรุงให้รสทั้งสองนั้นดีขึ้น ดังนั้น เมื่อ ยกรสหวานและเปรี้ยวขึ้นมาแล้ว ก็เป็นอันว่าได้กล่าวถึงรส ๔ อย่างนี้ ตามสมควรไป^{๑๑๗}

๖. ฤดู ฤดู หมายถึง ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อม มี ๒ อย่าง ได้แก่ อุตุอุปายะ คือ สภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น หนาวเกินไป ร้อนเกินไป เป็นต้นและอุตุสัปายะ คือ สภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในธรรมชาติดินฟ้าอากาศที่ทำให้จิตใจของตนแจ่มใสมั่นคงเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติธรรมของตนในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อากาศที่ไม่สบายและสบายในขณะปฏิบัติธรรมอยู่นั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อได้รับอากาศร้อนแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายซุ่มหมองยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้ว ก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศเย็นก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป ฉะนั้น อากาศร้อนจึงเป็นอุปายะ ส่วนอากาศเย็นเป็นสัปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น โยคาวจรบางท่านได้รับอากาศเย็นแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายซุ่มหมองยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศร้อนก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป ฉะนั้น อากาศเย็นจึงเป็นอุปายะ ส่วนอากาศร้อนเป็นสัปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น^{๑๑๘}

๗. อิริยาบถ อิริยาบถ หมายถึง อากาหรือการเคลื่อนไหวอยู่ในกิริยาท่าทางอย่างใดอย่างหนึ่งมี ๒ อย่าง ได้แก่ อิริยาบถอุปายะ คือ อากาหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วไม่ถูกใจมีการเคลื่อนไหวที่ไม่พอดี และอิริยาบถสัปายะ คือ อากาหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วถูกใจมีการเคลื่อนไหวที่พอดี โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในอิริยาบถที่เกิดความสบายกายสบายใจ นิเวรณจะได้อะไรไม่เกิดในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า ในอิริยาบถ ๔ อย่างนั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนอนแล้ว ก็ทำให้รู้สึกง่วงเหงาหาวนอน ไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆ ก็รู้สึกว่ามีความสบายกาย สบายใจ ทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิเวรณเกิดขึ้นกวนใจ บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั่ง ยืน เดิน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนอน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนั่ง ยืน เดิน แล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดินกับนอน ก็รู้สึกว่ามีความสบายกายสบายใจ ทั้งได้รับผลดีด้วย บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถเดิน นอน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนั่ง ยืน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดิน แล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ไม่ค่อยจะได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆ ก็รู้สึกว่ามีความสบายกายสบายใจ ทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิเวรณเกิดขึ้นกวนใจ บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั่ง ยืน นอน แต่กลับได้รับผลดี

^{๑๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

^{๑๑๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓, สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒, พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจาริยะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

ในอิริยาบถเดิน ฉะนั้น อิริยาบถใดได้รับผลดี คือ ทำให้จิตใจแจ่มใสสงบระงับดับเสียซึ่งนิวรณ์ อิริยาบถนั้นจัดเป็นสัปปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น เหตุนั้น พึงทดลองดูในอิริยาบถนั้นๆ อยู่อย่างละ ๓ วัน เช่นเดียวกันกับการทดลองในอาวาส^{๑๑๙} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสัปปายะด้วยพระดำรัสอื่น เช่น สมัย^{๑๒๐} อันมีอรรถาธิบายว่า คือ กาลที่ได้รับสัปปายะความเหมาะสม ๕ ประการ คือ ธรรมเป็นที่ระสรวลสบายแก่การเจริญปัญญา มี อุตุสัปปายะ อาหารสัปปายะ(โภชนสัปปายะ) เสนาสนะสัปปายะ(อาวาสสัปปายะ) บุคคลสัปปายะ และธัมมัสสวนสัปปายะ(ภัสสะสัปปายะ)

สรุปพระพุทธศาสนาจะมุ่งเน้นด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา ซึ่งเป็นคุณลักษณะหรือปัจจัยภายใน ส่วนปัจจัยภายนอกเป็นการสร้างที่เกื้อหนุนให้การศึกษาและปฏิบัติเป็นไปโดยสะดวก หลักธรรมนี้เรียกว่าหลักสัปปายะ ๗ อันเป็นแนวทางหนึ่งของหลักการสร้างวัดและการบริหารจัดการ ได้แก่ด้านอาวาสสัปปายะ คือ ที่อยู่ที่พักที่อาศัยและสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ ด้านโคจรสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นเหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต มีอยู่ในที่ไม่ไกลนัก ไปมาสะดวก ด้านภัสสะสัปปายะ คือ การพูดคุย หรือถ้อยคำที่เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติ การสำรวมวาจา พูดน้อยปฏิบัติมาก ไม่กล่าววาจาไม่เป็นประโยชน์กล่าวแต่วาจาที่เป็นประโยชน์แม้ว่าวาจาที่เป็นประโยชน์ก็ควรพูดพอประมาณ ด้านบุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะกำลังปฏิบัติ ตั้งอยู่ในหลักธรรมวินัยมีความรู้ความสามารถ มีอาจารย์ตรงตาม ด้านโภชนสัปปายะ คือ อาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกต้องพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภค ด้านอุตุสัปปายะ คือ สภาพแวดล้อมที่อากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

๒.๖ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กร^{๑๒๑}

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่ามากกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปี ในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทุนนิยมในปัจจุบัน การบริหารจัดการสมัยใหม่ ต่างก็กลับมาทบทวนบทบาททางวิชาการในการบริหารจัดการสมัยใหม่ว่า ยังคงเป็นแนวทางเดียวหรือไม่ ที่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจะต้องสนองตอบต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขัน และสร้างผลกำไร หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเพียงอย่างเดียว การบริหารจัดการสมัยใหม่ ยังขาดอะไรบ้างที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อสังคมและองค์กร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการบริหารจัดการมีอยู่มากมาย เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต แต่ในที่นี้ จะได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบางประการ ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม^{๑๒๒} ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสัปปุริสสูตร อันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์และหลักอุปทานิยธรรม^{๑๒๓}

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

^{๑๒๐} อัง.ติ.อ. ๒/๑๐๒/๒๕.

^{๑๒๑} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ, รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์,(กรุงเทพมหานคร: ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๔-๑๕๖.

^{๑๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๑๒๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘.

ประการซึ่งเป็นธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่รู้จักเสื่อมเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความสามัคคีความเป็นปึกแผ่นแห่งครัวเรือนหมู่คณะและประเทศชาติอีกหลักธรรมหนึ่ง เพื่อประกอบการพิจารณาว่าหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์มีได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขัน เพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลก โดยมีได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก

๒.๖.๑ หลักสัปปริสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการวัดที่จะทำให้เกิดความเรียบร้อยและเกิดความสันติสุข ควรนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการวัด หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในทางพระพุทธศาสนามีหลากหลาย แต่ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะหลักสัปปริสธรรมมาเป็นแนวทางในการศึกษา มี ๗ ประการ ดังนี้

๑) ธัมมัญญตา (Knowing the Law, Knowing the Cause) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันว่า “ สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นธรรมดา ” โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

๒) อัตถัญญตา (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้ถึงประโยชน์ของ องค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่าง ๆ

๓) อัตตัญญตา (Knowing Oneself) ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะเพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร

๔) มัตตัญญตา (Moderation, Knowing how to be temperate) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงิน หรือการขยายกิจการ ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

๕) กาลัญญตา (Knowing the Propertime) ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้น ๆ ว่า

ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

๖) ปริสัญญูตา (Knowing the Assembly, Knowing the Society) ความเป็นผู้รู้จักชุมชน คือ รู้กริยาที่จะประพัตต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะทำอย่างไร การบริหารจัดการจำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชน จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

๗) ปุคคลัญญูตา (Knowing the individual, Knowing the different individuals) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้บุคคลเปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และภักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่ บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

การบริหารจัดการที่จะทำให้องค์กรเกิดความสันติสุขต้องอาศัยหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงาน โดยผู้บริหารและผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ต้องประกอบด้วยหลักสัปปุริสบัญญัติ ๗ ประการ คือความเป็นผู้รู้จักเหตุความเป็นผู้รู้จักผลความเป็นผู้รู้จักตนความเป็นผู้รู้จักประมาณความเป็นผู้รู้จักกาลความเป็นผู้รู้จักชุมชนและความเป็นผู้รู้จักบุคคล

๒.๖.๒ หลักการบริหารนิยธรรม ๗ ประการเพื่อองค์กรประสบผลสำเร็จ

สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือสมาชิกในองค์กรต้องทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขหรือครอบครัวจะอยู่กันอย่างมีความสุขได้สมาชิกในครอบครัวต้องให้ความสำคัญกันดังนั้นจึงต้องหมั่นมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันทั้งภายในครอบครัวและภายในองค์กรพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสามารถทำงานเป็นทีมได้ด้วยหลักการบริหารนิยธรรม^{๑๒๔} ๗ ประการซึ่งเป็นธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่รู้จักเสื่อมเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความสามัคคีความเป็นปึกแผ่นแห่งครัวเรือนหมู่คณะและประเทศชาติอันประกอบด้วย

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิยการอยู่ร่วมกันการทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอเพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของคนในสังคมซึ่งความเจริญไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณีเช่นในครอบครัวพ่อแม่ลูกมีอะไรพูดกันปรึกษากันลูกก็จะอบอุ่นปัญหาถูกไปติดยาเสพติดก็จะไม่เกิดขึ้นในสถานที่ทำงานหัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับผู้ร่วมงานทุกครั้งงานก็จะราบรื่นหากมีข้อผิดพลาดทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น

^{๑๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘.

๒) พร้อมเพรียงกันประชุมเล็กประชุมและกระทำกิจที่ควรทำเพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกันไม่กินแห่งแครงใจกันจะทำงานอะไรก็สำเร็จได้เช่นในครอบครัวมีอะไรปรึกษาหารือกันก็ต้องอยู่พร้อมๆกันเพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่ทำลงไปด้วยความเต็มใจ

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้วเช่นบ้านเมืองจะสงบสุขได้ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิกระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆของคณะและสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องตัวอย่างเช่นนักเรียนจะต้องแต่งเครื่องแบบของโรงเรียนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยจะแต่งกายตามใจตนเองไม่ได้

๔) เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะผู้ใหญ่เกิดก่อนผ่านประสบการณ์มากกว่าประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำถ้าเราให้การเคารพและเชื่อฟังผู้นำสังคมก็จะไม่วุ่นวายเช่นถ้าลูกเชื่อฟังพ่อแม่ก็จะเป็นคนดีได้เพราะไม่มีพ่อแม่คนไหนอยากให้ลูกตนเองชั่ว

๕) ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรีสตรีถือว่าเป็นเพศแม่เป็นเพศที่อ่อนแอบุรุษควรให้เกียรติให้การยกย่องปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแกถ้าสังคมใดๆผู้หญิงถูกขูดคร่ำข่มขืนมากมายความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

๖) สักการะเคารพเจดีย์หมายถึงการให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนาเพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกันเช่นการเคารพพระปฐมเจดีย์

๗) ให้การอารักขาคุ้มครองอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์คือการคุ้มครองบรรพชิตซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไปเช่นการทำบุญด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น

การบริหารจัดการที่จะทำให้องค์กรเกิดความสันติสุขต้องอาศัยหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงาน โดยผู้บริหารและผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ต้องประกอบด้วยหลักอธิปไตย ๗ ประการ คือหมั่นพูดคุยกันปรึกษาหารือกันบ่อยๆ เมื่อประชุมกันก็ควรเลิกประชุมให้พร้อมเพรียงกันไม่ตั้งกฎระเบียบที่นอกเหนือจากที่ได้ร่วมกันตั้งไว้แล้ว ต้องเชื่อฟังผู้มีประสบการณ์หรือผู้ใหญ่กว่าตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้น้อยหรือสุภาพสตรีในองค์กร มีความเคารพต่อองค์กรทั้งวัตถุและสถานที่ และสุดท้ายต้องรู้จักบำรุงรักษาผู้ทรงภูมิรู้และทรงความสามารถโดยจัดสรรสวัสดิการให้ตามสมควร

๒.๗ สรุป

การบริหารและการบริหารจัดการมีแนวคิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้นำกลุ่มและมีแนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย ซึ่งอาจเรียกว่าผู้บริหารและการบริหาร ตามลำดับ ดังนั้นที่ใดมีกลุ่มที่นั้นย่อมมีการบริหารโดยคำว่า การบริหารและการบริหารจัดการ รวมทั้งคำอื่น ๆ อีก เป็นต้นว่า การปกครอง (government) การบริหารการพัฒนา การจัดการ และการพัฒนา (development) หรือแม้กระทั่งคำว่า การบริหารการบริการ (service administration) การบริหารจัดการสำนึกหรือการบริหารความรู้จิตรู้ชอบ (consciousness administration) การบริหารคุณธรรม (morality administration) และการบริหารการเมือง (politics administration) ที่เป็นคำใน

อนาคตที่อาจถูกนำมาใช้ได้ คำเหล่านี้ล้วนมีความหมายใกล้เคียงกัน ขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจในแต่ละยุคสมัยจะนำคำใดมาใช้โดยอาจมีจุดเน้นแตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม ทุกคำที่กล่าวมานี้เฉพาะในภาครัฐ ล้วนหมายถึง (๑) การดำเนินงาน การปฏิบัติงาน แนวทาง (guideline) วิธีการ (method) หรือมรรควิธี (means) ใด ๆ (๒) ที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐนำมาใช้ในการบริหารราชการหรือปฏิบัติงาน (๓) ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (๔) เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทาง(end หรือ goal) หรือการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม เช่น มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทางเบื้องต้น (primary goal) คือ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ หรือช่วยเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติราชการให้เป็นไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม หรือมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุด (ultimate goal) คือ การพัฒนาประเทศที่ประเทศชาติและประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขอย่างยั่งยืน เป็นต้น และทุกคำดังกล่าวนี้ อาจมองในลักษณะที่เป็นกระบวนการ (process) ที่มีระบบและมีหลายขั้นตอนในการดำเนินงานก็ได้

ในการจัดตั้งองค์กรในสมัยพุทธกาลนั้นมีการจัดตั้งองค์กรเกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลาย สังคม การเมือง และวัฒนธรรมประเพณีของคนในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเลือกวิธีการจัดตั้งองค์กรโดยอาศัยความที่พระองค์เคยเป็นกษัตริย์มาปรับใช้ในการบริหารคณะสงฆ์ โดยอนุวัติและปฏิบัติตามสภาพบริบทของคนในสมัยนั้น เพื่อให้ง่ายต่อการปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของแต่ละคน จนเกิดความสันติสุขทั้งภายในและภายนอก

พุทธกาลมีพัฒนาการเป็นไปอย่างต่อเนื่องการปกครองระยะเริ่มแรกพระพุทธองค์จึงทรงดำเนินการด้วยตัวพระองค์เองโดยอาศัยรูปแบบการประพุดติของนักบวชที่มีอยู่ในสมัยนั้นที่เรียกว่า จาริตศีลและเมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้นก็ทรงปกครองเองบ้างให้พระสาวกช่วยการปกครองบ้างโดยทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการปกครองเพื่อให้การศึกษาจนต่อมาเมื่อการคณะสงฆ์ได้กลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ซึ่งก็อยู่ในช่วงปลายๆสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์จึงได้ทรงมอบภาระการปกครองให้แก่คณะสงฆ์ปกครองกันเองด้วยการยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง

การจัดการวัดด้วยหลักสัปปายะนั้นหมายถึงการสร้างสภาพเอื้อสภาวะที่เกื้อหนุนสิ่งสถานที่หรือบุคคลซึ่งเป็นที่สบายเหมาะสมกันเกื้อกูลโดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและประดับประดาองค์รักษาสติปัญญา มี ๗ อย่าง คืออาวาสที่อยู่โคจรที่บิณฑบาตหรือแหล่งอาหารภัตตาหารเรื่องพูดคุยที่ส่งเสริมการปฏิบัติบุคคลผู้ที่อยู่ใกล้แล้วจิตผ่องใสสงบมั่นคงโภชนะอาหารอุตุอุณภูมิและสภาพแวดล้อมอิริยาบถเพื่อให้องค์กรเกิดความสงบและสันติสุข

การบริหารจัดการที่จะทำให้องค์กรเกิดความสันติสุขต้องอาศัยหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงาน โดยผู้บริหารและผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ต้องประกอบด้วยหลักสัปปริสบัญญัติ ๗ ประการ คือความเป็นผู้รู้จักเหตุความเป็นผู้รู้จักผลความเป็นผู้รู้จักตนความเป็นผู้รู้จักประมาณความเป็นผู้รู้จักกาลความเป็นผู้รู้จักชุมชนและความเป็นผู้รู้จักบุคคล และหลักธรรมที่สำคัญเกี่ยวกับการบริหารอีกอย่างได้แก่หลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการ คือหมั่นพูดคุยกันปรึกษาหารือกันบ่อยๆ เมื่อประชุมกันก็ควรเลิกประชุมให้พร้อมเพรียงกัน ไม่ตั้งกฎระเบียบที่นอกเหนือจากที่ได้ร่วมกันตั้งไว้แล้ว ต้องเชื่อฟังผู้มีประสบการณ์หรือผู้ใหญ่กว่าตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้น้อยหรือสุภาพสตรีในองค์กร มีความเคารพ

ต่อองค์กรทั้งวัตถุและสถานที่ และสุดท้ายต้องรู้จักบำรุงรักษาผู้ทรงภูมิรู้และทรงความสามารถโดยจัดสรรสวัสดิการให้ตามสมควร

จากสาระของหลักธรรมข้างต้น จะเห็นว่า พระพุทธศาสนา อธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า ในสังคมมนุษย์ หรือปัจจัยแห่งสังคมในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน การพิจารณาด้วยการรู้เหตุรู้ผล รู้สภาพของโลก รู้จักธรรมชาติ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการองค์กรที่ดีได้ สำหรับผู้บริหารจะนำหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์เข้ามาประกอบ หรือบูรณาการให้เข้ากับการบริหารจัดการสมัยใหม่ตามแนวทางการจัดการวัดสันติสุขด้วยหลักสัปปายะ ๗ ประการ ที่ถือว่าเป็นแนวทางที่พัฒนาให้เกิดความสงบสุขได้โดยเท่าเทียมกัน เพื่อเข้าสู่มิติของการบริหารงาน ที่ยั่งยืน มีความมั่นคง และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล หรือสังคม

องค์กรหนึ่งที่มีแนวทางการบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ ๗ ได้แก่ วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) เป็นวัดที่มีหลักการบริหารจัดการภายใต้หลักการแนวคิดของหลวงพ่พุทธทาสที่ท่ายึดแนวทางหลักการตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งจะได้ศึกษาในบทต่อไป

บทที่ ๓

การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักสัปปายะ ๗

ในสมัยพุทธกาลได้มีการบริหารจัดการวิหารหรือวัดตามหลักสัปปายะ ๗ มีด้านสถานที่ ด้านบุคคล เป็นต้น ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เกื้อกูลต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อให้เข้าถึงมรรคผลนิพพานได้โดยเร็ว กล่าวได้ว่าหลักสัปปายะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการเป็นอยู่ในการที่จะพัฒนาตนเองของพุทธบริษัท ๔ การบริหารจัดการด้วยหลักดังกล่าวก็สามารถพบเห็นได้ในยุคปัจจุบัน เช่น วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ดังนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาถึงการบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ ๗ ที่ทำให้เกิดความสันติสุขภายในวัด ดังมีรายละเอียดต่อไป

๓.๑ บริบททั่วไปของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) บริเวณเชิงเขาพุทธทอง ตัดถนนเอเชีย เลขที่ ๔๑ ตั้งอยู่เลขที่ ๖๘ หมู่ ๖ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในฐานะเป็นองค์กรที่มีบทบาทอย่างมากในการเผยแผ่พุทธธรรมตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบันนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งและเป็นหลักอันสำคัญของสำนักนี้พร้อมทั้งศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันเผยแผ่พุทธธรรม วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างกว้างขวางทั้งภายในและต่างประเทศ ทั้งในช่วงที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ) ยังมีชีวิตอยู่และช่วงที่ท่านมรณภาพไปแล้ว จนกระทั่งถึงปัจจุบันสำนักนี้ก็ยังมีความสำคัญต่อการเผยแผ่พุทธธรรมอยู่

ความเป็นมาโดยย่อ สวนโมกข์ คือ แหล่งธรรมะ ในคำขวัญประจำจังหวัด ก่อตั้งโดย “พระธรรมโกศาจารย์ “ (เงื่อม อินทปัญโญ) หรือที่คนส่วนใหญ่รู้จักในนามของท่านพุทธทาสภิกขุ สวนโมกขพลารามก่อตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๔๗๕ ที่ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เกิดจากความต้องการหาที่สงบสำหรับศึกษาธรรมะ ของท่านพุทธทาส หลังจากที่ท่านเดินทางไปศึกษาธรรมะในกรุงเทพมหานคร พบเห็นการปฏิบัติตัวของพระที่มีได้สำรวมเคร่งครัดในธรรมวินัย และเปื้อนนำความวุ่นวายสับสนของเมืองหลวง จึงมีความคิดจะหาสถานที่เรียบง่าย เหมาะสำหรับศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเอง หลังจากที่เรียนจบเปรียญธรรมสามประโยคแล้ว และเห็นว่าพอจะมีพื้นฐานความรู้ในภาษาบาลี และภาษาอังกฤษในการศึกษาเองได้ รวมทั้งท่านพุทธทาสเป็นผู้มีนิสัยรักการอ่านได้ศึกษาค้นคว้าตำราด้านต่างๆ อยู่เป็นประจำ และชอบสะสมหนังสือธรรมะต่างๆ รวมทั้งพระไตรปิฎก เมื่อทราบถึงเรื่องราวความสนใจของคนที่คุณเรียงในเรื่องพุทธศาสนา จึงตัดสินใจกลับพุมเรียง^๑

^๑[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.siamfreestyle.com/forum/index.php?showtopic=109&mode=threaded&pid=13262> [๓ มกราคม ๒๕๕๘].

ท่านพุทธทาสให้นายธรรมทาส พาณิช ผู้เป็นน้องชายและคณะธรรมทานสำรวจหาที่ที่มีความเหมาะสม คณะสำรวจจึงเลือกเช่าที่วัดร้างแห่งหนึ่งชื่อ “วัดตระพังจิก” อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านพุมเรียง วัดนี้มีสภาพเป็นปารกทึบห่างไกลจากผู้คน จึงมีความเหมาะสมที่จะพำนักเพื่อศึกษาค้นคว้าธรรมะในพระไตรปิฎก และศึกษาค้นคว้าทางจิตใจ ท่านพุทธทาสได้ตั้งชื่อสถานที่แห่งนี้ว่า “สวนโมกขพลาราม” เพราะบริเวณนั้นมีต้นโมกและต้นพลาลงขึ้นอยู่มากขึ้นอยู่มาก ท่านพุทธทาสจึงนำคำว่าโมก พลา และอารามมารวมกันได้ชื่อสำนักปฏิบัติธรรม ที่มีความหมายตรงกับธรรมะว่า “อารามที่ทำให้เกิดกำลังแห่งความหลุดพ้น” ซึ่งในช่วงเวลา ๒ ปีแรก ท่านพุทธทาสพำนักอยู่เพียงลำพัง เพราะสวนโมกข์ยังไม่เป็นที่รู้จักและเข้าใจของคนทั่วไป

ต่อมาท่านพุทธทาสและคณะธรรมทานได้ออกหนังสือพิมพ์ “พุทธศาสนา” พิมพ์เผยแพร่จุดประสงค์ของการจัดตั้งสวนโมกขพลาราม ซึ่งมีเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ครั้งแรก ๓ ข้อ คือ

๑. การค้นคว้าพระไตรปิฎก (ปริยัติ)
๒. การตามรอยพระอรหันต์ (ปฏิบัติ)
๓. การเผยแพร่ความรู้ธรรมะชั้นลึก

และได้มีการตั้งปณิธานเพิ่มอีก ๓ ข้อ คือ ให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตนๆ ให้เกิดความเข้าใจกันระหว่างศาสนา และช่วยกันขึ้นโลกให้ออกจากวัตถุนิยม รวมทั้งลงบทความเผยแพร่ความรู้ในพระไตรปิฎก ในแง่มุมต่างๆ และในฉบับปฐมฤกษ์นั้น ท่านพุทธทาสได้เขียนปฏิญาณตน ในบทความของท่านว่า ข้าพเจ้ามอบชีวิตและร่างกายนี้ ถวายแด่พระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นนายของข้าพเจ้า เพราะเหตุตั้งว่ามานี้ ข้าพเจ้าจึงชื่อว่า พุทธทาส หลังจากนั้น ก็มีภิกษุสามเณร ที่เห็นด้วยเดินทางมาขอพำนัก ที่อยู่สวนโมกข์ ตำบลพุมเรียงเป็นเวลา ๑๐ กว่าปี จึงได้ขยายขยายเพราะความจำเป็นในเรื่องต่างๆ มีมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องน้ำและชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัยรอบๆมากขึ้น ซึ่งเป็นเหตุให้สวนโมกข์ที่ตำบลพุมเรียง ไม่เหมาะกับการเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมอีกต่อไป^๒

ท่านพุทธทาสและคณะธรรมทาน ได้ออกสำรวจสถานที่แห่งใหม่เพื่อสร้างสโมสรมหทาน และได้พบที่ดิน เรียกว่า ด่านน้ำไหล ซึ่งเป็นช่องแคบ เดิมเป็นที่ตักจับโจร เพราะด้านหนึ่งเป็นเขานางเอ อีกด้านหนึ่งเป็นพสุภิก และเจ้าของได้บอกขายในราคาถูก ท่านจึงขอซื้อที่ดิน ในบริเวณใกล้เคียง และมีผู้บริจาคให้อีก รวมเนื้อที่ได้ประมาณ ๓๑๐ ไร่^๓ จึงจัดตั้งสวนโมกขพลารามแห่งใหม่นี้ขึ้น ชาวบ้านเรียกวัดแห่งใหม่นี้ตามชื่อภูเขากลางวัดว่า “วัดเขาพุทธทอง” แต่ท่านพุทธทาสได้จดทะเบียนเป็นวัดใช้ชื่อว่า “วัดธารน้ำไหล” เพราะมีห้วยธารน้ำไหลจากเขานางเอ ไหลผ่านมาทางด้านทิศใต้ของวัดและต้องการให้สวนโมกข์ เป็นองค์กรอิสระ แยกกันตามกฎหมายกับวัดธารน้ำไหล เพื่อความสะดวกในการดำเนินงานที่ไม่ต้องทำตามระเบียบ ของวัด ภายหลังจึงมอบกิจการของสวนโมกขพลารามให้เป็นของวัดธารน้ำไหลทั้งหมด เพราะไม่มีปัญหาในการดำเนินการในระยะแรก ๆ^๔

^๒ อ่างแล้ว.

^๓ สัมภาษณ์ พระมหาจรัส อุปสนโต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๔ อ่างแล้ว.

กล่าวโดยสรุป สวนโมกข์หรือเรียกปัจจุบันว่าวัดธารน้ำไหล มีหลักการสร้างวัดเพื่อให้คนได้เข้าถึงธรรมะ ธรรมะที่เป็นธรรมชาติสากลไม่เลือกชาติศาสนาไหน ทุกคนทุกศาสนาสามารถเข้าถึงได้ สวนโมกข์จึงได้ชื่อว่าเป็นแดนธรรม ที่มีคำอธิบายว่า

สวน ที่จิตพักเพื่อมรรคผล

โมกข์ เครื่องพอกกิเลสผอง

แดน แห่งพุทธทาสครอง

ธรรม ทั้งผองแสดงล้วนแก่นจริง

วัดธารน้ำไหลยังมีการบริหารจัดการตามหลักธรรมวินัย คือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา สภาพโดยทั่วไปจึงมีลักษณะ ๓ ส. คือ สะอาด สว่าง สงบ และที่สำคัญการนำเอาหลักสัปปายะมาช่วยเกื้อหนุน เกื้อกูล และส่งเสริมในการบริหารจัดการวัดให้น่าอยู่ เป็นที่เกิดศรัทธาของญาติโยม ทำให้การเป็นอยู่ร่วมกันเพื่อฝึกฝนพัฒนาตนเองของพุทธบริษัท ๔ เกิดความผาสุกร่วมเย็นตามแนวทางของหลวงพ่อกุญชรที่วางเอาไว้อย่างดี

๓.๒ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักอวาสัปปายะ

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) นอกจากจะมีธรรมชาติที่ร่มรื่น ต้นไม้ ลานทราย ภูเขา สัตว์เล็กสัตว์น้อย ที่ทำให้จิตใจร่มเย็นแล้ว ยังมีการก่อสร้างอาคารสถานที่ที่เป็นงานศิลปะต่างๆ ซึ่งเป็นเสน่ห์ เป็นจุดเด่นของสวนโมกขพลารามที่เห็นเด่นชัด ได้แก่

๑. **โรงมหรสพทางวิญญูณ** ภายในมีภาพวาดจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีบทกวีประกอบในบางภาพ ทุกภาพสื่อธรรมะได้อย่างลึกซึ้ง ส่วนใหญ่จะสื่อถึงปรมัตถธรรม เป็นสิ่งที่เราสัมผัสได้ด้วยตนเอง ที่โดดเด่นก็มี ภาพชุดของเอ็มมานูเอล เซอร์แมนพร้อมบทกวีประกอบของอาจารย์พุทธทาสอยู่ชั้นล่างพร้อมด้วยภาพปริศนาธรรมของไทยจำนวนมาก ส่วนชั้นบนมีภาพปฏิมากรรมรูปบาทจากทิเบต ภาพชุดแสงดาววูปริศนาธรรมซึ่งสัมพันธ์ ก้องสมุทร คัดลอกไว้ในขณะที่เป็นพระภิกษุ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๙ ชั้นบนด้านตะวันตกเป็นภาพที่วิทย์ พิณคันเงิน เขียนไว้ ซึ่งให้ข้อคิดในระดับศีลธรรม^๕

ภายนอกโรงมหรสพทางวิญญูณนั้น เป็นภาพแบบจำลองพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูป ชุดจริงนั้นอยู่ที่ประเทศอินเดีย สลักขึ้นประมาณพุทธศักราช ๓๐๐-๗๐๐ โดยกล่าวถึงประวัติของพระพุทธองค์ และการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ดอกบัว ช้าง สิงห์ หม้อปูลมขมิ้น แพนธธรรมะชั้นสูง อาจารย์พุทธทาสได้อธิบายความหมายไว้อย่างครบถ้วนในหนังสือชื่อภาพพุทธประวัติจากหินสลัก ยุคก่อนมีพระพุทธรูป

วัตถุประสงค์ที่ใช้โรงมหรสพทางวิญญูณ เพื่อ

๑. บรรจุภาพวาดสอนธรรมะและเป็นที่รวบรวมภาพปริศนาธรรมต่างๆ
๒. ใช้เป็นที่ประชุมของนักธรรมทั่วไป
๓. ใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

^๕สัมพันธ์ ก้องสมุทร, พุทธทาส นาคารขุนแห่งเถรวาท, (กรุงเทพฯ: โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๙๓-๒๙๔.

๔. ใช้เป็นที่ฟังบรรยายธรรม เป็นห้องฉายสไลด์ภาพยนตร์ ประกอบการเรียนธรรมะ^๖

อย่างไรก็ดีเมื่อถอดคำพูดจาก ท่านพุทธทาส ที่ได้กล่าวไว้ว่า “สวนโมกข์ คือมหรสพทางวิญญาณ เป็นสิ่งจำเป็นต้องมี สำหรับสัตว์ที่มีสัญชาตญาณแห่งการต้องมีสิ่งประเล้าประโลมใจ อันเป็นปัจจัยฝ่ายวิญญาณเพิ่มเป็นปัจจัยที่ห้า ให้แก่ปัจจัยทั้งสี่อันเป็นฝ่ายร่างกาย ขอให้ช่วยกันจัดให้มีขึ้นไว้สำหรับใช้สอยเพื่อประโยชน์ดังกล่าวแล้ว แก่คนทุกคน” จึงกล่าวได้ว่า สวนโมกขพลารามทั้งหมด คือมหรสพทางวิญญาณ โดยการใช้การถอดถ้อยคำจากฝ่ายจิตวิญญาณ^๗

๒. ยอดเขาพุทธทอง เป็นโบสถ์ธรรมชาติแบบสวนโมกข์ มีลานทรายสีขาวเรียบขนาดใหญ่ มีกิ่งไม้ ใบไม้เป็นหลังคา และมีพระพุทธรูปสีขาวสวยงามมาก เป็นฝีมือท่านอาจารย์ทองสุข ธรรมวโร ที่ได้หล่อไว้ บริเวณไหล่เขาพุทธทองก็มีโรงเรียนหิน ซึ่งให้ความเย็นตาไปอีกแบบหนึ่ง

๓. โรงปั้น เป็นจุดกำเนิดของภาพพุทธประวัติหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูป ปัจจุบันมีรูปปั้นที่หลากหลาย เช่น ภาพพระหัวเราะ ภาพหินสลักจากถ้ำอชันตะ เป็นภาพวางสี่ตัวแต่หัวเดียว เป็นต้น และมีตุ๊กตาสอนธรรมะ

๔. สนามหญ้าอาวโลกิเตศวร เป็นสนามหญ้าซึ่งมีรูปปั้นครึ่งตัวของพระโพธิสัตว์อาวโลกิเตศวร ซึ่งแสดงคุณธรรมทั้ง ๔ ประการ เต็มเปี่ยมอยู่ในใบหน้าคือ สุทธิ ปัญญา เมตตา ชันติ

๕. สระมะพร้าวนาฬิกา เป็นสัญลักษณ์ของพระนิพพาน มีต้นมะพร้าวเดี่ยวยืนต้นอยู่เกาะกลางสระน้ำ ท่านอาจารย์พุทธทาสสร้างตามอย่างเพลงกล่อมลูกของท้องถิ่นไชยาที่ว่า มะพร้าวเหอ มะพร้าวนาฬิกา ต้นเดียวโนเน อยู่กลางทะเลขี้ผึ้ง ผนตกไม่ต้อง ฟ้าร้องไม่ถึง อยู่กลางทะเลขี้ผึ้ง ถึงได้แต่ผู้พันบุญเอย

๖. ธรรมวารีนาวา เป็นอาคารรูปเรือ ๒ หลังอยู่ติดกัน ลำเล็กชื่อว่า ธรรมวารีนาวาอิสรกุลณมิตร ด้านหลังเป็นที่สนทนาธรรม ตรงกลางเป็นสวนหินแบบเซ็น ชั้นล่างเป็นที่เก็บน้ำฝน หัวเรือเป็นหระฆัง รูปทรงเจดีย์แบบสาญจี ลำใหญ่ใช้เป็นหอประชุมใหญ่สำหรับแสดงธรรม ในวันที่ฝนตกมาก พระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาจะใช้ที่นี่เป็นที่สวดมนต์ ชั้นบนเป็นที่พักพระอาคันตุกะในบางครั้ง หัวเรือเป็นห้องสมุดของสวนโมกข์ ชื่อสวนโมกขพลบรรณาลัย เรือทั้ง ๒ ลำ มีความหมายถึงเรือที่ขนส่งตัวข้ามวิญญูสงสาร หรือขนส่งตัวให้พ้นทุกข์ ซึ่งเป็นอุดมคติของพระโพธิสัตว์ทุกพระองค์

๗. ชุมประตู่ของสวนโมกข์ มีรูปนกฮูกอยู่ด้านบน ขาเดินเข้าวัด มีรูปนกฮูก ๒ ตัว ขาเดินออกจากวัด มีรูปนกฮูก ๘ ตัว แสดงถึงปริศนาธรรม เมื่อก่อนสวนโมกข์ไม่ตั้งใจจะสร้างชุมประตู่ เพราะมีต้นไม้เป็นประตูอยู่แล้ว เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เคยกล่าวถึงไว้ว่า เป็นประตูที่ไร้ประตู แต่ต่อมามีคนใหญ่โตตัดผ่าน เลยมีการสร้างชุมประตู่ขึ้นมาในที่สุด หลวงตาไสว อธิบายไว้ว่า นกฮูกนั้นบางถิ่นอาจมองว่าเป็นนกผี นกอุบาทว์ แต่สวนโมกข์สอนให้เลิกม่งาย สอนทวนกระแสว่าเป็นนักปราชญ์ เพราะยกหู ขึ้นตา ตาโต และปากแหลม นักปราชญ์นั้นต้องฟังให้เต็มตา พูดจาให้แหลมคม^๘

^๖ วิญญูณ ธัญญาภรณ์ ภูทอง, จาก พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาส อินทปัญโญ, (พิมพ์ครั้งที่ ๑, สำนักพิมพ์ วทพ., ๒๕๔๑), หน้า ๔๒.

^๗ [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/สวนโมกขพลาราม> [๓ มกราคม ๒๕๕๘].

^๘ สมทรง บุญฤทธิ์ และคณะ, ชีวิตและงานของหลวงตาไสว สิวญาโณ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เพ็ญฟ้า, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๘.

๘. **เสาทั้งห้าบนหลังคากุฏิ** เสาทั้งห้าบนหลังคากุฏิหลายหลังเกือบทั่วสวนโมกข์ก็แสดงถึงปรีชาธรรม ธรรมะที่มี ๕ อย่างนั้น มีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ที่พระอาจารย์พุทธทาสเน้นหนัก คือ ธรรมที่เป็นพลัง ๕ ประการ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

๙. **ปรีชาโครงการกุฏ** ที่โรงธรรมมีโครงการกุฏสามโครง ผู้ใหญ่สองเด็กหนึ่งคล้ายเป็นครอบครัวแขวนอยู่บนที่สูง มีคำอธิบายด้านล่างว่า

เราเคยเป็นเช่นท่านมาแล้ว	ไม่นานท่านก็เป็นเช่นเรา
ความงามอยู่ที่ซากผี	คืออยู่ที่ละ
พระอยู่ที่จริง	นิพพานอยู่ที่ตายก่อนตาย

จากการให้สัมภาษณ์ของเจ้าอาวาสได้กล่าวว่า “วัดธารน้ำไหลนี้ก็เ็นป่า เป็นวัดที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ มีป่าและภูเขา เป็นวัดที่ไม่เน้นในการก่อสร้างทางด้านวัตถุ แต่เน้นในการเรียบง่าย เน้นความเป็นไปตามธรรมชาติและก็ความวิเวก ความสงบตามธรรมชาติของป่า”^๙

ขณะที่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสกล่าวว่า “พื้นที่วัดมันกว้างเวลาทำอะไรก็สะดวก และก็ไม่มีมีความแออัดกัน ที่เดิมก็ราว ๆ ๗๐-๘๐ ไร่ ต่อมาก็มีการขาย ถวาย แลกที่ดิน บริเวนรอบ ๆ รวมแล้วก็ประมาณ ๓๐๐ ไร่ เพื่อที่จะสร้างเป็นวัดที่ปฏิบัติธรรม ที่ดินก็ไม่ปัญหาอะไร เพราะวัดมีรั้วกันอยู่แล้ว ส่วนเรื่องอาวาสเน้นเรื่องความร่มรื่นโดยพยายามการรักษาต้นไม้ รักษาป่า รักษาธรรมชาติ อากาศหน้าร้อนก็ไม่ร้อนเกินไป เพราะว่าต้นไม้ก็ช่วย แล้วก็หน้าหนาวก็ไม่หนาวเกินไป สงบเงียบดี ในที่นี้ก็ไม่มีการจัดมหรสพ และไม่มีการขายของในวัดกัน ช่วยให่วัดสงบขึ้น ไม่มีความรุนแรง ที่สำคัญก็ได้มีการแบ่งเขตชัดเจน เขตสังฆาวาส เขตพุทธาวาส เขตอุบาสก เขตอุบาสิกา เขตแม่ชี”^{๑๐}

เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วในด้านอาวาสสัปปายะของวัดธารน้ำไหลถือว่าเหมาะสม มีความสมบูรณ์ ทั้งด้านอาคารสถานที่ถือว่ามีความพร้อมพอสมควร โดยเฉพาะมีภูเขาต้นไม้ ลำธารสัตว์ต่างๆ เหมือนกับครั้งพุทธกาลที่ภิกษุได้อาศัยป่าแล้วสามารถประพฤติปฏิบัติธรรมจนบรรลุคุณวิเศษต่างๆ แต่ในขณะเดียวกันเมื่อวัดเป็นวัดที่อยู่ในท่ามกลางธรรมชาติก็ย่อมประสบกับปัญหาภัยธรรมชาติ ถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา เช่น ต้นไม้โค่นทับอาคารสถานที่ เหลือบยุ่งที่อาศัยอยู่ตามป่า ชุกชุม สัตว์ร้ายอาจทำอันตรายแก่ผู้อาศัยหรือผู้เข้าไปเที่ยวชมภายในวัดได้

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักอาวาสสัปปายะ จะเน้นการอยู่กับธรรมชาติ มีภูเขา ต้นไม้ เป็นที่อาศัยเกื้อกูลแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งนี้ก็ได้มีการสร้างอาคารสถานที่แฝงไปด้วยปรีชาธรรม ทำให้เกิดสติปัญญาแก่ผู้พบเห็น โดยอาศัยทั้งหลักพุทธศาสนานิกายเถรวาทและนิกายเซน ผสมประสานกันเพื่อเป็นสื่อสอนธรรมะ กล่อมเกล่าจิตใจของผู้พบเห็น กล่าวได้ว่าการบริหารจัดการในด้านนี้มีแนวคิดเน้นหลัก ๓ ป. ได้แก่ ประโยชน์ ประหยัด ปรีชาธรรม

^๙สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุชาติ ปญญาธิโป, เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐}สัมภาษณ์ พระมหาจรัส อุปสนโต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๓.๓ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักโคจรสัปปายะ

โคจรสัปปายะ หมายถึง การเดินทางไม่ลำบาก สะดวก อยู่ใกล้ถนนหนทาง สามารถเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งวัดธารน้ำไหลนั้น มีหลายช่องทางในการเดินทางมาถึงวัด ที่สำคัญวัดธารน้ำไหลอยู่ติดกับถนนเส้นหลักของภาคใต้คือถนนเอเชีย เลขที่ ๔๑ ผู้สัญจรไปมาจะต้องผ่านที่วัดธารน้ำไหล ถือว่าวัดธารน้ำไหลตั้งอยู่ในที่สะดวกสำหรับการเดินทาง โดยมีช่องทางการไปมาระหว่างวัดธารน้ำไหลกับที่อื่นๆ ซึ่งมีหลายวิธีขึ้นอยู่กับภูมิภาคของผู้อาศัยอยู่ ในที่นี้จะอธิบายการเดินทางโดยรถไฟ รถทัวร์ เครื่องบิน และรถส่วนตัว ดังนี้

๑. **รถไฟ** สถานีรถไฟที่อยู่ใกล้วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ที่สุดคือสถานีไชยา ขบวนยอตนิยม สำหรับผู้ที่เดินทางจากกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง คือขบวนที่เรียกกันสั้นๆ ว่า “ด่วนนครฯ” หมายถึงรถด่วน ขบวน ๘๕ วิ่งจากกรุงเทพฯ ไปสิ้นสุดที่นครศรีธรรมราช ขบวนนี้ออกจากกรุงเทพฯ ตอนหัวค่ำ ถึงไชยาตอนเช้าตรู่ มีตู้นอนให้เลือกทั้งแบบพัดลม และแบบปรับอากาศ นอกจากนี้ ยังมีตู้นั่งทั้งชั้นสอง และชั้นสาม หากขบวนนี้เต็ม ก็ยังมีขบวนอื่นให้เลือก ดังในตารางต่อไปนี้

จากกรุงเทพฯ ปลายทางที่อำเภอไชยา^{๑๑}

ออกจากหัวลำโพง	ถึงไชยา	เลขขบวน	ชื่อขบวน	ประเภท	ออกจากหัวลำโพง
07:45 น.	15:51 น.	43	กรุงเทพ-สุราษฎร์	สปีนเตอร์	07:45 น.
18:20 น.	05:17 น.	167	กรุงเทพ-กันตัง	รถเร็ว	18:20 น.
19:15 น.	06:06 น.	85	กรุงเทพ-นครฯ	รถด่วน	19:15 น.
22:50 น.	07:29 น.	39	กรุงเทพ-สุราษฎร์	สปีนเตอร์	22:50 น.
22:50 น.	07:25 น.	41	กรุงเทพ-ยะลา	สปีนเตอร์	22:50 น.

แผนภูมิตารางที่ ๓.๑ แสดงเที่ยวรถไฟจากกรุงเทพฯ ปลายทางที่อำเภอไชยา

สำหรับผู้ที่ต้องนั่งรถไฟจากภาคเหนือหรือ อีสาน มาต่อรถไฟที่กรุงเทพฯ นั้น สามารถต่อได้ที่สถานีบางซื่อโดยไม่ต้องนั่งเข้ามาต่อที่สถานีหัวลำโพง

เมื่อมาถึงสถานีไชยาแล้ว การเดินทางไปวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ทำได้ ๓ วิธีคือ

๑. นั่งรถประจำทางที่เป็นรถสองแถวสีฟ้า มีคิวรออยู่ไม่ไกลจากสถานีรถไฟนัก สามารถถามได้จากชาวบ้านทั่วไป ค่าบริการ ๒๐ บาท

๒. นั่งรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ที่มีคิวอยู่หน้าสถานีรถไฟ ค่าบริการประมาณ ๘๐ บาท (มีป้ายแสดงราคาค่าบริการที่เป็นมาตรฐานที่คิวรถ)

^{๑๑}นางสาวสาวิตรี ทองลี, แผนที่เส้นทางไปสวนโมกข์, ออนไลน์, แหล่งที่มา: http://watsuanmok.blogspot.com/2012/02/blog-post_9746.html [๕ มกราคม ๒๕๕๘]. ทางวัดได้นำข้อมูลนี้ติดแจ้งเอาไว้ที่บอร์ดประชาสัมพันธ์ของวัด เพื่อสะดวกแก่ผู้ต้องการเดินทาง

๓. เหมารถสองแถวจากคิวรถไปส่ง ราคาประมาณ ๒๐๐ บาท

จากไผ่ยาหลักกรุงเทพฯ ขบวนที่นิยมยังคงเป็นด่วนนครฯ ที่ต้องขึ้นที่สถานีไผ่ยาตอนก่อนค่ำ ถึงกรุงเทพฯ แต่เช้า สำหรับผู้ที่เสร็จจากการอบรมรายการต่างๆ ในตอนเช้า และต้องการกลับกรุงเทพฯ ในตอนสาย ก็จะมีขบวนรถสปินเตอร์ ขบวนนี้ออกจากไผ่ยาตอนสายๆ ถึงกรุงเทพฯ ตอนค่ำ ตามตารางดังต่อไปนี้

จากไผ่ยา กลับกรุงเทพฯ^{๑๒}

ขึ้นรถที่ไผ่ยา	ถึงหัวลำโพง	เลขขบวน	ชื่อขบวน	ประเภท
11:00 น.	19:50 น.	40	สุราษฎร์-กรุงเทพฯ	สปินเตอร์
18:22 น.	05:15 น.	174	นครฯ-กรุงเทพฯ	รถเร็ว
19:30 น.	06:15 น.	168	กันตัง-กรุงเทพฯ	รถเร็ว
19:55 น.	06:50 น.	86	นครฯ-กรุงเทพฯ	รถด่วน

แผนภูมิตารางที่ ๓.๒ แสดงเที่ยวรถไฟจากอำเภอไผ่ยา ปลายทางที่กรุงเทพฯ

๒. รถทัวร์

จากกรุงเทพฯ มีรถทัวร์ที่วิ่งผ่านวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) หลายสาย ที่นิยมคือนั่งรถที่สุราษฎร์ธานีในตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีทั้งรถเที่ยวกลางคืน เที่ยวเช้าและเที่ยวสาย รถเที่ยวกลางคืน ออกจากสถานีขนส่งสายใต้ ประมาณสองทุ่ม จะถึงหน้าสวนโมกข์ประมาณตีสี่ ส่วนเที่ยวเช้าจะถึงประมาณบ่ายสามถึงสี่โมง แต่ละบริษัทจัดเวลาออกรถแตกต่างกันไป

หากเดินทางจากกรุงเทพฯ หรือจังหวัดที่อยู่เหนือสุราษฎร์ฯ ขึ้นไป จะถึงวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ก่อนถึงตัวเมืองสุราษฎร์ฯ ประมาณหกสิบกิโลเมตร ส่วนที่เป็นวัดจะอยู่ทางขวามือ สวนโมกข์นานาชาติจะอยู่ในซอยที่อยู่เอียงๆ กับวัด ที่อยู่ฝั่งเดียวกับที่เราลงจากรถ จึงควรบอกกับพนักงานบนรถว่าเราจะลงหน้าวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตั้งแต่รถออกจากทำให้เรียบร้อย

สำหรับผู้หญิงที่เดินทางมาโดยลำพัง หากท่านมาลงรถที่หน้าวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตั้งแต่ยังไม่สว่าง เพื่อเป็นการไม่ประมาทขอแนะนำให้เดินข้ามถนน แล้วเข้าไปนั่งรอในเขตวัด จนสว่างแล้วจึงค่อยนั่งรถรับจ้างเข้าไปในสวนโมกข์นานาชาติ

จากภูมิภาคอื่น ที่มีรถทัวร์วิ่งตรงมาถึงภาคใต้เลย เช่นจากแหลมฉบัง ไปเกาะสมุย ภูเก็ต ถ้ามีปลายทางที่สุราษฎร์หรือจังหวัดที่อยู่ใต้สุราษฎร์ลงไป รถเหล่านี้ล้วนแต่วิ่งผ่านสวนโมกข์ทั้งนั้น

จากจังหวัดที่อยู่ใต้กว่าสุราษฎร์ลงไป จากแผนที่จะเห็นว่าวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) นั้นอยู่บนทางหลวงสาย ๔๑ ที่อยู่เหนือตัวเมืองสุราษฎร์ฯ ขึ้นไปอีกหลายสิบกิโลเมตร ดังนั้น จึงควรเลือกนั่งรถที่มีปลายทางที่อำเภอหลังสวน, ชุมพร, ประจวบคีรีขันธ์ หรือจุดที่อยู่เหนือขึ้นไป ไม่ควรนั่งรถที่สุราษฎร์ เพราะต้องต่อรถอีกทอดหนึ่ง และจุดที่จะต่อรถนั้นเป็นคนละจุดกับที่ลงจากรถทัวร์

^{๑๒} อ่างแล้ว.

๓. เครื่องบิน

สนามบินสุราษฎร์ธานีตั้งอยู่บนทางหลวงสาย ๔๑ เช่นเดียวกับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ห่างกันประมาณสามสิบกิโลเมตร มีเที่ยวบินจากกรุงเทพฯมาถึงที่นี่ วันละหลายเที่ยว ตั้งแต่เช้า จนค่ำ สายการบินที่ให้บริการอยู่ในเวลานี้คือ แอร์เอเชียและนกแอร์ ใช้เวลาเดินทางมาประมาณหนึ่งชั่วโมง^{๓๓}

การเดินทางจากสนามบินสุราษฎร์ มาสวนโมกข์นั้น สามารถทำได้ด้วยการเรียกรถรับจ้างจากหน้าวัดให้ไปรับ (ค่าบริการห้าร้อยบาทต่อเที่ยว ไม่จำกัดจำนวนคน) หรือเรียกรถบริการจากสนามบินให้มาส่ง ส่วนขากลับจากวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มาสนามบิน นั้น หากเดินทางคนเดียวมีวิธีการประหยัดได้ด้วยการออกมาขึ้นรถตู้สายไชยา-สุราษฎร์ฯ ที่ศาลารอรถริมทางหลวง แล้วบอกคนขับรถให้เข้าไปส่งในสนามบิน (เป็นกรณีพิเศษ) ค่าบริการประมาณหนึ่งร้อยบาทต่อคน (ควรตกลงราคากับคนขับรถให้เรียบร้อยก่อน)

๔. รถส่วนตัว

หากขับมาจากจังหวัดที่อยู่เหนือสุราษฎร์ฯขึ้นไป มาตามทางหลวงสาย ๔๑ จุดสังเกตว่ามาถึงวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) แล้วก็คือ เมื่อมาถึงหลังสวน (อยู่ในเขตจังหวัดชุมพร) อีกประมาณ ๔๕ นาทีก็จะถึงแล้ว เมื่อขับมาเรื่อยๆ จะเจอป้ายบอกทางไปตลาดไชยา, พุมเรียง อยู่ทางซ้ายมือ ขอให้ขับต่อไปบนทางหลวง อีกไม่กี่กิโลเมตรก็จะถึงแล้ว ให้คอยสังเกตป้ายเล็กสีขาว ติดตั้งอยู่ปากซอยเล็กๆ เขียนว่า Suanmok ป้ายนี้จะชี้ไปอีกฝั่งถนนหนึ่ง ซึ่งหมายถึงวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ส่วนที่เป็นวัด หากต้องการไปสวนโมกข์นานาชาติ ก็ให้เลี้ยวซ้ายเข้าไปในซอยนี้ ขับตรงไปอีกประมาณ ๑.๒ กม.ก็จะถึง จุดสังเกตอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้รู้ว่าใกล้ถึงวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) หรือยัง คือการดูหลักกิโลเมตร วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตั้งอยู่ที่หลักกิโลเมตรที่เกือบๆ หกร้อย

หากขับมาจากจุดที่อยู่ใต้วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ลงไป เขตวัดจะอยู่ทางด้านซ้ายมือ มีอาคารธรรมทานตั้งอยู่หน้าวัด หากต้องการไปสวนโมกข์นานาชาติ ก็ให้ขับเลยวัดไปเพื่อไปกลับรถ ที่วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ไม่ว่าจะเป็นเขตวัดหรือเขตสวนโมกข์นานาชาติ ล้วนไม่มีโรงรถที่มีหลังคาบังแดด บังน้ำค้างและสิ่งสกปรกให้^{๓๔}

จะเห็นว่าในด้านโคจรสัปปายะของวัดธารน้ำไหลถือว่าสะดวกมาก ซึ่งเห็นได้จาก ได้มีผู้คนจากทั่วประเทศของไทยหรือต่างประเทศเข้ามาอบรมกันอยู่เป็นประจำ ซึ่งคุณเมตตา พานิช ไวยาวัจกรวัดธารน้ำไหล ได้กล่าวว่า “วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ได้มีชาวต่างชาติที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และท่านพุทธทาสภิกขุ เดินทางมาเข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมต่อเดือนเป็นจำนวนมากและบางครั้งก็มีมากจนถึงเกือบ ๒๐๐ คนต่อเดือนเลยทีเดียว ส่วนคอร์สสำหรับคน

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายบัญชา พงษ์พานิช, เลขานุการมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, ๕ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๔} นางสาวสาวิตรี ทองลี, แผนที่เส้นทางไปสวนโมกข์, ออนไลน์, แหล่งที่มา: http://watsuanmok.blogspot.com/2012/02/blog-post_9746.html [๕ มกราคม ๒๕๕๘]. ทางวัดได้นำข้อมูลนี้ติดแจ้งเอาไว้ที่บอร์ดประชาสัมพันธ์ของวัด เพื่อสะดวกแก่ผู้ต้องการเดินทาง

ไทยก็มีผู้สนใจเข้าร่วมศึกษาอบรมแต่ละเดือนจากจังหวัดต่างๆทั่วประเทศและที่อยู่ใกล้เคียงก็สามารถเข้ามารับการฝึกอบรมได้ เนื่องจากวัดธารน้ำไหล อยู่ใกล้สนามบินสุราษฎร์ธานีและสถานีรถไฟอำเภอไชยา อีกทั้งยังสามารถเดินทางมาด้วยรถโดยสารประจำทางสายกรุงเทพฯ สุราษฎร์ธานีมาลงที่หน้าสวนโมกข์ได้เลย”^{๑๕}

นอกจากนี้วัดยังมีสำนักงานกลาง (Information Center) เพื่อคอยอำนวยความสะดวกในการจัดหาระบบขนส่งหรือจองตั๋วเครื่องบิน ตั๋วรถไฟ รถบัสโดยสารระหว่างเมือง และรถยนต์โดยสาร เป็นต้น หรือจัดการรับส่งพระภิกษุสามเณรเพื่อออกไปรับบิณฑบาตรและกิจนิมนต์ต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่มีการให้บริการสาธารณะ (public services) ซึ่งครอบคลุมถึงการอำนวยความสะดวกไม่ใช่แต่เพียงพระภิกษุสามเณรเท่านั้นการจัดการโคจรสัปปายะยังบริการแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ที่มีความประสงค์ที่จะเดินทางทั้งไปและมาที่วัด

กล่าวโดยสรุปในด้านโคจรสัปปายะของวัดธารน้ำไหล ถือว่าเป็นวัดที่สามารถเดินทางเข้าถึงได้ง่าย สะดวกสำหรับการเดินทาง มีหลากหลายช่องทางให้เลือกใช้บริการตามความสะดวกของแต่ละบุคคล ในขณะที่พระภิกษุภิกษุณีกล่าวว่า “วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) อยู่ห่างจากหมู่บ้านพอสมควร และเป็นสถานที่อันเงียบสงบสัปปายะเหมาะที่จะทำการฝึกปฏิบัติธรรมเจริญสติทำสมาธิภาวนา เพื่อเพิ่มพูนสภาวะธรรมให้มากขึ้น”^{๑๖} สอดคล้องกับคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวอธิบายไว้ว่า หมู่บ้านหรือท้องถิ่นสำหรับไปบิณฑบาตแห่งใด มีอยู่ในที่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนักในระยะประมาณโกสะกึ่ง ประมาณ ๑,๐๐๐ ชั่วคันธนูหรือ ๒ กิโลเมตร เป็นเสนาสนะอยู่ทางทิศเหนือหรือทางทิศใต้ เป็นที่มีภิกษาสมบุรณ์ห่างหมู่บ้านนั้นนับเป็นสัปปายะ

๓.๔ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักสัปปายะ

สัปปายะ หมายถึง การพูดคุย หรือกล่าวถ้อยคำที่เหมาะสมในระหว่างการศึกษาและปฏิบัติธรรม การทำงาน การปฏิบัติตนเพื่อสืบทอดอินทรีย์ พูดแต่น้อยในระหว่างการศึกษาและปฏิบัติธรรม สำนวนสติในระหว่างการศึกษาปฏิบัติธรรม ศิลต้องบริสุทธิ์ บุคคลพึงยังกุศลจิตให้เกิดทางทวาร ๖ แล้วรักษาอินทรีย์สังวรศีล ด้วยการปิดกั้นมิให้เกิดอกุศล มีสติก่อให้เกิดกุศลจิตอยู่เสมอในขณะที่ประจวบกับอารมณ์ ๖^{๑๗}

ในด้านสัปปายะของวัดวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) กล่าวคือ การพูดคุยตามหลักธรรม การสนทนาธรรมกัน หรือแม้แต่การเผยแผ่ธรรม ถึงแม้ว่าท่านอาจารย์พุทธทาสซึ่งเป็นผู้ก่อตั้ง จะมรณภาพไปแล้ว แต่ในปัจจุบันก็ยังมี การดำเนินงานเผยแผ่พุทธธรรมอยู่โดยปกติ โดยมีหน่วยงานที่สนับสนุนการเผยแผ่พุทธธรรม ดังต่อไปนี้

^{๑๕} สัมภาษณ์ คุณเมตตา พานิช, ไวยาวัจกรวัดธารน้ำไหล, ๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระภิกษุภิกษุณี (โพธิ์ จนทสโร), อดีตเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗} พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม ๑, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์อุปสโม, ป.ธ. ๙, Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธสารวิวงศ์ เรียบเรียง. (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซี เอไอเซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐-๒๑.

๑. ธรรมทานมูลนิธิ (Dhammadana Foundation) ตั้งอยู่บริเวณหน้าประตูวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ด้านทิศใต้ เลขที่ ๖๘/๑ หมู่ที่ ๖ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐ โทรศัพท์ (๐๗๗) ๔๓๑๕๙๖-๗, ๔๓๕๑๖๖๑-๒ โดยมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง ดังนี้

๑) เป็นแหล่งรวบรวมผลงาน เก็บหนังสือต้นฉบับหนังสือ เทปคำสอน และสิ่งของอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับท่านพุทธทาส เพื่อให้อยู่ในสภาพที่คงทนถาวรต่อไป

๒) เป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานของท่านพุทธทาส, ที่ที่เป็นหนังสือ, เทปธรรมะและอื่นๆ ที่ครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุด

๓) เป็นที่ตั้งของสำนักงานมูลนิธิธรรมทาน และมูลนิธิพุทธทาส

๔) เป็นที่ติดต่อประสานงานทั่วไป สำหรับกิจกรรมต่างๆ ของสวนโมกขพลาราม และธรรมาครมนานาชาติ

๕) เป็นที่ทำการของหนังสือพิมพ์ พุทธศาสนา ราย ๓ เดือน ของคณะธรรมทาน

๒. ธรรมาครมธรรมทูต (Dhamma Missionary Training Community) โดยจัดตั้งขึ้น มีวัตถุประสงค์หลักๆ ดังนี้

- นำเข้าสู่หัวใจของศาสนา
- แสดงหนทางที่ปฏิบัติได้จริง
- เผยแผ่ธรรมแก่โลกยุคปรมาณู
- เสนอแนะกับความต้องการของโลกวิทยาศาสตร์
- กู้โลกอนาคตมาจากความเห็นแก่ตัว
- ก่อตั้งระบบ “ธรรมิกสังคมนิยม”
- ปรับความเข้าใจกับไสยศาสตร์
- ให้ความเห็นจัดการศึกษาของประเทศ
- ประกาศข้อเท็จจริงศาสนาเดียวกันทั้งจักรวาล
- ชีวิตทั้งหมดเป็นชีวิตเดียวกัน
- ขจัดอุปสรรคทางภาษาที่ทำให้เข้าใจกันไม่ได้

๓. ธรรมาครมธรรมมาตา (Dhamma Mothers Hermitage) ซึ่งมีนโยบายตามความเห็นของท่านอาจารย์พุทธทาส ตามคำกล่าวที่ว่า

ธรรมาครมธรรมมาตา	มาตาปฏิการกัตถุญ
รับหน้าที่ภิกษุณีที่ขาดไป	พัฒนาวิญญานของเพศมารดา
พิทักษ์พุทธภาษิต:	
น หิ สพเพสสุ ธาเนสุ	บุริโส โหติ ปณฺธิโต
อิตถิปี ปณฺธิโต โหติ	ตตถ วิจกฺขณา
ธรรมทูตหญิง	
อกามทาสสิกขาลัย (.....วิทยาลัย)	
สิทธิสตรี ที่ควรเท่าเทียมบุรุษ	

จากคำกล่าวนั้น จะเห็นว่ามัตถุประสงค์ในการสร้างเน้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สำหรับ
สุภาพสตรี ดังนี้

ก. เพื่อประโยชน์แก่บุคคล

- ให้เพศแม่ได้รับประโยชน์ที่สุด โดยไม่อาจบวชภิกษุณี
- เป็นการกตัญญูทวนเวียนตอบแทนเพศมารดาให้สมควรแก่ความเหน็ดเหนื่อยยากลำบาก
- แม่จะสามารถอบรมลูก มีธรรมะมาแต่ทารก ไม่มีลักษณะหนีพ่อแม่ตามใจไปแล้วค่อย

กลับมา

ข. เพื่อประโยชน์แก่ศาสนา

- เสริมแทนภิกษุณีที่ยังขาดอย่า
- เพศแม่มีโอกาสเรียน-ปฏิบัติ-รับผลอบรมได้เต็มที่ แล้วเผยแผ่และสืบต่ออายุพระศาสนาได้สูงสุด

๔. ธรรมาสภานานาชาติ (International Dhamma Hermitage) ตั้งอยู่เลขที่ ๖๗

ก. หมู่ที่ ๖ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันวิสาขบูชา พุทธศักราช ๒๕๒๙ ซึ่งได้มี
วัตถุประสงค์ คือ (๑) เผยแผ่ปฏิบัติ (๒) ส่งเสริมปฏิบัติ (๓) รวบรวมมาซึ่งปฏิเวธ

มีมูลเหตุการจัดตั้งตามปณิธาน ๓ ประการ ที่ใช้อยู่เดิมของสวนโมกขพลาราม คือ

- (๑) ให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ใจใช้ประโยชน์ได้
- (๒) ทำความเข้าใจ และร่วมมือกันระหว่างศาสนา-นิกาย-กลุ่ม
- (๓) ให้โลกหลุดพ้นจากอำนาจวัตถุนิยมอันเลวร้าย

วิธีการดำเนินงาน โดยมีระบบตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน และควบคุมเจ้าหน้าที่ ให้จัด
โครงการต่อไปนี้

(๑) การประชุมระหว่างชาติ-ศาสนา-นิกาย-กลุ่มผู้มีความเห็นขัดแย้ง, เพื่อระงับข้อขัดแย้ง
และการตู่ระหว่างศาสนา, เพื่อความเข้าใจและร่วมมือกันในการสร้างสันติภาพของโลก

(๒) อบรมชาวต่างชาติ ทุกต้นเดือน (๑-๑๐) ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ, เพื่อระบือธรรมทั่ว
โลก และช่วยโลกได้เร็วขึ้น

(๓) อบรมหมู่คณะผู้ประสงค์ให้อบรม (ชาวไทยทั่วไป ๒๐-๒๖ ของทุกเดือน อย่างมี
เหตุผลเพียงพอ, เพื่อช่วยเหลือการศึกษาและความมีศีลธรรมทั้งภาครัฐและเอกชน

๕. ค่ายลูกเสือ (Boy Scout Camp) เป็นสถานที่ติดกับสวนโมกข์ สำหรับใช้เป็น

สถานที่อบรมศีลธรรมจริยธรรมแก่ยุวชน หรือกลุ่ม คณะ ที่สนใจ ที่จะใช้จัดกิจกรรมต่างๆ ตามความ
เหมาะสมแก่สถานที่ ซึ่งเป็นบริเวณกว้างล้อมรอบด้วยป่าไม้ ธรรมชาติ มีศาลากลางใช้เป็นศาลา
เอนกประสงค์ และมีที่พักภายในค่าย มีห้องน้ำรวม และโรงอาบน้ำรวมอย่างเพียงพอ

ในด้านภัสสะสปปายะของวัดธารน้ำไหล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสได้กล่าวว่า วัดธารน้ำไหล (สวน
โมกขพลาราม) ได้มีการจัดสถานที่และบรรยากาศที่เหมาะสมในการพูดคุยกันตามหลักแนวทางของ

หลวงพ่พุททาส คือ พุดพอประมาณ พอประมาณทั้งในด้านวัตถุนิยม ทั้งในด้านการคลุกคลี ไม่ พุดคุยกันเมื่อเข้าสู่สถานที่ปฏิบัติธรรม สรรวมระว่างคำพูดในระหว่างเข้าสู่ลานหินโค้ง ไม่นำโทรศัพท์ หรือเครื่องมือสื่อสารออกมาใช้ในเวลาเข้าสู่ลานหินโค้ง โดยทุกคนถือเป็นทำเนียมปฏิบัติซึ่งไม่ต้องมี ป้ายห้ามหรือป้ายบอกเตือน ก่อนการเริ่มปฏิบัติก็จะมีการฝึกให้ผู้ปฏิบัติได้ปัดกวาดก่อนการปฏิบัติทุก ครั้ง การสนทนา การพุดคุย การฟัง อยู่ในลักษณะการสนทนาพุดคุยกันแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการ ปฏิบัติ ได้ฟังสิ่งที่จะทำให้จิตใจเกิดสัทธา วิริยะ อุสาหะ ความสงบระงับในการที่จะทำความเพียร ซึ่งมี ครูบาอาจารย์ ที่เป็นผู้รู้ เป็นพหูสูต คอยให้การอบรมสั่งสอนสมาธิภาวนาให้ได้รับความรู้ ซึ่งเป็น อุปการคุณแก่การเจริญสมาธิภาวนาให้ก้าวหน้า ทุกคนจึงเว้นจากการสนทนาพุดคุยในสิ่งที่ไม่ ก่อให้เกิดประโยชน์ไม่เป็นสัปปายะนั้นเสีย^{๑๘} สอดคล้องกับในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ก็กล่าว อธิบายไว้ว่า การใช้สติสำรวมอินทรีย์เพื่อไม่ให้เกิดกิเลสในขณะที่วิญญาน ๖ รับรู้อารมณ์ ๖ เพื่อ ความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ดังนั้น การสำรวมวาจาพุดน้อย ไม่กล่าวติรจฉานกถา ๓๒^{๑๙} อันเป็น เรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ หรือวิคคาหิกกถา^{๒๐} ที่เป็นถ้อยคำที่ แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีก ด้วย ชื่อว่า อสัปปายะ แม้ กล่าววัตถุ ๑๐^{๒๑} ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรค ผล นิพพาน ชื่อว่า ภัสส สัปปายะ ก็ควรกล่าวพอประมาณ เพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาณนิมิต^{๒๒}

สรุปได้ว่า ในด้านภัสสสัปปายะของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ได้เน้นการเผยแผ่ ธรรมะเป็นหลัก มีการตั้งหน่วยงานเพื่อการเผยแผ่โดยเฉพาะ ผู้รับการเผยแผ่ก็มีทั้งชาวไทยและชาว ต่างประเทศ มีสถานที่รองรับในการปฏิบัติธรรมแยกจากกันชัดเจน การปฏิบัติธรรมก็เน้นพุดคุยกันให้ น้อย ปฏิบัติธรรมให้มาก โดยให้ผู้ปฏิบัติรู้จักระเบียบกติกาในการปฏิบัติธรรม โดยให้สอดคล้องกับการ เป็นอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ

๓.๕ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักบุคคลสัปปายะ

บุคคลสัปปายะ หมายถึง ผู้ที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยพุดคุยด้วยในการที่จะทำ ให้ เกิดสติตั้งมั่นต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม หรือการได้รับฟังคำสั่งสอนของผู้ที่มีความแตกฉานในด้าน หลักธรรมวินัย ที่เข้าใจทั้งคตฺตโลกทั้งคตฺตธรรมอย่างถ่องแท้ ซึ่งวัดธารน้ำไหลถือว่ามีโอกาสดีกว่าหลาย ๆ วัดในประเทศไทยที่มีบุคลากรที่สำคัญ ๆ มากมาย โดยเฉพาะหลวงพ่พุททาสภิกขุ ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งวัด ธารน้ำไหล ถึงแม้ว่าท่านจะมรณภาพไปแล้วก็ตาม แต่หลักธรรมคำสอนที่ท่านได้ฝากเอาไว้ในโลกทั้ง

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาจรัส อุปสนโต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๙/๑๕๑-๑๕๒, ที่. ส. อ. ๑๗/๘๔, ส.ม.หา. (ไทย) ๑๙/ ๑,๐๗๙/๕๘๙, พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๘.

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน ที่.ส. (ไทย) ๙/๑๘/๗, ส.ม.หา. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๐/๕๘๙-๕๙๐, ที่.ส.อ. ๑๗/๘๔, พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙-๖๐.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๙/๑๕๒, พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๒๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏ ราชวิทยาลัย), หน้า ๑๐๒.

ในรูปแบบเสียง หนังสือ และการสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ก็ล้วนแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งสิ้น ซึ่งปัจจุบันก็มีครูบาอาจารย์ได้สานต่องานของท่านอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งถือได้ว่าในด้านบุคคลสืบทอดของวัดธารน้ำไหลนั้นมีอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ซึ่งมีประวัติและตัวอย่างคำสอนของบุคคลสำคัญทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ ประวัติพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ)

ท่านอาจารย์พุทธทาส มีนามเดิมว่า เจื่อม นามสกุล พานิช เกิดเมื่อ วันอาทิตย์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเมีย วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ ในสกุลของพ่อค้าที่ตลาด พุมเรียง ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี บิดา ชื่อ เข้ม มารดาชื่อ เคลื่อน มีน้องสองคน เป็นชายชื่อยี่เก้ย และเป็นหญิงชื่อกิมซ้อย บิดาของท่านมีเชื้อสายจีน ประกอบอาชีพหลักคือการค้าขายของชำ เฉากเช่น ที่ชาวจีนนิยมทำกันทั่วไป แต่อิทธิพลที่ท่านได้รับจากบิดา กลับเป็นเรื่องของความสามารถทางด้านกวี และทางด้านช่างไม้ ซึ่งเป็นงานอดิเรกที่รักยิ่งของบิดาส่วนอิทธิพลที่ได้รับจากมารดา คือ ความสนใจ ในการศึกษาธรรมะอย่างลึกซึ้ง อุปนิสัยที่เน้นเรื่องความประหยัด เรื่องละเอียดลออในการใช้จ่ายและการทำทุกสิ่งให้ดีที่สุด และต้องทำให้ดีกว่าครูเสมอ^{๒๓} ท่านได้เรียนหนังสือเพียงแค่ชั้น ม.๓ แล้วต้องออกมาค้าขายแทนบิดาซึ่งเสียชีวิตท่านเล่าไว้เองว่า “ตอนจะเข้าโรงเรียนก็ออกจากวัดมาอยู่บ้าน (๒๔๖๐) เรียนที่วัดเหนือ (โพธาราม) เป็นโรงเรียนแบบใหม่ที่ปรับปรุงกันในรัชกาลที่ ๕ โรงเรียนประถมนี้มีกันถึงประถม ๕ แต่เรียนยังไม่ทันจบ ป. ๕ เขาเปลี่ยนเสียก่อน พอจบ ป.๓ ก็มาเรียน ม.๑ แต่ย้ายโรงเรียนมาเรียนที่ไชยา จนจบม.๓ ที่นี้ ชื่อโรงเรียนสารภีอุทิศ พอผมจบ ม.๓ ก็มาเรียน ม.๑ แต่ย้ายโรงเรียนมาเรียนที่ไชยา จนจบ ม.๓ (๒๔๖๕) ก็ออก เพราะโยมผู้ขายตาย ก็ต้องช่วยรับภาระให้นายธรรมทาสไปเรียน ถ้าเรียนหมดก็ไม่มีใครช่วยโยมที่บ้าน”

ครั้น อายุครบ ๒๐ ปี ก็ได้บวชเป็นพระ ตามคตินิยมของชายไทยที่วัดโพธาราม ไชยา ได้รับฉายาว่า“อินทปัญโญ” แปลว่า ผู้มีปัญญา อันยิ่งใหญ่ เดิมท่านตั้งใจจะบวชเรียน ตามประเพณีเพียง ๓ เดือน แต่ ความสนใจ ความซาบซึ้ง ความรู้สึกเป็นสุข และสนุกในการศึกษาและเทศน์แสดงธรรม ทำให้ท่านไม่อยากจะสึก เล่ากันว่า เจ้าคณะอำเภอ เคยถามท่าน ขณะที่ เป็นพระเจื่อม ว่ามีความคิดเห็นอย่างไรในการใช้ชีวิตท่านตอบว่า “ผมคิดว่าจะใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ แก่เพื่อนมนุษย์ ให้มากที่สุด” “..แต่ถ้ายี่เก้ย จะบวช ผมก็ต้องสึกออกไป อยู่บ้านค้าขาย” ท่านเจ้าคณะอำเภอ ก็เลยไปคุยกับโยมแม่ของท่านว่า ท่านควรจะอยู่เป็นพระต่อไป ส่วนยี่เก้ย น้องชายของท่านนั้นไม่ต้องบวชก็ได้เพราะมีชีวิตเหมือนพระอยู่แล้ว คือเป็นคนมักน้อย สันโดษ การกินอยู่ก็เรียบง่าย ตัดผมสั้นเกรียนตลอดเวลา นายยี่เก้ย ก็เลยไม่ได้บวช ให้พี่ชาย บวช แทน มาตลอดนาย ยี่เก้ย ต่อมาก็คือ “ท่านธรรมทาส” ฆราวาสผู้เป็นกำลังหลักของคณะธรรมทาน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของสวนโมกขพลาราม^{๒๔}

^{๒๓} พระประชา ปสนนธมโม, เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ โกมลคีมทอง, ๒๕๕๕), หน้า ๕-๒๐.

^{๒๔} พระประชา ปสนนธมโม, เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ โกมลคีมทอง, ๒๕๕๕), หน้า ๔๓-๗๘.

เมื่อถึงปลายปีพุทธศักราช ๒๔๖๙ สอบนักธรรมชั้นตรีได้และสองปีถัดมาก็สอบนักธรรมโทและเอกได้ตามลำดับ ปีพุทธศักราช ๒๔๗๐ เข้ามาเรียนที่กรุงเทพมหานคร ปีพุทธศักราช ๒๔๗๒ กลับมาเป็นครูสอนนักธรรมวัดพระบรมธาตุไชยา ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ ได้กลับเข้ากรุงเทพฯ อีกครั้งเพื่อเรียนบาลีและสอบเปรียญธรรม ๓ ประโยคได้ตอนปลายปีรวมทั้งเริ่มเขียนบทความเรื่องประโยชน์แห่งทานและเรื่องพระพุทธศาสนาขึ้นปลุกชน ระหว่างที่เรียน เปรียญธรรม ๔ อยู่ นั่น ด้วยความที่ท่านเป็นคนรักการศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและศึกษาค้นคว้าออกไปจากตำราถึงเรื่องการปฏิรูปพระพุทธศาสนา ในประเทศศรีลังกา อินเดียและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก ทำให้ท่านรู้สึกขัดแย้งกับวิธีการสอนธรรมะที่ยึดถือรูปแบบตามระเบียบแบบแผนมากเกินไป ความย่อหย่อนในพระวินัยของสงฆ์ ตลอดจนความเชื่อที่ผิดๆ ของพุทธศาสนิกชนในเวลานั้น ทำให้ท่านมีความเชื่อมั่นว่า พระพุทธศาสนาที่สอนที่ปฏิบัติกัน ในเวลานั้นคลาดเคลื่อนไปมากจากที่พระพุทธองค์ทรงชี้แนะ ท่านจึงตัดสินใจหันหลังให้กับการศึกษาของสงฆ์ขณะนั้น กลับไชยาเพื่อศึกษาและทดลองปฏิบัติตามแนวทางที่ท่านเชื่อมั่น โดยร่วมกับนายธรรมทาสและคณะธรรมทาน จัดตั้งสถานปฏิบัติธรรม “สวนโมกขพลาราม” ขึ้น เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ จากนั้นท่านได้ศึกษา และปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้นจนเชื่อมั่นว่าท่านมาไม่ผิดทางแน่ และได้ประกาศใช้ชื่อใหม่ว่า “พุทธทาส” เพื่อแสดงให้เห็นถึงอุดมคติสูงสุดในชีวิตของท่าน ก่อนหน้าเดินทางกลับพมเรียมเรียมเข้าอยู่ในวัดร้างตระพังจิกเพื่อทำงานตามอุดมคตินั้น ท่านได้เขียนจดหมายถึงนายธรรมทาส (ยี่เกย) น้องชายซึ่งแสดงถึงความมุ่งมั่นต่อการดำรงพระพุทธธรรมให้อยู่คู่โลกอย่างสูงสุดคือ

"การมาบ้านของฉันทยังบอกไม่ได้ในเวลานี้ให้แน่นอนนัก คือฉันทได้เปลี่ยนความเห็นจากเดิมอย่างเด็ดขาด แน่ใจลงไปแล้ว เนื่องแต่เป็นโชคที่ฉันทได้พบคัมภีร์ดี ๆ พอที่ฉันทจะตัดสินใจได้อย่างเด็ดขาด ฉันทจะออกจากกรุงเทพฯ ซึ่งฉันทคิดว่าควรอยู่ เป็นการออกครั้งสุดท้าย และตั้งใจจะไปหาที่สงบปราศจากการรบกวนทั้งภายนอกและภายในสักแห่งหนึ่ง เพื่อสอบสวนค้นคว้าวิชาธรรมที่ได้เรียนมาแล้ว จะได้เพิ่มเข้าใหม่ เมื่อเรียบร้อย เป็นการฟื้นความจำและได้หลักธรรมพอที่จะเชื่อว่าการค้นคว้าของฉันทไม่ผิดทางแล้ว ก็จะทำตำราที่ฉันทเคยรักและชอบหิวมาแล้วโดยไม่เหลือเลย มีชีวิตอย่างปลอดโปร่งเป็นอิสระที่สุดเพื่อค้นหาความบริสุทธิ์และความจริงต่อไป และไม่แน่ว่าจะอยู่ที่ไหน หากว่าค้นลำพังเองไม่พบแม้แต่เบื้องต้นแล้ว จึงคิดจะไปสมาคมกับพวกที่อาจเป็นเหตุผลแห่งการค้นคว้า เช่น พวกโยคีในอินเดีย ตามที่คิดไว้ บัดนี้ เรากำลังรออยู่ว่า จะได้ที่สงบที่ไหนอาศัยสักชั่วคราว เพื่อจัดการกับตำราสัก ๕-๖ เดือน

ฉันทมีโชคที่ซึ่งดิฉันรู้สึกว่ามีค่ามาก คือได้เพื่อนคนหนึ่งซึ่งมีความรู้สึก เกี่ยวกับชีวิตเหมือนกัน ตรงกันโดยมิได้แนะนำชี้แจงแก่กันและกันเลย เราต่างมีเข็มมุ่งหมายอย่างเดียวกันในกิจการข้างหน้า และเวลานี้มีฐานะทางกายใจเหมือนกันทุกอย่าง และถ้ายังโชคดีขึ้นไปอีกเราอาจจะได้ทำร่วมกันก็ได้เราตกลงใจกันแน่นอนแล้วว่า กรุงเทพฯ มิใช่เป็นที่ที่จะพบความบริสุทธิ์ เราถลำเข้าเรียนปริยัติธรรมทางเจ็ดด้วยศรัทธา เป็นผลดีให้เรารู้สึกตัวว่าเป็นการก้าวผิดไปก้าวหนึ่ง หากรู้ไม่ทันก็จะต้องก้าวผิดไปอีกหลายก้าว และยากที่จะถอนออกได้เหมือนบางคน จากการรู้ตัวว่าก้าวผิดนั่นเอง ทำให้พบเงื่อนไขทำอย่างไรเราจะก้าวถูกด้วยเรายังพบอีกว่าการเป็นห่วงญาติพี่น้อง เพื่อนและศิษย์เป็นการทำลายความสำเร็จแห่งการค้นหาค้นหาความสุขและความบริสุทธิ์ ซึ่งเราตั้งใจพยายามจะหามาให้แก่มารดาพี่น้องที่เรากำลังเป็นห่วงอยู่นั่นเอง ขึ้นเป็นดังนี้ เราคงตายเสียก่อนเป็นแน่ เราจะทำตาม

อย่างพระพุทธเจ้า ตามคำบอกเล่าของพระองค์เองว่า พระองค์ออกค้นหาความบริสุทธิ์ ทั้งขณะที่พ่อแม่พี่น้องน้ำตาเต็มหน้า เพราะไม่อยากให้จากไป (ในบาลีแท้ยังไม่พบการหนีออกบวช) การที่เราปลงตกเช่นนี้ เป็นการทำให้เราฟรีขึ้นอีกเปลาะหนึ่ง และหวังว่าพ่อแม่พี่น้องของเรา คงจะปลงตกเช่นเดียวกัน แม้บางทีเราจะต้องจากจนไม่อาจพบกันอีกเลยก็ได้เรื่องของฉัน บัดนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ลัทธิเกลียดลัทธิหรือเกลียดกรุงเทพฯ ได้แผ่ออกไปได้มากกว่าหนึ่งคนกลายเป็นสองคน แล้วถึงสามคน และยังมีต่อไปอีกตามลำดับ ฉันแปลกใจที่สุดเพราะไม่เคยเชื่อเลยว่าจะมีคนเชื่อและยอมทำตาม... เขากลับความเห็นได้อย่างเด็ดขาด ยอมสละเป็นลำดับ เช่นครั้งแรกไม่กลัวอาจารย์จะโกรธครั้งที่สองไม่กลัวพ่อแม่เสียใจ ผลที่สุดไม่กลัวตาย ขอแต่ให้ได้ดำเนินการไปในทางที่บริสุทธิ์ รู้แต่เพียงว่าที่เป็นมาแล้วกำลังเป็นอยู่ ไม่เป็นทางที่จะพบพระพุทธเจ้าได้เท่านั้น^{๒๕}

ฉันก็มีแต่ด้าน ไม่รู้ว่าจะไปขออาศัยสถานที่ที่ไหนเพื่อการศึกษาของเราจึงจะเหมาะสม นอกจากบ้านเราเอง และไม่มีที่ไหนนอกจากบ้านเราคือที่พุ่มเรียง ก่อนที่อื่น จึงจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือรอบกวนในบางอย่าง คือต้องมีผู้ช่วยให้ได้โอกาสเรียนมากที่สุด และใคร ๆ จงถือเสียว่าฉันไม่ได้กลับออกมาพักอยู่ที่พุ่มเรียงเลย การกินอยู่ชอรอบกวนให้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมสักเล็กน้อย คือถ้าไม่อยากทำอย่างอื่น ข้าวที่ใส่บาตรจะคลุกน้ำปลาเสียสักนิดก็จะดี ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าจะไม่รอบกวนอย่างอื่นอีกเลย ฉันเป็นผู้พิสูจน์ให้เพื่อนกันเห็นว่า พระอรหันต์แทบทั้งหมดมีชีวิตอยู่ด้วยข้าวสุกที่หุงด้วยปลายข้าวสารหัก แลราดน้ำส้มหรือน้ำผักดองนิดหน่อยเท่านั้น เราลองกินข้าวสุกของข้าวสารที่เป็นตัวและน้ำปลาก็ยังดีกว่าน้ำส้ม และเราลองกินอยู่เดี๋ยวนี้ รู้สึกไม่มีการขัดข้องเลยที่จะกินต่อไป”^{๒๖}

เมื่อท่านกลับมาก็มีการตั้งคณะธรรมทาน มีการทำบุญเลี้ยงพระและฟังเทศน์ทุกวันพระ และในปีนั้นเองท่านอาจารย์พุทธทาสเริ่มเขียน “ตามรอยพระอรหันต์”

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๖ ออกหนังสือพิมพ์ศาสนาราย ๓ เดือน และเริ่มเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์สภาพของพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์โดยใช้นามปากกาว่า ธรรมโยธ ชินวาทก์ ฯลฯ และเขียน “ทำไมไม่ไปกับพระโลกนาถ” ลงหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ฉบับวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๗๖ ปีต่อมา เริ่มแปล “พุทธประวัติจากพระโอษฐ์” และแปล “บาลีมหาสติปัฏฐานสูตร”

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๘ ทางราชการย้ายที่ว่าการอำเภอจากพุ่มเรียงไปอยู่ที่ตำบลตลาด ริมทางรถไฟ คณะธรรมทานและโรงพิมพ์ธรรมทานก็ย้ายตามไปอยู่ที่ตำบลตลาดด้วย ท่านเริ่มแปล “อริยสัจจากพระโอษฐ์” และเขียนเรื่องพระพุทธศาสนาในถิ่นไทยทางใต้ เริ่มติดต่อกับสามเณรกรุณา กุศลาลัย บรรพชิตไทยรูปเดียวที่เดินเท้าไปถึงประเทศอินเดียพร้อมกับพระโลกนาถ ปีต่อมาท่านเขียนเรื่องคุณค่าของปริยัติธรรมและเขียนเรื่องสังคายนาแถมหัวตะ เรียกร้องให้แปลพระไตรปิฎกเป็นไทย และวิจารณ์การทำสังคายนาที่ผ่านมา และท่านปัญญานันทะ พระราชญาณกวี (บุญชวน) และสามเณรสำเร็จ มาร่วมจำพรรษาอยู่ด้วย

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๑ เขียนเรื่องเกียรติคุณของพระพุทธเจ้าและเรื่องอนัตตาของพระพุทธเจ้า ในปีนี้พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ (วงศ์ ลัดพลี) อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ พระ

^{๒๕} พระประชา ปสนนธมโม, *เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ โคมลศิมทอง, ๒๕๕๕), หน้า ๗๘.

^{๒๖} ชิต ภิบาลแทน, *ชีวิตและงานของพุทธทาส, ศิลปบรรณาการ*, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๐. หน้า ๓๘-๔๒.

ยาพระตราขสุพิช ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ และนายสัญญา ธรรมศักดิ์ มาเยี่ยมสวนโมกข์เป็นครั้งแรก ในช่วงนี้ท่านทำงานเผยแผ่พุทธธรรมอย่างมากมาย ทั้งงานเขียน งานแปล และงานปาฐกถา

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๗ ย้ายมาอยู่สวนโมกข์ใหม่ ซึ่งเป็นสวนโมกข์ในปัจจุบันนี้ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าฝ่ายองค์การเผยแผ่ประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี ปีต่อมา ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระครูอินทปัญญาจารย์ และปาฐกถาธรรมที่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย เรื่อง “พุทธธรรมกับสันติภาพ” หลังจากนั้นปีถัดมา ท่านก็ไปปาฐกถาที่นี่อีกครั้งหนึ่ง เรื่อง “พุทธธรรมกับเจตนารมณ์แห่งประชาธิปไตย” ซึ่ง ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในขณะนั้นได้เข้าฟังด้วยและเริ่มแปลสูตรของเว่ยหล่างลงนิตยสารพุทธศาสนา^{๒๗}

ปีพุทธศักราช ๒๕๐๕ เริ่มสร้างมหรสพทางวิทยุญาณและมีโรงปั้นเพื่อปั้นภาพพุทธประวัติยุคแรกของโลก ทั้ง ๒ อย่างนี้ใช้เวลาราว ๑๐ ปีจึงเสร็จ

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ เริ่มปาฐกถาธรรมทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยทุกวันอาทิตย์ที่ ๓ ของเดือน จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ และปีต่อมา ท่านบรรยายชุด “ใจความแห่งคริสต์ธรรมเท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ” และได้รับการถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพุทธศาสตร์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์แก่ท่าน เพราะเห็นถึงผลงานที่ท่านทำให้กับสังคมและพระพุทธศาสนา

จากบันทึกของท่าน เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗ เขียนไว้ว่า “...ชีวิตของข้าพเจ้า สละทุกอย่าง มุ่งหมายต่อความสุขนี้และประกาศเผยแผ่ความสุขนี้เท่านั้นไม่มีอะไรดีกว่านี้ ในบรรดามีอยู่ในพุทธศาสนา...”

อุดมคติที่ยังรำลึกถึงแล้วนี้ทำให้ท่านเฝ้าหาความรู้ทางธรรมะตลอดเวลา ไม่เฉพาะแต่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือหินยาน แต่ครอบคลุมไปถึงพระพุทธศาสนาแบบมหายานและศาสนาอื่น เช่น คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ เป็นต้น จากความรอบรู้ที่กว้างขวางและลึกซึ้งนี้เอง ทำให้ท่านสามารถประยุกต์วิธีการสอนและปฏิบัติธรรมะได้อย่างหลากหลาย ให้คนได้เลือกปฏิบัติให้สอดคล้องกับพื้นความรู้และอุปนิสัยของตนได้โดยไม่จำกัด ชนชั้น เชื้อชาติ และศาสนา เพราะท่านเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนก็คือเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดและหัวใจของทุกศาสนาก็เหมือนกันหมด คือต้องการให้คนพ้นจากความทุกข์ ท่านจึงได้ตั้งปณิธานในชีวิตไว้ ๓ ข้อ คือ

- ๑) ส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน
- ๒) ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา
- ๓) นำเพื่อนมนุษย์ออกมาจากอำนาจของวัตถุนิยม

แม้ในความพยายามที่จะทำตามปณิธานนี้จะทำให้บางคนไม่เข้าใจท่าน ไม่ชอบท่านด่าว่าท่าน โดยกล่าวหาว่า ท่านจ้วงจาบพระพุทธศาสนา เป็นเดียรีถีย์ เป็นคอมมิวนิสต์หรือรับจ้างชาวคริสต์ มาทำลายล้างพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ท่านกลับรับฟังคำวิจารณ์เหล่านี้ด้วยใจเป็นกลาง ถือเป็นการแลกเปลี่ยนทางความคิดในเรื่องเนื้อหาและหลักการมากกว่าที่จะก่อความขัดแย้งส่วนตัว เพราะท่านมีหลักในการทำงานว่า “พุทธบุตรทุกคนไม่มีกังวลในการรักษาชื่อเสียงมีกังวลแต่การทำความบริสุทธิ์เท่านั้น เมื่อได้ทำความบริสุทธิ์ มองเห็นชัดเจนใจอยู่แล้วว่า นิมนต์บริสุทธิ์เป็นธรรมแท้ ใครจะชอบ

^{๒๗} พระประชา ปสนนธมโม, เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ โกมลคีมทอง, ๒๕๕๕), หน้า ๙๒.

หรือไม่ชอบก็ตาม เราต้องทำด้วยความพยายามอย่างสุดชีวิต จะมีชื่อเสียงหรือไม่ฉันอย่านึกถึงเลยเป็นอันขาดจะกลายเป็นเศรษฐีหมองและหลอกลวงไปไม่มากนัก” ในที่สุด ท่านก็ได้รับการยอมรับจากวงการคณะสงฆ์ไทย วงการศึกษาของไทยและวงการศึกษาระดับโลก

สมณศักดิ์ที่ได้รับ

๑. เป็นพระครูอินทปัญญาจารย์ พ.ศ. ๒๔๘๙
๒. เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระอริยันทมนิ พ.ศ. ๒๔๙๓
๓. เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ พระราชชัยกวี พ.ศ. ๒๕๐๐
๔. เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพวิสุทธิเมธี พ.ศ. ๒๕๑๔
๕. เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมโกศาจารย์ พ.ศ. ๒๕๒๐

แม้ท่านจะมีชื่อ สมณศักดิ์ ตามลำดับ หลายชื่อ แต่ท่านจะใช้ ก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นต้องติดต่อ ทางราชการ เท่านั้น ถ้าเป็นเรื่องอื่นแล้ว ท่านจะใช้ ชื่อว่า "พุทธทาส อินทปัญโญ" เสมอ แสดงให้เห็นถึงความอ่อนน้อม ถ่อมตัวของท่าน ประการหนึ่ง ชื่อ พุทธทาสนี้ เป็นที่มาแห่งอุดมคติ ของท่านนั่นเอง

ปริญญทางโลก ที่ท่านได้รับ

๑. พุทธศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จาก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๒
๒. อักษรศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัย ศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๘
๓. ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต กิตติมศักดิ์ สาขา วิชาศึกษาศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๒๘
๔. ศิลปศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาจาก มหาวิทยาลัย สงขลา นครินทร์ พ.ศ. ๒๕๒๙
๕. อักษรศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา จาก จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๐
๖. การศึกษา ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๓๒

๗. ศิลปศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จาก มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๖

ในระดับนานาชาติ ปัจจุบัน ทุกมหาวิทยาลัย ที่มีแผนก สอนวิชาศาสนาสาทุก ทั้งในยุโรป และ อเมริกาเหนือ ล้วน ศึกษางานของท่าน หนังสือของท่าน กว่า ๑๔๐ เล่ม ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ, กว่า ๑๕ เล่ม เป็นภาษาฝรั่งเศส, และ อีก ๘ เล่ม เป็น ภาษาเยอรมัน นอกจากนั้น ยังแปลเป็นภาษา จีน อินโดนีเซีย ลาว และ ตากาล็อก อีกด้วย กล่าวได้ว่า ในประวัติศาสตร์ไทย ท่านอาจารย์พุทธทาส มีผลงานที่เป็น หนังสือแปลสู่ต่างประเทศ มากที่สุด

ตลอดชีวิต ของ ท่านอาจารย์พุทธทาส ท่านยังอยู่เสมอว่า "ธรรมะ คือ หน้าที่" เป็นการทำหน้าที่ เพื่อความอยู่รอด ทั้งทางฝ่ายกาย และฝ่ายวิญญาณ ของมนุษย์ และ ท่าน ได้ทำหน้าที่ ในฐานะ ทาสผู้ซื่อสัตย์ ของพระพุทธเจ้า ทุกอนุแห่งลมหายใจ เข้าออก จนแม้วาระสุดท้าย แห่งชีวิต จึงไม่น่าสงสัยเลยว่า ผลงาน ที่ท่าน สร้างสรรค์ ไว้ เพื่อ เป็น มรดก ทางธรรมนั้น จะมีมากมาย สักปานใด ซึ่งจะขอนามากล่าวเฉพาะ ผลงานหลักๆ ดังนี้ คือ

๑. การจัดตั้ง สถานปฏิบัติธรรม สวณโมกขพลาราม และ สวณโมกขนานาชาติ

๒. การร่วมกับ คณะธรรมทาน ในการออกหนังสือพิมพ์ "พุทธศาสนา" ราย ๓ เดือน นับเป็นหนังสือพิมพ์ ทาง พระพุทธศาสนา เล่มแรก ของไทย เริ่มตีพิมพ์ เมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ และ ต่อเนื่องมา จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลารวม ๖๑ ปี นับเป็นหนังสือพิมพ์ ทาง พระพุทธศาสนา ที่มีอายุยืนยาวที่สุดของไทย

๓. การพิมพ์หนังสือ ชุด "ธรรมโฆษณ" ซึ่งเป็นหนังสือที่ รวบรวม พิมพ์จาก ปาฐกถาธรรม ที่ท่านแสดงไว้ในวาระต่างๆ และ งานหนังสือเล่ม เล่มอื่นๆ ของท่าน โดยแบ่งออก เป็น ๕ หมวด คือ

๑. หมวด"จากพระโอษฐ์" เป็นเรื่องที่ท่านค้นคว้าจากพระไตรปิฎก ฉบับ ภาษาบาลี โดยตรง

๒. หมวด"ปกรณ์พิเศษ" เป็นคำอธิบายข้อธรรมะ ที่เป็นหลักวิชา และหลักปฏิบัติ

๓. หมวด"ธรรมเทศนา"เป็นคำบรรยายแบบเทศนาในเทศกาลต่างๆ

๔. หมวด"ชุมนุมธรรมบรรยาย" เป็นคำขยายความ ข้อธรรมะ เพื่อให้เข้าใจได้อย่างถูกต้อง

๕. หมวด"ปกิณกะ" เป็นการอธิบายข้อธรรมะ เบ็ดเตล็ด ต่างๆ ประกอบ ความเข้าใจ

ปัจจุบันหนังสือชุดนี้ได้ตีพิมพ์เป็นหนังสือขนาด ๘ หน้ายก หนาเล่มละประมาณ ๕๐๐ หน้า จำนวน ๖๑ เล่มแล้ว ที่ยังรอการจัดพิมพ์อีกประมาณร้อยเล่ม

๔. การปาฐกถาธรรมของท่านที่ก่อให้เกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ ทั้งในแง่วิธีการและการตีความพระพุทธศาสนาของท่าน กระตุ้นให้ผู้คนกลับมาสนใจธรรมะกันอย่างลึกซึ้ง แพร่หลายมากขึ้น ครั้งสำคัญๆ ได้แก่ ปาฐกถาธรรม เรื่อง "ภูเขาแห่งวิถิปุทธธรรม" "อภิธรรมคืออะไร" "ปฏิจลสมุปบาท คืออะไร" "จิตว่างหรือสูญญตา" "นิพพาน" "การทำงานคือการปฏิบัติธรรม" "การศึกษาสู่หนทางด่วน" เป็นต้น

๕. งานประพันธ์ของท่านเอง เช่น "ตามรอยพระอรหันต์" "ชุมนุมเรื่องสั้น" "ชุมนุมเรื่องยาว" "ชุมนุมข้อคิดอิสระ" "บทประพันธ์ของ สิริवास" (เป็นนามปากกาที่ท่านใช้ในการเขียน กวีนิพนธ์) เป็นต้น

๖. งานแปลจากภาษาอังกฤษของท่าน เล่มสำคัญ คือ "สูตรของเว่ยหล่าง" "คำสอนของฮวงโป" ทั้งสองเล่มเป็นพระสูตรที่สำคัญของพุทธศาสนิกายเซ็น เป็นต้น เกี่ยวกับงานหนังสือนี้ ท่านเคยให้สัมภาษณ์กับพระประชา ปสนนธมโม ว่า

" เราได้ทำสิ่งที่มันควรจะทำ ไม่เสียค่าข้าวสุกของผู้อื่นแล้ว เชื่อว่ามันคุ้มค่า อย่างน้อยผมกล้าพูดได้อย่างหนึ่งว่า เดียวนี้ ไม่มีใครในประเทศไทย บ่นได้ว่าไม่มีหนังสือธรรมะอ่าน ก่อนนี้ได้ยินคนพูดจนติดปาก ว่า ไม่มีหนังสือธรรมะจะอ่าน เราก็ยังติดปาก ไม่มีหนังสือธรรมะจะอ่าน ตอนนั้นบ่นไม่ได้อีกแล้ว"

ท่านพุทธทาส ได้ละสังขารกลับคืนสู่ธรรมชาติดอย่างสงบ ณ สวณโมกขพลาราม เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖ สิริรวม อายุ ๘๗ ปี นับได้ ๖๗ พรรษา คงเหลือไว้แต่ผลงานที่ทรงคุณค่า แทนตัวท่าน ให้อนุชนคนรุ่นหลังได้สืบสานปณิธานของท่าน รับมรดกความเป็น "พุทธทาส" เพื่อ พุทธทาสจะได้ไม่ตายไปจากพระพุทธศาสนา ดังบทประพันธ์ของท่าน ที่ว่า

พุทธทาส จักอยู่ไป ไม่มีตาย แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง

ร่างกายเป็น ร่างกายไป ไม่ลำเอียง นั่นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา
 พุทธทาส คงอยู่ไป ไม่มีตาย ถึงดีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
 สมกับมอบ กายใจ รับใช้มา ตามบัญชาขององค์พระพุทธรูปไม่หยุดเลย
 พุทธทาส ยังอยู่ไป ไม่มีตาย อยู่รับใช้ เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
 ด้วยธรรมโฆษณ์ตามที่วางไว้อย่างเคย โอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตายๆ
 แม้ฉันตาย กายลับ ไปหมดแล้ว แต่เสียงสั่ง ยังแจ้ว แว่วหูสหาย
 ว่าเคยพลอดกันอย่างไรไม่เสื่อมคลาย ก็เหมือนฉันไม่ตาย กายธรรมยัง
 ทำกับฉัน อย่างกะฉัน นั้นไม่ตาย ยังอยู่กับ ท่านทั้งหลายอย่างหนหลัง
 มีอะไรมาเยี่ยไค้ ให้กันฟัง เหมือนฉันนั่ง ร่วมด้วย ช่วยชี้แจง
 ทำกับฉัน อย่างกะฉัน ไม่ตายเกิด ย่อมจะเกิด ผลสนอง หลายแขนง
 ทุกวันนัด สนทนา อย่าเลิกแล้ง ทำให้แจ้ว ที่สุดได้ เลิกตายกันๆ

คำสอนสำคัญของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ)

คำสอนของท่านอาจารย์พุทธทาสทุกเรื่องล้วนให้คุณค่าให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง แต่เรื่องที่เป็นแกนหลักในคำสอนของท่านมีเพียงเรื่องเดียวนั่นคือเรื่องสุญญตา การแสดงธรรมของท่านทุกครั้งเริ่มต้นด้วยเรื่องที่ต่างกัน แต่จบลงที่เรื่องของการพ้นทุกข์ หรือเรื่องพระนิพพานเสมอ การแสดงธรรมของท่านทุกครั้ง มีรสชาติของสุญญตาเจือปนอยู่เสมอ

คำว่า “สุญญตา” โดยตัวอักษร หมายถึง ความว่าง โดยเนื้อความ หมายถึง การว่างจากตัวตน หรือว่างจากความหมายแห่งความเป็นตัวตนและของตน ว่างจากกิเลสหรืออุปาทานว่าตัวตน ว่างจากความทุกข์ โดยลักษณะแล้ว สุญญตามีลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลง คงที่ เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ สิ่งที่ควรคำนึงคือ สุญญตา ถ้าแปลว่าว่างจากตัวตนนั้นมีประโยชน์อย่างมาก แต่ถ้าแปลว่าสูญเปล่า เป็นการแปลที่ผิดความหมาย และทำให้ธรรมะที่เป็นแก่นแท้สำคัญกลับไร้ค่าไปทันที ส่วนโดยกฎเกณฑ์ที่ตายตัว สุญญตาเป็นสิ่งที่ปรากฏแก่จิตที่ไม่มีอุปาทาน จะปรากฏแก่จิตเมื่อเห็นไตรลักษณ์ถึงที่สุดเท่านั้น ตัวสุญญตาเองนั้นเป็นอสังขตธรรม คือไม่มีสิ่งใดปรุงแต่งได้อีก ว่าโดยความจริง สุญญตาว่างใน ๓ ความหมาย คือ ว่างจากกิเลส ว่างจากความทุกข์ ว่างจากการปรุงแต่งของสิ่งที่เป็นเหตุและผล

ในทางการปฏิบัติแล้ว สุญญตาเป็นการมองเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง วิปัสสนาญาณ มีระบบการให้ผลครบทั้ง ๔ ตา คือ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา อัมมภูติตตา อัมมนิยามตา อิทัปปัจจยตา สุญญตา ตถาตา อตัมมยตา และอริยมรรคมีองค์แปดหรือโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ก็สามารถนำไปสู่ ๔ ตา นี้ได้เช่นกัน จึงกล่าวได้ว่า ธรรมะทั้งระบบเกี่ยวข้องกับสุญญตาหรือมีรสชาติของสุญญตาเจืออยู่

ท่านอาจารย์พุทธทาสยังจำแนกสุญญตาไว้โดยภาษาคน-ภาษาธรรม เพื่อให้คนทั่วไปได้แยกแยะสุญญตาที่แท้จริงกับสุญญตาของพาลชนออกกันอย่างชัดเจน คือ

สุญญตาภาษาคน	คือ ความสูญเปล่าหรือไม่มีอะไรเลย
สุญญตาภาษาธรรม	คือ ความไม่มีสิ่งหรือความหมายที่ควรยึดถือว่าตัวตน
สุญญตาภาษาคน	คือ สิ่งที่น่าเกลียดกลัว
สุญญตาภาษาธรรม	คือ สิ่งที่เป็นที่พึ่งได้อย่างแท้จริง

และเช่นเดียวกับหัวข้อธรรมะอื่นๆ ที่ท่านนำมาอธิบายประยุกต์ด้วยเรื่องต่างๆ เพื่อเข้าใจง่าย เช่น ภาชนะต่างๆ ที่ว่างอยู่ จึงเหมาะที่จะใช้งาน จิตที่อยู่ด้วยความว่างก็สามารถทำประโยชน์เพื่อโลกได้อย่างสูงสุด เช่น พระพุทธรองค์ทรงอยู่ด้วยสุญญตาวิหาร กลับทำประโยชน์เพื่อโลกอย่างมากมาย ลึกซึ้ง ให้มุมมองใหม่ในลักษณะอย่างนี้ ในทุกเรื่องที่ท่านอธิบาย ผู้ฟังธรรมะของท่านนั้น บางครั้งถึงกับสามารถชำระจิตสำนึกให้บริสุทธิ์ ถ้าที่จะทำความดี ละความชั่วสิ้นเชิง แต่ผู้ที่นำคำสอนของท่านมาทดลองปฏิบัติ อาจประสบผลถึงขั้นชำระจิตได้สำนึกหรือหวังจิตให้บริสุทธิ์ได้ บางส่วนบางระดับเลยทีเดียว

ในเรื่องสุญญตา ท่านสรุปไว้เป็นบทกวีที่ว่า

จงทำงาน ทุกชนิด ด้วยจิตว่าง
ยกผลงาน ให้ความว่าง ทุกอย่างสิ้น
กินอาหาร ของความว่าง อย่างพระกิน
ตายเสร็จสิ้น แล้วในตัว แต่หัวใจ

หรือในคำขวัญของสวนโมกข์ที่ว่า “กินข้าวจานแฉะ อาบน้ำในคู นอนกุฏิเล้าหมู ฟังยุง ร้องเพลง เป็นอยู่อย่างทาส มุ่งมาดความว่าง ทำอย่างตายแล้ว มีแก้วในมือ แจกของส่งตะเกียง เลี้ยงคนทั้งโลก”

๓.๕.๒ ประวัติพระภาวนาโพธิคุณ (โพธิ์ จันทสโร)

ท่านพระภาวนาโพธิคุณ (โพธิ์ จันทสโร) นามเดิมโพธิ์ ขวัญละไม นามฉายา จันทสโร เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ณ บ้านละไม ตำบลหน้าเมือง อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี บิดาชื่อนาย สิ้น ขวัญละไม (ถึงแก่กรรม) มารดาชื่อ นางเนี่ยว ขวัญละไม เป็นพี่ชายคนโตของน้องๆ จำนวน ๘ คน

๑. พระภาวนาโพธิคุณ (โพธิ์ จันทสโร)
๒. นายฉลาด ขวัญละมัย
๓. นายสมพร ขวัญละมัย
๔. นางสาวสุคนธ์ ขวัญละมัย (ถึงแก่กรรม)
๕. นางสุรี เอี่ยมสะอาด
๖. นางลิวัน สมหวัง
๗. นางจันทดี ผลผลา
๘. นายปัญญา ขวัญละมัย
๙. นางอรณี ใจรักษ์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๘๒ ศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดละไม ตำบล หน้าเมือง อำเภอเกาะสมุย จังหวัด สุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๔๙๕ เตรียมตัวก่อนอุปสมบท๑ปี โดยการท่องจำเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ท่องนวโกวาท ท่องพระปาติโมกข์ (ประมวลพุทธบัญญัติสวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกวันอุโบสถ) ได้

พ.ศ. ๒๔๙๖ อุปสมบทโดยพระครูที่ปจารย์คุณารักษ์ วัดมะเร็ด วัดเจ้าคณะอำเภอ
เกาะสมุย เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูประยุตธรรมโสภิต เจ้าอาวาสวัดละไม
เจ้าคณะตำบล เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูนาถ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ณ พัทธสีมาวัดละไม
บวชแล้วจำพรรษา ณ วัดนี้หนึ่งพรรษา สอบนักธรรมชั้นตรีได้

พ.ศ. ๒๔๙๗ ฝึกฝนปฏิบัติวิปัสสนาจารย์กรรมฐานกับพระอาจารย์แดง
ปิยสีโล บทธูเขาคลองทุเรียน เริ่มศึกษาหนังสือของท่านพุทธทาส
แห่งสวนโมกขพลาราม และหนังสือพิมพ์รายตรีมาสพุทธศาสนาของคณะธรรมทาน
จำพรรษาที่ ๒ ณ วัดบุญศิริการาม (วัดพังบัว) อำเภอ เกาะสมุย จังหวัด สุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๔๙๘ ฝึกฝนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับพระอาจารย์แดง ตีสโล ที่สำนักสงฆ์
พุทธเจดีย์แหลมสอ ซึ่งพระอาจารย์แดง ตีสโล ก็ศรัทธาท่านพุทธทาส จากการอ่านหนังสือพุทธทาส
ศาสนาเช่นเดียวกัน

พ.ศ. ๒๕๐๖ เรียนภาษาอังกฤษด้วยตนเอง ฝึกสนทนาสื่อสารกับชาวต่างประเทศผู้มา
ปฏิบัติธรรมที่วัดธารน้ำไหล สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ท่านฝึกฝนอ่านหนังสือพิมพ์
ศึกษาพจนานุกรม ฟังวิทยุบีบีซี เรียนรู้จากผู้ใช้อังกฤษ ฝึกด้วยความมานะพากเพียร ต่อมาเรียน
ภาษาเยอรมัน ภาษาจีนจากพระเยอรมันและพระชาวจีนที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดธารน้ำไหล สวนโมก
ขพลาราม

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. ๒๔๙๖ วัดละไม อ.เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๔๙๗ วัดบุญศิริการาม (วัดพังบัว) อ.เกาะสมุย จ. สุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๔๙๘ สำนักสงฆ์พุทธเจดีย์แหลมสอ อ.เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๕๐๖ วัดธารน้ำไหลสวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๕๒๙ เจ้าอาวาสองค์แรกวัดธารน้ำไหล สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.
สุราษฎร์ธานี จบจนปี ๒๕๕๗

พ.ศ. ๒๕๕๒ สภามหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี กราบถวายปริญญาครุศาสตร์
ดุษฎีบัณฑิต กิตติมศักดิ์ สาขาหลักสูตรและการสอน

ตัวอย่างคำสอนที่สำคัญของพระภาวนาโพธิคุณ (โพธิ์ จนทสโร)

การบวชของกุลบุตรในสมัยแรกๆ ของพุทธกาลมันแตกต่างกับการบวชของคนสมัยนี้
การบวชพระของกุลบุตรในสมัยนั้น เราออกบวช เพราะเห็นว่าการอยู่เป็นฆราวาส มันดันแสนยากใน
การประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุขแห่งทุกข์ เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้งเหมือนคลอสั่งขี้ที่จะขัดให้
ขาวไม่ใช่ทำได้ง่าย ส่วนการเป็นบรรพชิต มันสะดวกในการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อบรรลุธรรม เราจึง
ได้ออกรเรียน ทั้งพ่อแม่ญาติพี่น้อง ทรัพย์สมบัติ มุ่งมั่นปฏิบัติธรรมเพื่อเอาชนะความทุกข์ มีความ
เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น เพื่อปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังจนกระทั่งตนเองดับทุกข์ หมดปัญหาต่างๆ ได้
แล้วมีชีวิตเหลืออยู่ก็ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น คือแนะนำ สั่งสอน ชักจูง ชี้แจง ให้ผู้อื่นปฏิบัติธรรมเพื่อออก
จากทุกข์ จากปัญหา เหมือนกับที่พระพุทธองค์ทรงกระทำเป็นตัวอย่าง

การบวชของเราสมัยนี้นั้นคนละอย่าง ส่วนใหญ่เป็นการบวชตามประเพณีนิยม บวชเพราะบิดามารดาขอร้องให้บวช บวชเพราะอยากทดลอง จนกระทั่งบางคนบวชเพราะไม่มีหนทางที่จะทำมาหากินแล้วจึงได้บวช แต่ที่ตั้งใจบวชเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมวินัยก็มีอยู่ แต่มีน้อย

ในพวกที่ตั้งใจบวช เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยอย่างจริงจัง พวกนี้จะได้รับประโยชน์จากการบวชเป็นอย่างมาก จะทำให้ชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่สงบ ที่เป็นประโยชน์ เพราะพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงสั่งสอนไว้นั้น มันเป็นไปเพื่อกำจัดความเห็นแก่ตัว เพื่อทำลายกิเลสเพื่อผลประโยชน์และความสุขของมหาชน

เมื่อเขาปฏิบัติธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกต้อง เขาจะได้รับผลเป็นความสงบเยือกเย็นในจิตใจ จิตใจสงบระงับ จากการกดดันของกิเลส บางครั้งบางครั้ง แม้ผู้นั้นจะลาสิกขาบทออกไปเป็นฆราวาสเพราะความจำเป็นบังคับ แต่ประสบการณ์ที่ได้จากในชีวิตแห่งบรรพชิต จะติดตามเขาไป เมื่อเขาเจออุปสรรคปัญหาต่างๆ ในชีวิตฆราวาส เขาจะเล็งเห็นคุณค่าของพระธรรม เขาจะไม่ทิ้งธรรม แต่กลับใช้ธรรมเป็นเครื่องดำเนินชีวิต ไม่ประมาทในกิจการทั้งปวง เขาจะเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีเป็นตัวอย่างในทางที่ถูกต้องแก่ลูกหลานและญาติพี่น้อง เขาจะเป็นคนมีประโยชน์แก่สังคม ประเทศชาติ ศาสนา นี่คือนิยามของคนที่บวชแล้วได้ผลจริงอย่างนี้

ส่วนผู้ที่บวชชนิดไม่เอาไหน เกียจคร้านอ่อนแอ จะไม่ได้รับผลประโยชน์อะไรเลย

การที่พวกเราได้มีโอกาสบวช แล้วมาอยู่ที่สวนโมกข์ วัดธารน้ำไหล ในพรรษา ปี ๒๕๑๙ นี้ ผมรู้สึกว่แต่ละองค์ตั้งใจประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยเต็มความสามารถของตน เป็นอย่างดี ผมขอขอบคุณและขออนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง

ผมหวังว่า ท่านที่มีความจำเป็นต้องสีกหาลาเพศเป็นฆราวาส คงจะนำธรรมที่ได้ศึกษาเล่าเรียนไปประพฤติปฏิบัติ ในขณะที่บวชเป็นพระติดไปกับเนื้อกับตัว ติดไปกับกาย วาจา ใจ เพื่อจะทำให้ชีวิตปลอดภัยมีความสุขความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ธรรมที่สำคัญที่สุด คือธรรมขั้นเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ คือ สัพเพ ธัมมา ขาลัง อภินิเวสยาละ – ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ถือมั่นว่าตนของตน

๓.๕.๓ ประวัติพระอาจารย์สุชาติ ปญญาทีโป

ท่านพระอาจารย์สุชาติ ปญญาทีโป นามเดิม สุชาติ ไ้จั่ว เกิดเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๘๘ ณ บ้านวังไทร ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช บิดาชื่อนาย แก้ว ไ้จั่ว มารดาชื่อ นางเหนียว ไ้จั่ว

พ.ศ. ๒๕๐๘ อุปสมบทโดยพระครูวิเศษวิบูลกิจ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสุขุมพรหมคุณเป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูปริยัติวรกิจ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ณ พัทธสีมาวัดเขาพนมเชือก

พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นพระผู้ช่วยควบคุมงานศิลปะและวาดภาพโรงมหรสพทางวิญญูณ

พ.ศ. ๒๕๒๙ รับตำแหน่งรองเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

พ.ศ. ๒๕๕๗ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล(สวนโมกขพลาราม)

พระอาจารย์สุชาติ ปญญาทีโป ถือได้ว่าเป็นเจ้าอาวาสที่ใหม่ แต่เนื่องจากท่านเคยได้ใกล้ชิดและสนองงานของหลวงพ่พุทททาสสมัยที่ท่านยังอยู่ ทำให้ท่านสามารถบริหารจัดการวัดธาร

น้ำไหลให้น้ำอยู่เพื่อสานต่องานของหลวงพ่พุททาสให้คงอยู่สืบไป โดยท่านกล่าวว่า “การสืบทอดงานของท่านพุททาส เมื่อคนเข้าศึกษาธรรมะเราก็เอาธรรมะที่ท่านอาจารย์พุททาสบันทึกไว้มาเปิดให้เขาฟังแล้วเราก็ช่วยเสริม ช่วยแนะนำ ให้เขาได้เรียนรู้ศึกษาธรรมะที่มีอยู่ เพราะพระเราอยู่เพียงแค่ดำเนินตามทีพระเดชพระคุณท่านพระอาจารย์พุททาส ที่ท่านได้วางแนวทางเอาไว้ดีแล้วในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เราจึงต้องพยายามช่วยกันศึกษาสิ่งเหล่านั้นให้อยู่คงสภาพเดิม”^{๒๘}

กล่าวโดยสรุป บุคคลทั้ง ๓ รูปนี้ ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาวัดซึ่งได้ยกเป็นตัวอย่างในด้านบุคคลสัปปายะของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ท่านมีปฏิปทาและอาจารย์ที่งดงาม การเป็นอยู่ด้วยหลักที่ว่า “อยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง” จนทำให้มีผู้คนศรัทธามากมายในแนวทางการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมของท่านทั้ง ๓ รูปนี้ หรือแม้แต่พระภิกษุสามเณรภายในวัด ซึ่งก็มีแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยเช่นกัน กล่าวได้ว่าในด้านบุคคลสัปปายะของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีความพร้อมอย่างมากในการเป็นเนืองนิตย์ที่แก่ญาติโยมการเป็นพระนักเผยแผ่ก็ดี หรือแม้แต่การปรึกษาหรือตอบปัญหาธรรมะต่างๆ ทางวัดธารน้ำไหลมีความพร้อมทุกประการ ทั้งนี้ เพราะอาศัยหลวงพ่พุททาสผู้เป็นต้นแบบที่ดี ทำให้รุ่นหลังมีแนวทางที่ดีได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

๓.๖ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักโภชนสัปปายะ

โภชนะสัปปายะ หมายถึง อาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ

ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อาหารที่ไม่สมควรและที่สมควรแก่การบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม โยคาวจรบุคคลบางท่านได้รับประทานอาหารที่มีรสหวานแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสเปรี้ยวแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสหวานนั้นจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอาหารที่มีรสเปรี้ยวเป็น สัปปายะแก่โยคาวจรนั้น บางท่านเมื่อได้รับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยวแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสหวานแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสเปรี้ยวจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอาหารที่มีรสหวานเป็นสัปปายะแก่โยคาวจรนั้น สำหรับรสเค็ม ขม เผ็ด ผาด ๔ อย่างนี้ ไม่ได้กล่าวโดยเฉพาะๆ นั้น ก็เพราะรสเหล่านี้เพียงแต่เป็นเครื่องปรุงให้รสทั้งสองนั้นดีขึ้น ดังนั้น เมื่อ ยกรสหวานและเปรี้ยวขึ้นมาแล้ว ก็เป็นอันว่าได้กล่าวถึงรส ๔ อย่างนี้ ตามสมควรไป^{๒๙}

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ในเรื่องของอาหารมีอย่างเพียงพอ โดยที่วัดมีโรงครัวและมีแม่ครัวคอยทำอาหารเลี้ยงผู้ปฏิบัติธรรม มีพระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้นอาหารบางส่วนก็ได้จากการออกไปรับบิณฑบาตจากญาติโยมในชุมชนระแวกนั้น ซึ่งก็มีชุมชนหน้าวัด

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุชาติ ปญฺญาธิโป, เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓., สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒, พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

ธารน้ำไหล(สวนโมกขพลาราม) เป็นต้น ให้การอุปถัมภ์ และยังมีการนำภัตตาหารมาทำบุญเลี้ยงพระ ในบางโอกาส ส่วนสถานที่ฉันได้ใช้หอฉันเป็นที่สำหรับฉันตามปกติ แต่ก็มีบางโอกาสคือกิจกรรมตักบาตรสาธิตสมัยพุทธกาลซึ่งจะมีทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน เพื่อรักษามรดกธรรมให้คนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตาม ซึ่งการตักบาตรสาธิตตามแบบครั้งพุทธกาลนี้ พุทธศาสนิกชน จะร่วมกันตักข้าวสุกใส่บาตรพระภิกษุ ส่วนอาหารคาวหวานและน้ำจะวางถวายเป็นสังฆทานไว้ ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ของหลวงพ่อกุศลทาสภิกขุ เพื่อให้การตักบาตรเป็นไปอย่างสะดวก ไม่ยุ่งยาก เป็นระเบียบเรียบร้อยและเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งต่อพระศาสนา พระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนพุทธศาสนิกชน ซึ่งกิจกรรมนี้จัดที่ลานหินโค้ง

แผนภาพที่ ๓.๓ แสดงภาพกิจกรรมตักบาตรสาธิตที่วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

ในวันปกติก็ฉันที่หอฉันสำหรับพระภิกษุสามเณรเมื่อยังไม่ถึงเวลาฉันก็จะนั่งรอ/อ่านหนังสือ หรือเตรียมตัวที่โรงธรรมรอสัญญาณกลองดังแล้วจึงค่อยขึ้นโรงฉัน ทั้งนี้ เพื่อสมณวัตรที่เรียบร้อยและงดงาม

ส่วนการฉันหรือทานก็เน้นมือเดียว การตักอาหารก็มีการเลือกได้ตามความสะดวกตามความเหมาะสมของร่างกายแต่ละบุคคล ซึ่งทางวัดไม่ได้จัดพิเศษสำหรับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ไม่ได้แยกว่าสิ่งนี้อาหารมังสวิรัตินี้เป็นอาหารประเภทเนื้อ แต่ทุกอย่างจะขึ้นอยู่กับแม่ครัวสะดวกทำมากกว่า หรือแล้วแต่เจ้าภาพประสงค์จะถวาย เมื่อฉันเสร็จหรือทานเสร็จก็ล้างเอง โดยมีการเตรียมน้ำสำหรับล้างภาชนะเอาไว้ให้ พร้อมกับที่ทิ้งขยะ มีทำเนียบปฏิบัติร่วมกันคือต้องแยกขยะแห้งขยะเปียกก่อนล้างทุกครั้ง^{๓๐}

แต่ในขณะเดียวกัน สำหรับผู้ที่มาวัดใหม่ๆก็อาจจะยังไม่เข้าใจระบบการบริหารจัดการในด้านอาหารของทางวัด ก็จะออกไปซื้ออาหารนอกวัด ดังมีคำบอกเล่าของผู้เข้าปฏิบัติธรรมใหม่ท่าน

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระมหาจรัส อุปสนโต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

หนึ่งที่เราว่า “ยังไม่เข้าใจเรื่องการทานอาหารว่าทานกันที่ไหน เลยต้องออกไปทานข้าวข้างหน้าวัด ยังไม่มีใครแนะนำเรื่องการรับประทานอาหาร”^{๓๑} ซึ่งในจุดนี้ถือว่าการประชาสัมพันธ์หรือแนะนำของวัดก็ยังไม่ทั่วถึงพอ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้คนที่เข้ามาวัดมีจำนวนมาก การดูแลก็อาจจะไม่ทั่วถึง อีกทั้งบุคลากรที่ทำงานให้กับวัดก็มีไม่มากพอ อย่างไรก็ตามเรื่องอาหารก็ถือว่ามีเพียงพอสำหรับทุกคน เช่นคำบอกเล่าของผู้ปฏิบัติธรรมท่านหนึ่ง ได้กล่าวว่า “อาหารก็มีรถเอาของมาเยอะมาก และมีอาหารเยอะมาก มีให้เลือกเยอะและก็สามารถเอาไปทานในหอพักได้”^{๓๒}

กล่าวโดยสรุป ในด้านโภชนาการสัปปายะกล่าวคือด้านอาหาร วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) โดยภาพรวมแล้วมีเหมาะสมอย่างพอเพียง เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภค มีเวลาทานชัดเจน เน้นประโยชน์เกื้อกูลต่อร่างกาย แต่ไม่ให้ติดในอาหาร ทุกอย่างไม่ว่าจะเนื้อหรือผักก็ล้วนแต่เป็นอาหาร ดังมีคำกล่าวของหลวงพ่อบุญทาสที่กล่าวเอาไว้ว่า “กินเนื้อก็เป็นสัตว์ กินผักก็เป็นสัตว์ เราไม่กินทั้งเนื้อไม่กินทั้งผัก แต่เรากินอาหารไฉน!” และมีเป้าหมายในการกินคือ “กินอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง”

๓.๗ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักอัฐสัปปายะ

อัฐสัปปายะ หมายถึง ดินฟ้าอากาศ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น ในคัมภีร์ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อากาศที่ไม่สบายและสบายในขณะปฏิบัติธรรมอยู่นั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อได้รับอากาศร้อนแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายซุ่มหมองยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้ว ก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศเย็นก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป ฉะนั้น อากาศร้อนจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอากาศเย็นเป็นสัปปายะแกโยคาวจรบุคคลนั้น โยคาวจรบางท่านได้รับอากาศเย็นแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายซุ่มหมองยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศร้อนก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป ฉะนั้น อากาศเย็นจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอากาศร้อนเป็นสัปปายะแกโยคาวจรบุคคลนั้น^{๓๓}

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีที่ตั้งภูมิประเทศเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกอ่าวไทย พื้นที่ของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านอ่าวไทย และมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากมหาสมุทรอินเดีย จึงมีช่วงฤดูฝนยาวนานระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึง มกราคมจะมีปริมาณฝนมากที่สุด ปริมาณฝนตลอดปีแปรผัน

^{๓๑}นางสาว พรพรรณ กระสิน,พนักงานบริษัทประกันคัมภีร์ สุราษฎร์ธานี, ๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๓๒}นางสาวทิพวรรณ เงินสุข, ชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๓๓}พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาร), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (Taiwan: The Corporate body of the Buddha Educational Foundation, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๒.

ค่อนข้างมาก ในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉลี่ยจะอยู่ในระหว่าง ๑,๒๘๐-๓,๖๙๔ มม./ ปี อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ ๒๖.๓ องศาเซลเซียส (๒๕.๐-๒๗.๙) ความชื้นสัมพัทธ์โดยเฉลี่ยตลอดปีประมาณ ๘๓.๐%

สอดคล้องกับผู้ช่วยเจ้าอาวาสที่บอกว่าที่นี่เวลาฝนตกมาก ๆ ก็ขึ้นแต่เรื่องความร้อนหนาวก็ไม่มาก ไม่เป็นอุปสรรคอะไรในการปฏิบัติธรรม^{๓๔} และสอดคล้องกับผู้ปฏิบัติธรรมท่านหนึ่งที่กล่าวว่า “อากาศที่นี่ไม่ร้อนไม่หนาวเกินไป ถ้าฝนตกอากาศน่าจะดีขึ้น”

ในด้านสิ่งแวดล้อมในวัด นอกจากจะมีธรรมชาติแล้ว ผู้ช่วยเจ้าอาวาสยังบอกอีกว่า “วัดมีความสะอาด เพราะช่วยกันทำความสะอาด จุดทิ้งขยะก็ไม่ค่อยมีมาก แล้วก็พยายามทำวัดให้สะอาด พระแม่ชีก็ช่วยกันทำความสะอาดทุกวัน คนก็ไม่ค่อยกล้าทิ้งกัน เด็กหรือเยาวชนถ้าดื่อก็มียะช่วยไปพูดแล้วก็คุณครูช่วยดูด้วย” สภาพแวดล้อมของวัดธารน้ำไหลจึงดูสะอาดเรียบร้อย ไม่เกะกะสาวยสาวยตา ร่มรื่นด้วยธรรมชาติเศษขยะก็มีน้อยมาก เพราะทุกคนรู้หน้าที่ ทุกคนปฏิบัติธรรมจากการทำงาน โดยยึดหลักตามคำสอนของหลวงพ่พุทธทาสที่ได้ให้ไว้ว่า “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” “เหงื่อนั้นแหละคือน้ำมนต์”

ในด้านสภาพอากาศและสภาพแวดล้อมของวัดไม่เป็นปัญหามากนัก มีธรรมชาติที่ร่มรื่นบรรยากาศไม่ร้อนมาก ไม่หนาวมาก เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม เรียกว่าเป็นไปตามหลัก ๓ ส. คือ สะอาด สว่าง สงบ เป็นที่ยังจิตให้เกิดความตั้งมั่นในการปฏิบัติธรรมและเข้าถึงธรรมหรือธรรมชาติได้โดยง่าย

๓.๘ การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักอิริยาบถสัปปายะ

อิริยาบถสัปปายะ หมายถึง อาคารหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วถูกใจ จนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในอิริยาบถที่เกิดความสบายกายสบายใจ นิ वर्ณจะได้อันเกิดในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า ในอิริยาบถ ๔ อย่างนั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนอนแล้ว ก็ทำให้รู้สึกง่วงเหงาหาวนอน ไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆ ก็รู้สึกถึงความสบายกาย สบายใจ ทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิ वर्ณเกิดขึ้นกวนใจ บางท่านก็ไม่ได้ผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั่ง ยืน เดิน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนอน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนั่ง ยืน เดิน แล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดินกับนอน ก็รู้สึกถึงความสบายกายสบายใจ ทั้งได้รับผลดีด้วย บางท่านก็ไม่ได้ผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถเดิน นอน แต่กลับได้รับผลดีใน อิริยาบถนั่ง ยืน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดิน แล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ไม่ค่อยจะได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆ ก็รู้สึกถึงความสบายกายสบายใจ ทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิ वर्ณเกิดขึ้นกวนใจ บางท่านก็ไม่ได้ผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั่ง ยืน นอน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถเดิน ฉะนั้น อิริยาบถใดได้รับผลดี คือ ทำให้จิตใจแจ่มใสสงบระงับดับเสียซึ่งนิ वर्ณ อิริยาบถนั้นจัดเป็นสัปปายะแก่

^{๓๔}สัมภาษณ์ พระมหาจรัส อุปสนโต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

โยคาวจรบุคคลนั้น เหตุนั้น พึงทดลองดูในอิริยาบถนั้นๆ อยู่อย่างละ ๓ วัน เช่นเดียวกันกับการทดลองในอาวาส^{๓๕}

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีเขตปฏิบัติธรรมที่เรียกว่าธรรมาศรมนานาชาติ หรือสวนโมกขนานาชาติ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดอบรมอานาปานสติสำหรับชาวต่างประเทศ ประกาศหัวใจของพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โดยใช้แนวทาง “กินอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง” “เป็นอยู่อย่างง่าย มุ่งกระทำสิ่งที่ยาก” และ “ใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด” ปัจจุบันใช้เป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติสำหรับชาวไทยด้วย โดยวันที่ ๑-๑๑ ของทุกเดือน เป็นช่วงเวลาจัดอบรมสำหรับชาวต่างชาติ และวันที่ ๑๙-๒๗ ของทุกเดือน เป็นช่วงเวลาจัดอบรมสำหรับชาวไทย รูปแบบการจัดก็จะเน้นคุณภาพ ไม่เอาปริมาณ โดยการจัดหลักสูตรสำหรับคนไทยรับไม่เกิน ๑๘๐ คน สำหรับชาวต่างชาติไม่เกิน ๑๕๐ คน โดยมีการให้ลงทะเบียนทางอินเทอร์เน็ต คนส่วนใหญ่ที่เข้าอบรมมักจะเคยอ่านหนังสือหลวงพ่อกุฑทาสมาก่อน พออ่านหนังสือแล้วก็อยากมาปฏิบัติ การรับผู้เข้าอบรมมีการสัมภาษณ์พูดคุยทำความเข้าใจก่อน วิธีการสอนใช้การสอนแบบบูรณาการ โดยให้ปริยัติต้องเพียงพอ ปฏิบัติพอเป็นแนวทางเพื่อให้ไปทำต่อ คนไทยใช้ปริยัติกับปฏิบัติเท่าๆ กัน คือ ๕๐-๕๐ แต่ฝรั่งให้ปฏิบัติมากกว่า การให้ปริยัติเหมือนให้แผนที่ การปฏิบัติกำหนดให้ปิดวาจา (งดพูด) เก็บโทรศัพท์ ให้ถามกับผู้บรรยาย มีการจัดช่วงเวลาในการสอบถาม การสวดมนต์เป็นการสวดมนต์แปล ฝรั่งไม่ต้องสวดก็ได้ โดยแยกไปปฏิบัติรอ การปฏิบัติจะมีทั้ง แบบกลุ่มและแบบแยกปฏิบัติมีการยืน เดินนั่ง และนอน สลับไปตามความเหมาะสม สวนโมกข์ไม่เน้นการสอบอารมณ์ ธรรมะเป็นเรื่องเห็นได้เฉพาะตน การเผยแผ่มีคนที่เลื่อมใสทำเวปให้ ส่วนใหญ่จะเป็นเทพบรรยาย หนังสือ CD โดยมีธรรมทานมูลนิธิเป็นผู้ดูแล ในการปกครอง มีการประชุมผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีปัญหาอะไร มีกิจกรรมอะไร ก็จะประชุมทุกเดือนๆ ละครึ่งอุบาสิกปฏิบัติก็ประชุมเดือนละครึ่ง ท่านเจ้าอาวาสจะเน้นคือไม่ให้หลงในเรื่องวัตถุนิยม ไม่มีโทรศัพท์ ไม่มีโทรศัพท์ เจ้าอาวาสก็ไม่มียศส่วนตัว เพราะวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ถือคติว่าผู้นำจะต้องนำด้วยการปฏิบัติให้ดูก่อน

สรุปได้ว่าวัดธารน้ำไหล มีการปฏิบัติแบบเน้นผู้ปฏิบัติเป็นสำคัญ ในขณะเดียวกันก็มีกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจนในการอบรมแต่ละครั้ง ซึ่งมีทั้งผู้สนใจที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ เข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่อง จึงกล่าวได้ว่าในด้านอิริยาบถสัปปายะของวัดเป็นไปอย่างเหมาะสมถูกต้องตามสมณินิยม ถูกต้องตามจริยบุคคล โดยสอดคล้องเป็นไปกับหลักธรรมชาติที่หลวงพ่อกุฑทาสได้วางแนวทางเอาไว้

^{๓๕} พระพุทธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (Taiwan: The Corporate body of the Buddha Educational Foundation, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๒.

๓.๙ สรุป

การบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ ๗ ของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) สรุปได้ว่า ทางวัดได้ให้ความสำคัญและเห็นด้วยกับแนวคิดการบริหารจัดการวัดตามหลักสัปปายะ ๗ ทั้งนี้ ทางวัดได้ดำเนินการทั้ง ๗ แนวทาง กล่าวคือ **ในด้านอาวาส** วัดได้เน้นสร้างเสนาสนะที่แฝงไปด้วยปริศนาธรรม มีรูปภาพ เป็นต้น **ในด้านโคจร** วัดอยู่ติดกับถนนสายหลักของภาคใต้คือถนนสายเอเชีย การสัญจรไปมาจึงสะดวกสบาย มีหลายช่องทางในการเดินทางมาถึงวัด **ในด้านบุคคล** วัดมีต้นแบบที่ได้แก่มีหลวงพ่อพุทธทาสเป็นผู้นำในการพัฒนาตนเองให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา **ด้านการพูดคุย** วัดยึดหลักการพูดน้อยๆปฏิบัติเยอะๆและมีการเผยแผ่ธรรมะอย่างกว้างขวางหลายรูปแบบ มีเสียงและหนังสือ เป็นต้น **ในด้านอาหาร** วัดมีโรงครัวที่จัดการเรื่องอาหาร ไม่มีการจัดทำอาหารพิเศษเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อเป็นการไม่ยึดติดในอาหาร **ในด้านอากาศ** วัดมีลักษณะอากาศไม่ร้อนมาก ไม่หนาวมาก เหมาะสมแก่นักปฏิบัติอย่างยิ่ง **ในด้านอิริยาบถ** วัดมีที่สำหรับปฏิบัติธรรมเฉพาะและยึดผู้ปฏิบัติเป็นสำคัญเน้นเรื่องการเป็นอยู่แบบธรรมชาติ ตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล ดังนั้น จึงยืนยันได้ว่าวัดที่ประสบความสำเร็จ เป็นที่ศรัทธาของญาติโยม จะต้องดำเนินการบริหารจัดการให้ครบทั้ง ๗ แนวทาง แต่ทั้งนี้ ทางวัดก็ยังคงพัฒนาดำเนินการตามหลักสัปปายะ ๗ ต่อไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทางวัดจึงจำเป็นต้องพัฒนาแก้ไขอยู่เสมอ ซึ่งผู้วิจัยจะได้เสนอแนวทางการบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ ๗ ด้วยการวิเคราะห์และเสนอแนวทางการแก้ไขตามหลักทฤษฎี SWOT Analysis ซึ่งจะปรากฏในบทต่อไป

บทที่ ๔

แนวทางการบริหารจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗

การบริหารจัดการของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ได้ยึดหลักแนวทางการบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ ๗ คือ อาวาส โคจร ภัตตเสนาสนะ บุคคล โภชนะ อุตฺต และ อิริยาบถ ทั้งนี้ สภาพปัญหา สภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้วิจัยพบว่า การบริหารตามหลักสัปปายะ ๗ ดังกล่าวของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ที่ต้องพัฒนาปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำหลักแนวคิดทฤษฎี SWOT Analysis มาช่วยในการปรับปรุงหลักการบริหารสัปปายะ ๗ ให้มีการพัฒนาที่ดียิ่งขึ้น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ หลักการบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ ๗ โดยเทคนิค SWOT Analysis

ในการบริหารจัดการหน่วยงานหรือองค์กรจำเป็นต้องมีหลักการและแนวคิดในการดำเนินการ ซึ่งไม่เว้นแม้กระทั่งวัดธารน้ำไหล ซึ่งเป็นวัดหนึ่งที่มีการบริหารจัดการโดยมีผลปรากฏเป็นที่ได้รับความนิยมหรือเป็นที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ในการบริหารจัดการของวัดธารน้ำไหลนั้นได้ยึดหลักธรรมะและแนวทางปฏิบัติหลายแนวทาง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดธารน้ำไหลโดยอาศัยหลักสัปปายะ ๗ เป็นเครื่องมือในการค้นหาหรือวิเคราะห์รูปแบบของการบริหารจัดการ เพื่อให้เป็นวัดสันติสุขของชุมชนและสังคม หลักสัปปายะ ๗ นั้นเป็นหลักการหรือแนวทางของการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดความสงบสุข ซึ่งมีองค์ประกอบทั้งหมด ๗ ข้อ กล่าวคือ ๑. อาวาส บางแห่งเรียก เสนาสนะ ๒. โคจร ๓. ภัตตเสนาสนะ ๔. บุคคล ๕. โภชนะ บางแห่งเรียก อาหาระ ๖. อุตฺต บางแห่งเรียก ฤๅ ๗. อิริยาบถ ซึ่งมีรายละเอียดที่ได้ศึกษาดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ หลักอาวาสสัปปายะ

ด้านจุดแข็งและโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า จุดแข็งและโอกาสที่เกี่ยวกับอาวาสสัปปายะของวัดธารน้ำไหลนั้นมีอยู่หลายภาคส่วนด้วยกัน โดยทางวัดได้ให้ความสำคัญในการจัดเสนาสนะหรือสถานที่ภายในวัด ซึ่งในปัจจุบันได้ปรากฏเป็นสถานที่ที่มีความพร้อมในด้านที่พักอาศัยที่หลากหลาย และมีจำนวนอาคารที่มากมายพร้อมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น มีการตกแต่งด้วยไม้ยืนต้นและไม้ประดับอย่างร่มรื่น มีการสร้างศาลาพักหรือปฏิบัติธรรม มีมุมหรือสถานที่สำหรับอ่านหนังสือ มีห้องน้ำที่สะอาดไว้ต้อนรับประชาชนที่ไปวัดอย่างเพียงพอ มีกุฏิ ที่พัก ห้องสมุด อาคารปฏิบัติธรรมเป็นระเบียบและสวยงาม ซึ่ง

ก็สอดคล้องกับการสร้างวัดในสมัยพุทธกาล^๑ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงเลือกสถานที่ไม่ไกลไม่ใกล้จากบ้าน ไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัดเสียงไม่กึกก้องปราศจากลมแต่คนผู้เดินเข้าออก เป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สงบและควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมณวิสัย^๒ ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ว่า

ด้านจุดแข็ง

ผู้วิจัยพบว่าทางวัดมีจุดแข็งที่สำคัญและโดดเด่นมีอยู่ ๑๕ ประการ คือ

- ๑) มีการรอบแนวคิดหรือทิศทางในการก่อสร้างด้านเสนาสนะ
- ๒) มีการจัดระบบผังผัง แบ่งโซนเป็นสัดส่วนและสอดคล้องกับสภาพการใช้งาน
- ๓) มีเสนาสนะและถาวรวัตถุที่ได้มาตรฐาน และใช้บริการได้ดี และมีสัญลักษณ์ทางธรรม
๔. อาคารสถานที่ที่มีป้ายบอกสื่อสาร ประวัติการก่อสร้างและระเบียบกติกาหรือเป้าหมาย

ของการใช้งาน

- ๕) มุ่งเน้นการใช้เสนาสนะหรืออาคารสถานที่ที่เป็นไปเพื่อการปฏิบัติธรรม
- ๖) วัดมีระบบทะเบียนทรัพย์สินหรือเอกสารเกี่ยวกับอาคารสถานที่เพื่อเป็นข้อมูลแก่

ผู้สนใจ

๗) วัดเน้นอาคารและสถานที่ที่มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น และสวยงามด้วยธรรมชาติ พร้อมทั้งไม่เป็นที่หมักหมมของวัสดุเหลือใช้หรือขยะต่าง ๆ

๘) เสนาสนะหรือสถานที่ภายในวัดมีความสอดคล้องกับภูมิประเทศรอบด้าน

๙) อาคารต่างๆสร้างอย่างมั่นคงแข็งแรง และใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า เน้นการสร้างอย่างมีศิลปะแฝงไปด้วยปริศนาธรรม

๑๐) มีเคาเตอร์สำหรับให้บริการสอบถามข้อมูลหรือติดต่อประสานงาน

๑๑) มีลานหินโค้งธรรมชาติสวยงาม

๑๒) มีธรรมทานมูลนิธิให้บริการด้านการเผยแผ่ มีหนังสือธรรมะเป็นต้น

๑๓) มีอุโบสถธรรมชาติบนยอดเขาพุทธทอง

๑๔) มีภูเขานางเอที่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้พันธุ์

๑๕) มีค่ายลูกเสือสำหรับการฝึกอบรม เช่น อบรมกรรมฐานให้พระ เป็นต้น

ด้านโอกาส

ผู้วิจัยพบว่ามีอยู่ ๕ ประการ คือ

๑) วัดได้กลายเป็นสถานที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในท้องถิ่นและห่างไกลได้หันเข้าใช้บริการที่เกี่ยวกับอาคารสถานที่ภายในวัดเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องและส่งเสริม ธรรมวินัย ทั้งนี้เพราะมีอวาสลัปปายะที่ไม่ไกลนักไม่ไกลนั้น ไปมาสะดวกของชุมชน

๒) วัดได้กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนรอบข้าง เป็นสถานที่พึ่งทางใจ เป็นที่พักทางใจ เป็นที่รวมจิตใจของผู้คนในชุมชน

^๑พระมหาสมชายเจริณกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและ กิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน”, *วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐).

^๒ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

๓) วัดได้กลายเป็นศูนย์กลางเพื่อใช้เป็นสถานศึกษา ฝึกปฏิบัติธรรมและอบรมให้ความรู้ด้านธรรมะ และใช้เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของประชาชน โดยมีสภาพกลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่มีเสียงอึกทึก

๔) วัดได้กลายเป็นสถานที่สำหรับสืบทอดพระพุทธศาสนา

๕) วัดได้กลายเป็นสถานที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมและป้องกันอันตรายต่างๆ ของภิกษุสงฆ์ ซึ่งได้สอดคล้องกับหลักการในพระไตรปิฎกที่ว่า วิหารย่อมป้องกันหนาวร้อนและเนื้อร้าย ป้องกันงูและยุงฝนในสิริฤดูแล้ง ป้องกันลมและแดดอันร้อนกล้า เป็นที่หลีกเร้นอยู่เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้ง^๓

กล่าวโดยสรุปจุดแข็งและโอกาสด้านอawasสัปปายะของวัดธารน้ำไหลเป็นดินแดนแหล่งสงบร่มเย็น เป็นสถานที่ประพาศพิภพธรรมของพระภิกษุสามเณรและประชาชน^๔ เป็นแหล่งสถานศึกษาเรียนรู้ เป็นแหล่งธรรมะ เป็นแหล่งละอวยมุข เป็นแหล่งปลูกปลูกบใจ เป็นแหล่งที่พึ่งหลบลี้หนีภัยอันตรายจากภัยคือกิเลสตัณหา ให้ออกห่างจากโลก โกรธ หลง อยู่แบบโล่งว่างโปร่งเย็นเข้าถึงนิพพานที่นี้เดี๋ยวนี้ และยังเป็นแหล่งให้บริการด้านธรรมะทั้งเสียง หนังสือ อาคารสถานที่ และอื่นๆ

จุดด้อยและปัญหาอุปสรรคด้านอawasสัปปายะ

ผู้วิจัยพบว่า ในการบริหารจัดการด้านเสนาสนะหรือสถานที่ของวัดทุกแห่งจะพบปัญหาและอุปสรรคแรกเริ่มของการสร้างวัด ซึ่งก็จะมีลักษณะที่คล้ายกัน ดังที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค^๕ และในธรรมบท ที่กล่าวถึงสภาพอawasที่มีที่อยู่ ที่พัก ที่อาศัยและสถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ ซึ่งควรละทิ้งวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสีย แล้วพำนักอยู่ในวิหารที่เหมาะสมเถิด^๖ คืออawasที่เก่า (ทรุดโทรมแล้ว) ติดทางเดิน คนทั้งหลายมุ่งมั่ง อยู่ติดเมือง ติดที่นา (ของชาวบ้าน) ติดปลายแดน ระหว่างหากัลยาณมิตรไม่ได้^๗ เป็นต้น วัดธารน้ำไหลเป็นวัดที่มุ่งเน้นจัดสถานที่ให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมก็จริง แต่ก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากในอดีตและที่เกิดขึ้นในยุคสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยได้พบจุดอ่อนหรือปัญหาอุปสรรคต่างๆ ไป โดยรวม คือ

๑) ปัญหาอุปสรรคจากเหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลานที่มีเป็นจำนวนมาก^๘

^๓ดูรายละเอียดใน วิ.จ.อ. (บาลี) ๓/๓๑๙.

^๔พระธรรมวรานายก (โอภาส นิตฺติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน,ในธรรมปริทัศน์๔๖”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

^๕พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

^๖วิสุทธิ. ๑/๑๑๘., สปปัญญ

^๗มหาภูมิราชวิทยาลัย. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘-๗๙

^๘มหาภูมิราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิราชวิทยาลัย), หน้า ๗๘-๗๙.

^๙สัมภาษณ์ พระสิงห์ทอง เขมियो, อดีตพระอุปัชฌาย์ท่านพุทธทาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๒) ปัญหาอุปสรรคจำนวนผู้เข้าปฏิบัติธรรมมีเป็นจำนวนมากขึ้น ทำให้ที่พักและห้องน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการ

๓) ปัญหาอุปสรรคจากน้ำท่วม ซึ่งมีประจำตามฤดูกาล

๔) ปัญหาอุปสรรคเรื่องอุโบสถบนยอดเขาพุทธร่องแบบโปร่งไม่มีหลังคา เมื่อฝนตกต้องยุติสังฆกรรมบ่อยครั้ง^{๑๐}

๕) ปัญหาอุปสรรคเรื่องปลวก เสนาสนะที่ทำด้วยไม้มีการผุพังเนื่องจากปลวกได้เข้ากัดกิน

๖) ปัญหาอุปสรรคจากภัยธรรมชาติ วัดมีต้นไม้ใหญ่เป็นจำนวนมาก เมื่อเกิดลมพายุย่อมโค่นล้มทับกุฏิหรืออาคารเสียหายบ่อยครั้ง^{๑๑}

แนวทางการแก้ไขเพื่อเสริมสร้างวัดสันติสุข

จากการวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดในด้านอาวาสสัปปายะด้วยหลัก SWOT ได้พบว่า วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางเพื่อการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่เป็นปัญหา เพื่อให้วัดธารน้ำไหล ได้พิจารณานำไปปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นวัดที่เกิดสันติสุขมีความสมบูรณ์ทั้งภายในและภายนอกได้ดียิ่งขึ้นไป โดยมีแนวทาง ดังนี้

๑) เรื่องยุ้งและสัตว์ร้ายต่างๆก็ถือว่าเป็นปัญหาปกติทั่วไปสำหรับวัดป่า ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางแก้ไข คือ ควรนำยากันยุงติดตัวไปด้วยทุกครั้ง เมื่อออกจากที่พักอาศัย กลางคืนก็ควรพกพาไฟฉายไปด้วย

๒) ที่พัก ห้องน้ำ ไม่เพียงพอรองรับสำหรับผู้เข้ารับการปฏิบัติที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้น ทางวัดควรจัดให้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมให้เพียงพอ และควรมีการจองที่พักล่วงหน้า ซึ่งต้องมีการรับจำนวนจำกัด ทั้งนี้เพื่อให้เพียงพอต่อผู้เข้ารับการอบรม

๓) ปัญหาน้ำท่วม ควรขุดลอกร่องน้ำ นำสิ่งอุดตันออก เพื่อให้น้ำได้ไหลสะดวก

๔) เรื่องปลวก ทาน้ำมันเสนาสนะที่ทำด้วยไม้ และควรจัดการก่อสร้างเสนาสนะด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กเพื่อทดแทนไม้ที่หายากขึ้นทุกวัน

๕) เรื่องอุโบสถ ควรเลือกทำกิจกรรมเฉพาะตอนที่ฝนไม่ตก แดดไม่มี ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรักษาแนวคิดเดิมของหลวงพ่พุทธร่องที่สร้างอุโบสถเรียบง่ายเข้าถึงธรรมชาติ

๖) เรื่องภัยธรรมชาติ เช่น वादภัยทำให้ต้นไม้โค่นหักกุฏิ แนวทางแก้ไขก็ให้สร้างเสนาสนะห่างไกลจากต้นไม้ ตัดกิ่งไม้ที่มึนจะหักโค่นในอนาคตออกเสีย

จากแนวทางที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ในเบื้องต้น สามารถเขียนสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระมหาจรัส อุปสันโต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระภาวนาโพธิคุณ (โพธิ์ จันทสโร), อดีตเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗

ปัญหา	แนวทางแก้ไข
๑. เหลือบ ยุง และสัตว์ร้าย เยอะ	-นำยากันยุงติดตัวไปด้วยทุกครั้ง -กลางคืนพกพาไฟฉายไปด้วย
๒. ที่พัก ห้องน้ำ ไม่เพียงพอ	-ก่อสร้างเพิ่มเติม -แจ้งซื้อจองล่วงหน้าเพื่อทราบจำนวนชัดเจน -รับจำกัดจำนวนผู้ปฏิบัติธรรม
๓. น้ำท่วม	-ขุดลอกร่องน้ำ -นำสิ่งอุดตันออกจากร่องน้ำ
๔. ปลวก	-ทาน้ำมันกันปลวกเสนาสนะที่ทำด้วยไม้ -สร้างเสนาสนะด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก
๕. อุโบสถ	-เลือกใช้เฉพาะเวลาที่ไม่มีฝนหรือแดด
๖. ต้นไม้โคนทับเสนาสนะ	-สร้างเสนาสนะให้ห่างจากต้นไม้ -ตัดกิ่งไม้บางส่วนออก

แผนภูมิตารางที่ ๔.๑ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านอवासสัปปายะ

สรุป การบริหารจัดการด้วยหลักอवासสัปปายะของวัดธารน้ำไหล แสดงให้เห็นถึงความใส่ใจในการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างดี เน้นความสำคัญทุกมิติและเห็นด้วยกับแนวคิดอवासสัปปายะเพื่อการสร้างวัดให้เกิดสันติสุขหรือเป็นแหล่งสันติภาพของพระสงฆ์และชุมชน ซึ่งวัดทั่วไปที่ต้องการให้เป็นแหล่งปฏิบัติธรรมจะต้องศึกษาเรียนรู้จากวัดธารน้ำไหล ซึ่งได้มีจัดการเรื่องอवासสัปปายะโดยมีการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางในการสร้างเสนาสนะ เพื่อรองรับกิจกรรมหรือรูปแบบของการศึกษา การปฏิบัติและเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการมุ่งเน้นเสนาสนะให้มีความสะอาด ความเหมาะสม เป็นระเบียบ พร้อมทั้งสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และความคุ้มค่าต่อการใช้ประโยชน์ ปัญหาที่พบก็ถือว่าไม่น้อยมาก เพราะวัดได้ให้ความสำคัญด้านอवासสัปปายะนี้เองเป็นเหตุให้ประชาชนทั้งชาวไทยและต่างประเทศมีความพึงพอใจที่จะเข้าพักอาศัยและปฏิบัติธรรมภายในวัดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

๔.๑.๒ หลักโคจรสัปปายะ

ด้านจุดแข็งและโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า ด้านจุดแข็งและโอกาสที่เกี่ยวกับโคจรสัปปายะของวัดธารน้ำไหลนั้น สอดคล้องกับแนวทางการสร้างวัดในครั้งพุทธกาลเช่นเมื่อครั้งที่พระเจ้าพิมพิสารได้สอบถามว่าที่ไหนจะเป็นที่เหมาะสมสำหรับใช้เป็นที่พักอยู่ของพระพุทธเจ้า ก็ได้คำตอบว่าสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับพระพุทธเจ้าต้องไม่ไกลไม่ใกล้จากบ้านนักสะดวกด้วยการคมนาคมควรที่ประชาชนผู้ต้องประสงค์จะเข้าไปเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด เสียงไม่กึกก้อง ปราศจากลม แต่ชนผู้เดินเข้า

ออกควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สัจและควรเป็นที่หลักเรือนอยู่ตามสมณวิสัย^{๑๒} วัดธารน้ำไหลจึงมีจุดแข็งและโอกาสในด้านโครงสร้างปายะ ดังนี้

ด้านจุดแข็ง

ผู้วิจัยพบว่า มีอยู่ ๘ ประการ คือ

- ๑) วัดธารน้ำไหลติดถนนสายหลักของภาคใต้คือถนนสายเอเชีย เลขที่ ๔๑
- ๒) การเดินทางมีหลายช่องทาง ทั้งรถไฟ รถทัวร์ เครื่องบิน และ รถส่วนตัว
- ๓) บริเวณทางเดินเท้าภายในวัดใช้ทรายหยาบโรยเพื่อป้องกันไม่ให้มีโคลนหรือป้องกันไม่ให้ทางเท้าลื่น

๔) มีทางเดินเท้าไปมาหาสู่ระหว่างที่พักและสถานที่ปฏิบัติธรรมอยู่ใกล้สนามบินสุราษฎร์ธานี

๕) วัดมีแผนที่วัด สามารถเดินไปได้ตามจุดที่ต้องการ

๖) วัดมีการปรับภูมิทัศน์ ให้สอดคล้องกับภูมิประเทศ

๗) มีประตูวัดใช้เฉพาะเดินเข้าออกเท่านั้น ไม่อนุญาตให้รถผ่าน เพื่อป้องกันเสียงรบกวนผู้ปฏิบัติธรรม

๘) มีสะพานลอยหน้าวัด

ด้านโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า มีอยู่ ๖ ประการ คือ

๑) สถานีรถไฟอยู่ใกล้วัด อีกทั้งยังสามารถเดินทางมาด้วยรถโดยสารประจำทางสายกรุงเทพมหานคร สุราษฎร์ธานีมาลงที่หน้าสวนโมกข์ได้เลย

๒) มีสำนักงานกลางคอยให้บริการติดต่อเรื่องรถรับส่ง

๓) เส้นทางเดินเท้าภายในวัด สะอาด ร่มรื่น เป็นธรรมชาติ

๔) หน้าวัดมีลานจอดรถ

๕) ชุมชนไม่ไกลจากวัด พระภิกษุสามเณรสามารถเดินออกไปรับบิณฑบาตได้อย่างสะดวก

๖) วัดธารน้ำไหลการเดินทางค่อนข้างสะดวกเพราะติดถนนสายหลักของภาคใต้คือถนนสายเอเชีย เลขที่ ๔๑

จุดด้อยและปัญหาอุปสรรคด้านโครงสร้างปายะ

ผู้วิจัยพบว่า ในการบริหารจัดการด้านการสัญจรไปมาของผู้คนที่เดินทางเข้ามายังวัด ถ้าเป็นผู้ใหม่ก็ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ต้องไม่คุ้นเคยและสับสนเรื่องถนนหนทางบ้าง แต่ทั่วไปที่มาก็เข้าถึงวัดได้ไม่ยาก แต่ก็ยังพบกับปัญหาและอุปสรรคบ้างเล็กน้อย ซึ่งผู้วิจัยได้พบจุดอ่อนหรือปัญหาอุปสรรคต่างๆ ไป โดยรวม คือ

๑) รถประจำทางมีน้อยชั่วโมงละคัน

๒) ไม่มีแท็กซี่ สามล้อเครื่อง หรือมอเตอร์ไซด์

^{๑๒}ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

- ๓) ฝนตกทำให้ถนนภายในวัดขึ้นแฉะ
- ๔) น้ำกีดขวางถนนหนทางภายในวัดชำรุดเสียหาย
- ๕) ผู้ใหม่ไม่รู้จักสถานที่ต่างๆของวัด เช่น ไม่รู้จักที่สำหรับทานอาหาร เป็นต้น
- ๖) กฎหลายหลังอยู่ในป่าค่อนข้างลึก ซึ่งยากต่อการเดินเข้าถึงเพื่อดูแล
- ๗) ลานจอดรถไม่มีหลังคามุงบังกันแดดฝน
- ๘) วัดอยู่ใกล้ถนนสายหลักทำให้เกิดเสียงดังรบกวน เนื่องจากมีรถวิ่งเร็วมาก
- ๙) ป้ายบอกสถานที่ยังไม่เด่นชัด
- ๑๐) สำนักงานกลางคู่มือไม่เด่นชัด ผู้เข้ามาใหม่หากไม่สังเกตจริงๆก็จะไม่เห็น
- ๑๑) ไม่มีรถรับส่งประจำเพื่อบริการพระที่จะเดินทางเทศน์ที่สวนโมกขนานาชาติ บางทีพระต้องเดินไปเอง
- ๑๒) ป้ายบอกห้องน้ำ-ห้องสุขาไม่เด่นชัด

แนวทางการแก้ไขเพื่อเสริมสร้างวัดสันติสุข

จากการวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดในด้านโครงสร้างด้วยหลัก SWOT ได้พบว่า วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางเพื่อการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่เป็นปัญหา เพื่อให้วัดธารน้ำไหล ได้พิจารณานำไปปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นวัดที่เกิดสันติสุขมีความสมบูรณ์ทั้งภายในและภายนอกยิ่งขึ้นไป โดยมีแนวทาง ดังนี้

- ๑) รถประจำทางมีน้อย ทางวัดควรมีรถเตรียมเอาไว้คอยให้บริการ
- ๒) แท็กซี่ สามล้อเครื่อง หรือมอเตอร์ไซด์ไม่มี ทางวัดควรติดต่อรถสองแถวเพื่อให้บริการ หรือถ้าไม่ไกลมากก็อาจจะซื้อรถจักรยานเตรียมไว้รองรับ
- ๓) ถนนขึ้นแฉะเป็นปัญหาปกติธรรมดา แต่ถ้าจะแก้ไขก็ควรปรับถนนให้พื้นผิวถนนในส่วนกลางสูง ด้านซ้ายขวาก็ลาดเอียงตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดน้ำขังบนถนน เพราะน้ำได้ไหลลงร่องระบายน้ำตามความลาดชันของถนน อีกวิธีหนึ่งควรสร้างถนนเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก อาจไม่จำเป็นต้องสร้างถนนทุกเส้น แต่ควรเน้นสร้างเส้นทางที่มีคนสัญจรไปมาบ่อยๆ ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้สภาพวัดที่เป็นป่าธรรมชาติถูกคอนกรีตบดบังทัศนียภาพของวัด และที่สำคัญคือการสร้างถนนคอนกรีตเยาะไป หากจัดการร่องน้ำไม่ดีพอ ถนนนั้นแหละจะขวางทางน้ำ เพราะคอนกรีตไม่สามารถซึมซับน้ำได้เหมือนกับพื้นดิน จากการแก้ปัญหาก็อาจจะกลายเป็นการสร้างปัญหาเพิ่มเข้ามาอีก
- ๔) น้ำกีดขวางถนน ก็ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างสม่ำเสมอ
- ๕) สถานที่ต่างๆ ควรพาผู้ใหม่เที่ยวชมวัด จะได้รู้จักสถานที่ต่างๆภายในวัด
- ๖) วัดธารน้ำไหลถือว่ามีกฎที่พิถีพิถันพอสมควร แต่บางกฎก็อยู่ลึกมาก ซึ่งยากต่อการดูแล ดังนั้น ควรนิมนต์พระภิกษุสามเณรให้พักอยู่บริเวณใกล้ๆกัน ไม่ห่างไกลกันจนเกินไป จะได้ดูแลกันง่ายๆ เมื่อเกิดอาพาธหรือเหตุอื่นๆขึ้น ก็จะได้ดูแลได้ทันที
- ๗) ที่จอดรถไม่มีหลังคามุงบัง แนวทางแก้ไขควรจัดสร้างสถานที่จอดรถให้มีหลังคาและสร้างให้เพียงพอต่อจำนวนผู้ที่หลังไหลเข้ามาทุกวัน

๘) การที่วัดอยู่ติดถนนสายหลักก็มีทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีคือสะดวกสบาย แต่ผลเสียคือเสียงดังรบกวนสำหรับผู้ชอบความสงบเงียบ การแก้ไขควรสร้างกำแพงหรือปลูกต้นไม้ด้านถนนให้หนาที่สุดเพื่อป้องกันเสียงผ่านเข้ามารบกวน

๙) ป้ายสถานที่บางป้ายหากไม่สังเกตก็看不见 เพื่อให้ผู้ใหม่ได้เห็นและเข้าใจทันที ควรปรับปรุงป้ายสถานที่ต่างๆให้ดูใหญ่ขึ้น ตัวหนังสือชัดเจนมากขึ้น

๑๐) สถานที่ให้ข้อมูลคือสำนักงานกลางค่อนข้างอยู่ในที่ไม่เด่นชัด ควรจัดตั้งที่ใหม่ในที่ที่เด่นชัดขึ้นหรือปรับปรุงภูมิทัศน์ข้างหน้าสำนักงานให้ดูดี โปร่ง โล่ง สบายตา มองดูแล้วเข้าใจได้ทันทีว่าที่นี่คือที่ติดต่อ

๑๑) ทางวัดควรมีรถรับส่งพระไปเทศน์ที่สวนโมกขนานาชาติ อาจจะต้องซื้อรถและให้เงินเดือนคนขับรถหรือหาจิตอาสาช่วยขับก็ได้

๑๒) ป้ายห้องน้ำซึ่งเป็นที่สำคัญควรทำให้ชัดเจน ตัวหนังสือใหญ่ๆ มีสัญลักษณ์แสดงชัดเจน

จากแนวทางที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ในเบื้องต้น สามารถเขียนสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ปัญหา	แนวทางแก้ไข
๑. รถประจำทางมีน้อย ไม่มีรถบริการรับส่ง	ทางวัดควรจัดเตรียมรถเอาไว้คอยให้บริการ
๒. ฝนตกถนนเสียหาย	ควรมีการปรับปรุงถนนอยู่เสมอๆ
๓. ผู้ใหม่ไม่รู้จักสถานที่ต่างๆในวัด	ควรจัดให้มีการพาเดินชมวัดก่อนการอบรม
๔. ที่จอดรถไม่มีหลังคา	ควรสร้างสถานที่จอดรถแบบมีหลังคา
๕. บางกุฏิอยู่ในป่าลึก	ควรนิมนต์พระภิกษุสามเณรให้อยู่ใกล้ๆกัน
๖. ใกล้ถนนสายหลักเสียงดังรบกวน	ควรสร้างกำแพงหรือปลูกต้นไม้ด้านถนน
๗. ป้ายสถานที่ ป้ายห้องน้ำ ไม่ชัดเจน	ควรทำป้ายตัวใหญ่ๆ ให้ชัดเจน
๘. สำนักงานกลางไม่เด่นชัด	ควรปรับปรุงทัศนียภาพให้สดุดตา
๙. ไม่มีรถรับส่งพระไปเทศน์ที่สวนโมกขนานาชาติ	ควรซื้อรถเพื่อใช้บริหารในยามจำเป็นและมีค่าตอบแทนคนขับรถหรือหาจิตอาสาช่วยขับ

แผนภูมิตารางที่ ๔.๒ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านโครงสร้างปายะ

กล่าวโดยสรุป วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคในด้านโครงสร้างปายะ ซึ่งโดยภาพรวมถือว่ามีปัญหาน้อย ที่เป็นปัญหาอยู่ก็มีบ้างเล็กน้อยหรือเป็นปัญหาทั่วไป ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือในการแก้ไขหลายฝ่ายด้วยกันจึงจะประสบความสำเร็จ เพื่อให้วัดเป็นวัดที่นำความสันติสุขมาสู่ชุมชน ประเทศชาติ และสังคม ต่อไป

๔.๑.๓ หลักภัตตสัปปายะ

ด้านจุดแข็งและโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า จุดแข็งและโอกาสที่เกี่ยวกับภัตตสัปปายะที่เป็นลักษณะในด้านการพูดคุย ทักทายหรือเผยแพร่ธรรมะของวัดธารน้ำไหลนั้น ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ว่า

ด้านจุดแข็ง

ผู้วิจัยพบว่า มีหลายประการด้วยกัน ที่สำคัญและโดดเด่นมีอยู่ ๑๔ ประการ คือ

- ๑) มีการเปิดเทปธรรมะของหลวงพ่อบุญทาสทุกวัน
- ๒) มีการสวดมนต์ไหว้พระแปลทุกวัน
- ๓) มีสถานที่สนทนาธรรมด้านหน้าสำนักงานกลาง
- ๔) มีธรรมทานมูลนิธิขายหนังสือธรรมะ
- ๕) มีการเทศน์อบรมชาวต่างประเทศที่สวนโมกข์นานาชาติ
- ๖) มีการเข้าค่ายอบรมพุทธบุตร พุทธธรรม ค่ายเด็ก ค่ายผู้ใหญ่
- ๗) มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนทุกปี
- ๘) มีพระภิกษุอธิบายภาพปริศนาธรรมที่โรงมหรสพทางวิญญาณ
- ๙) มีการลงอุโบสถฟังพระปาฏิโมกข์สำหรับพระสงฆ์ที่อุโบสถธรรมชาตินบยอดเขาพุทธ

ทอง

๑๐) ก่อนขึ้นฉันมีการเตรียมตัวหรืออ่านหนังสือรื้อที่โรงธรรมใกล้ๆหอฉัน

๑๑) มีเคาเตอร์บริการให้ติดต่อสอบถามข้อมูล โดยมีพระผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่ดูแลอยู่เป็นประจำ ตลอดทั้งวัน

๑๒) มีห้องสมุดประจำวัดสำหรับค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ

๑๓) มีบอร์ดประชาสัมพันธ์งานต่างๆ เช่น แสดงตารางเวลารถไฟออกจากไชยา เป็นต้น

๑๔) มีการตกลงกติกากันลงทำงานในวันกรรมกร เพื่อความสามัคคีของหมู่คณะ

ด้านโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า มีอยู่ ๖ ประการ คือ

๑) วัดธารน้ำไหล ปฏิบัติตามแนวทางของหลวงพ่อบุญทาส

๒) ผู้ที่เข้ามาส่วนมากสนใจธรรมะ และศรัทธาหลวงพ่อบุญทาสและคำสอน พร้อมด้วยแนวทางปฏิบัติของวัด

๓) การมีครูบาอาจารย์ที่พูดคุยสนทนาธรรมให้ข้อคิดได้ธรรมะได้เป็นอย่างดี

๔) เน้นการปฏิบัติมากกว่าการพูดคุย พูดน้อยปฏิบัติมาก

๕) ผู้เข้าไปสู่วัดธารน้ำไหลต่างรู้หน้าที่ของตนเอง โดยมีบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติของวัด คอยบังคับ เช่น คนทั่วไปเงียบ ไม่ส่งเสียงดัง ไม่คุยกัน ผู้พบเห็นก็พลอยเบา เงียบ เรียบร้อยตาม

๖) มีอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมต่างๆช่วยสอนธรรมะ

จุดด้อยและปัญหาอุปสรรคด้านภัสสะสัปบายะ

ผู้วิจัยพบว่า ในการบริหารจัดการด้านการสนทนาพูดคุยหรือการเผยแพร่ธรรมะ เป็นไปอย่างพอเหมาะ โดยเน้นการปฏิบัติธรรมมากกว่าการมานั่งพูดคุยกันในเรื่องต่างๆ ซึ่งเน้นหลักธรรม คำสั่งสอนของหลวงพ่พุททาสเป็นหลักซึ่งตรงกับแนวทางทางพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังพบกับปัญหา และอุปสรรคบ้างเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่องการพูดคุย การสื่อสาร หรือการเผยแพร่ ซึ่งผู้วิจัยได้พบจุดอ่อนหรือปัญหาอุปสรรคต่างๆ ไป โดยรวม คือ

- ๑) เนื่องจากทางวัดมีคณงานเป็นชาวเมียร์มาการสื่อสารระหว่างกันก็ย่อมมีปัญหาอยู่บ้าง
- ๒) วัดเป็นที่รู้จักทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะการที่ชาวต่างประเทศเข้ามา ซึ่งส่วนใหญ่เข้ามารับการฝึกอบรมที่สวนโมกขนานาชาติ การสื่อสารระหว่างกันก็อาจจะมีปัญหาอยู่บ้าง ทั้งนี้ เพราะบุคลากรเช่นพระภิกษุสามเณรพูดภาษาต่างประเทศได้มีน้อย
- ๓) ไม่มีการคัดเลือกเสียงธรรมะของหลวงพ่พุททาสเปิดในโอกาสที่เหมาะสม
- ๔) ในด้านการเทศน์ยังไม่มีทางเลือกธรรมะให้เหมาะสมกับเพศวัย
- ๕) การนำเทคโนโลยีเข้าไปใช้ในการเผยแพร่ยังถือว่ามีน้อยมาก
- ๖) ระบบเครื่องเสียงยังใช้ระบบเก่า
- ๗) บุคลากรพาชมวัดและบรรยายสิ่งต่างๆเกี่ยวกับปริศนาธรรมยังไม่ทั่วถึง

แนวทางการแก้ไขเพื่อเสริมสร้างวัดสันติสุข

จากการวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดในด้านภัสสะสัปบายะด้วยหลัก SWOT ได้พบว่า วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางเพื่อการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่เป็นปัญหา เพื่อให้วัดธารน้ำไหล ได้พิจารณา นำไปปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นวัดที่เกิดสันติสุขมีความสมบูรณ์ทั้งภายในและภายนอกยิ่งขึ้นไป โดยมีแนวทาง ดังนี้

- ๑) การสื่อสารกับคณงานชาวเมียร์มา ควรมีการศึกษาภาษาอาเซียนโดยเฉพาะภาษาพม่า
- ๒) ด้านภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษควรมีการเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ทางวัดควรมีการให้ครูมาสอนภาษาอังกฤษ
- ๓) ควรแต่งตั้งคณะกรรมการคัดสรรเทศน์ธรรมะของหลวงพ่ก่อนที่จะเปิดในแต่ละวัน เพื่อให้ถูกต้องและเหมาะสมตามโอกาสต่างๆ
- ๔) การเทศน์หรือการเผยแพร่ธรรมะควรเลือกเพศวัยของผู้รับฟัง
- ๕) ควรมีการนำเทคโนโลยีมาปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ที่สุด
- ๖) เครื่องเสียงควรเปลี่ยนเป็นระบบที่นุ่มนวลชวนฟัง
- ๗) ผู้ที่จะอธิบายชี้แจงหรือนำพาชมวัดยังมีน้อย ควรมีการฝึกฝนพระภิกษุสามเณรทุกรูป ให้สามารถช่วยงานในส่วนนี้ให้มาก

จากแนวทางที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ในเบื้องต้น สามารถเขียนสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ปัญหา	แนวทางแก้ไข
๑. สื่อสารกับคนงานเมียร์มาไม่รู้เรื่อง	ควรศึกษาภาษาพม่า
๒. บุคลากรพูดภาษาอังกฤษได้มีน้อย	ควรให้ครูมาสอนภาษาอังกฤษ
๓. ไม่มีการคัดเลือกเสียงธรรมะก่อนเปิด	ควรตั้งคณะกรรมการคัดสรรเทศน์ธรรมะ
๔. ไม่มีการเลือกเทศน์ผู้ฟังธรรม	ควรมีการเลือกธรรมะมาสอนตามเทศน์
๕. เทคโนโลยีสำหรับการเผยแผ่มีน้อย	ควรนำเทคโนโลยีมาปรับประยุกต์
๖. เครื่องเสียงระบบเก่าเสียไม่ค่อยดี	ควรเปลี่ยนเป็นระบบเสียงนุ่มนวลชวนฟัง
๗. ผู้อธิบายหรือพาชมวัดมีน้อย	ควรฝึกพระภิกษุสามเณรให้สามารถอธิบายสิ่งต่างๆ ในวัดได้

แผนภูมิตารางที่ ๔.๓ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านภัสสะสปปายะ

กล่าวโดยสรุป วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ ปัญหาอุปสรรคในด้านภัสสะสปปายะ ซึ่งโดยภาพรวมถือว่ามีปัญหาน้อย ที่เป็นปัญหาอยู่ก็มีบ้างเล็กน้อยหรือเป็นปัญหาทั่วไป โดยเฉพาะเรื่องของการสื่อสารและการเผยแผ่ที่ต้องเป็นไปอย่างเหมาะสม ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือในการแก้ไขหลายฝ่ายด้วยกันจึงจะประสบผลสำเร็จ เพื่อให้วัดเป็นวัดที่นำความสันติสุขมาสู่ชุมชน ประเทศชาติ และสังคม ต่อไป

๔.๑.๔ หลักบุคคลสปปายะ

ด้านจุดแข็งและโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า จุดแข็งและโอกาสที่เกี่ยวกับบุคคลสปปายะที่เป็นลักษณะในด้านการบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรมวินัยเป็นที่พึงและเป็นแบบอย่างได้ของวัดธารน้ำไหลนั้น ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ว่า

ด้านจุดแข็ง

ผู้วิจัยพบว่าหลายประการด้วยกัน ที่สำคัญและโดดเด่นมีอยู่ ๖ ประการ คือ

- ๑) ประธานสงฆ์ และเจ้าอาวาส ช่วยสานต่องานหลวงพ่อพุทธทาสอย่างจริงจัง
- ๒) พระภิกษุสามเณรมีศรัทธาแน่น ตั้งมั่นในธรรมวินัย
- ๓) แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา ตั้งมั่นในหน้าที่ยึดหลักการทำงานคือการปฏิบัติธรรม
- ๔) พระภิกษุสามเณรโดยรวมมีอัธยาศัยดี

๕) มีที่พักสำหรับพระอาคันตุกะ โดยมีกติกาในเรื่องการพักอาศัยชัดเจน เช่น พระอาคันตุกะ ผู้ต้องประสงค์จะมาเยี่ยมชมวัด อนุญาตให้พักอยู่ไม่เกิน ๓ วัน ถ้าต้องการเพื่อการศึกษา และปฏิบัติเกินกว่า ๓ วัน ต้องได้รับพิจารณาจากเจ้าอาวาส หรือคณะกรรมการที่ตั้งไว้เพื่อกิจการนี้ โดยเฉพาะ แล้วแต่ละตกลงกันว่าจะให้อยู่นานเท่าไร เป็นต้น

๖) เจ้าอาวาสก็ไม่มีรถ เพราะวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ถือคติว่าผู้นำจะต้องนำด้วยการปฏิบัติให้ดูก่อน

ด้านโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า มีอยู่ ๘ ประการ คือ

- ๑) มีหลวงพ่พุททาสเป็นบุคคลต้นแบบ
- ๒) บุคลากรมีความเสียสละทำงานอุทิศตนเพื่อพระศาสนา และรู้หน้าที่
- ๓) บุคลากรมีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพและทักษะประสบการณ์
- ๔) บุคลากรมีความสมัครสมานสามัคคีช่วยงานพระศาสนาอย่างเต็มความสามารถ
- ๕) บุคลากรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยทำงานตามหลักที่หลวงพ่พุททาสได้วางหลักเอาไว้

๖) บุคลากรมีความหลากหลายด้านเชื้อชาติ โดยยึดถือหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และมีหลวงพ่พุททาสเป็นแบบอย่างในการใช้เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน จึงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๗) ผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสล้วนเป็นลูกศิษย์ตั้งแต่สมัยหลวงพ่พุททาสยังมีชีวิตอยู่ โดยมีอุดมการณ์ ทศนคติ ที่มีแนวทางพัฒนาไปตามแบบแผนที่หลวงพ่พุททาสได้วางไว้

๘) พระภิกษุสามเณรเป็นผู้มีอาจารย์วัตรตรงดงามเป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสของญาติโยม

จุดด้อยและปัญหาอุปสรรคด้านบุคคลสปปายะ

ผู้วิจัยพบว่า ในการบริหารจัดการด้านบุคลากร เป็นไปอย่างพอเหมาะ โดยเน้นการปฏิบัติธรรมมากกว่าการมานั่งพูดคุยกันในเรื่องต่างๆ ซึ่งเน้นหลักธรรมคำสั่งสอนของหลวงพ่พุททาสเป็นหลักซึ่งตรงกับแนวทางทางพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังพบกับปัญหาและอุปสรรคบ้างเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่องการพูดคุย การสื่อสาร หรือการเผยแพร่ ซึ่งผู้วิจัยได้พบจุดอ่อนหรือปัญหาอุปสรรคต่างๆ ไป โดยรวม คือ

- ๑) บุคลากรมีน้อย โดยเฉพาะด้านพระภิกษุสามเณร
- ๒) บุคลากรไม่ได้รับการฝึกในรูปแบบที่เหมือนกัน
- ๓) บุคลากรมีมาจากหลากหลายที่ แนวทางการปฏิบัติแต่ละบุคคลอาจไม่เหมือนกัน
- ๔) พระภิกษุสามเณรที่แตกฉานในพระธรรมวินัยและสามารถแสดงธรรมได้อย่างเข้าใจชัดเจน ยังมีน้อย

แนวทางการแก้ไขเพื่อเสริมสร้างวัดสันติสุข

จากการวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดในด้านบุคคลสปปายะด้วยหลัก SWOT ได้พบว่า วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางเพื่อการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่เป็นปัญหา เพื่อให้วัดธารน้ำไหล ได้พิจารณานำไปปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นวัดที่เกิดสันติสุขมีความสมบูรณ์ทั้งภายในและภายนอกยิ่งขึ้นไป โดยมีแนวทาง ดังนี้

๑) ควรให้มีการจัดโครงการบรรพชาอุปสมบททุกเดือน เพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนพระภิกษุสามเณร

๒) ควรมีการฝึกอบรมบุคลากรในรูปแบบลักษณะเดียวกัน เช่น มีอาจารย์สอนรูปเดียวกัน เป็นต้น

๓) การปฏิบัติหลากหลายแนวทางของแต่ละบุคคลถือเป็นเรื่องปกติธรรมดา เพราะจริตหรือพื้นฐานทางสังคมไม่เหมือนกัน ดังนั้น เพื่อให้เป็นรูปแบบเดียวกัน ควรมีกติกาที่ทุกคนเห็นพ้องตรงกันที่จะประพฤติปฏิบัติ

๔) ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรภายในวัดมีการศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการศึกษาพระธรรมวินัย จากสถาบันต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น

จากแนวทางที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ในเบื้องต้น สามารถเขียนสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ปัญหา	แนวทางแก้ไข
๑. บุคลากรมีน้อย	ควรจัดโครงการบรรพชาอุปสมบทอย่างต่อเนื่อง
๒. การให้การฝึกอบรมแต่ละคนมีความแตกต่างกัน	ควรฝึกอบรมบุคลากรในรูปแบบและทิศทางเดียวกัน
๓. บุคลากรมีหลากหลายเชื้อชาติ	ควรมีการตั้งกติกาในแนวทางที่ทุกฝ่ายยอมรับ
๔. บุคลากรที่แตกฉานพระธรรมวินัยมีน้อย	ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาเล่าเรียน

แผนภูมิตารางที่ ๔.๔ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านบุคคลสัปปายะ

กล่าวโดยสรุป วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคในด้านบุคคลสัปปายะ โดยภาพรวมถือว่ามีปัญหาเล็กน้อย ที่เป็นปัญหายุ่ก่เป็นปัญหาทั่วไปเล็กน้อย เนื่องจากได้อาศัยหลวงพ่พุทธทาสเป็นต้นแบบ ทำให้บุคลากรมีแบบอย่างที่ดีโดยการนำเอาหลักธรรมคำสอนของท่านไปประพฤติปฏิบัติ ทำให้เป็นพระภิกษุสามเณรเป็นที่น่าเคารพกราบไหว้ น่าเชื่อถือและสนทนาธรรมอย่างยิ่ง ทั้งนี้ หากเกิดปัญหาขึ้นก็ต้องอาศัยความร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาต่างๆ จึงจะประสบผลสำเร็จ ทำให้วัดเป็นวัดที่น่าความสันติสุขมาสู่ชุมชนประเทศชาติ และสังคม ต่อไป

๔.๑.๕ หลักโภชนะสัปปายะ

ด้านจุดแข็งและโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า จุดแข็งและโอกาสที่เกี่ยวกับโภชนะสัปปายะที่เป็นลักษณะในด้านการจัดการด้านอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคที่ถูกใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ทานไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภค เป็นไปตามแนวทางของหลวงพ่พุทธทาสที่มีลักษณะการทานเพื่อไม่ให้ยึดติดและเน้นการปฏิบัติธรรมเอาไว้ว่า “กินอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง” และคำขวัญของวัดที่ว่า “กิน

ข้าวจานแมว อาบน้ำในคู นอนกู่ไถ่หมา ฟังยุงร้องเพลง เป็นอยู่อย่างทาส มุ่งมาดความว่าง ทำอย่างตายแล้ว มีแก้วในมือ แจกของส่งตะเกียง เลี้ยงคนทั้งโลก” จากแนวคิดของวัดธารน้ำไหลดังกล่าวนี้ ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ว่า

ด้านจุดแข็ง

ผู้วิจัยพบว่า มีหลายประการด้วยกัน ที่สำคัญและโดดเด่นมีอยู่ ๑๓ ประการ คือ

- ๑) อาหารเยอะแยะมากมาย
- ๒) อาหารมีรสชาติที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม
- ๓) อาหารครบตามหลักโภชนาการคือครบห้าหมู่ เช่น มีอาหารสดใหม่ ผักผลไม้สะอาด

เป็นต้น

๔) กรรมวิธีในการปรุงอาหารสะอาดถูกสุขอนามัย

๕) โรงครัวสะอาด ไม่มีกลิ่นเหม็น

๖) การจัดการเศษอาหารและขยะ มีการจัดการแยกขยะอย่างเป็นระบบ ถูกต้องตามหลักสุขลักษณะ คือเน้นความสะอาด แยกขยะเป็นสัดส่วน จัดการขยะเป็นระบบ วางถังขยะเป็นที่ เป็นทางไม่ดูเกะกะ

๗) มีการจัดตั้งจุดน้ำดื่มบริโศกตามที่ต่างๆภายในวัด

๘) มีการฉันทหรือทานอาหารมือเดียว

๙) ฉันทพร้อมกัน เลิกพร้อมกัน

๑๐) มีเวลาฉันทหรือทานชัดเจน คือเวลาเช้า ๐๘.๐๐ น. เป็นต้นไป

๑๑) พิจารณาก่อนฉันทบิณฑบาต ใช้โรงฉันท, ลานหินโค้ง, ค่ายธรรมบุตร

๑๒) อนุโสนา หลังรับภัตตาหาร

๑๓) มีกิจกรรมตักบาตรสาธิต และการทำบุญต่างๆ

ด้านโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า มีอยู่ ๗ ประการ คือ

๑) วัตถุดิบในการนำมาทำอาหารถือว่าหาง่าย เพราะภาคใต้มีธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีสวนผัก ผลไม้ มากมาย และที่สำคัญใกล้กับทะเล

๒) ด้านหน้าวัดและบริเวณใกล้เคียงมีร้านขายอาหาร เช่น ไข่เค็ม เป็นต้น

๓) มีญาติโยมที่มีจิตศรัทธาอุปถัมภ์ทั้งอาหารและปัจจัยต่างๆอย่างต่อเนื่อง

๔) ผู้บริหารจัดการด้านอาหารหรือแม่ครัวมีความชำนาญการและมีประสบการณ์

๕) การบริหารจัดการด้านอาหารเน้นความเรียบง่าย ประหยัด พอประมาณ

๖) เน้นการบริการตนเอง คือเมื่อทานเสร็จ ก็ต้องล้างทำความสะอาดเอง และช่วยล้างภาชนะส่วนกลาง

๗) อาหารเน้นทานตามมีตามได้ ไม่มีการจัดพิเศษให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ถ้าต้องการทานต้องหาทานเอง^{๑๓}

^{๑๓}สัมภาษณ์ พระมหาจรัส อุปสนโต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

จุดด้อยและปัญหาอุปสรรคด้านโภชนาสะปายะ

ผู้วิจัยพบว่า ในการบริหารจัดการด้านอาหาร เป็นไปอย่างเหมาะสม พอเพียง เหมาะ สำหรับร่างกาย โดยเน้นการขบฉันเพื่อให้ธาตุพร่างกายสามารถอยู่ได้ เพื่อให้เหมาะแก่การปฏิบัติ ธรรม เป็นไปตามคำสั่งสอนของหลวงพ่พุทธทาสเป็นหลักที่มีความสอดคล้องกับแนวทางทาง พระพุทธศาสนา แต่ก็ยังพบกับปัญหาและอุปสรรคบ้างเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่องของอาหารการขบฉัน ซึ่ง ผู้วิจัยได้พบจุดอ่อนหรือปัญหาอุปสรรคต่างๆ ไป โดยรวมกล่าวคือ

- ๑) โรงครัวค่อนข้างไกลจากโรงฉันซึ่งลำบากในการขนย้าย
- ๒) ไม่มีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้เข้ามาใหม่ได้รู้จักสถานที่ทานอาหาร
- ๓) ผู้เข้ามาใหม่ออกไปทานอาหารข้างนอก ทำให้อาหารที่เตรียมเอาไว้เหลือเยอะ
- ๔) ไม่มีการจัดอาหารให้ถูกกับความต้องการของผู้ปฏิบัติธรรม เช่น บางคนต้องการ

มังสวิรัต

แนวทางการแก้ไขเพื่อเสริมสร้างวัดสันติสุข

จากการวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดในด้านโภชนาสะปายะด้วยหลัก SWOT ได้พบว่า วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางเพื่อการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่เป็นปัญหา เพื่อให้วัดธารน้ำไหล ได้พิจารณา นำไปปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นวัดที่เกิดสันติสุขมีความสมบูรณ์ทั้งภายในและ ภายนอกยิ่งขึ้นไป โดยมีแนวทาง ดังนี้

๑) ควรแก้ไขโดยการสร้างโรงครัวใกล้ๆ แต่ไม่ควรใกล้จนเกินไป เลือกในที่ที่เหมาะสม สะอาด ถูกสุขอนามัย เพราะหากเอาโรงครัวมาใกล้มาก ถ้าจัดการไม่ดี ก็จะกลายเป็นปัญหา มีทั้งเสียง กลิ่น เป็นต้น

๒) ควรมีการประชาสัมพันธ์แนะนำผู้เข้ามาใหม่ในเรื่องการทานอาหาร

๓) ควรแจ้งข้อกติกาตกลงกันสำหรับผู้ใหม่อย่างชัดเจน ในการมาทานอาหารที่โรงฉัน ตั้งแต่เริ่มสมัครเข้ามาปฏิบัติธรรม

๔) ควรมีการสำรวจความต้องการด้านอาหารของแต่ละบุคคล และจัดอาหารในที่ เดียวกันเพื่อให้เกิดความสามัคคีไม่แบ่งแยก แต่มีป้ายบอกชนิดอาหาร เช่น อาหารมังสวิรัต เป็นต้น

จากแนวทางที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ในเบื้องต้น สามารถเขียนสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ปัญหา	แนวทางแก้ไข
๑. โรงครัวค่อนข้างไกล	ควรสร้างโรงครัวใกล้ๆ แต่ไม่ควรใกล้มาก
๒. ผู้ใหม่ไม่รู้จักที่ทานอาหาร	ควรมีประชาสัมพันธ์ตั้งแต่เริ่มสมัคร
๓. ผู้ใหม่ออกไปทานอาหารข้างนอก	ควรมีกติกาตกลงกันอย่างชัดเจน
๔. ไม่ได้จัดอาหารถูกกับความต้องการของผู้ปฏิบัติ ธรรม	ควรสำรวจความต้องการของผู้ปฏิบัติธรรม ตั้งแต่เริ่มสมัคร และทำป้ายบอกชนิดอาหาร

แผนภูมิตารางที่ ๔.๕ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านโภชนาสะปายะ

กล่าวโดยสรุป วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ ปัญหาอุปสรรคในด้านโภชนะสัปายะ โดยภาพรวมถือว่ามีปัญหาไม่มาก ที่เป็นปัญหายุ่ก่เป็นปัญหา ทั่วๆไปมีเพียงเล็กน้อย เนื่องจากได้อาศัยหลวงพ่พุทธทาสเป็นต้นแบบโดยท่านได้วางแนวทางปฏิบัติ เอาไว้อย่างดี ภายใต้แนวคิดที่ว่า “กินเนื้อก็เป็นสัตว์ กินผักก็เป็นสัตว์ เราไม่กินทั้งเนื้อทั้งผัก แต่เรากิน อาหารไวย!” ด้วยแนวคิดและหลักการดังกล่าวจึงทำให้การบริโภคอาหารของผู้ปฏิบัติธรรมไม่เกิด ปัญหาทั้งในด้านร่างกายและด้านจิตใจ การประพฤติปฏิบัติธรรมจึงก้าวหน้าเพราะอาศัยการบริหาร จัดการด้านโภชนะสัปายะอย่างเหมาะสม

๔.๑.๖ หลักอตุสัปายะ

ด้านจุดแข็งและโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า จุดแข็งและโอกาสที่เกี่ยวกับอตุสัปายะที่เป็นลักษณะในด้านของสภาพดิน ฟ้าอากาศ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น ของวัดธารน้ำไหล นั้น ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ว่า

ด้านจุดแข็ง

ผู้วิจัยพบว่า มีหลายประการด้วยกัน ที่สำคัญและโดดเด่นมีอยู่ ๓ ประการ คือ

- ๑) วัดธารน้ำไหล มีภูเขา ป่าไม้ ต้นไม้มีนานาชนิดทั้งไม้ยืนต้นและล้มลุก ถือว่าธรรมชาติ ของวัดยังอุดมสมบูรณ์มาก
- ๒) ไม่หนาว ไม่ร้อน เกินไป ไม่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม
- ๓) วัดสะอาด ร่มรื่น เศษขยะมูลฝอยมีน้อยมาก

ด้านโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า มีอยู่ ๓ ประการ คือ

- ๑) วัดตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสม ลมพัดผ่านได้สะดวก
- ๒) อยู่ใกล้มหาสมุทรอินเดีย
- ๓) บริเวณใกล้เคียงไม่มีโรงงานส่งกลิ่นเหม็นหรือสิ่งที่เป็นมลพิษทางอากาศ
- ๔) มีธารน้ำไหลซึ่งไหลลงมาจากภูเขาตลอดทั้งปี

จุดด้อยและปัญหาอุปสรรคด้านอตุสัปายะ

ผู้วิจัยพบว่า ในการบริหารจัดการด้านอาหาร เป็นไปอย่างเหมาะสม พอเพียง เหมาะ สำหรับร่างกาย โดยเน้นการขบฉันเพื่อให้ธาตุในร่างกายสามารถอยู่ได้ เพื่อให้เหมาะแก่การปฏิบัติ ธรรม เป็นไปตามคำสั่งสอนของหลวงพ่พุทธทาสเป็นหลักที่มีความสอดคล้องกับแนวทางทาง พระพุทธศาสนา แต่ก็ยังพบกับปัญหาและอุปสรรคบ้างเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่องของดินฟ้าอากาศ ซึ่ง ผู้วิจัยได้พบจุดอ่อนหรือปัญหาอุปสรรคทั่วๆ ไป โดยรวม คือ

- ๑) มีช่วงฤดูฝนยาวนานระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึง มกราคมจะมีปริมาณฝนมากที่สุด ปริมาณฝนตลอดปีแปรผันค่อนข้างมาก

๒) อยู่ใกล้ถนนเส้นหลักของภาคใต้คือสายเซีย เลขที่ ๔๑ ทำให้มลภาวะทางอากาศมีปัญหายูบ้าง

- ๓) ฝนตกบ่อยทำให้น้ำท่วมบางพื้นที่
- ๔) ฝนตกทำให้การประกอบกิจกรรมลานหินโค้งและที่อื่นๆไม่สะดวก
- ๕) ฝนตกทำให้เกิดน้ำขังซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง
- ๖) พายุแรงทำให้ต้นไม้หักโค่นทับอาคารเสนาสนะ

แนวทางการแก้ไขเพื่อเสริมสร้างวัดสันติสุข

จากการวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดในด้านอุปสรรคด้วยหลัก SWOT ได้พบว่าวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางเพื่อการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่เป็นปัญหา เพื่อให้วัดธารน้ำไหล ได้พิจารณานำไปปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นวัดที่เกิดสันติสุขมีความสมบูรณ์ทั้งภายในและภายนอกยิ่งขึ้นไป โดยมีแนวทาง ดังนี้

๑) ช่วงฤดูฝนยาวนาน การจะแก้ไขให้ฝนหยุดตกคงเป็นไปได้ยาก เพราะเป็นเรื่องของธรรมชาติ แต่ควรจะมีวิธีเตรียมการป้องกันก่อนที่จะถึงฤดูฝนในแต่ละปี เช่น สร้างเสนาสนะให้มั่นคงแข็งแรงคุ้มแดดคุ้มฝนได้เป็นอย่างดี รักษาสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอ เป็นต้น

๒) วัดอยู่ติดกับถนน อากาศจากควนรถก็ดี จากฝุ่นละอองก็มี ย่อมมีการปลิวเข้ามาภายในวัด ทำให้ผู้อาศัยหรือผู้เข้ามาวัดได้รับรับอากาศที่ไม่สะอาด วิธีการป้องกันควรปลูกต้นไม้ด้านที่ติดถนนให้หนาพอสมควร เลือกทำกิจกรรมต่างๆอยู่เหนือลม

๓) น้ำท่วมควรมีการดูแลร่องระบายน้ำ เพื่อให้ น้ำได้ไหลอย่างสะดวก

๔) ควรหลีกเลี่ยงสถานที่โล่งแจ้งในการประกอบกิจกรรมช่วงฤดูฝน อาจจะสร้างอาคารอเนกประสงค์หลังใหญ่สำหรับใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆเฉพาะช่วงฤดูฝนหรือยามจำเป็น

๕) น้ำขังทำให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง ควรแนะนำให้ผู้อาศัยหรือผู้เข้ามาที่วัดพกยากันยุงมาด้วยหรือทางสำนักงานกลางควรมีเอาไว้ให้บริการอย่างเพียงพอ

๖) ควรสร้างอาคารให้ห่างจากต้นไม้ใหญ่และให้มั่นคงแข็งแรง เพื่อป้องกันพายุจากแนวทางที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ในเบื้องต้น สามารถเขียนสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ปัญหา	แนวทางแก้ไข
๑. ฝนตกยาวนาน	ควรสร้างเสนาสนะให้คุ้มแดดคุ้มฝนได้ดี และควรรักษาสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอ
๒. ควันรถ และฝุ่นละออง	ควรปลูกต้นไม้ให้เยอะๆ
๓. น้ำท่วม	ควรดูแลร่องระบายน้ำ
๔. ฤดูฝนลำบากเรื่องการใช้สถานที่โล่งแจ้งประกอบกิจกรรมต่างๆ	ควรหลีกเลี่ยงสถานที่โล่งแจ้งในช่วงฤดูฝน, ควรจะมีการสร้างอาคารอเนกประสงค์หลังใหญ่
๕. น้ำขังทำให้กลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง	ควรพยก้านยุงติดตัวไปทุกครั้ง ทางสำนักงานกลางควรเตรียมเอาไว้ให้บริการอย่างเพียงพอ
๖. พายุแรงต้นไม้หักโค่น	ควรสร้างอาคารให้ห่างจากต้นไม้ และสร้างอย่างมั่นคงแข็งแรง

แผนภูมิตารางที่ ๔.๖ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านอุปสรรค

กล่าวโดยสรุป วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคในด้านอุปสรรค โดยภาพรวมถือว่ามีปัญหาไม่มากนัก เพราะอากาศที่วัดธารน้ำไหลไม่หนาวไม่ร้อนมาก อากาศดีเพราะอาศัยสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเหมาะแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม แต่ก็อาจจะมีลำบากในช่วงฤดูฝนเพราะฤดูฝนจะยาวนานกว่าฤดูอื่น ดังนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจึงควรรักษาสุขภาพให้ดีและเตรียมอุปกรณ์ป้องกันฝนมาด้วย เช่น ร่ม เป็นต้น อากาศถึงจะดีมีความสบายมากแค่ไหน ถ้าไม่ระวังเรื่องสุขภาพก็อาจจะมีผลต่อการปฏิบัติธรรม แต่ขณะเดียวกันธรรมชาติก็ช่วยให้หายป่วยได้เช่นกัน ทั้งนี้ เพราะอาศัยอากาศที่ดีและการปฏิบัติที่เหมาะสม กล่าวคือ วัดธารน้ำไหลให้ทั้งสุขภาพคือความสบายให้ทั้งสุขภาพจิตคือความสุขใจ

๔.๑.๗ หลักอริยาบถอุปสรรค

ด้านจุดแข็งและโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า จุดแข็งและโอกาสที่เกี่ยวกับอริยาบถอุปสรรคที่เป็นลักษณะในด้านของประพฤติปฏิบัติธรรมหรือการเป็นอยู่ร่วมกันด้วยรูปแบบสังฆสมาคมคืทำให้อยู่กันอย่างสันติสุขของวัดธารน้ำไหลนั้น ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ว่า

ด้านจุดแข็ง

ผู้วิจัยพบว่ามีหลายประการด้วยกัน ที่สำคัญและโดดเด่นมีอยู่ ๔ ประการ คือ

- ๑) มีระบบการเป็นอยู่แบบสังฆสมาคมคื
- ๒) การประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักของพระธรรมวินัย
- ๓) ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองได้เต็มความสามารถ
- ๔) การปฏิบัติต่อกันไม่มีการบังคับด้วยอาชญา แต่อยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

ด้านโอกาส

ผู้วิจัยพบว่า มีอยู่ ๑๖ ประการ คือ

- ๑) มีธรรมชาติเอื้อเพื่อการฝึกปฏิบัติ
- ๒) มีช่วงเวลาจัดอบรมสำหรับชาวไทยและชาวต่างชาติชัดเจน และรับจำนวนจำกัด
- ๓) การจัดอบรมสำหรับชาวไทยมีรูปแบบการจัดเน้นคุณภาพ ไม่เอาปริมาณ รับจำนวน

จำกัด

- ๔) คนส่วนใหญ่ที่เข้าอบรมมักจะเคยอ่านหนังสือหลวงพ่อบุญทาสมาก่อน จึงง่ายต่อการ

แนะนำ

- ๕) ใช้การสอนแบบบูรณาการ
- ๖) เน้นปริยัติต้องเพียงพอ ปฏิบัติพอเป็นแนวทาง เพื่อให้ไปทำต่อ
- ๗) คนไทยใช้ปริยัติกับปฏิบัติเท่าๆ กัน
- ๘) ฝรั่งให้ปฏิบัติมากกว่า การให้ปริยัติ
- ๙) การปฏิบัติกำหนดให้ปิดวาจา (งดพูด) เก็บโทรศัพท์
- ๑๐) หากสงสัยสามารถสอบถามกับผู้บรรยาย มีการจัดช่วงเวลาในการสอบถาม
- ๑๑) การสวดมนต์เป็นการสวดมนต์แปล
- ๑๒) ชาวต่างชาติเน้นปฏิบัติไม่ต้องสวดมนต์ก็ได้
- ๑๓) การปฏิบัติมีทั้งแบบกลุ่มและแบบแยก
- ๑๔) มีการปฏิบัติตามความเหมาะสมเลือกปฏิบัติได้ตามอิริยาบถทั้ง ๔
- ๑๕) ไม่เน้นการสอบอารมณ์
- ๑๖) เน้นไม่ให้หลงในเรื่องวัตถุนิยม ไม่มีการใช้โทรศัพท์ ไม่มีการใช้โทรศัพท์ส่วนตัว

โทรศัพท์

จุดด้อยและปัญหาอุปสรรคด้านอิริยาบถสัปปายะ

ผู้วิจัยพบว่า ในการประพฤติปฏิบัติหรือการเป็นอยู่ร่วมกัน เป็นไปอย่างเหมาะสม เรียบง่าย เหมาะสำหรับร่างกาย โดยเน้นการบูรณาการให้สอดคล้องกับผู้ปฏิบัติ เน้นกิจกรรมให้เหมาะสมแก่เข้าถึงธรรมได้ง่าย เป็นไปตามคำสั่งสอนของหลวงพ่อบุญทาสและแนวทางพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังพบกับปัญหาและอุปสรรคบ้างเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่องของอาหารการขบฉัน ซึ่งผู้วิจัยได้พบจุดอ่อนหรือปัญหาอุปสรรคต่างๆ ไป โดยรวม คือ

- ๑) ผู้ที่เข้ามาฝึกปฏิบัติธรรมยังติดอยู่กับความสุขสบายจากที่บ้าน
- ๒) ผู้ปฏิบัติธรรมไม่เคารพกฎกติกาการปฏิบัติธรรม เช่น ทานข้าวเย็น
- ๓) ผู้ปฏิบัติธรรมอินทรีย์^{๑๔} ยังไม่มั่นคง
- ๔) การปล่อยให้ปฏิบัติเอง ทำให้บางคนไม่ปฏิบัติแล้วชวนคนอื่นคุย ส่งเสียงรบกวนคนอื่น
- ๕) มีพระภิกษุสามเณรนำพาปฏิบัติไม่น้อยเกินไป

อื่น

^{๑๔}อินทรีย์ หมายถึง อินทรีย์ ๕ ประการ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และ ปัญญา

๖) เนื่องจากเป็นวัดที่มีชื่อเสียง ทำให้มีคนเข้ามาเที่ยวชมอย่างพลุกพล่าน ทำให้เกิดเสียงดัง

แนวทางการแก้ไขเพื่อเสริมสร้างวัดสันติสุข

จากการวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดในด้านอิริยาบถสัปปายะด้วยหลัก SWOT ได้พบว่าวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางเพื่อการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่เป็นปัญหา เพื่อให้วัดธารน้ำไหล ได้พิจารณานำไปปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นวัดที่เกิดสันติสุขมีความสมบูรณ์ทั้งภายในและภายนอกยิ่งขึ้นไป โดยมีแนวทาง ดังนี้

- ๑) ผู้ปฏิบัติธรรมติดตามความสบาย ควรอำนวยความสะดวกให้ตามสมควรแต่ไม่ให้เกินพอดี
- ๒) ควรแจ้งกติกากฎการปฏิบัติให้ชัดเจนในวันสมัคร ถ้าทำตามกติกาได้ก็รับสมัคร ถ้ายังทำไม่ได้ก็ให้หากิจกรรมอย่างอื่นทำ เช่น บำเพ็ญประโยชน์ หรือเมื่อพร้อมแล้วค่อยมาสมัครใหม่
- ๓) ควรเลือกอบรมสั่งสอนตามอินทรีย์ของแต่ละบุคคล
- ๔) ควรแยกผู้ปฏิบัติธรรมที่ชอบคุยกินฝึกปฏิบัติเฉพาะ
- ๕) ควรให้พระภิกษุสามเณรมีส่วนร่วมในการนำพาปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้ให้ความสนใจและมีกำลังใจ
- ๖) คนพลุกพล่านมีเสียงดัง ควรให้พระภิกษุสามเณรนำพาผู้ที่เข้ามาจากที่ต่างๆ กลุ่มต่างๆ เดินชมวัดและอธิบาย เพื่อให้คนเหล่านั้นได้ฟังมากกว่าพูด เพื่อเสริมสร้างเพิ่มเติมสติปัญญา เป็นการมาวัดที่ได้ประโยชน์ที่สุด

จากแนวทางที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ในเบื้องต้น สามารถเขียนสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ปัญหา	แนวทางแก้ไข
๑. ติดสบาย	ควรอำนวยความสะดวกให้พอเหมาะ
๒. ไม่เคารพกฎกติกา	ควรแจ้งกติกาในวันสมัครให้ชัดเจน ทำตามกติกาได้ก็รับสมัคร
๓. อินทรีย์ไม่มั่นคง	ควรเลือกอบรมตามอินทรีย์ของแต่ละบุคคล
๔. คุยกิน	ควรแยกผู้ปฏิบัติที่ชอบคุยกิน
๕. ไม่มีพระภิกษุสามเณรนำปฏิบัติ	ควรให้พระภิกษุสามเณรได้นำพาปฏิบัติ
๖. คนพลุกพล่านเสียงดัง	ควรนำพากลุ่มคนต่างๆชมวัด เพื่อให้ฟังมากกว่าพูดคุยกิน

แผนภูมิตารางที่ ๔.๗ แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านอิริยาบถสัปปายะ

กล่าวโดยสรุป วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคในด้านอิริยาบถสัปปายะ โดยภาพรวมถือว่ากิจกรรมสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมและการเป็นอยู่ภายในวัด เป็นไปอย่างเหมาะสม เป็นการบูรณาการให้สอดคล้องกับจริตของผู้ปฏิบัติธรรม

เพราะผู้ปฏิบัติธรรมหรือคนที่เข้ามาในวัดต่างรู้หน้าที่ของตนเอง และรู้จักแนวทางการปฏิบัติของวัดเป็นอย่างดี ทำให้การแนะนำเรื่องต่างๆได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

๔.๒ การเสนอแนวทางการบริหารจัดการวัดสันติสุขตามหลัก POSDC

จากศึกษาการบริหารจัดการวัดของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนเพื่อเสนอเป็นแนวทางในการบริหารจัดการวัดอย่างสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ อันจะเป็นหลักการหรือแนวคิดที่เป็นมาตรฐานให้กับวัดอื่น ๆ และสามารถนำไปพิจารณาเพื่อการประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม โดยมีแนวทาง ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ การบริหารจัดการด้านอาคารสถานที่ (อาวาสสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑. การวางแผน

- ๑) ควรมีกรอบแนวคิดหรือทิศทางในการก่อสร้างด้านเสนาสนะอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายอย่างชัดเจน
- ๒) ควรมีการจัดระบบผังผัง มีการแบ่งโซนพื้นที่เป็นสัดส่วนและสอดคล้องกับสภาพการใช้งาน
- ๓) ควรมีการออกแบบอาคารที่มีลักษณะสามารถป้องกันยุงและสัตว์ร้ายต่างๆ ได้
- ๔) ควรกำหนดแผนการก่อสร้างอาคาร สถานที่พัก ห้องน้ำ ที่สามารถรองรับผู้เข้ารับการอบรมทั้งในปัจจุบันและอนาคต
- ๕) การออกแบบอาคาร ต้องคำนึงถึงระบบการระบายน้ำและการจัดการน้ำที่ดี
- ๖) การก่อสร้างอาคาร ควรมีการคำนึงถึงการป้องกันและแก้ไขปัญหาระง่อนปลวก ทั้งนี้ควรเน้นการก่อสร้างเสนาสนะที่เป็นคอนกรีต หรือการดูแลรักษาด้วยการทาน้ำมัน
- ๗) เพื่อความปลอดภัย ควรคำนึงถึงสร้างเสนาสนะให้ห่างไกลจากต้นไม้ และควรตัดกิ่งไม้ที่มีแนวโน้มจะหักโค่นในอนาคต
- ๘) ทิศทางในการสร้างอาคารสถานที่ ควรเน้นเสนาสนะและถาวรวัตถุที่ได้มาตรฐานและให้บริการได้ดี และมีสัญลักษณ์ทางธรรม เน้นความมั่นคงแข็งแรงเป็นที่ตั้ง
- ๙) เสนาสนะหรือสถานที่จะต้องมีความสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและวัฒนธรรมในชุมชนรอบข้าง

๒. การควบคุมดูแลและสั่งการ

- ๑) การใช้อาคารสถานที่ควรวางกฎระเบียบ เงื่อนไขและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เช่น ห้ามทำการเปลี่ยนอุปกรณ์หรือต่อเติมโดยไม่ได้รับอนุญาต
- ๒) ควรมีป้ายบอกสื่อสาร ประวัติการก่อสร้างและเป้าหมายหรือจุดประสงค์ของการใช้งาน

๓) ควรมีระบบทะเบียนทรัพย์สินหรือเอกสารเกี่ยวกับอาคารสถานที่เพื่อเป็นข้อมูลแก่ผู้สนใจ

๔) ควรมีจุดให้บริการสอบถามข้อมูลหรือติดต่อประสานงาน เพื่อการเข้าพักอาศัยในสถานที่ภายในวัด

๕) อาคารสถานที่จะต้องมีเจ้าหน้าที่คอยตรวจเช็ค ดูแลหรือรับผิดชอบอยู่เสมอ

๖) อาคารสถานที่จะต้องมีการปรับปรุง ซ่อมแซมอยู่เสมอเพื่อการพร้อมใช้

๗) จัดให้มีที่พักสำหรับพระอาคันตุกะ และกำหนดระเบียบกติกาในการพักชัดเจน

๓. ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า

๑) ควรมุ่งเน้นการใช้เสนาสนะหรืออาคารสถานที่ที่เป็นไปเพื่อการปฏิบัติธรรมหรือเผยแผ่ธรรม

๒) ควรให้ความสำคัญต่ออาคารและสถานที่ที่มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น และสวยงาม ด้วยธรรมชาติ พร้อมทั้งไม่เป็นที่หมักหมมของวัสดุเหลือใช้หรือขยะต่าง ๆ เศษขยะถุงพลาสติกควรมีให้น้อยที่สุด

๓) ควรสร้างอาคารสถานที่ที่เป็นเอกลักษณ์หรือเป็นจุดเด่นที่สำคัญของวัด

๔) ควรใช้สถานที่เพื่เป้าหมายสูงสุด คือ ใช้สำหรับการอบรมกรรมฐาน

๕) ควรเป็นสถานที่อำนวยความสะดวกสุขทุกภาคส่วน กล่าวคือ สร้างความสะดวกแก่ประชาชนในท้องถิ่นและห่างไกลได้หันเข้ามาใช้บริการที่เกี่ยวกับอาคารสถานที่ภายในวัด เพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องและส่งเสริมพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพราะมีอวาสสัปปายะที่ไม่ไกลนักไม่ใกล้นัก ไปมาสะดวกของชุมชนนั่นเอง

๖) ด้านอาคารต่างๆ ควรสร้างอย่างมั่นคงแข็งแรง และใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า เน้นการสร้างอย่างมีศิลปะแฝงไปด้วยปริศนาธรรม

๗) ควรเป็นศูนย์กลางของชุมชนรอบข้าง เป็นสถานที่ที่พึงพอใจ เป็นที่พัก ทางใจ เป็นที่รวมจิตใจของผู้คนในชุมชน

๘) อาคารสถานที่ควรเป็นศูนย์กลางเพื่อใช้เป็นสถานศึกษา ฝึกปฏิบัติธรรมและอบรมให้ความรู้ด้านธรรมะ และใช้เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของประชาชน โดยมีสภาพกลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่มีเสียงอึกทึก

๙) ควรใช้อาคารสถานที่ที่เป็นไปเพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา

๑๐) ควรเป็นสถานที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมและป้องกันอันตรายต่างๆ ของภิกษุสงฆ์ ซึ่งได้สอดคล้องกับหลักการในพระไตรปิฎกที่ว่า วิหารย่อมป้องกันหนาวร้อนและเนื้อร้าย ป้องกันงู และยุง ฝนในสิริฤดู ป้องกันลมและแดดอันร้อนกล้า เป็นที่หลีกเร้นอยู่เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้ง

๔.๒.๒ การบริหารจัดการการสัญจรทั้งภายในและภายนอกวัด (โคจรสัปปายะ) ควรมี
แนวทางการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑. การวางแผน

๑) การสร้างวัดควรเลือกสถานที่ที่สะดวกแก่การเดินทางของผู้ปฏิบัติธรรม อยู่ใกล้ๆ ถนนสายหลัก ซึ่งมีหลายวิธีหลายช่องทางที่จะเดินทางมาวัดได้อย่างสะดวก เช่น ใกล้สถานีรถไฟ รถทัวร์ เครื่องบิน และ รถส่วนตัว เป็นต้น

๒) การสร้างวัดต้องเป็นไปเพื่อการส่งเสริมธรรมชาตีสืบและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ รั้วรั้วไปด้วยต้นไม้พันธุ์

๓) ควรคำนึงถึงเส้นทางในการบินพาหนะที่ไม่ไกลจากชุมชน พระภิกษุสามเณรสามารถเดินออกไปรับบินพาหนะได้อย่างสะดวก

๔) ควรมีแผนการในการปรับภูมิทัศน์ ให้สอดคล้องกับภูมิประเทศและให้สอดคล้องกับการเป็นอยู่ของคนภายในวัด

๕) การจัดระบบการเดินทางติดต่อสื่อสารกันภายในวัด ทางวัดควรวางแผนในเรื่องกำหนดเวลาเข้าออก กำหนดประตูเปิดเข้าออกภายในวัด ควรกำหนดเขตห้ามยานพาหนะผ่าน เพื่อป้องกันเสียงรบกวนผู้ปฏิบัติธรรม ตลอดถึงห้ามยานพาหนะที่ได้รับอนุญาตผ่านเข้าออกในบางเขตพื้นที่ในวัดเพื่อป้องกันความปลอดภัย

๖) ควรมีลานจอดรถที่มีหลังคามุงบัง และแบ่งเขตอย่างชัดเจน เพื่อความสวยงามและเพื่อสะดวกต่อการบริหารจัดการ

๒. การควบคุมดูแลและสิ่งการ

๑) ควรจัดเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการต้อนรับผู้เดินทางมาสู่วัด ตลอดถึงคอยให้ข้อมูลข่าวสารภายในวัด เช่น เรื่องขอบเขตขนาดพื้นที่ แผนภูมิแผนผังสถานที่ภายในวัด ตลอดถึงคอยอธิบายกฎระเบียบข้อห้ามในการเดินทางตามจุดต่าง ๆ ภายในวัด

๒) ควรมีรถเตรียมเอาไว้คอยให้บริการรับส่งผู้มาปฏิบัติธรรม ตลอดถึงอำนวยความสะดวกแก่ภิกษุสามเณรผู้ต้องการเดินทางในระยะทางสั้น ๆ

๓) การสร้างเส้นทางเดินภายในวัด ควรคำนึงถึงการกีดขวางช่องทางของการระบายน้ำ เพื่อป้องกันน้ำท่วมขัง

๔) เมื่อมีอาคันตุกะมาพักที่วัด ควรพาผู้มาใหม่เที่ยวชมวัด จะได้รู้จักสถานที่ต่างๆ ตลอดเส้นทางเดินจากที่พักไปสู่อาคารสถานที่ได้ง่ายขึ้น

๕) ควรปลูกกำแพงต้นไม้ข้างถนนทางเดิน เพื่อการแบ่งเขต เพื่อเป็นแนวขอบถนนที่เห็นได้ชัดเจนและเพื่อความสวยงาม

๖) ควรปรับปรุงป้ายสถานที่ต่างๆ ให้ดูใหญ่ขึ้น ตัวหนังสือชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะป้ายบอกทิศทางของอาคารสถานที่ ห้องน้ำ ห้องพัก เป็นต้น

๓. ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า

- ๑) การเดินทางมาสู่วัดหรือภายในวัดควรสร้างความประหยัด เป็นสัดส่วน พร้อมทั้งยังต้องสร้างความสะดวก สบายในการเดินทางไปมาหาสู่กัน หรือง่ายต่อการเข้าสู่วัด
- ๒) ควรมีการเน้นทางเดินเท้าภายในวัดที่ไม่ลื่นล้ม และสะอาด ร่มรื่น เป็นธรรมชาติ เดินไปมาได้สะดวก พร้อมทั้งเน้นความปลอดภัยจากงูหรือสัตว์อันตรายต่าง ๆ
- ๓) ที่พักสำหรับพระภิกษุสามเณรหรือผู้มาปฏิบัติธรรมภายในวัด ควรอยู่บริเวณใกล้ๆ กัน ไม่ห่างไกลกันจนเกินไป จะได้ดูแลกันง่ายๆ เมื่อเกิดอาพาธหรือเหตุอื่นๆ ขึ้น ก็จะได้ดูแลได้ทันที กล่าวคือ คนมีอายุควรจัดที่พักที่มีทางเดินไปมาง่ายหรืออยู่ใกล้อาคารปฏิบัติธรรมหรือโรงอาหาร เป็นต้น
- ๔) ควรทำป้ายเตือนทางเดินที่อันตราย เพื่อความระมัดระวังร่วมกัน เช่น ทางเดินที่มีต้นไม้หักโค่นบ่อย หรือเป็นหลุม เป็นบ่อ และหน้าผาสูงชัน เป็นต้น

๔.๒.๓ การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ธรรม (ภัสสะสัปบายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑. การวางแผน

- ๑) เพื่อความเป็นระบบที่ยั่งยืนในการเผยแผ่หรือการเทศน์และการบรรยายธรรมะควรมีการวางแผนเกี่ยวกับกำหนดการ และรูปแบบการเทศน์หรือบรรยายที่หลากหลาย กล่าวคือ การอบรม การทำกิจกรรม การทำหนังสือ ทำ CD ที่บันทึกเสียงธรรมะ การบรรยายโอวาทก่อนฉันภัตตาหาร เป็นต้น
- ๒) ควรมีกำหนดนโยบายหรือเป้าหมายในการเทศน์การบรรยายที่เป็นภาษาต่างประเทศ เพื่อรองรับการอบรมต่อชาวต่างประเทศที่เข้ามาปฏิบัติธรรม
- ๓) ควรมีการวางแผนตารางวันเวลาในการปฏิบัติธรรม ตลอดถึงจำนวนของผู้เข้าปฏิบัติธรรม ซึ่งต้องสอดคล้องกับความสามารถของทางวัดที่จะให้การอบรม ส่วนหนึ่งก็เพื่อจะได้จัดการบรรยายหรืออบรมได้อย่างทั่วถึงกัน
- ๔) ควรมีการวางแผนการปฏิบัติหลักการหรือทิศทาง และรูปแบบการเทศน์ การบรรยายที่ได้มาตรฐานเดียวกัน กล่าวคือ การทำแผนโครงการการอบรมบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ด้านการเผยแผ่หรือการบรรยาย
- ๕) ควรมีหน่วยประชาสัมพันธ์งานต่างๆ เพื่อทำงานเชิงรุก หรือ รับเรื่องปัญหาและดำเนินการแก้ไขให้เรียบร้อย
- ๖) ควรมีสื่อธรรมะที่เกี่ยวกับหนังสือ เช่น ควรวางกรอบผลิตหนังสือธรรมะเป็นรายเดือน หรือแจกเป็นธรรมทาน
- ๗) ควรมีห้องสมุดประจำวัดสำหรับค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ
- ๘) ควรเน้นเอกลักษณ์ในการเผยแผ่ตามแนวทางปฏิบัติของบูรพาจารย์ที่ได้วางไว้ดีแล้ว
- ๙) ควรมีสถานที่และเจ้าหน้าที่เพื่อการสนทนาธรรม ด้วยความชัดเจนและเปิดเผย

๒. การควบคุมดูแลและสั่งการ

- ๑) ควรมีการเปิดเทปธรรมะทุกวัน โดยแบ่งเป็นภาคเช้า ภาคบ่าย และภาคค่ำ โดยให้สอดคล้องกับเรื่องราวและเหตุการณ์ในแต่ละวัน
- ๒) ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่คอยรับผิดชอบในการบรรยายธรรมะและการศึกษาพูดคุยกับผู้ปฏิบัติธรรม
- ๓) ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีทักษะด้านภาษาต่างประเทศ เพื่อคอยอบรมแนะนำสำหรับชาวต่างชาติ ทั้งนี้จะต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาภาษาต่างชาติให้แก่เจ้าหน้าที่
- ๔) ควรแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบความถูกต้องในรูปแบบของการเผยแผ่ตลอดถึงควรนำเทคโนโลยีหรือสื่อการสอนปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ที่สุด
- ๕) ควรปรับเปลี่ยนเครื่องเสียงให้ได้ยินกันทั่วถึงและมีน้ำเสียงที่นุ่มนวลชวนฟัง
- ๖) ควรมีการฝึกฝนอบรมเจ้าหน้าที่ด้านการเผยแผ่ เพื่อสร้างทักษะในการเทศน์หรือการบรรยาย เช่น การเข้าค่ายอบรมพุทธบุตร พุทธธรรม การจัดทำค่ายเด็ก ค่ายผู้ใหญ่
- ๗) ควรมีการพูดคุยหรือปรึกษาเรื่องราวปัญหาด้านการเผยแผ่อยู่เสมอ เช่น การสร้างภาพหรือรูปปั้นปริศนาธรรมที่เพิ่มมากขึ้น

๓. ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า

- ๑) เป็นการฝึกหรือสร้างครูบาอาจารย์ที่มีทักษะการพูดคุยสนทนาธรรมให้ข้อคิดด้านธรรมะได้เป็นอย่างดี
- ๒) ควรเน้นการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ พร้อม ๆ กับการสื่อสารด้านการพูดคุย
- ๓) การสื่อสารพูดคุยกัน เป็นการสื่อจุดมุ่งหมายหรือสาระสำคัญและปณิธาคำสอนที่ดีงามเอาไว้ พร้อมทั้งเป็นการฝึกหรือสร้างวัฒนธรรมแห่งการพูดคุยที่ประกอบไปด้วยธรรม ให้คนคุ้นเคยกับการเข้าวัด พูดไม่ส่งเสียงดัง
- ๔) ช่วยในการเข้าถึงธรรมะด้วยภาษาคน และภาษาธรรม โดยผ่านภาษาทั้งไทยและต่างชาติ
- ๕) เป็นการสร้างแนวทางการเทศน์หรือการเผยแผ่ธรรมะ ที่สอดคล้องกับเพศวัยของผู้รับฟัง

๔.๒.๔ การบริหารจัดการด้านบุคลากร (บุคคลสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. การวางแผน

- ๑) ควรมีการจัดวางเจ้าหน้าที่หรือพระสงฆ์ไว้คอยประจำที่สำนักงาน ควรเน้นหรือสรรหาบุคคลที่น่าศรัทธาเลื่อมใส และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
- ๒) ภาระหน้าที่ของประธานสงฆ์ และเจ้าอาวาส ควรช่วยสานต่องานของบูรพาจารย์ที่ดีอย่างจริงจัง

๓) ควรสร้างอุดมการณ์และปณิธานต่อพระภิกษุสามเณรรุ่นใหม่ให้มีศรัทธาแน่นตั้งมั่นในธรรมวินัย

๔) แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา ควรตั้งมั่นในหน้าที่โดยยึดหลักการทำงานคือการปฏิบัติธรรม

๕) ควรฝึกพระภิกษุสามเณรให้มีอัธยาศัยไมตรีที่ดี

๖) ผู้รับสนองงานเป็นเจ้าอาวาสรูปต่อไป ควรมีอุดมการณ์ ทศนคติ มีแนวทางที่สอดคล้องและพัฒนาไปตามแบบแผนที่ได้วางไว้

๒. การควบคุมดูแลและสั่งการ

๑) เจ้าอาวาสคือผู้นำจะต้องนำด้วยการปฏิบัติให้ดูก่อน

๒) ควรสร้างบุคลากรให้มีความเสียสละทำงานอุทิศตนเพื่อพระศาสนา และรู้หน้าที่

๓) ควรสร้างบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพและทักษะประสบการณ์ หรือส่งเสริมด้านการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม

๔) สร้างบรรยากาศให้บุคลากรมีความสมัครสมานสามัคคีช่วยงานพระศาสนาอย่างเต็มความสามารถ

๕) ควรสร้างบุคลากรให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยทำงานตามหน้าที่ของตนและเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้

๖) ควรให้ความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคลากรเจ้าหน้าที่ ให้เกิดยอมรับความหลากหลายด้านเชื้อชาติ ไม่เลือกปฏิบัติหรือเกิดการดูถูกเหยียดหยาม โดยยึดถือแนวทางปฏิบัติที่ดีร่วมกัน เพื่อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๗) ควรมีการฝึกอบรมบุคลากรในรูปแบบลักษณะการสอนในแนวทางเดียวกัน เช่น มีอาจารย์สอนรูปเดียวกัน เป็นต้น

๘) ควรมีการกำหนดกติกาที่ทุกคนเห็นพ้องตรงกันที่จะประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นรูปแบบเดียวกัน

๓. ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า

๑) มุ่งสร้างบุคลากรเจ้าหน้าที่เป็นบุคคลต้นแบบทางด้านผู้นำทางศาสนาที่ควรยกย่องเชิดชู สามารถที่จะไปเป็นผู้นำที่ใด ๆ ก็ได้

๒) เป็นการฝึกฝนพระภิกษุสามเณรเพื่อให้มีอาจารย์วัตรทั้งดงามเป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสของญาติโยม

๓) จัดโครงการบรรพชาอุปสมบททุกเดือน เพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนพระภิกษุสามเณร และสร้างศาสนทายาทให้มีคุณภาพและจำนวนมากยิ่งขึ้น

๔) มุ่งเน้นการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรภายในวัดมีการศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจังและเป็นวิชาการ

๔.๒.๕ การบริหารจัดการด้านอาหาร (โภชนาการ) ควรมีแนวทางการดำเนินการ
ดังต่อไปนี้

๑. การวางแผน

- ๑) ควรมีระบบอาหารที่มีอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง
- ๒) ควรสรรหาหรือหมุนเวียนรูปแบบอาหารที่มีรสชาติที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม
- ๓) ควรจัดอาหารครบตามหลักโภชนาการคือครบห้าหมู่ เช่น มีอาหารสดใหม่ ผักผลไม้ สะอาด เป็นต้น

- ๔) ควรมุ่งเน้นกรรมวิธีในการปรุงอาหารจะต้องสะอาดถูกสุขอนามัย
- ๕) ควรมุ่งเน้น มีการบริหารจัดการด้านอาหารเน้นความเรียบง่าย ประหยัด พอประมาณ
- ๖) ควรเน้นการบริการตนเอง คือเมื่อทานเสร็จ ก็ต้องล้างทำความสะอาดเอง และช่วย

ล้างภาชนะส่วนกลาง

- ๗) สร้างวัฒนธรรมการทานอาหารเน้นทานตามมีตามได้ ไม่มีการจัดพิเศษให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง
- ๘) ควรสร้างโรงครัวใกล้ๆ แต่ไม่ควรใกล้จนเกินไป เลือกในที่ที่เหมาะสม สะอาด ถูกสุขอนามัย

๒. การควบคุมดูแลและสั่งการ

- ๑) ควรให้มีโรงครัวที่สะอาด ไม่มีกลิ่นเหม็น
- ๒) ควรมีจัดการเศษอาหารและขยะ อย่างเป็นระบบ ถูกต้องตามหลักสุขลักษณะ ๓) ควรมีการจัดตั้งจุดน้ำดื่มเพื่อบริโภคตามที่ต่างๆภายในวัด
- ๔) ควรมีการฉันทหรือทานอาหารมือเดียว
- ๕) ควรหาแหล่งวัตถุดิบในการนำมาทำอาหารในที่ใกล้ๆ ประหยัด สะอาด สดใหม่
- ๖) ควรมีผู้บริหารจัดการด้านอาหารหรือแม่ครัวที่มีความชำนาญการและมีประสบการณ์
- ๗) ควรมีร้านสะดวกซื้อใกล้ๆ วัดเพื่อเป็นทางเลือกแก่ผู้มาปฏิบัติธรรม
- ๘) ควรมีการประชาสัมพันธ์แนะนำผู้เข้ามาใหม่ในเรื่องการทานอาหาร
- ๙) ควรแจ้งข้อกติกาตกลงกันสำหรับผู้ใหม่อย่างชัดเจน ในการมาทานอาหารที่โรงฉัน ตั้งแต่เริ่มสมัครเข้ามาปฏิบัติธรรม

๓. ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า

- ๑) ควรจัดให้มีการฉันทพร้อมกัน เลิกพร้อมกันเพื่อความสามัคคี และความเรียบร้อย
- ๒) ควรกำหนดเวลาฉันทหรือทานอย่างชัดเจน
- ๓) ควรมีการสวดบทพิจารณาอาหารก่อนฉันทบิณฑบาต
- ๔) ควรกล่าวอนุโมทนาและให้พร หลังรับภัตตาหาร
- ๕) ควรสร้างศรัทธาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ญาติโยมได้เลื่อมใสศรัทธาและอุปถัมภ์อาหาร และปัจจัยต่างๆ

๖) ควรมีการสำรวจความต้องการด้านอาหารของแต่ละบุคคล และจัดอาหารในที่เดียวกันเพื่อให้เกิดความสามัคคีไม่แบ่งแยก แต่มีป้ายบอกชนิดอาหาร เช่น อาหารมังสวิรัต

๔.๒.๖ การบริหารจัดการด้านอากาศและสภาพแวดล้อม (อุตุสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑. การวางแผน

๑) ควรบริหารจัดการวัดให้เป็นธรรมชาติที่สุด เช่น มีต้นไม้ แม่น้ำ เป็นต้น เพื่อช่วยสร้างอากาศที่ดีให้กับวัด

๒) ควรสร้างวัดในที่ที่ไม่หนาว ไม่ร้อน เกินไป เพื่อให้สภาพร่างกายไม่เจ็บป่วยง่าย

๓) ควรวัดตั้งให้อยู่ในทำเลที่เหมาะสม ลมสามารถพัดผ่านได้อย่างสะดวก ไม่อับชื้น

๔) ควรสร้างวัดใกล้ๆ แหล่งแม่น้ำ ด้วยอาศัยความชุ่มชื้นของน้ำทำให้สถานที่ไม่แห้งแล้ง หรือหรือร้อนจนเกินไป

๕) สร้างวัดในบริเวณที่ไม่มีโรงงาน เพื่อลดกลิ่นเหม็นหรือสิ่งที่เป็นมลพิษทางอากาศ

๒. การควบคุมดูแลและสั่งการ

๑) ควรจะมีวิธีเตรียมการป้องกันก่อนที่จะถึงฤดูฝนในแต่ละปี เช่น สร้างเสนาสนะให้มั่นคงแข็งแรงคุ้มแดดคุ้มฝนได้เป็นอย่างดี รักษาสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอ เป็นต้น

๒) อากาศมีมลพิษควรเลือกทำกิจกรรมต่างๆอยู่เหนือลม หรือเลือกทำกิจกรรมให้สอดคล้องกับฤดูกาล เช่น ควรหลีกเลี่ยงสถานที่โล่งแจ้งในการประกอบกิจกรรมช่วงฤดูฝน ควรมีการสร้างอาคารเอนกประสงค์หลังใหญ่สำหรับใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆเฉพาะช่วงฤดูฝนหรือยามจำเป็น

๓) ควรดูแลความสะอาดด้านสิ่งแวดล้อม มีการกำจัดสิ่งปฏิกูล หรือ ขยะอยู่บ่อยครั้ง

๓. ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า

๑) ควรแนะนำให้ผู้อาศัยหรือผู้เข้ามาที่วัด รู้จักบริหารร่างกายให้แข็งแรง รู้จักอาหารอากาศที่เหมาะสมแก่ตน

๒) การไม่นอน นั่ง หรือเดินนานมากเกินไป ปฏิบัติตามกฎที่วัดกำหนดให้

๓) เตรียมผ้าห่ม เครื่องนุ่งห่มให้สอดคล้องกับฤดูกาล หรือพกพาส่วนตัว หรือ ยากันยุงมาด้วย หรือทางสำนักงานกลางควรมีเอาไว้ให้บริการอย่างเพียงพอ

๔.๒.๗ การบริหารจัดการด้านกิจกรรมและโครงการ (อิริยาบถสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑. การวางแผน

๑) ควรมีกิจกรรมหรือโครงการที่เป็นไปแบบสังฆะสามัคคี

๒) ควรมีกิจกรรมหรือโครงการที่สอดคล้องหรือส่งเสริมตามหลักของพระธรรมวินัย

๓) ควรเน้นกิจกรรมหรือโครงการที่ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองได้เต็มความสามารถ

๔) ควรมีกิจกรรมหรือโครงการเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

๕) ควรเน้นกิจกรรมหรือโครงการสร้างธรรมชาติให้เอื้อต่อการฝึกปฏิบัติ

๖) ควรมีกำหนดช่วงเวลาจัดอบรมสำหรับชาวไทยและชาวต่างชาติให้ชัดเจน และรับจำนวนจำกัด

๒. การควบคุมดูแลและสั่งการ

๑) ควรจัดให้มีการจัดอบรมสำหรับชาวไทยมีรูปแบบการจัดเน้นคุณภาพ ไม่เอาปริมาณรับจำนวนจำกัด

๒) สำหรับชาวต่างชาติ ควรให้มีการฝึกอบรมด้านปริยัติอย่างเพียงพอ ด้านปฏิบัติพอเป็นแนวทาง เพื่อให้ไปทำต่อหลังการอบรม

๓) สำหรับชาวไทย ควรให้ใช้ปริยัติกับปฏิบัติเท่าๆ กัน หรือเน้นการสอนและกิจกรรมแบบบูรณาการ

๔) การปฏิบัติควรกำหนดให้ปีติวจา (งดพูด) เก็บโทรศัพท์

๕) ในกรณีสงสัยสามารถสอบถามกับผู้บรรยาย ควรมีการจัดช่วงเวลาในการสอบถาม

๖) สำหรับชาวไทย ควรมีการสวดมนต์แบบแปล เพื่อผ่อนคลายอริยาบถ

๗) สำหรับชาวต่างชาติให้เน้นการปฏิบัติไม่ต้องสวดมนต์

๘) ควรจัดให้มีการปฏิบัติทั้งแบบกลุ่มและแบบแยก

๙) ควรมีการปฏิบัติตามความเหมาะสมและอริยาบถ หรือเลือกปฏิบัติได้ตามอริยาบถสี่

๓. ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า

๑) ควรจัดกิจการหรือการอบรม โดยเลือกอบรมสั่งสอนตามอินทรีย์ของแต่ละบุคคล หรือแต่ละกลุ่มที่เข้าอบรม

๒) ควรแยกผู้ปฏิบัติธรรมที่ขอยุมาฝึกปฏิบัติเฉพาะที่หรือเฉพาะแนวทางปฏิบัติ

๓) ควรให้พระภิกษุสามเณรมีส่วนร่วมในการนำพาปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้ให้ความสนใจและมีกำลังใจ

๔) คนพลุกพล่านมีเสียงดัง ควรให้พระภิกษุสามเณรนำพาผู้ที่เข้ามาจากที่ต่างๆ กลุ่มต่างๆ เดินชมวัดและอธิบาย เพื่อให้คนเหล่านั้นได้ฟังมากกว่าพูด เพื่อเสริมสร้างเพิ่มเติมสติปัญญา

๕) ควรอำนวยความสะดวกให้บุคคลที่ไม่สะดวกในการปฏิบัติตาม โดยให้สมควรแต่ไม่ให้เกินพอดี เช่น คนที่นั่งลำบากให้ใช้ยืนหรือเดินแทน คนที่ยืนลำบากก็ให้นั่งในท่าที่สบาย

๖) ควรแจ้งกติกาการปฏิบัติให้ชัดเจนในวันสมัคร ถ้าทำตามกติกาได้ก็รับสมัคร ถ้ายังทำไม่ได้ก็ให้หากิจกรรมอย่างอื่นทำ เช่น บำเพ็ญประโยชน์ หรือ มอบหมายงานในด้านอื่น ๆ และเมื่อพร้อมแล้วค่อยมาสมัครใหม่

๔.๓ สรุป

จากการได้ใช้หลักทฤษฎี SWOT Analysis วิเคราะห์การบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักสี่ปายะ ๗ ทำให้ทราบแนวทางการบริหารจัดการวัดสันติสุข ซึ่งควรประกอบไปด้วยหลักสี่ปายะ ๗ เช่น ด้านอาวาส ควรมีการออกแบบวัดและทิศทางการก่อสร้าง ด้านโคจร ควรบริหารจัดการวัดให้ตั้งอยู่ในทำเลที่สะดวกแก่การเข้าถึง ด้านภัสสะ ควรมีการพูดคุยสนทนาปราศรัยหรือเผยแพร่ธรรมะพอเหมาะ เน้นการปฏิบัติมากกว่าการพูดคุย ด้านบุคคล มีปฏิปทาอาจารย์วัดตรงดงามน่าเคารพศรัทธาน่าเข้าใกล้พูดคุยสนทนาธรรมะ ด้านโภชนะ เครื่องบริโภคนกกายถูกใจเกื้อกูลต่อสุขภาพเหมาะสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม ด้านอุตุ สภาพะดินฟ้าอากาศเหมาะสม และ ด้านอิริยาบถ กิจกรรมการปฏิบัติธรรมหรือการเป็นอยู่เหมาะสม

การบริหารจัดการวัดตามแนวทางสี่ปายะดังกล่าวได้ช่วยให้วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ได้กลายเป็นวัดที่ผู้คนส่วนมากชื่นชอบศรัทธา ผลสะท้อนดังกล่าวได้เป็นเครื่องยืนยันว่าหลักสี่ปายะเป็นหลักการที่วัดทุกวัดจะต้องดำเนินการให้ครบทั้ง ๗ ข้อ พร้อมทั้งจะต้องทำการปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะว่าสภาพสังคม การเมืองและเศรษฐกิจได้มีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว วัดจึงจำเป็นต้องตั้งรับให้ทันต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น

ดังนั้น หลักการบริหารจัดการวัดตามหลักสี่ปายะ ๗ และหลักการวิเคราะห์ตามหลัก SWOT Analysis เพื่อค้นหาจุดอ่อน จุดแข็งของวัด ตลอดจนแนวทางแก้ไขเพื่อการเสริมสร้างพัฒนาวัดให้เป็นวัดแห่งสันติสุขตามหลัก POSDC เหล่านี้เป็นหลักการที่สร้างความสำเร็จในการดำเนินงานและแก้ไขปัญหาได้อย่างทันที่ ดังที่เห็นปรากฏเป็นประจักษ์ผลงานในวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) แล้วนั่นเอง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการองค์การสันติสุขตามหลักวิชาการทั่วไป ๒) เพื่อศึกษาการจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักสัปายะ ๗ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ ๗ สำหรับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และวัดหรือองค์กรอื่นๆ โดยมีประเด็นศึกษาในแนวคิดการบริหารจัดการองค์การตามหลักวิชาการทั่วไป และการศึกษาลงพื้นที่กรณีศึกษาการบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ ๗ การวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-interview) เป็นเครื่องมือในการรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการองค์การสันติสุขตามหลักวิชาการทั่วไปพบว่า การบริหารจัดการมีแนวคิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้นำกลุ่มและมีแนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย ซึ่งอาจเรียกว่าผู้บริหารและการบริหาร ตามลำดับ ในสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลอาศัยผู้นำหรือผู้บริหารที่ดี ทำให้สังคมมีความเจริญทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และการศาสนา สภาพเศรษฐกิจก็จัดได้ว่าอยู่ในขั้นดี มีทางคมนาคมที่ สะดวกทั้งทางน้ำและทางบก ภาพการณ์ทางการเมืองการปกครองไม่ค่อยจะมีการรบพุ่งกัน อันเป็นผลทำให้มีโอกาสในการที่พัฒนาทั้งทางสังคม และเศรษฐกิจ จึงปรากฏว่าสังคม ในยุคนั้นเป็นสังคมแห่งการแสวงหาทางด้านปัญญาความหลุดพ้น วัดในพระพุทธศาสนาก็ได้เริ่มมีการพัฒนามาแต่ครั้งโบราณกาลจากพื้นที่ที่เป็นป่ามาปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบสงัดและได้เพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติ ประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งต่อมาได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นภายในวัดโดยการมุงประโยชน์ใช้สอยทางศาสนาเป็นหลักและถือว่าการสร้างสิ่งเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญตามวิธีการทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น เพื่อปรับประยุกต์ให้เข้ากับสังคมตามยุคสมัยต่างๆ วัดจึงได้มีการพัฒนา กล่าวคือ การทำให้เจริญ ทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านระบบการทำงาน เพื่อต้องการให้ดีขึ้นกว่าเดิม เป็นการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพุทธบริษัท ๔ มีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ที่สำคัญเพื่อปมเพาะจิตใจให้เกิดความสงบสันติสุข พระพุทธศาสนาจึงเน้นการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ เมื่อตนเองได้รับการฝึกฝนทั้งภายในและภายนอกก็จะส่งผลดีต่อประเทศชาติและสังคม เป็นบุคลากรที่สำคัญของประเทศชาติ วัดจึงมีความสำคัญต่อคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ที่สำคัญการจัดการ

วัดในปัจจุบันเจ้าอาวาสทำหน้าที่หลักตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ การสร้างวัดในประเทศไทยนั้นมิเจตนาเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ในกิจการพระศาสนาตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประดิษฐาน เพื่อให้พระพุทธรูปศาสนาแพร่หลายสู่พลเมืองได้ทุกระดับชั้น และเพื่อให้คนในสังคมได้มีโอกาสเข้าถึงพระพุทธรูปศาสนาได้โดยสะดวกและทั่วถึง ขณะเดียวกันการพัฒนาวัดก็เกิดปัญหาทั้งในบทบาทของวัดและพระสงฆ์ ทั้งในด้านการดูแลรักษา และการปรับปรุงวัดให้เจริญขึ้น มีระเบียบเรียบร้อย สะอาด ทั้งนี้ ต้องอาศัยศักยภาพของวัดและบุคลากรภายในวัด รวมถึงศรัทธาความเลื่อมใสของสาธุชน ช่วยกันพัฒนา บำรุงรักษาวัด เน้นความพอเพียง สะอาด เหมาะสม เน้นประโยชน์ใช้สอยอย่างแท้จริงนำสู่ความเป็นวัดที่มีมาตรฐาน กล่าวคือเกื้อกูลต่อการเป็นอยู่และเกื้อกูลต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม วัดจึงต้องพัฒนาเน้นสะอาด สงบ และสว่าง สอดคล้องกับหลักสัปปายะ ๗ ที่เหมาะสมเกื้อกูลทั้งทางภายในและภายนอก สัปปายะ หมายถึง การสร้างสภาพเอื้อหรือเกื้อกูลต่อการประพฤติและปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการช่วยให้การพัฒนาตนเองได้รับผลอย่างเต็มที่จนบรรลุคุณงามความดีหรือเข้าถึงมรรคผลนิพพานตามหลักทางพระพุทธศาสนา หลักสัปปายะจึงจำเป็นสำหรับการพัฒนาตนเองในระดับต่างๆ จนถึงจุดสูงสุดคือนิพพาน การพัฒนาวัดให้สัปปายะก็ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดีนำไปสู่การเสริมสร้างองค์กรแห่งสันติสุข ทั้งนี้ต้องอาศัยหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงาน โดยผู้บริหารและผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ต้องประกอบด้วยหลักสัปปุริสบัญญัติ ๗ ประการ และหลักอภิธานิยธรรม ๗ ประการ

จากสาระของหลักธรรมข้างต้น จะเห็นว่า พระพุทธศาสนา อธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า ในสังคมมนุษย์ หรือปัจจัยแห่งสังคมในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน การพิจารณาด้วยความรู้เหตุรู้ผล รู้สภาพของโลก รู้จักรักรวมชาติ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการองค์กรที่ดีได้ สำหรับผู้บริหารจะนำหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์เข้ามาประกอบ หรือบูรณาการให้เข้ากับการบริหารจัดการสมัยใหม่ตามแนวทางการจัดการวัดสันติสุขด้วยหลักสัปปายะ ๗ ประการ ที่ถือว่าเป็นแนวทางที่พัฒนาให้เกิดความสงบสุขได้โดยเท่าเทียมกัน เพื่อเข้าสู่มิติของการบริหารงานในองค์กร ที่ยั่งยืน มีความมั่นคง และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล และสังคม

องค์กรหนึ่งที่มีแนวทางการบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ ๗ ได้แก่ วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) เป็นวัดที่มีหลักการบริหารจัดการภายใต้หลักการแนวคิดของหลวงพ่อบุญทาสที่ท่านยึดแนวทางหลักการตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

การจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามหลักสัปปายะ ๗ พบว่า วัดธารน้ำไหลยังมีการบริหารจัดการตามหลักธรรมวินัย คือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา สภาพโดยทั่วไปจึงมีลักษณะ ๓ ส. คือ สะอาด สว่าง สงบ และที่สำคัญการนำเอาหลักสัปปายะมาช่วยเกื้อหนุนเกื้อกูล และส่งเสริมในการบริหารจัดการวัดให้น่าอยู่ เป็นที่เกิดศรัทธาของญาติโยม ทำให้การเป็นอยู่ร่วมกันเพื่อฝึกฝนพัฒนาตนเองของพุทธบริษัท ๔ เกิดความผาสุกร่วมเย็นตามแนวทางของหลวงพ่อบุญทาสที่วางเอาไว้อย่างดี

ด้านอวาสสัปปายะ จะเน้นการอยู่กับธรรมชาติ มีภูเขา ต้นไม้ เป็นที่อาศัยเกื้อกูลแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งนี้ ก็ได้มีการสร้างอาคารสถานที่แฝงไปด้วยปริศนาธรรม ทำให้เกิดสติปัญญาแก่ผู้พบเห็น โดยอาศัยทั้งหลักพุทธศาสนานิกายเถรวาทและนิกายเซน ผสมผสานกันเพื่อเป็นสื่อ

สอนธรรมะ กลุ่มเกลาจิตใจของผู้พบเห็น กล่าวได้ว่าการบริหารจัดการในด้านนี้มีแนวคิดเน้นหลัก ๓ ป. ได้แก่ ประโยชน์ ประหยัด ปรีชาธรรม

ด้านโคจรสัปปายะของวัดธารน้ำไหล ถือว่าเป็นวัดที่สามารถเดินทางเข้าถึงได้ง่าย สะดวกสำหรับการเดินทาง มีหลากหลายช่องทางให้เลือกใช้บริการตามความสะดวกของแต่ละบุคคล

ด้านภัสสัปปายะของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ได้เน้นการเผยแผ่ธรรมะเป็นหลัก มีการตั้งหน่วยงานเพื่อการเผยแผ่โดยเฉพาะ ผู้รับการเผยแผ่ก็มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีสถานที่รองรับในการปฏิบัติธรรมแยกจากกันชัดเจน การปฏิบัติธรรมก็นั่งพูดคุยกันให้น้อย ปฏิบัติธรรมให้มาก โดยให้ผู้ปฏิบัติรู้จักระเบียบกติกาในการปฏิบัติธรรม โดยให้สอดคล้องกับการเป็นอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ

ด้านบุคคลสัปปายะ มีหลวงพ่พุททาสเป็นหลัก โดยท่านได้วางแนวทางที่ดีให้ศิษยานุศิษย์ได้ยึดถือปฏิบัติ จึงมีการสืบทอดเจตนารมย์จากรุ่นสู่รุ่น มีพระภาวนาโพธิคุณ(โพธิ์ จนทสโร) และพระอาจารย์สุชาติ ญาณทิโป เป็นบุคคลต้นแบบ ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาวัด ท่านมีปฏิปทาและอาจารย์ที่งดงาม การเป็นอยู่ด้วยหลักที่ว่า “อยู่อย่างต่ำ มุงกระทำอย่างสูง” ในด้านบุคคลสัปปายะของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีความพร้อมอย่างมากในการเป็นเนื้อนาบุญที่ดีแก่ญาติโยม การเป็นพระนักเผยแผ่ที่ดี หรือแม้แต่การปรึกษาหรือตอบปัญหาธรรมะต่างๆ ทางวัดธารน้ำไหลมีความพร้อมทุกประการ ทั้งนี้ เพราะอาศัยหลวงพ่พุททาสผู้เป็นต้นแบบที่ดี ทำให้รุ่นหลังมีแนวทางที่ดีได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

ด้านโภชนสัปปายะกล่าวคือด้านอาหาร วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) โดยภาพรวมแล้วมีอย่างเหมาะสม พอเพียง เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภค มีเวลาทานชัดเจน เน้นประโยชน์เกื้อกูลต่อร่างกาย แต่ไม่ให้เกิดในอาหาร ทุกอย่างไม่ว่าจะเนื้อหรือผักก็ล้วนแต่เป็นอาหาร ดังมีคำกล่าวของหลวงพ่พุททาสที่กล่าวเอาไว้ว่า “กินเนื้อก็เป็นสัตว์ กินผักก็เป็นสัตว์ เราไม่กินทั้งเนื้อไม่กินทั้งผัก แต่เรากินอาหารไวย!” และมีเป้าหมายในการกินคือ “กินอยู่อย่างต่ำ มุงกระทำอย่างสูง”

ด้านอุตุสัปปายะ มีสภาพอากาศและสภาพแวดล้อมของวัดไม่เป็นปัญหามากนัก มีธรรมชาติที่ร่มรื่น บรรยากาศไม่ร้อนมาก ไม่หนาวมาก เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม เรียกว่าเป็นไปตามหลัก ๓ ส. คือ สะอาด สว่าง สงบ เป็นที่ยังจิตให้เกิดความตั้งมั่นในการปฏิบัติธรรมและเข้าถึงธรรมหรือธรรมชาติได้โดยง่าย

ด้านอิริยสัปปายะของวัดเป็นไปอย่างเหมาะสมถูกต้องตามสมัยนิยม ถูกต้องตามจริตบุคคล โดยสอดคล้องเป็นไปกับหลักธรรมชาติที่หลวงพ่พุททาสได้วางแนวทางเอาไว้

จากการได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการองค์กรสันติสุขตามหลักวิชาการทั่วไป และหลักการจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตามแนวทางการบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ ๗ ด้วยการวิเคราะห์และเสนอแนวทางการแก้ไขตามหลักทฤษฎี SWOT Analysis พบว่า แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ สำหรับวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และวัดหรือองค์กรอื่นๆ ควรมีแนวทางตามหลักสัปปายะ ๗ คือ

ด้านอาวาสสัปปายะควรสร้างวัดให้เป็นดินแดนแหล่งความสงบร่มรื่น เป็นสถานที่ประพาสพิราหมจรรย์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชน เป็นแหล่งสถานศึกษาเรียนรู้ เป็นแหล่งชู

ธรรมะ เป็นแหล่งละอบายมุข เป็นแหล่งปลูกปลูกใจ เป็นแหล่งที่พึงหลบหลีกหนีภัยอันตรายจากภัยคือ กิเลสตัณหา ให้ออกห่างจากโลก โกรธ หลง อยู่แบบโล่งว่างโปร่งเย็น เข้าถึงนิพพานที่นี้เดี๋ยวนี้ และยังเป็นแหล่งให้บริการด้านธรรมะทั้งเสียง หนังสือ อาคารสถานที่ และอื่นๆ ทั้งนี้ต้องมีหลักการที่แสดงให้เห็นถึงความใส่ใจในการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างดี เน้นความสำคัญทุกมิติ สร้างวัดให้เกิดสันติสุข หรือเป็นแหล่งสันติภาพของพระสงฆ์และชุมชน มีการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางในการสร้างเสนาสนะ เพื่อรองรับกิจกรรมหรือรูปแบบของการศึกษา การปฏิบัติและเผยแผ่พระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการดูแลเสนาสนะให้มีความสะอาด ความเหมาะสม เป็นระเบียบ พร้อมทั้งสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และความคุ้มค่าต่อการใช้ประโยชน์

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคตามหลักสัปปายะทั้ง ๗ ซึ่งโดยภาพรวมถือว่ามีปัญหาน้อย ที่เป็นปัญหาอยู่ก็มีบ้างเล็กน้อยหรือเป็นปัญหาทั่วไป ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือในการแก้ไขหลายฝ่ายด้วยกันจึงจะประสบผลสำเร็จ เพื่อให้วัดเป็นวัดที่นำความสันติสุขมาสู่ชุมชน ประเทศชาติ และสังคม ต่อไป

จากศึกษาการบริหารจัดการวัดของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนเพื่อเสนอเป็นแนวทางในการบริหารจัดการวัดอย่างสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ อันจะเป็นหลักการหรือแนวคิดที่เป็นมาตรฐานให้กับวัดอื่น ๆ และสามารถนำไปพิจารณาเพื่อการประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม โดยมีแนวทาง ดังต่อไปนี้

ด้านอาคารสถานที่ (อวาสสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการ กล่าวคือ ๑) การวางแผน เช่น ควรมีการวางแผนในการสร้างอาคารสถานที่ มีการจัดระบบผังผัง มีการแบ่งโซนพื้นที่เป็นสัดส่วน เป็นต้น ๒) การควบคุมดูแลและสั่งการ เช่น ควรมีระบบทะเบียนทรัพย์สินหรือเอกสารเกี่ยวกับอาคารสถานที่เพื่อเป็นข้อมูลแก่ผู้สนใจ เป็นต้น ๓) ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า เช่น ควรมุ่งเน้นการใช้เสนาสนะหรืออาคารสถานที่เป็นไปเพื่อการปฏิบัติธรรมหรือเผยแผ่ธรรม ควรให้ความสำคัญต่ออาคารและสถานที่ที่มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น และสวยงามด้วยธรรมชาติ พร้อมทั้งไม่เป็นที่หมักหมมของวัสดุเหลือใช้หรือขยะต่าง ๆ เศษขยะมูลฝอยพลาสติกควรมีให้น้อยที่สุด เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการการสัญจรทั้งภายในและภายนอกวัด (โคจรสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการ ดังต่อไปนี้ ๑) การวางแผน เช่น การสร้างวัดควรเลือกสถานที่ที่สะดวกแก่การเดินทางของผู้ปฏิบัติธรรม อยู่ใกล้ๆถนนสายหลัก ซึ่งมีหลายวิธีหลายช่องทางที่จะเดินทางมาวัดได้อย่างสะดวก เช่น ใกล้สถานีรถไฟ รถทัวร์ เครื่องบิน และ รถส่วนตัว เป็นต้น ๒) การควบคุมดูแลและสั่งการ เช่น ควรจัดเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการต้อนรับผู้เดินทางมาสู่วัด ตลอดถึงคอยให้ข้อมูลข่าวสารภายในวัด เช่น เรื่องขอบเขตขนาดพื้นที่ แผนภูมิแผนผังสถานที่ภายในวัด ตลอดถึงคอยอธิบายกฎระเบียบข้อห้ามในการเดินทางตามจุดต่าง ๆ ภายในวัด เป็นต้น ๓) ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า เช่น ควรมีการเน้นทางเดินเท้าภายในวัดที่ไม่ลื่นลื่น และสะอาด ร่มรื่น เป็นธรรมชาติ เดินไปมาได้สะดวก พร้อมทั้งเน้นความปลอดภัยจากงูหรือสัตว์อันตรายต่าง ๆ เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ธรรม (ภัสสะสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการ ดังต่อไปนี้ ๑) การวางแผน เช่น ควรมีการวางแผนตารางวันเวลาในการปฏิบัติธรรม ตลอดถึงจำนวนของผู้เข้าปฏิบัติธรรม ซึ่งต้องสอดคล้องกับความสามารถของทางวัดที่จะให้การอบรมส่วนหนึ่งก็เพื่อจะได้จัดการบรรยายหรืออบรมได้อย่างทั่วถึงกัน ควรมีการวางกฎกติกา หลักการหรือ

ทิศทาง และรูปแบบการเทศน์ การบรรยายที่ได้มาตรฐานเดียวกัน กล่าวคือ การทำแผนโครงการการอบรมบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ด้านการเผยแผ่หรือการบรรยาย เป็นต้น ๒) การควบคุมดูแลและสั่งการ เช่น ควรแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบความถูกต้องในรูปแบบของการเผยแผ่ตลอดถึงควรนำเทคโนโลยีหรือสื่อการสอนปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ที่สุด ๓) ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า เช่น ควรเน้นการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ พร้อม ๆ กับการสื่อสารด้านการพูดคุย เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการด้านบุคลากร (บุคคลสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการดังต่อไปนี้ ๑) การวางแผน เช่น ควรสร้างอุดมการณ์และปณิธานต่อพระภิกษุสามเณรรุ่นใหม่ให้มีศรัทธาแน่วแน่ตั้งมั่นในธรรมวินัย ผู้รับสนองงานเป็นเจ้าอาวาสรูปต่อไป ควรมีอุดมการณ์ ทศนคติ มีแนวทางที่สอดคล้องและพัฒนาไปตามแบบแผนที่ได้วางไว้ เป็นต้น ๒) การควบคุมดูแลและสั่งการ เช่น เจ้าอาวาสคือผู้นำจะต้องนำด้วยการปฏิบัติให้ก่อน ควรสร้างบุคลากรให้มีความเสียสละทำงานอุทิศตนเพื่อพระศาสนา และรู้หน้าที่ ควรสร้างบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพและทักษะประสบการณ์หรือส่งเสริมด้านการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ควรมีการกำหนดกติกาที่ทุกคนเห็นพ้องตรงกันที่จะประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เป็นรูปแบบเดียวกัน เป็นต้น ๓) ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า เช่น มุ่งสร้างบุคลากรเจ้าหน้าที่เป็นบุคคลต้นแบบทางด้านผู้นำทางศาสนาที่ควรยกย่องเชิดชู สามารถที่จะไปเป็นผู้นำในที่ใด ๆ ก็ได้ ควรการฝึกฝนพระภิกษุสามเณรเพื่อให้มีอาจารย์วัตรที่งดงามเป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสของญาติโยม เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการด้านอาหาร (โภชนะสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการดังต่อไปนี้ ๑) การวางแผน เช่น ควรสรรหาหรือหมุนเวียนรูปแบบอาหารที่มีรสชาติที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมตามหลักโภชนาการคือครบห้าหมู่ สะอาดถูกสุขอนามัย เรียบง่าย ประหยัด พอประมาณ เป็นต้น ๒) การควบคุมดูแลและสั่งการ เช่น ควรมีจัดการเศษอาหารและขยะ อย่างเป็นระบบ ถูกต้องตามหลักสุขลักษณะ เป็นต้น ๓) ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า เช่น ควรจัดให้มีการฉันพร้อมกัน เล็กพร้อมกันเพื่อความสามัคคี และความเรียบร้อย ควรสร้างศรัทธาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ญาติโยมได้เลื่อมใสศรัทธาและอุปถัมภ์อาหารและปัจจัยต่างๆ เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการด้านอากาศและสภาพแวดล้อม (อตุสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการ ดังต่อไปนี้ ๑) การวางแผน เช่น ควรบริหารจัดการวัดให้เป็นธรรมชาติที่สุด เช่น มีต้นไม้ แม่น้ำ เป็นต้น เพื่อช่วยสร้างอากาศที่ดีให้กับวัด ควรสร้างวัดในที่ที่ไม่หนาว ไม่ร้อน เกินไปเพื่อให้สภาพร่างกายไม่เจ็บป่วย เป็นต้น ๒) การควบคุมดูแลและสั่งการ เช่น ควรจะมีวิธีเตรียมการป้องกันก่อนที่จะถึงฤดูฝนในแต่ละปี เช่น สร้างเสนาสนะให้มั่นคงแข็งแรงคุ้มแดดคุ้มฝนได้เป็นอย่างดี รักษาสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอ เป็นต้น ควรดูแลความสะอาดด้านสิ่งแวดล้อม มีการกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือ ขยะอยู่บ่อยครั้ง เป็นต้น ๓) ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า เช่น ควรแนะนำให้ผู้อาศัยหรือผู้เข้ามาที่วัด รู้จักบริหารร่างกายให้แข็งแรง รู้จักอาหาร อากาศที่เหมาะสมแก่ตน ผู้ปฏิบัติธรรมควรตระเตรียมผ้าห่ม เครื่องนุ่งห่มให้สอดคล้องกับฤดูกาล หรือพกพายาส่วนตัว หรือ ยากันยุงมาด้วย หรือทางสำนักงานกลางควรมีเอาไว้ให้บริการอย่างเพียงพอ เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการด้านกิจกรรมและโครงการ (อิริยาบถสัปปายะ) ควรมีแนวทางการดำเนินการ ดังต่อไปนี้ ๑) การวางแผน เช่น ควรมีกิจกรรมหรือโครงการที่เป็นไปแบบสังฆะสามัคคี ควรมีกิจกรรมหรือโครงการที่สอดคล้องหรือส่งเสริมตามหลักของพระธรรมวินัย เป็นต้น ๒)

การควบคุมดูแลและสั่งการ เช่น ควรจัดให้มีการจัดอบรมสำหรับชาวไทยมีรูปแบบการจัดเน้นคุณภาพ ไม่เอาปริมาณ รับจำนวนจำกัด สำหรับชาวต่างชาติ ควรให้มีการฝึกอบรมด้านปริยัติอย่างเพียงพอ ด้านปฏิบัติพอเป็นแนวทาง เพื่อให้ไปทำต่อหลังการอบรม เป็นต้น ๓) ด้านเป้าหมายและความคุ้มค่า เช่น คนพลุกพล่านมีเสียงดัง ควรให้พระภิกษุสามเณรนำพาผู้ที่เข้ามาจากที่ต่างๆ กลุ่มต่างๆ เดินชม วัดและอธิบาย เพื่อให้คนเหล่านั้นได้ฟังมากกว่าพูด เพื่อเสริมสร้างเพิ่มเติมสติปัญญา ควรอำนวยความสะดวกให้กับบุคคลที่ไม่สะดวกในการปฏิบัติตาม โดยให้สมควรแต่ไม่ให้เกินพอดี เช่น คนที่นั่งลำบากให้ใช้ยืนหรือเดินแทน คนที่ยืนลำบากก็ให้นั่งในท่าที่สบาย เป็นต้น

การบริหารจัดการวัดตามแนวทางสัปปายะดังกล่าวได้ช่วยให้วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ได้กลายเป็นวัดที่ผู้คนส่วนมากรู้จักและคุ้นเคยเป็นอย่างดี ผลสะท้อนดังกล่าวได้เป็นเครื่องยืนยันว่า หลักสัปปายะเป็นหลักการที่เกิดสันติสุขภายในวัด ควรที่วัดทุกวัดจะต้องดำเนินการให้ครบทั้ง ๗ ข้อ พร้อมทั้งจะต้องทำการปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะว่าสภาพสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วัดจึงจำเป็นต้องตั้งรับให้ทันต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้

แม้ว่าแนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ ในงานวิจัยนี้จะเป็นกรณีศึกษาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาและอุปสรรค ของการจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) แต่ก็ยังเป็นแนวทางที่สามารถนำมาปรับใช้ได้กับการบริหารจัดการวัดหรือองค์กรได้ทุกองค์กร สำหรับการนำไปใช้นั้น ผู้วิจัยได้เสนอแนะให้ลำดับแรกวัดต้องสำรวจวิเคราะห์บริบทขององค์กรให้รอบด้านในเรื่องของสัปปายะทั้ง ๗ นำมาแยกกลุ่มของบริบทที่ได้ แยกตามทฤษฎี SWOT Analysis ได้แก่ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาและอุปสรรค เพื่อจะได้ทราบแนวทางในการพัฒนาองค์กรของตนเอง ผู้นำในองค์กรควรมีการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการวัดมีการวางแผน ความคุมสั่งการ และการกำหนดเป้าหมายและความคุ้มค่า ในการบริหารจัดการและพัฒนาองค์กรอย่างเป็นรูปธรรม ควรนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปศึกษาและประยุกต์แนวทางการจัดการวัดเพื่อความสันติสุขแก่วัดหรือองค์กรของตน ทั้งนี้ ควรเริ่มต้นศึกษาดูงานที่วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) และนำแนวทางที่งานวิจัยได้นำเสนอไปปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของวัด

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ศึกษาการนำแนวทางการจัดการวัดสันติสุขไปทดลองกับวัดและการประเมินผลสัมฤทธิ์ในด้านความสุขหลังการนำไปปรับใช้ในวันวัด

๒) ศึกษาการนำแนวทางการจัดการวัดสันติสุขไปใช้เพื่อพัฒนาวัดและศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของวัดที่นำไปประยุกต์ใช้

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. แผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๖.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

กรมการศาสนา. ก.คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน, ๒๕๔๒.

กรมการศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๐.

กรุณา - เรืองอุไร กุศลาลัย. อินเดียสมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๓๒.

กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๔.

กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา. คู่มือการพัฒนาวัด อุทยานการศึกษาในวัด ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕.

กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓.

คณะกรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัด กาญจนบุรี.

“แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดกาญจนบุรี”. รายงานผลการวิจัย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓.

คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. “การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”. รายงานการวิจัย. สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๕๖.

คณิงนิตย จันทบุตร. **สถานภาพและบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์กลุ่มประสานงานด้านการศึกษาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒.

เฉียบ ไทยยิ่ง. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

กรณีศึกษา : ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **รายงานการวิจัย**.

กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

ชำเรือง วุฒิจันทร์. **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

ชิต ภิบาลแทน. **ชีวิตและงานของพุทธทาส**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๒๐.

จิตยา สุวรรณขุ. **“สังคมวิทยา” ในวิทยาศาสตร์สังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัย สถาบัน

บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๗.

ติน ปรัชญพฤทธิ. **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ที. ดับบลิว.ริส เดวิดส. **พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป**. แปลโดย สมัย สิงหศิริ. กรุงเทพมหานคร:

อามโร. **วัดพัฒนา. ๔๕**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕.

ธรรมสภา. **ตามรอยปณิธานแห่งธรรมพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๘.

นภดล รมโพธิ์. **การวัดผลองค์กร แบบสมดุล**. กรุงเทพมหานคร: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

บุญทัน ดอกไธสง. **การจัดองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราช. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

วิทยาลัย, ๒๕๓๗.

บุญเลิศ โสภา. **วัดพัฒนา. ๔๘**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๘.

ปรีชา กันธิยะ. **การพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน ประจำปี ๒๕๕๐ นำมิติศาสนาสู่**

วิถีชีวิตที่มั่นคงเพื่ออนาคตที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์

การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐.

_____. **แผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ทรรณะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สามัคคี

สาส์นจำกัด, ๒๕๔๐.

พระครูนิวาสธรรมขันธ์ (เจริญ มุนิจาริ). **วัดพัฒนา. ๕๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒.

พระครูพิมลธรรมภาณี (ดำเนิน อตถจาริ). **วัดพัฒนา. ๔๕**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

๒๕๔๕.

พระเทพปริยัติสุธี (อาทร อินทปญโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบัน

พระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบัน

พระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). วัดพัฒนา. ๕๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____. พุทธธรรม ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

พระพุทธศาสนาของธรรมสภา . ๒๕๕๔). หน้า ๔๓๑-๔๓๒.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. วิถีสู่สันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๕๔.

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี). การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน. ในธรรมปริทัศน์

๔๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระประชา ปสนนธมฺโม. เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ โกมลคีมทอง, ๒๕๕๕.

พระพุทฺธโฆสจารย์. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภ

มหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๖. Taiwan: The Corporate body of the Buddha
Educational Foundation, ๒๕๔๘.

พระมหาอรุณ อธิปญฺโญ และคณะ. “พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท”. การแสวงหาเส้นทางการพัฒนา

ชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความ

ขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ รุติญาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระราชธรรมโมลี (สมศักดิ์ ฐิริปญฺโญ). วัดพัฒนา. ๔๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๔๓.

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ). การจัดสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสฺสจิตฺโต). วัดพัฒนา. ๔๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๔๓.

พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ). **วิปัสสนานัย เล่ม ๑**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม. ป.ธ. ๙. Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธसारากว้างศ์ เรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอเซ็นเตอร์, ๒๕๔๘.

พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร สระคำ). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พุทธทาสภิกขุ. **พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____. **วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๙.

_____. **หลักธรรมที่แสดงถึงความว่าง**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. ๒๕๔๒.

ไพบูลย์ ช่างเรียน. **วัฒนธรรมการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์. ๒๕๓๒.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วิญญาน ธัญญาภรณ์ ภูทอง.จาก **พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาส อินทปัญโญ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. สำนักพิมพ์ วทพ, ๒๕๔๑.

วิทยากร เชียงกุล. **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉับไกร, ๒๕๒๗.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. **การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทร์เพช, ๒๕๔๕.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทร์เพช, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระมหาธีรราชมงคลาจารย์ (ช่วง วรปัญญา). **วัดพัฒนา. ๕๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

สมทรง บุญฤทธิ์ และคณะ. **ชีวิตและงานของหลวงตาใส สิวญาโณ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เฟื่องฟ้า, ๒๕๔๐.

สมพงศ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.

สมานจิต ภิรมย์รัตน์. **วัดพัฒนา. ๔๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถะมานะ. **“พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์”**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สามลดา, ๒๕๕๓.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

สัมพันธ์ ก้องสมุทร. **พุทธทาส นาคารชุนแห่งเถรวาท**. กรุงเทพฯ: โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๐.๒๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ. **รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๔.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. **บทบาทของวัดที่เคยมีและพึงต้องมีต่อสังคมภาคใต้ ของดีวัดมัชฌิมาวาส**.

สงขลา: โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒.

เสนาะ ตีเยาว์. **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

อมร รักษาสมัย และ ชัดติยา กรรณสูต. **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**.

กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕.

อินตา ศิริวรรณ. **พระพุทธศาสนากับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, ๒๕๕๐.

(๒) บทความ :

กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว. “การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว”. จุลสารการท่องเที่ยว. ฉบับปีที่ ๑๘ เล่มที่ ๔. (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๔๒). หน้า ๔๙ - ๕๒.

จันทรานี สงวนนาม. **เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง**.

(กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖). หน้า ๔.

พระธรรมราชานุวัตร (กมลโกวิท). “วัดของเรา”. ใน **ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย**. (ม.ป.ท., ๒๕๓๔). หน้า ๑๖๐.

(๓) จุลสาร :

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. “วัดกับการท่องเที่ยว”. จุลสารการท่องเที่ยว. ฉบับปีที่ ๑๑ เล่มที่ ๓ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๓๕). หน้า ๔๗ - ๔๘.

ประวัติท่านพุทธทาส คัดจากหนังสือ พุทธศาสนา ปีที่ ๖๗ เล่ม ๒ พุทธศักราช ๒๕๔๒.

(๔) งานวิจัย :

ฐิตพร สะสม. “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค. “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระครูโพธิสิริวัตร (พยนต์ พุทฺธสีโล). “ศึกษาวิเคราะห์การจัดองค์กรในพุทธศาสนาเถรวาท :

กรณีศึกษาวัดหนองป่าพง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาสมชายเจริญกิจ. “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและ
กิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดใน
สังคมไทยในปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

พระมหาสวนทรา ธรรมจารี. “การศึกษาวิเคราะห์หลักศิลปะตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระยุพธนา รมณียธมโม (แก้วกัณหา) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดการองค์กระณะสงฆ์ในสมัย
พุทธกาล.” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

(๕) สัมภาษณ์แบบทางการ :

สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุชาติ ปญญาทีโป, เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระมหาจรัส อุปสนโต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระสิงห์ทอง เขมियो, อดีตพระอุปัชฌาย์ท่านพุทธทาสและ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล,
๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระอาจารย์เมธี สุเมธโส, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระภาวนาโพธิคุณ (โพธิ์ จันทสโร), อดีตเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช, เลขานุการมูลนิธิหอยจืดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ,
๕ มกราคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ คุณเมตตา พานิช, ไวยาวัจกรวัดธารน้ำไหล, ๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

(๖) สัมภาษณ์แบบไม่ทางการ :

สัมภาษณ์ นางสาวทิพวรรณ เงินสุข, ข้าราชการสุราษฎร์ธานี, ๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นางสาวพรพรรณ กระสิน, พนักงานบริษัทประกันคัมภีร์ สุราษฎร์ธานี, ๖ ธันวาคม
๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นางสาวพิมรัตน์สา ไยริส, พนักงานขายรถ บริษัทฮอนด้า สุราษฎร์ธานี, ๖ ธันวาคม
๒๕๕๗.

(๗) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

นางสาวสาวิตรี ทองลี. แผนที่เส้นทางไปสวนโมกข์. ออนไลน์. แหล่งที่มา: http://watsuanmok.blogspot.com/2012/02/blog-post_9746.html [๕ มกราคม ๒๕๕๘].

ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://www.siamfreestyle.com/forum/index.php?showtopic=109&mode=threaded&pid=13262> [๓ มกราคม ๒๕๕๘].

ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/สวนโมกขพลาราม> [๓ มกราคม ๒๕๕๘].

๒. ภาษาอังกฤษ

Ernest Dale. **Management : Theory and practice**. New York: McGraw Hill, 1973.

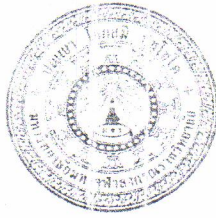
Harold D. Koontz. **Principle of Management**. New York: McGraw-Hill, 1972.

Batten.T.R. **Community and Their Development**. London: Oxford University Press, 1959.

ภาคผนวก ก.

หนังสือขออนุญาตให้นิติสัมพันธ์เก็บข้อมูลการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๖.๒/ ก.๒๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

พศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระอาจารย์สุชาติ ปณฺญาทีโป เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

ด้วย พระวีระศักดิ์ ขยธมโม นามสกุล สุวรรณวงศ์ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๕๐๒๔ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการวัดอย่างสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ต.เสม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมข้อมูลนามประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์) ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์นิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานกับท่านโดยตรง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการสถาบันภาษา มจร

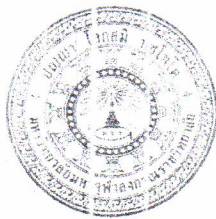
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา
โทร. ๐๙๙-๙๒๔-๕๔๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙
ผู้ประสานงาน: พระมหาวุฒิเมธัส วุฑฺฒิเมโธ โทร.๐๙๖-๑๘๕-๓๖๕๙
พระวีระศักดิ์ ขยธมโม(สุวรรณวงศ์) นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๗-๐๗๙-๙๕๕๑

ที่ ศธ ๖๑๐๖.๒/ ก.๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

พศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระมหาจรัส อุปสนโต หัวหน้าฝ่ายเผยแผ่วัฒนธรรมน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

ด้วย พระวีระศักดิ์ ขยธมโม นามสกุล สุวรรณวงศ์ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา
เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๕๐๒๔ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการวัดอย่างสันติสุข
ตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ต.เสม็ด อ.ไชยา
จ.สุราษฎร์ธานี” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมข้อมูลนำมา
ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์) ได้
ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วน
วัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์นิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานกับท่านโดยตรง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

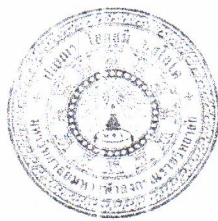
(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการสถาบันภาษา มจร
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา
โทร. ๐๙๙-๙๒๔-๕๔๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙
ผู้ประสานงาน: พระมหาวุฒิเมธส์ วุฑฺฒิเมโธ โทร.๐๙๖-๑๘๕-๓๖๕๙
พระวีระศักดิ์ ขยธมโม(สุวรรณวงศ์) นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๗-๐๗๙-๙๕๕๑

ที่ ศธ ๖๑๐๖.๒/ ก.๒๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระอาจารย์สิงห์ทอง เขมियो อดีตพระอุปัชฌาย์พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

ด้วย พระวีระศักดิ์ ขยธมโม นามสกุล สุวรรณวงศ์ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๕๐๒๔ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการวัดอย่างสันติสุข ตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ต.เสม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์) ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วน วัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์นิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานกับท่านโดยตรง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

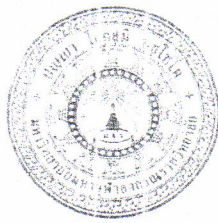
(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการสถาบันภาษา มจร
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา
โทร. ๐๙๙-๙๒๔-๕๔๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙
ผู้ประสานงาน: พระมหาวุฒิเมธส์ วุฑฺฒิเมโ โทร.๐๙๖-๑๘๕-๓๖๕๙
พระวีระศักดิ์ ขยธมโม(สุวรรณวงศ์) นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๗-๐๗๙-๙๕๕๑

ที่ ศธ ๖๑๐๖.๒/ว.๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระอาจารย์เมธี สุเมธโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

ด้วย พระวีระศักดิ์ ขยธมโม นามสกุล สุวรรณวงศ์ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา
เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๕๐๒๔ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการวัดอย่างสันติสุข
ตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ต.เสม็ด อ.ไชยา
จ.สุราษฎร์ธานี” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมข้อมูลนำมา
ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์) ได้
ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วน
วัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์นิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานกับท่านโดยตรง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการสถาบันภาษา มจร
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

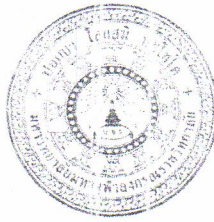
สำนักงานโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา

โทร. ๐๙๙-๙๒๔-๕๔๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

ผู้ประสานงาน: พระมหาวุฒิเมธส์ วุฑฒิเมโ โทร.๐๙๖-๑๘๕-๓๖๕๙

พระวีระศักดิ์ ขยธมโม(สุวรรณวงศ์) นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๗-๐๗๙-๙๕๕๑

ที่ ศธ ๖๑๐๖.๒/ ก.๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระภิกษุโพธิคุณ (โพธิ์ จนทสโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

ด้วย พระวีระศักดิ์ ขยธมโม นามสกุล สุวรรณวงศ์ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๕๐๒๔ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการวัดอย่างสันติสุข ตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ต.เสม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมข้อมูลนาม ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์) ได้ ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วน วัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์นิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานกับท่านโดยตรง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

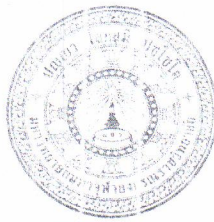
(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการสถาบันภาษา มจร
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา
โทร. ๐๙๙-๙๒๔-๕๔๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙
ผู้ประสานงาน: พระมหาวิเมธส วุฑฒิเมโ ไท ๐๙๖-๑๘๕-๓๖๕๙
พระวีระศักดิ์ ขยธมโม(สุวรรณวงศ์) นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๗-๐๗๙-๙๕๕๑

ที่ ศธ ๖๑๐๖.๒/ ว.๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย
เจริญพร นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช เลขาธิการมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

ด้วย พระวีระศักดิ์ ขยธมโม นามสกุล สุวรรณวงศ์ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา
เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๕๐๒๔ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการวัดอย่างสันติสุข
ตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ต.เสม็ด อ.ไชยา
จ.สุราษฎร์ธานี” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมข้อมูลนำมา
ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์) ได้
ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วน
วัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์นิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานกับท่านโดยตรง
จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

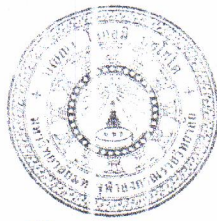
(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการสถาบันภาษา มจร
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา
โทร. ๐๙๙-๙๒๔-๕๕๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙
ผู้ประสานงาน: พระมหาวุฒิเมธส วุฑฒิเมธ โทร.๐๙๖-๑๘๕-๓๖๕๙
พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์) นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๗-๐๗๙-๙๕๕๑

ที่ ศธ ๖๑๐๖.๒/ว.๒๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

พศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย
เจริญพร นายเมตตา พานิช อดีตไวยาวัจกรวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

ด้วย พระวีระศักดิ์ ขยธมโม นามสกุล สุวรรณวงศ์ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา
เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๕๐๒๔ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการวัดอย่างสันติสุข
ตามหลักสปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ต.เสม็ด อ.ไชยา
จ.สุราษฎร์ธานี” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมข้อมูลนำมา
ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์) ได้
ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วน
วัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์นิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานกับท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการสถาบันภาษา มจร
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา
โทร. ๐๙๙-๙๒๔-๕๕๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙
ผู้ประสานงาน: พระมหาวิมลเมธัส วุฑฒิมะโร โทร.๐๙๖-๑๘๕-๓๖๕๙
พระวีระศักดิ์ ขยธมโม (สุวรรณวงศ์) นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๗-๐๗๙-๙๕๕๑

ภาคผนวก ข.

แบบคำถามสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสอบถาม

เรื่อง แนวทางการจัดการวัดอย่างสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ต.เลม็ด อ. ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์และประเมินผลการค้นคว้าอิสระ เรื่อง แนวทางการจัดการวัดอย่างสันติสุขตามหลักสัปปายะ ๗ : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ต.เลม็ด อ. ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยาระเบียบวิจัยเพื่อการศึกษาสันติภาพ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยขอความร่วมมือจากท่าน ในการกรอกแบบสอบถาม โดยที่ผู้ตอบแบบสอบถามจะไม่ได้รับผลกระทบใด ๆ จากการตอบแบบสอบถามแต่ประการใด ๆ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยโดยเป็นภาพรวมเท่านั้น

โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-ฉายา/นามสกุล.....
วันที่สัมภาษณ์.....สถานที่สัมภาษณ์.....
เพศ..... อายุ..... ปี พรรษา.....
ตำแหน่ง.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)วิเคราะห์โดยใช้หลัก SWOT Analysis

วัดธารน้ำไหลมีจุดแข็ง (Strength)ด้านไหนบ้าง?

.....
.....

วัดธารน้ำไหลมีจุดอ่อน (Weakness)ด้านไหนบ้าง?

.....
.....

วัดธารน้ำไหลมีโอกาส(Opportunity)ด้านไหนบ้าง?

.....
.....

วัดธารน้ำไหลมีอุปสรรค (Threat) ด้านไหนบ้าง?

.....

.....

ตอนที่ ๓ หลักการบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล ตามหลัก POSDC

การวางแผน (Planning) วัดธารน้ำไหลมีการวางแผนงานอย่างไรบ้าง?

.....

.....

การจัดองค์กร (Organizing) วัดธารน้ำไหลมีการจัดการโครงสร้างองค์กรหรือไม่/อย่างไร?

.....

.....

การจัดคนเข้าทำงาน(Staffing) วัดธารน้ำไหลมีการจัดการบุคลากรในองค์กรหรือไม่อย่างไร?

.....

.....

การสั่งการ (Directing) วัดธารน้ำไหลมีการนำ/สั่งการในการบริหารองค์กรหรือไม่อย่างไร?

.....

.....

การควบคุม(Controlling)วัดธารน้ำไหลมีการควบคุมคุณภาพของงานในองค์กรหรือไม่/อย่างไร?

.....

.....

ตอนที่ ๔ หลักการบริหารจัดการวัดธารน้ำไหล ตามหลักสัปปายะ ๗

วัดธารน้ำไหลมีการบริหารจัดการให้เกิดอวาาสัปปายะอย่างไร?

.....

.....

วัดธารน้ำไหลมีการบริหารจัดการให้เกิดโคจรสัปปายะอย่างไร?

.....

.....

วัดธารน้ำไหลมีการบริหารจัดการให้เกิดภัสสะสัปปายะอย่างไร?

.....

.....

วัดธารน้ำไหลมีการบริหารจัดการให้เกิดบุคคลสัปปายะอย่างไร?

.....

.....

วัดธารน้ำไหลมีการบริหารจัดการให้เกิดโภชนสัปปายะอย่างไร?

.....

.....

วัดธารน้ำไหลมีการบริหารจัดการให้เกิดอตุสัปปายะอย่างไร?

.....

.....

วัดธารน้ำไหลมีการบริหารจัดการให้เกิดอิริยาปถสัปปายะอย่างไร?

.....

.....

ตอนที่ ๕ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็น

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค.

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ในปัจจุบัน (๒๕๕๘)

ภาคผนวก ง.

ภาพถ่ายขณะสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย

สัมภาษณ์ พระภิกษุโพธิคุณ (โพธิ์ จนทสโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล

สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุชาติ ปณฺญาทีโป เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล

สัมภาษณ์ พระสิงห์ทอง เขมियो อดีตพระอุปัชฌาย์ท่านพุทธทาสและผู้ช่วย

สัมภาษณ์ พระอาจารย์เมธี สุเมธโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

สัมภาษณ์ พระมหาจรัล อุปสนโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

สัมภาษณ์ นายเมตตา พานิช อดีตไวยาวัจกรวัดธารน้ำไหล

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระวีระศักดิ์ ชยธมโม (สุวรรณวงศ์)
เกิด	วันที่ ๓๐ เดือน มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๔
ภูมิลำเนา	บ้านเลขที่ ๓๐๓/๑ หมู่ที่ ๒ ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ๓๘๒๑๐
การศึกษา	บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร Certificate II in Bible Studies Bible College of Western Australia IELTS Preparation Course St.Mark's International College Western Australia
ประสบการณ์การทำงาน	๒๕๔๕ - ๒๕๔๗ ผู้จัดการ แผนก การบริหารการขนส่งน้ำมัน เชื้อเพลิง ห.จ.ก.บุญทวีปิโตรเลียม จ.บึงกาฬ ๒๕๔๙ - ๒๕๕๓ Bartender Supervisor The Duxton Hotel Perth Western Australia ๒๕๕๕ - ปัจจุบัน พระวิทยากรอบรมค่ายพุทธบุตร วัดปัญญานันทาราม ตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี และ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุ FM ๙๗.๗๕ MHz. White Radio คลื่นสีขาวของชาวพุทธ วัดปัญญานันทาราม
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดปัญญานันทาราม เลขที่ ๑ หมู่ ๑๐ ตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๒๐ โทร ๐-๒๙๐๔-๖๑๐๑ และ ๐-๒๙๐๔-๖๐๙๕ มือถือ ๐๘๓-๐๘๓-๕๗๖๔, Email : rainy22@hotmail.com
เข้ารับการศึกษา	๑ มิถุนายน ๒๕๕๖